

GLASILO

INŠTITUTA ZA SLOVENSKI JEZIK FRANA RAMOVŠA ZRC SAZU

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI II • 2

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

ISSN 0354-0448

Uredniški odbor

Kozma Ahačič, Metka Furlan, Janez Keber, Valerij M. Mokienko,
France Novak, Vera Smole, Alenka Šivic-Dular, Andreja Žele

Urednik

Janez Keber

Prevod izvlečkov in povzetkov v angleščino

Nanika Holz

Prelom

Brane Vidmar

Oblikovanje

Milojka Žalik Huzjan

Naslov uredništva

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Novi trg 2, 1000 Ljubljana

Slovenija

Telefon: 01 4706 160

<http://www.zrc-sazu.si/isjfr/jezikosl.htm>

E-pošta: isj@zrc-sazu.si

Cena posamezne številke: 1600 SIT

Naročila sprejema

Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana

Telefon: 01 4706 464

E-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Jezikoslovni zapiski so glasilo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in slovenska znanstvena jezikoslovna revija. Izhaja od leta 1991, od 3. letnika 1997 vsako leto, od 2001 dvakrat letno. V njih domači in tuji raziskovalci slovenskega in drugih slovanskih jezikov objavljajo svoje izsledke ter ocene in poročila o najnovejših slovenskih in tujih jezikoslovnih delih.

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodnih bazah podatkov MLA International Bibliography of Books and Articles on the Modern Languages and Literatures, New York; Bibliographie linguistique/Linguistic bibliography, The Hague, The Netherlands; IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Deutschland; New Contents Slavistics, Staatsbibliothek zu Berlin, Deutschland.

Izhaja s podporo Agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije

Tisk: Collegium Graphicum d.o.o., Ljubljana

© 2005, ZRC SAZU

VSEBINA

I. RAZPRAVE IN ČLANKI

- Irena Stramljič Breznik**, *Prevzete in domače prvine v slovenskih zloženkah*..... 7
- Matej Šekli**, *Naglasni tipi glagolov v (knjižni) slovenščini*..... 31
- Borislava Košmrlj – Levačič**, *O terminološkem slovarju in njegovi izdelavi z vidika strokovne in jezikovne ravnine*..... 63
- Zvonka Praznik**, *Ozirni prislovi v Slovarju sinonimov slovenskega jezika*..... 77
- Jožica Čeh**, *Barve in njihova simbolika v kulturi in jeziku*..... 89
- Maria Wtorkowska**, *Vezljivost poljskih glagolov s predpono w(e)- in slovenskih glagolov s predpono v-* 105
- Mojca Tomišić**, *Povezava med vezljivostnimi lastnostmi glagola in njegovimi prvostopenjskimi samostalniškimi izpeljankami*..... 113
- Anja Benko**, *Skladenjska zapletenost povedi v govorjenem jeziku sodobnih slovenskih politikov*..... 135
- Branka Vičar**, *Avtorski komentar in citat ter njuna sporočevalno-vplivajska vloga v Šerfovi pridigi*..... 153

II. GRADIVO, OCENE, POROČILA

- Vladimir Nartnik**, *Poljska slovnica za tujce (Krakov 1995)*..... 167
- Peter Weiss**, *Ivor Ripka, Aspekty slovenskej dialektológie (Prešov 2002)*... 173
- Andreja Žele**, *O korpusnem jezikoslovju*..... 178
- Nataša Jakop**, *Mednarodna konferenca »Europhras Slovenija 2005«* 181

I. RAZPRAVE IN ČLANKI

Prevzete in domače prvine v slovenskih zloženkah¹

Irena Stramljič Breznik

IZVLEČEK: Raziskava se osredinja na pregled tistih zloženek v slovenščini, katerih prvi deli so nastali s krnjenem prevzete korenske besede in danes v večini slovanskih jezikov veljajo za najproduktivnejše ali novopojavljajoče se tvorbene morfeme. Podrobnejša predstavitev njihove sposobnosti druženja s slov(en/an)skimi podstavami po podatkih iz korpusa Nova beseda je pokazala opazno stopnjo hibridizacije takih zloženek.

ABSTRACT: Research focuses on Slovene compounds in which the first part resulted from the clipping of a loan base. In the majority of Slavic languages these are considered to be either the most productive morphemes or the morphemes of most recent origin. A detailed analysis – based on the data from the Nova beseda text corpus – of combining abilities with Slovene or Slavic bases has shown a noticeable degree of hybridism in such compounds.

0 Uvod

0.1 Leta 2003 so bili objavljeni prvi rezultati obsežnega sintetično-primerjalnega projekta (Ohnheiser 2003), ki so osredinjeni na besedotvorne spremembe v sodobnih slovanskih jezikih. Iz obsežne monografije je razvidno (Stramljič Breznik 2005, 237–243), da se splošne težnje internacionalizacije v slovanskih jezikih kažejo v prilagajanju in vključevanju internacionalizmov v osnovni nacionalni leksikalni sestav ter oblikovanju novih besednih družin, v aktivizaciji mednarodnih afiksov² pri tvorjenju besed, v spreminjanju nekaterih zaimkov v prefiksoide, v razraščanju novih zloženek ter vznikanju novih besedotvornih vzorcev in struktur, ki se pojavljajo v različnih zvrsteh jezika in se postopno tam tudi ustaljujejo. Omenjeni pojavi so v vseh slovanskih jezikih predstavljeni s štirih vidikov tako, da so ocenjeni z diahronega stališča, ocenjena je sposobnost integracije in adaptacije internacionalizmov v

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta J6-6284: Besedoslovne spremembe jezika skozi čas in prostor, ki ga financira MŠZŠ RS; odgovorni nosilec izr. prof. dr. Marko Jesenšek.

² Afiks je po definiciji nadpomenka za položajsko vezan morfem pred (prefiks) ali za (sufiks) podstavo.

slovanskih besedotvornih sistemih, njihova stilistična interpretacija in aktualizacija ter opozorjeno je še na sociolingvistični vidik internacionalizacije. Pri splošnem orisu je pomembna opredelitev pojma internacionalizma kot interlingvalne jezikovne enote, ki jo je mogoče identificirati in raziskovati le s pomočjo primerjave več jezikov. Opozorjeno je tudi na terminološko raznolikost in razmerja med termini (*internacionalizem* : tuja beseda, prevzeta beseda, mednarodna beseda; *internacionalizem* : latinizem, germanizem, galicizem, anglicizem), pri čemer je pri internacionalizmu mišljeno zlasti na besedo, ki ima grško ali latinsko poreklo, izraz mednarodna beseda pa je omejen na besede iz drugih evropskih in neevropskih jezikov, ki so vzporedno prevzete v mnogih jezikih. V slovanskih jezikih so bili internacionalizmi sprva posredovani prek nemščine in francoščine, v novejšem času pa je zlasti za terminološko leksiko (znanost, tehnika, tehnologija) posrednik angleščina.

Opažena je tudi različna prilagoditvena vloga besedotvorja, ki je prisotna v povezavi prevzetih korenov z domačimi (*deloholik*, *seksohulik*), in vse pogostejši pojav zloženek s prvim kratičnim delom (*TV-magazin*, *A-narkoman*). V preteklosti so internacionalizmi v slovanske jezike prihajali s terminologijo in pisanimi besedili, zato so bili običajno označeni kot knjižni. Zaradi njihove splošne rabe pa je opazna nevtralizacija, ker se navadno pojavljajo v množičnih občilih. Mnogi sodobni pojavi so namreč pogosto poimenovani z novimi ali ponovno oživiljenimi internacionalizmi. Kadar so take poimenovalne enote edine, so ocenjene pozitivno in se splošno razširijo. Hkrati pa tovrstno besedje vpliva tudi na razvoj besedotvornih sistemov.

0.2 Empirična raziskava večjega števila glede na SSKJ novih tvorjenk (Logar 2003) je dokazala, da so v slovenščini med tvorjenimi besedami s skoraj polovičnim deležem še vedno najproduktivnejše navadne izpeljanke, s tretjinskim deležem pa jim sledijo medponskoobrazilne zloženke. Podobne podatke o prevladujoči izpeljavi potrjujejo tudi besedne družine iztočnic na B (Stramljič Breznik 2004), medtem ko je delež medponskih zloženek v celotnem deležu zloženek blizu štiridesetodstoten. Rezultat je dejansko razumljiv, saj so temeljni viri besednodružinskega slovarja SSKJ, BSJ, SP 2001 in le paberkovalno primeri iz Fide.

Tuje in domače raziskave torej potrjujejo porast medponskoobrazilnega zlaganja kot vpliv globalizacijskega jezika in ne samo to, v poslednjem desetletju se je povečala tudi hibridizacija tovrstnih zloženek. To pomeni, da tudi v slovenščino ne prihajajo samo prevzete zloženke, ki se bodisi docela prilagodijo slovenskemu jeziku ali ostajajo v citatni obliki, marveč se s prevzetimi korenskimi sestavinami družijo tudi domače, zaradi česar prihaja do hibridov (Babić 1986, 44) oz. hibridnih zloženek, ki jih lahko poimenujemo tudi mešanke (Stramljič Breznik 1992, 411–427).³

0.3 Raziskava se zato osredinja na pregled tistih zloženek v slovenščini, katerih prvi deli so nastali s krnjenjem prevzete korenske besede in so v omenjeni raziskavi slovanskih jezikov predstavljeni kot najproduktivnejši ali novopojavljajoči se tvorbeni morfemi. Najprej je bilo preverjeno, ali so kot prvi deli zloženek že registrirani v SSKJ, SP 2001 in VST⁴. Sledila je omejitev na natančnejšo obdelavo le tistih, ki ali v SSKJ ali SP ali VST niso zajeti, in sicer tako, da je številsko na podlagi gradiva

³ Izraz je v omenjeni razpravi predlagal J. Toporišič.

⁴ VST – Veliki slovar tujk.

korpusa Nova beseda⁵ predstavljena družljivost: a) s slov(an/en)skimi, b) neslovan-skimi prevzetimi korenskimi morfemi⁶ in c) morfemi, ki so kombinemi, imenovani tudi konfiksi. V slovenski besedotvorni teoriji je bilo npr. že opozorjeno na slednjo skupino zloženk, ki ima v celoti ali le deloma prevzete sestavine, in da so nekatere med njimi skoraj že na stopnji priponskih obrazil (Toporišič 1981, 137–140), vendar se njihova korenskost (Vidovič Muha 1988, 161–163) dokazuje z zamenljivostjo in kombiniranjem z drugimi koreni (*kron-o-log-ija* : *top-o-log-ija*). Tako omahovanje je posledica dejstva, da je v slovenskem besedotvorju le deloma izpeljano spoznanje, da se besedotvorni morfemi delijo na korenske morfeme in kombineme (Link 1991). V okviru kombinemov pa nastopa delitev na dve položajsko vezani skupini morfemov. Prvo predstavljajo afiksi, ki jih v slovenski literaturi prepoznamo kot t. i. pone (Toporišič 1992, 193), in nikoli ne morejo biti podstava. Drugo skupino pa sestavljajo (pri nas doslej še neimenovani, čeprav že v popis urejeni (Toporišič 1981; 1996, 113-116) konfiksi, ki jih z afiksi družijo lastnost vezanih morfemov, a od afiksov loči pomenskost, ki jih družijo s korenskimi morfemi, čeprav se vselej pomensko ne pokrivajo z besedami, s katerih krajšanjem naj bi nastali. Konfiksi torej nikoli ne morejo samostojno eksistirati, ampak vselej v prvem (*ekodavek*) ali drugem (*diskoteka*) ali obeh delih (*avtomat*) zloženk, v germanistiki imenovanih tudi Konfixkomposita (Fleischer, Barz 1992, 67).⁷

1 Pogostejši ali novopojavljajoči se prvi deli zloženk v slovenščini

1.0 V omenjeni raziskavi slovanskih jezikov so obravnavani prvi deli tvorjenk ne glede na status takih prvin. Pod pojmom prefiksoidi so namreč združena tako predpanska obrazila (*anti-*, *retro-*, *super-* ...) kot prvi deli zloženk (*etno-*, *porno-*, *video-* ...). Med njimi so bili izbrani samo nekateri taki prvi deli zloženk, ki so tudi v slovenščini pogostejši ali novopojavljajoči se, opaženi tudi na podlagi dodatnih aktualnih paberkovalnih izpisov iz dnevnega časopisja, zlasti sobotnih prilog Dela in Večera.

⁵ Besedilni korpus Nova beseda je bil izbran, ker vključuje podatke do leta 2005, Fida zaenkrat do leta 2000.

⁶ Preverjanje (ne)prevzetosti korenskih morfemov je potekalo po *Slovenskem etimološkem slovarju* Marka Snoja, in sicer tako, da so v prvo skupino druženi slovenski in slovanski korenski morfemi, v drugo izključno korenski morfemi, prevzeti iz drugih neslovan-skih jezikov, v tretjo pa konfiksi, ki so lahko prevzeti (*-nom*, *-log*, *-fil*) ali pa domači (*-bor*: *Energobor* < *Energo Borovnica* ali *-živ* v *Agroživ* < *Agroživilstvo*, *-pek* v *Infopek* < *Info(r)macije*) iz *Pekarne* (*Zavod Pekarna Magdalenske mreže*).

⁷ Tukaj velja opozoriti na možnost osamosvajanja takih prvin oz. njihovega obstoja tudi kot leksikalnih enot, npr. *bio-* (*biovreme*) : *bio* (*Hrana je bio*); *-meter* (*barometer*) : *meter* (*Prinesi meter*); *mobi-* (*mobikartica*) : *mobi* (*Imam nov mobi*). Zdi se, da se prvotno zloženska sestavina šele kasneje osamosvoji kot leksikalna enota (npr.: *mobi(len)* --> *mobi-* (*mobitel*) --> *mobi*. Fleischer, Barz (1992, 68) v takih primerih govorita o homonimih, npr. *Meter* proti *-meter*.

Prikaz 1.0: Abecedna razvrstitev prvih delov zloženk in prikaz v slovarjih

Prvi del zloženk	SSKJ	SP	VST
1. aero-	+	+	+
2. agro-	–	+	+
3. avdio-	+	+	+
4. balneo-	–	+	+
5. biblio-	–	+	+
6. bio-	+	+	+
7. disko-	–* ¹	+	+
8. e-	–	+	–
9. ego-	–	+	+
10. eko-	–	+	+
11. elektro-	+	+	+
12. energo-	–	–	–
13. etno-	–	+	+
14. evro-	–	+	+
15. fizio-	–	+	+
16. fono-	+	+	+
17. foto-	+	+	+
18. globalo-	–	–	–
19. hidro-	+	+	+
20. homo-	+	+	+
21. info-	–	–	–
22. kiber-	–	–	+ ²
23. kino-	+	+	+
24. krimi-	–	–	–
25. mafio-	–	–	–
26. makro-	+	+	+
27. melo-	–	+	+
28. meteoro-	–	–	+
29. mili-	+	+	+
30. mobi-	–	–	–
31. moto-	+	+	+
32. narko-	–	+	+
33. neo-	+	+	+
34. nevro-	+	+	+
35. poli-	+	+	+
36. porno-	+	+	+
37. psiho-	+	+	+

¹ Oznaka –* pomeni, da je vir prvino označil kot nesklonljiv prilastek in navajal le besednozvezni zgled, npr. *disko klub*, *disko glasba*, *seks bomba* ipd.

² V VST (2002, 567) je *kiber-* označen kot predpona s pomenom, ki se nanaša na umetne organizme, računalništvo ipd., npr. *kiberprostor*, in ne kot prvi del zloženk.

Prvi del zloženk	SSKJ	SP	VST
38. radio-	+	+	+
39. seks-	-	+	+
40. socio-	+	+	+
41. stereo-	+	+	+
42. tehno-	-	+	+
43. tele-	+	+	+
44. turbo-	+	+	+
45. vibra-	-	-	vibro-
46. video-	+	+	+

V nadaljevanju so bile za podrobnejšo obravnavo zbrane le tiste sestavine zloženk, ki niso zastopane v vsaj enem od treh slovarjev (najpogosteje je to SSKJ), zato da na podlagi besedilnega korpusa Nova beseda ugotovimo družljivost teh sestavin z a) slov(an/en)skimi, b) neslovanskimi koreni in c) konfiksi v drugem delu zloženk. Taka delitev se je zdela smiselna, saj je iz takega skupinjenja na eni strani lepo razvidna družljivost prvih delov zloženk, ki so nastali s krajšanjem prevzetih korenov s prav tako prevzetimi sestavinami (skupina b) in c)) in na drugi strani druženje istih prvih delov zloženk s slov(an/en)skimi sestavinami in s tem hibridizacija zloženk, katere delež in porast nas v prispevku tudi posebej zanimata.

Pri tem so v gradivu Nove besede upoštevani le zapisi skupaj in ne z vezaji, kot npr. *agro-adler*, *agro-food*, *agro-impex*, *agro-kemija*, *agro-okoljske*, *agro-živilska* ipd., ki kažejo na omahovanje med besednozveznostjo in besednostjo takih zloženk.

1.1 Agro-/agro-:

a) -gorica (3), -gozdarstvo (1), -koprena (1), -mak⁸ (1), -meso (3), -obrtnički (1), -oprema (3), -oskrba (1), -plod (1), -podjetje (2), -prevoz (1), -proizvod (1), -radgona (2), -ruše (4), -sad (2), -sirovinar (1), -sloga (2), -stis (1), -stroj (4), -vojvodina (3), -zlato (1), -živilec (5), -živilski (166), -živilstvo (279); **b)** -avto (1), -bacterium (4), -banka (2), -biološki (1), -biotehnološki (1), -biznis (7), botaničen (1), -center (1), -ekonomist (1), -ekonomski (1), -emona (26), -energetski (1), -firma (1), -food (2), -hit (15), -industrija (13), -industrijski (7), -kar (1), -karta (2), -kemičen (8), -kemija (12), -kemijski (5), -kemikalija (1), -kombinat (7), kombinatski (28), -kompleks (2), -koncern (1), -konglomerat (1), -kultura (5), -laguna (1), -mehanik (7), -melioracija (22), -melioracijski (6), -meliorirati (1), -melioracija (2), -melioracijski (1), -merkur (129), -merkurjev (20), -metal (1), -meteorolog (9), -meteorologija (23), -meteorologinja (6), -meteorološki (14), -natura (1), -nostalgik (1), -pecuario (1), -plac (2), -point (1), -pop (17), -popovec (2), -produkt (1), -progres (1), -remont (1), -romantika (1), -saat (2), -servis (22), -sistem (3), -star (1), -tehničar (1), -tehničen (28), -tehnika (35), -tim (23), -tovarna (1), -turističen (1), -turizem (2), -univerzal (46); **c)** -com (1), -fert (3), -impeks (2), -impex (2), -ind (543), -indov (17), -komerc (84), -komerčev

⁸ Gre za trgovino *Agromak*, iz konteksta ni razberljivo, ali se v drugem delu nahaja korenska beseda *mak* ali gre za krajšavo iz *Makedonija* ali česa podobnega.

(5), -kor (96), -korov (4), -mix (1), -nom (196), -nomka (11), -nomski (48), -prom (4), -prombank (1), -živ (1).

1.1.1 Prikaz števila različnih podstav in njihovih oblik⁹ ter iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1 ³	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvorjenke P3
(A/a)gro-	24	489	66	592	17	1019

1.1.2 Prikaz prvih treh¹⁰ najpogostejših tvorjenk

P1	-živilstvo (279), -živilski (166), -stroj, -ruše (4),
P2	-merkur(jev) (149), -univerzal (46), -tehnika (35), -tehničen (28)
P3	-ind(ov) (560), -nom(ka/ski) (255), -kor(ov) (100)

1.2 Balneo-/balneo-:

a) 0; b) -fiziotreapija (1), -terapija (2); c) -log (2), -logija (8), -loški (5).

1.2.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(B/b)alneo-	0	0	2	3	3	15

1.2.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	0
P2	-terapija (2)
P3	-log(ija/ški) (13)

1.3 Biblio-/biblio-:

a) 0; b) -bus (99), -busen (4), -pedagog (1), -pedagoginja (1), -pedagoški (1), -terapevt (2), -terapevtski (1), -terapija (11); c) -fil (20), -filen (1), -filia (1), -filski (67), -filstvo (2), -graf (15), -grafija (493), -grafski (213), -graphic (1), -graphie (2), -graphy (7), -log (5), -man (3), -manski (1), -metričen (4), -metrija (1), -metrijski (1), -theca (26), -tečna (17), -teka (132), -tekar (118), -tekarka (22), -tekarski (64), -tekarstvo (49), -thecae (1), -thek (1), -theque (22), -ura (1).

³ P1 – slov(an/en)ske podstave, P2 – neslovanske podstave, P3 – konfiksi.

⁹ Govorimo o podstavah in njihovih oblikah, ker so vštete tudi tvorjenke iz njih, npr. -log (57), -logija (19), -loginja (1).

¹⁰ Pri prvih delih zloženek, družljivih z majhnim številom raznolikih podstav in posledično majhnim številom tvorjenk, je izpostavljena le ena, ki ima navadno več kot eno pojavit.

1.3.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(B/b)iblio-	0	0	8	119	28	1290

1.3.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	0
P2	-bus(en) (103), -terap(ija/evt/ski) (13)
P3	-graf(ija/ski) (721), -fil(en/ski/ia/stvo) (91), -tek(a/ar/ka/ski/stvo) (385)

1.4 Disko-/disko-:

a) -glasba (2), -noč (1), -nuna (2), -voznik (2), -zabava (1), -zvok (1); **b)** -bar (1), -diva (1), -džoker (1), -klub (9), , -manija (1), -pub (1), -ritem (1); **c)** -fil (1), -graf (5), -grafija (14), -grafski (79), -teka (1338), -tečen (7).

1.4.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(D/d)isko-	6	9	7	15	6	1444

1.4.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-glasba, -nuna, -voznik (2)
P2	-klub (9)
P3	-te(k/č)a(en) (1345), -graf(ija/ski) (98)

1.5 E-/e-:

a) -bedak (2), -bralec (4), -cerkev (2), -cestnina (1), -časnik (1), -časopis (6), -čas (1), -čestitka (1), -črnilo (1), -davčen (3), -davek (20), -ddv (36), -denar (2), -dobiček (5), -dohodnina (48), -dolžnost (1), -domač (1), -dopisovanje (7), -dostop (3), -dražba (3), -družba (10), -država (34), -državljan (2), -državen (4), -glas (1), -glasovati (1), -glasovanje (8), -glasovi (1), -gospodarski (2), -gospodarstvo (14), -govorica (1), -govorilnica (1), -gradbeništvo (1), -gradbišče (6), -gradivo (1), -igralnica (3), -imenik (4), -izdajanje (1), -izmenjava (1), -izobraževanje (6), -janez (1), -javen (17), -klepet (2), -klepetati (1), -klepetalnica (4), -knjiga (131), -knjigarna (4), -knjižen (3), -knjižnica (13), -kolesar (1), -koš (1), -košarica (1), -kupec (8), -kupovati (1), -kurbišče (1), -lekarna (2), -list (8), -listnica (1), -lista (4), -ljubljana (2), -matičen (1), -menjava (1), -mesečnik (3), -mesto (22), -možgani (1), -možnost (1), -nabiralnik (10), -način (2), -nadlega (1), -nadzor (1), -nakup (11), -nakupovalec (10), -nakupovati (2), -nakupovalka (2), -nakupovanje (17), -napoved (1), -napredek (2), -narava (1), -naročanje (4), -naročila (2), -naročilnica (2), -naslov (283), -nepismen (1), -nesnaga (1), -nogomet (1), -nosilec (1), -novica (1), -občina (22), -oblačila (1), -oblastnik (1),

-oblika (9), -obljuba (1), -obvestilo (1), -obveščanje (2), -odgovor (1), -odličnost (1), -odločanje (1), -odnos (1), odprtost (1), -odvisnik (1), -oglaševanje (1), -omama (1), -omrežje (1), -opismen (1), -opismenjevanje (1), -pesem (1), -pisanje (1), -pisarna (4), -pismo (130), -pisemce (3), -pisemski (1), -pismen (6), -pismenost (8), -plačevanje (2), -plačilo (1), -ploščarna (1), -pobuda (1), -podjetje (9), -podjetnik (5), -podpis (14), -področje (1), -podvig (1), -pojem (1), -porabnik (1), -poraženec (1), -posameznik (1), -posel (7), -poslanec (1), -poslanski (2), -poslovalnica (1), -poslovanje (303), -posloven (4), -posrednik (3), -pošiljka (2), -pot (4), -potrdilo (2), -potrošnik (7), -povabilo (1), -prah (1), -pravica (1), -predal (8), -predalček (1), -prednaročilo (1), -predvolilen (1), -preglednica (1), -pretiran (1), -pretiravanje (1), -prevara (1), prihodnost (1), -prijateljica (1), -prisluškovanje (1), -prispevek (1), -prizorišče (1), -prodaja (12), -prodajalec (3), -prodajalna (3), -prostor (5), -protivohunski (2), -puščica (1), -razglednica (9), -različica (8), -razprava (2), -razsežnost (1), -razvoj (3), -redovalnica (23), -rešitev (6), -seja (1), -skrb (1), -skupnost (2), -slama (9), -slamarjenje (2), -slamarji (1), -slamarski (2), -slog (3), -slovenija (7), -smet (24), -smetarji (3), -smetenje (2), -smetje (9), -sporočilo (100), -spoved (1), -sprenevedanje (2), -srečanje (1), -steklenica (1), -storitev (34), -stranka (2), -strežnik (1), -stvarnost (1), -svet (9), -škaticica (3), -šola (153), -številka (9), -tednik (2), -tek (1), -temelj (1), -tiskarna (2), -točka (21), -trgovanje (16), -trgovec (6), -trgovina (69), -trgovski (1), -trg (1), -trženje (1), -tržišče (4), -tržnica (3), -tržnik (1), -tvorjenka (1), -učenje (5), -učbenik (1), -učilnica (1), -udejstvovanje (1), -uprava (158), -upraven (1), -uradnik (1), -vabilo (1), -varnost (2), -vas (3), -vir (4), -vključitev (1), -vlada (36), -vladen (8), -vladanje (1), -vlomilec (1), -vohljač (2), -volilen (2), -volitve (34), -voščilnica (8), -voziček (1), -vozovnica (1), -vpogled (2), -vprašanje (1), -vrata (1), -vsebina (3), -vse (1), -zabava (1), -zadeva (1), -zakon (3), -zakonodaja (2), -založnik (1), -založništvo (2), -zaostanek (2), -zaposlitev (3), -zasavje (2), -zdravje (4), -zdravstvo (4), -zemljevid (1), -zmagovalec (1), -znak (1), -znanost (6), -življenje (1); **b**) -ambicija (1), -arhiv (4), -avstrija (1), -avto (1), -avtomobil (1), -bančen (14), -bančništvo (53), -banka (40), -bay (5), -biosci (3), -birokratizacija (1), -biznis (1), -blue (1), -boh-loo (1), -bomba (3), -book (1), -brokers (1), -bussiness (42), -cadherin (2), -carina (1), -center (1), -cenzor (1), -certifikat (1), -cinema (1), -citizen (1), -city (4), -controla (15), -debata (1), -debaten (1), -demokracija (7), -diploma (2), -diplomant (1), -ditorial (1), -dizel (1), -dokument (3), -dokey (2), -drama (1), -ekonomija (14), -emporium (15), -enciklopedija (2), -enker (1), -envoy (3), -evropa (9), -film (8), -fly (2), -fondpolica (1), -forms (1), -forum (23), -generacija (2), -gigant (1), -gourmet (3), -government (3), -infrastruktura (2), -kariera (1), -kartica (1), -katalog (1), -kavarna (2), -kiosk (1), -kombi (4), -kombinacija (1), -komentirati (1), -kompenzacija (124), -komuniciranje (1), -komunikacija (3), -konferenca (4), -konto (1), -korespondenca (1), -kartica (1), -kriminal (1), -kriza (1), -kultura (3), -learning-on-tap (1), -lert (1), -lokacija (1), -lokalen (1), -machines (4), -mail (272), -malirati (1), -marker (1), -marketing (5), -markt (2), -medicina (1), -medijski (1), -mejlovski (2), -memory (1), -mercedes (1), -milijonar (1), -minister (8), -ministrica (3), -ministrstvo (8), -misija (4), -mojster (1), -moneta (1), -motion (33), -naniranje (1), -notar (2), -organizem (1), -paper (1), -papir (3), -participacija (2), -partnerstvo (1), -ping (1), -plus (20), -polica (1), -portal (3), -poster (1), -pošta (998), -poštar (1), -pošten (210), -power (1), poštnina (6), -ppli-

ance (1), -praksa (2), -problem (1), -projekt (2), -promet (1), -račun (4), -rasa (1), -regija (11), -reklama (8), -relevanca (84), -retorika (1), -revija (14), -rezervirati (1), -ride (3), -roman (1), -scams (1), -scenarij (2), -servis (1), -siemens (2), -sistem (1), -speak (14), -sport (1), -strategija (2), -street (4), -studio (1), -suits (1), -šport (43), -športov (8), -študent (10), -študentski (5), -študij (2), -študijski (1), tehnologija (3), -televizija (1), -terminal (1), -toy (3), -transakcija (1), -transformacija (3), -tromboza (1), -tunnel (1), -turizem (1), -type (1), -univerza (1), -utilica (5), -vectors (1), -village (1), -volunteer (2), -volvo (1), -walk (1), -way (1), -world (1); **c**) -art (2), -commerce (14), -logi (1), -logis (29), -lux (2), -net (12), -trade (1), -zin¹¹ (10).

1.5.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(E/e)-	250	2339	161	1323	8	71

1.5.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-poslov(anje/alnica/en) (308), -naslov (283), -uprav (a/en) (159), -pism(o/en/enost), -pisem(ce/ski) (148), -knjig (a/arna), -knjiž(en/nica) (138), -sporočilo (100)
P2	-pošt(a/ar/en/nina) (1215), -ban(ka/čen/čništvo) (107), -business (42)
P3	-log(i/s) (30), -commerce (14), -net (12)

1.6 Ego-/ego-:

a) -les (139), soba (1); **b**) -centrik (29), -centričen (65), -centrizem (37), -futurist (3), -maničen (3), -manija (4), -manijak (4), -trip¹² (59), -tripaštvo (4), -turizem (1); **c**) -kratičen (2), -man (5), -manski (3).

1.6.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvorjenke P3
(E/e)go-	2	140	10	209	3	10

1.6.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-les (139)
P2	-centr(ik/ičen/izem) (131), -trip(aštvo) (63), -man(ija/ijak/ičen) (11)
P3	-man(ski) (8)

¹¹ Gre za elektronski magazin > e-zin.

¹² Nova beseda: Ker je nemogoče, da bi uresničili svoje sanje v materialnem pogledu, to kompenzirajo z dokazovanjem, s potrebo po pozornosti. In to pomeni *egotrip*.

1.7 Eko-/eko-:

a) -bojevnica (1), -bojevnik (1), -člen (1), -davek (1), -drevesnica (1), -glasnost (1), -grešnik (1), -imenik (1), -izdelek (2), -kipar (1), -kmetija (5), -kmetijstvo (2), -krzno (1), -les (11), -listina (3), -loven (2), -naložba (1), -nasvet (1), -navada (1), -navdušenec (1), -obnašanje (1), -otok (2), -plačilo (3), -pograd (1), -poročilo (1), -posestvo (1), -praznik (4), -pridelava (1), -pridelovalec (2), -protestnik (1), -računalnik (1), -raziskovalec (1), -različica (1), -robec (1), -rogovilež (1), -sklad (21), -steza (1), -stranka (1), -šola (76), -šolar (2), -točka (123), -tržnica (5), -učenje (1), -učinkovitost (1), -vojščak (1), -vožnja (1), -vrt (1), -vrtec (1), -vrtnarjenje (3), -zastava (11), -živilo (2); **b)** -akacija (1), -aktivist (1), -avtobus (1), -bazar (6), -biolog (1), -burger (1), -diktatura (3), -dizajn (3), -dizelski (1), -dizel (1), -faca (1), -festival (1), -filozofija (1), -filozofski (1), -fiziologija (1), -fiziološke (1), -frik¹³ (1), -hidrologija (1), -hipohondrija (1), -inteligenca (1), -jogurt (1), -klimatski (1), -kodeks (1), -kompatibilen (1), -kriminal (1), -kviz (2), -land (2), -lingvističen (1), -locističen (1) -managment (1), -menedžer (1), -morfološki (1), -muzej (2) -niša (1), -paranoja (1), -patagonija (1), -plan (3), -političen (2), -politika (1), -pool (3), -produkt (1), -profactory (1), -programski (1), -radikalec (3), -rafting (2), -regija (11), -remediacija (2), -romantizem (1), -simpozij (2), -sistem (557), -sistemski (33), -skavt (1), -socialen (33), -sonder (1), -standard (2), -systems (1), -tehnologija (1), -tehnološki (1), -tekstilen (2), -telefon (1), -terorist (4), -terorizem (1), -test (11), -testiranje (1), -tip (2), -toksičen (1), -toksikolog (2), -toksikologija (12), -toksikološki (31), -toksin (1), -toksinologija (2), -trofologija (1), -turist (8), -turističen (4), -turizem (62), -utopist (1), -watt (46); **c)** -cid (1), -finn¹⁴ (1), -fisk (3), -grafski (1), -log (315), -logija (900), -loginja (23), -logist (14), -logizacija (13), -logizem (7), -logizirati (1), -loški (7662), -tek (2), -tekoil (1), -term (3), -top¹⁵ (6), -trade (9).

1.7.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvorjenke P3
(E/e)ko-	51	311	77	904	17	8962

1.7.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-točka (123), -šola (76), -les, -zastava (11)
P2	- sistem(ski) (612), -turizem (62), -toksi(n)/čen/kolog/kologija/kološki /nologija) (49), -socialen (33)

¹³ Nova beseda: Resna nevarnost so že nori posamezniki. Predstavljajte si militantnega nasprotnika poskusov na živalih ali kakšnega *ekofrika*, ki ima človeštvo za vir vsega zla. To je neposredna grožnja družbi.

¹⁴ Nova beseda: ... *Ekofinn*, biološka čistilna naprava finske izdelave ...

¹⁵ Nova beseda: Kljub odporom je vedno več oblik, ki jih štejejo za kraške. Vedno bolj vemo, da pomeni kras ne le posebne površinske oblike, jame in poseben način podzemeljskega pretakanja, marveč tudi posebne temperaturne razmere v globinah oz. posebne geotermične stopnje, posebno klimo v površinskih kotanjah in jamah, posebnosti v nastajanju prsti in njihovih lastnostih, skratka, poseben tip okolja, imenovan tudi kraški *ekotop*.

P3	-log/(ija/inja/ist/izacija/izem/izirati/ški) (8935), -trade (9), -top (6)
----	---

1.8 Energo-/energo-:

a) -gradnja (1), -poraba (1), -tuš (1); **b)** -group (9), -mash (1), -petrol (68), -plan (43), -projekt (44), -projketholding (12), -sistem (1), -tehnika (1), -terapevtik (1), -terapija (1); **c)** -bor¹⁶ (4), -invest (118), -mash¹⁷ (1), -mont (1), -nomija (1), -revita (1), -tech (1), -term (3), -tron (1).

1.8.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(E/e)nergo-	3	3	10	181	8	131

1.8.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-gradnja, -poraba, -tuš (1)
P2	-petrol (68), -plan (43), -projekt (44)
P3	-invest (118), -bor (4), -term (3)

1.9 Etno-/etno-:

a) -abeceda (1), -glasba (12), -glasbena (4), -glasbenica (1), -izdelki (1), -lončarstvo (1), -nastavek (1), -pevka (1), -podjetnik (1), -posebnost (1), -poskočnica (1), -potep (1), -priređitev (2), -prvina (1), -raziskovanje (1), -skupina (5), -slog (1), -trgovina (1), -umetnost (1), -večer (4), -vzorec (1), -zamaknjenost (1), -zasedba (1), -zgodovina (1), -zgodovinski (1); **b)** -botaničar (1), -botanika (4), -botanično (1), -centrično (9), -centričnost (3), -centrizem (21), -clutrizem (1), -džez (1), -džezovski (1), -eksplo-kacija (1), -farmakologija (1), -festival (2), -folk (4), -futurizem (5), -galerija (1), -gastronomski (3), -genetski (1), -geneza (27), -geto (1), -jazz (1), -jazzovski (1), -klerikalizem (1), -kolorit (1), -komedija (2), -koncert (4), -koreograf (1), -koreolog (3), -koreologija (1), -koreologinja (2), -koreološki (1), -korupcija (1), -kultura (1), -kulturni (1), -lingvistični (2), -marketing (1), -maškerada (1), -medicina (2), -me-dicinski (2), -melos (1), -metodološki (2), -mojstrovina (1), -motiv (1), -muzikolog (49), -muzikologija (38), -muzikologinja (1), -muzikološki (34), -nacionalizem (2), -nacionalen (5), -poetika (1), -pop (3), -psihoanaliza (1), -realizem (1), -ritem (1), -rock (2), -rockovski (1), -scena (1), -specifičen (2), -trio (1), -turizem (1), -video (3); **c)** -cid (11), -ciden (4), -fobičen (1), -graf (35), -grafija (37), -grafinja (1), -grafov (1), -grafski (573), -graphy (1), -log (348), -logija (484), -loginja (85), -loški (737), -nim (3).

¹⁶ Nova beseda: Borovnica - Alojz Močnik, župan občine Borovnica, je sicer podpisal pogodbo o ustanovitvi podjetja *Energobor*, ki naj bi ga ustanovila občina skupaj s podjetjem Liko, da bi izvedlo projekt daljinskega ogrevanja Borovnice na biomaso, vendar je usoda daljinskega ogrevanja Borovnice še vedno negotova.

¹⁷ Nova beseda: ... rusko podjetje *Energomash* ...

1.9.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(E/e)tno-	250	47	60	269	14	2321

1.9.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-glasb(a/en/enica) (17), -skupina (5), -večer (4)
P2	-muzikolog(/ija/inja/ški) (122), -centri(čen/čnost/izem) (33), -geneza (27)
P3	-log(ija/inja/ški) (1654), -graf(ija/inja/ov/ski) (647), -cid(en) (15)

1.10 Evro-/evro-:

a) -besednjak (2), -bitka (1), -blagajna (4), -čakalnica (3), -članica (1), -čokolada (1), -davek (1), -dejanka (2), -denar (5), -desnica (1), -dežela (104), -dosežek (1), -družčina (1), -država (12), -državljan (2), -duša (1), -dvanajsterica (1), -dvom (1), -dvomljiv (1), -dvomljivec (3), -dvomljivstvo (1), -enajsterica (3), -glasben (1), -gospodarski (1), -gospodarstvo (5), -gospod (1), -gotovina (1), -hlinež (3), -izkušnje (2), -izvedenec (1), -jezičnost (2), -jezik (2), -kmetijski (2), -kmetijstvo (1), -kmet (1), -kolesje (1), -korenček (1), -košarica (3), -kovanec (8), -kuhinja (2), -latovščina (1), -levica (4), -levičar (1), -lista (14), -ljub (1), -lovec (1), -mreža (20), -nadzornik (1), -nalepka (9), -naložba (1), -napaka (1), -napoved (1), -navada (1), -navdušenec (11), -navdušenje (3), -navdušenka (1), -nederček (1), -nergač (1), -neumnost (1), -nogomet (1), -novička (1), -oblastnik (1), -območje (640), -obresti (13), -obresten (1), -obveznica (91), -odhodek (1), -oglaševanje (1), -oglednik (1), -opazovalec (1), -opazovalka (2), -oporečnost (1), -opozorilo (1), -osveščenost (1), -pacarija (1), -palček (1), -papir (1), -pas (4), -plača (2), -podatek (1), -podoba (1), -poenoten (1), -pogajalec (1), -pogodba (1), -pogovor (2), -pokrajina (5), -polom (8), -položaj (1), -pomoč (1), -poročilo (1), -posadka (1), -posestnik (1), -poslanec (474), -poslančev (1), -poslanka (13), -poslanski (12), -poslanstvo (1), -posloven (1), -posodobitev (1), -posojilo (4), -potrošnik (1), -povezava (1), -povprečje (1), -poznavalec (1), -prebivalec (1), -predor (1), -predsednik (1), -predstavitev (1), -prihodek (1), -presežek (1), -priimek (1), -priključkar (1), -primanjkljaj (1), -pritisk (2), -proračun (5), -proračunski (1), -prostor (1), -pšenica (1), -publica (2), -račun (2), -rast (1), -raziskava (81), -raven (19), -razprava (1), -sad (26), -sadox (2), -skupina (317), -slavizem (2), -slovenizacija (1), -slovenstvo (12), -slovenščina (5), -smeh (1), -sosed (1), -sosedski (1), -splavar (2), -sredozemski (8), -stolček (1), -stopnica (1), -stotina (1), -strah (1), -stran (1), -streznitev (19), -sumničav (1), -svet (2), -školjka (2), -šok (2), -tiralica (1), -točka (1), -tolar (3), -trg (10), -tržen (2), -tujec (2), -umetnik (1), -uradnik (6), -uradništvo (1), -urnik (1), -uspešnica (1), -ustanova (1), -ustava (5), -ustrežljivost (1), -uvozen (1), -vas (1), -veledržava (1), -velesila (1), -veselica (81), -vinski (1), -vključevanje (1), -vojak (1), -vojska (5), -volilen (1), -volitve (1), -vprašnik (1), -vrabec (2), -vrh (2), -vseved (1), -vščečen (1), -vzhičenost (1), -zadeva (1), -zakon

(1), -zanesenjak (1), -zanesenjaštvo (1), -zarota (1), -zastava (1), -zavest (1), -zdru-
ževanje (1), -zgodba (1), -zgodovina (1), -zgodovinski (1), -zvezda (1), -želja (1),
-živčnost (1); **b**) -angleščina (4), -bankovec (12), -afriški (5), -ambicija (1), -američan
(1), -ameriški (9), -antagonist (1), -apatija (1), -atlatski (759), -atlantik (3), -atom
(2), -avtobus (1), -azijec (1), -azija (5), -azijski (64), -balkanski (1), -bankir (1), -ba-
rometer (135), -best (1), -bilten (5), -birokracija (12), -birokrat (32), -blablafon (1),
-birokratski (2), -borza (1), -bus (15), -care (1), -cent (3), -center (5), -centričen (10),
-centričnost (3), -centrik (4), -centrist (1), -centrizem (15), -centrističen (1), -ciklus
(1), -city (3), -cona (3), -controla (1), -ček (2), -čekovno (1), -čip (4), -debata (1), -de-
magogija (1), -demokrat (1), -demokratičen 1, -demokratizacijski (1), -demokratski
(1), -denominiran (1), -design (1), -diplomacija (1), -direktiva (1), -disk (1), -dizel
(39), -dolar (11), -dolarski (22), -ekonomija (1), -ekspanzionizem (1), -ekspert (1),
-elektron (2), -entuziast (3), -entuziazem (3), -evforija (4), -evforika (2), -evforik (1),
-evropa (1), -fanatik (1), -federacija (1), -federalist (1), -federalizem (1), -fenomen (2),
-fighter (1), -flegmatik (5), -fobija (6), -fobist (1), -forint (1), -forum (2), -foteljček
(1), -francoščina (3), -funkcionar (2), -funtovski (1), -gaullističen (1), -globalizacija
(1), -gol (74), -idealist (1), -ignoranca (1), -imagovec (1), -indekds (1), -inflacija (2),
-informacijski (1), -institucija (5), -inšpekcija (6), -inšpektor (46), -inšpektorski (1),
-integracija (10), -integracijski (1), -intelektualec (1), -islam (2), -juristični (1), -just
(8), -kader (1), -kandidat (5), -kapitalizem (3), -kariera (1), -kartica (1), -kategorija
(1), -kič (1), -klasik (1), klavzura (1), -klub (4), -koda (2), -komedija (1), -komisar
(7), -komisija (1), -komunisti (2), -komunističen (1), -komunizem (7), -kondom (2),
-kontrola (6), -koprodukcija (1), -krema (1), -krem (1), -kritičen (2), -kritika (2),
-kritik (3), -kultura (1), -kunski (1), -kvota (1), -land (63), -landija¹⁸ (15), -licenca
(1), -liga (3312), -ligin (4), -ligaši (114), -ligaški (122), -lobist (1), -mafijški (1),
-manager (1), -mandat (2), -manija (2), -manira (1), -masters (1), -melodrama (1),
-menedžerjev (1), -metropala (1), -milionar (6), -minimalističen (1), -minister (2),
-miting (1), -monetaren (3), -money (1), -muzika (1), -nacionaliziran (1), -naiven (1),
-norma (2), -nostalgija (1), -oponent (6), -optimist (2), -optimističen (1), -optimizem
(5), -orientalski (1), -paleta (3), -park (15), -parlament (154), -parlamentarec (172),
-parlamentarka (4), -parlamentarni (3), -partnerski (2), -patent (1), -paternalizem (1),
-plus (1), -pokal (1), -pol (53), -policist (2), -politični (1), -politika (5), politik (3),
-pop (1), -populističen (1), -pragmatik (1), -problem (1), -produkcija (1), -program
(81), -projekt (1), -promotor (1), -propaganda (1), -radio (2), -radijski (9), -raketa (1),
-realist (8), -realističen (5), -realizem (5), -reforma (1), -regija (244), -regionalen
(1), -regulator (1), -režiser (1), -scena (59), -serija (81), -servilnost (1), -sistem (6),
-skepticizem (113), -skepsa (9), -skeptičen (129), -skeptičarka (1), -skeptik (314),
-skeptizem (1), -skleroza (9), -snob (1), -socializem (1), -socialni (1), -song (100),
-songovski (1), -spea (1), -specialist (1), -spektakel (2), -spektakelski (1), -spin (7),
-sport (2), -standard (1), -standardizacija (1), -standarden (1), -star (1), -statistika (2),
-strokovnjak (1), -subvencija (1), -super (28), -suproliga (1), -šerif (1), -šoping (1),
-taoizem (4), -team (1), -terme (5), -torzo (1), -trans (1), -transplant (16), -trilogija
(1), -tunel (3), -tunnel (3), -unija (2), -unijski (2), -valuta (3), -vinjeta (14), -vision

¹⁸ Nova beseda: Evropska unija bo tudi na zunaj poskušala postati eno, *Evrolandija*.

(1), -vizija (186), -vizijski (109), -žargon (4); **c**) -fest (15), -fil (12), -filist (1), -filski (2), -fob (2), -fobičen (1), -fobičnost (1), -foben 81), -fobski 81), -fon (12), -for (1), -forija (3), -foričen (1), -kaz¹⁹ (3), -kopter²⁰(6), -kracija (155), -krat (163), -kratek (1), -kratski (3), -log (3), -logija (1), -marfor²¹ (1), -mont (1), -stat²² (191), -trade (2).

1.10.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(E/e)vro-	191	2091	247	6984	25	582

1.10.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-območje (640), -poslan(ec/ka/ski/stvo/čev) (501), -skupina (317)
P2	-lig(a/in/aš/aški (3552), -skep(ticizem/sa/tičen/tičarka/tik/tizem) (567), reg(ija/ionalen) (245), -gol (74), -inšpektor(ski) (47)
P3	-kra(t/tek/tski/cija) (322), -stat (191), -fest, -fil(ist/ski) (15)

1.11 Fizio-/fizio-:

a) 0; **b**) -kemik, (1) -terapevt (601), -terapevtka (91), -terapevtov (2), -terapevtska (60), -terapija (82); **c**) -gnomičen (2), -gnomija (87), -gnomika (8), -gnomski (11), -krat (2), -kratski (5), -log (86), -logija (217), -loginja (1), -logizem (1), -logov (10), -logovski (1), -loški (411), -nomija (29), -nomist (1), -nomski (1).

1.11.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvorjenke P3
(F/f)izo-	0	0	6	837	16	873

1.11.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	0
P2	-terap(ija/evt/evtka/evtski) (836)
P3	-log(ija/inja/izem/ov/ovski/ški/) (727), -gnom(ija/ika/ski/ičen) (108), -nom(ija/ist/ski) (31)

¹⁹ Nova beseda: Izpostavil bi veliko gibanje *Evrokaz*, to je alternativni teater.

²⁰ Nova beseda: Bavarce po njegovih besedah že zdaj zelo zanima pristanišče Koper, zainteresirani so za številne druge projekte (na primer za opremljanje slovenske policije z „evrokopterji“), precej interesa ...

²¹ Nova beseda: Na zmogljivosti korpusa se kajpak lahko opre tudi Unija, zato bi skupaj z združenimi mornariškimi zmogljivostmi Francije, Španije, Italije in Portugalske (*Evromarfor*) in kopenskimi silami (*Evrofor*) lahko sestavljal jedro bodočih evropskih enot ...

²² Nova beseda: ... tudi evropska statistika *Evrostat* je objavila statistiko zaposlovanja ...

1.12 Globalo-/globalo-:

a) 0; b) 0, c) -fobik (1), -fob (1).

1.12.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(G/g)lobal-	0	0	0	0	2	2

1.12.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	0
P2	0
P3	-fob(ik) (2)

1.13 Info-/info-:

a) -čitalnica (2), -čuk (2), -dolgčas (1), -družba (2), -mama (2), -pika (9), -postaja (1), -razvedrilo (1), -razvedrilen (1), -sejem (7), -točka (9), -vojna (6); b) -anarchy (1), -bind (1), -biznez (1), -box (6), -bus (10), -cast (1), -centrala (1), -center (4), -channel (1), -communicacao (1), -fueling (1), -gear (2), -games (13), -hand (1), -kanal (1), -kiosk (1), -komunističen (3), -link (7), -lithium (2), -market (1), -media (7), -medicina (4), -medij (38), -park (1), -path (22), -place (1), -please (1), -print (4), -promocijski (2), -radio (8), -screen (1), -security (1), -seek (21), -service (1), -set (6), -sfera (1), -sistem (3), -smog (2), -soft (1), -space (3), -stick (3), -system (2), -tainment (16), -teh (4), -tehnologija (3), -terminal (7), -tray (1), -trend (3), -tutto (1), -vitalizem (1), -war (6), -way (2), -world (13), -zombi (1), -zone (1); c) -arh (3), -comm (1), -corp (1), -cus (67), -gate (13), -graf (2), -grafika (7), -grafski (1), -kit (1) -klip (2), -mart (3), -mat (60), -mercian²³ (2), -mix (1), -mobil (1), -net (5), -pek (1), -sec (2), -stat (1), -strada (18), -teka (3), -tel (1), -tech (2), -tehna (13), -tehnin (2), -tic²⁴ (1).

1.13.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvorjenke P3
(I/i)nfo-	12	43	55	251	26	214

²³ Nova beseda: Za začetek bi morali opozoriti, da se ne upošteva nekaterih obstoječih dobrih določil: da voditelji oddaj na RTV Slovenija še vedno nastopajo v oglasih (voditelj oddaje Jasno & glasno v reklami, natančneje *infomercialu* za zavarovalnico; zadeva je še hujša, ker je *infomercial* narejen tako, da čim bolj spominja na njegovo dejansko pogovorno oddajo) ...

²⁴ Nova beseda: Vodja in prijavitelj projekta je Alojz Hударin, temelj pa bo projekt *Infotic*, ki ga že drugo leto testno uporabljajo v Turistično-informacijskem in promocijskem centru Velenje.

1.13.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-pika, točka (9), -vojna (6)
P2	-medij (38), -path (22), -tainment (16), -world (13)
P3	-cus (67), -mat (60), -strada (18), -tehn(a/in) (15)

1.14 Kiber-/kiber-:

a) -človek (3), -doba (1), -duhovno (1), -hodnik (1), -igra (1), -kavarna (22), -ljudi (1), -mesto (1), -meščan (1), -mucka (1), -nakupovanje (1), -novinarka (1), -občinstvo (1), -obleka (2), -odvisnost (1), -pipa (31), -pornič (1), -prodaja (1), -prostor (44), -prostorski (2), -skupnost (3), -svet (9), -svobodnjak (1), -telo (2), -umetnik (1), -umetnost (1), -utopičen (1), -vdova-vdovec (1), -vesolje (1), -vojna (1), -zabava (1), -zasebnost (1), -življenje (1); **b)** -demokracija (1), -ekonomija (1), -elita (1), -estetika (1), -feministka (2), -feminizem (10), -format (1), -interakcija (1), -kafe (7), -kolonializem (2), -kondicija (1), -kriminalec (3), -kriminal (5), -kultura (5), -medicina (6), -mehaničen (1), -narkotik (1), -pank (1), -pankovski (5), -patolog (1), -patologija (1), -poetika (1), -policaj (1), -policist (1), -proteza (1), -psihologinja (1), -punk (7), -punkovski (4), -seks (8), -sistem (1), -tekst (1), -terorizem (8), -triler (1); **c)** -hondrija (1), -navt (2), -porno (1).

1.14.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(K/k)iber-	31	140	33	94	3	4

1.14.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-prostor(ski) (46), -pipa (31), -kavarna (22)
P2	-femini(zem/stka) (12), -punk(ovski) (11), -terorizem (8)
P3	-navt (2)

1.15 Krimi-/krimi-:

a) 0; **b)** -atlas (1), -drama (1), -komedija (1); **c)** 0.

1.15.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(K/k)rimi-	0	0	3	3	0	0

1.15.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	0
P2	-atlas, -drama, -komedija (1)
P3	0

1.16 Mafio-/mafio-:

a) 0; b) 0; c) -kracija (2), -kratski (1), -logija (1).

1.16.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(M/m)afio-	0	0	0	0	3	4

1.16.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	0
P2	0
P3	kra(tski/cija) (3)

1.17 Melo-/melo-:

a) 0; b) -drama (225), -dramatičen (105), -dramatičnost (20), -dramatičen/komičen (1), -dramatike (3), -dramatizirati (1), -dramatski (20), -dramski (21); c) 0.

1.17.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(M/m)elo-	0	0	8	396	0	0

1.17.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	0
P2	-dram(a/atičen/...) (396)
P3	0

1.18 Metro-/metro-:

a) 0; b) 0; c) -log (307), -logija (157), -loginja (3), -loški (499), -pat (1).

1.18.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Štev. P3	Tvor. P3
(M/m)ete- oro-	0	0	0	0	5	967

1.18.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	0
P2	0
P3	-log (ija/inja/ški) (966)

1.19 Mobi-/mobi-:

a) -belka (5), -čuk (33), -čukec (1), -detel (5), -do (1), -duda (1), -iskanje (1), -kos (68), -kosec (20), -krog (86), -kvakač (1); **b)** -gun²⁵ (1), -karta (5), -kartica (48), -kartomat (1), -komedija (1), kontrola (3); **c)** -car²⁶ (1), -fon (10), -fonček (1), -fonija (1), -fonov (1).

1.19.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(M/m)obi-	11	222	6	59	5	14

1.19.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-krog (86), -kos (68), -čuk(ec) (34)
P2	-kart (a/ica) (53), -kontrola (3)
P3	-fon(ček/ija/ov) (13)

1.20 Narko-/narko-:

a) -država (1), -gospodarstvo (2), -kralj (7), -mreža (1), -naveza (1), -satanist (2) -trgovec (3);

b) -dolar (1), -gverila (5), -gverilec (1), -kartel (43), -kriminalen (1), -mafija (68), -mafijec (4), -mafijski (10), -manija (154), -politika (2), -scena (8), -sindikato (1), -terorizem (1), -test (1), -turizem (1);

c) -filija (2), -kracija (2), -man (663), -manka (42), -manski (94), -manstvo (4), -manščina (1).

1.20.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(N/n)arko-	7	17	15	300	7	808

1.20.1 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-kralj (7), -trgovec (3), -gospodarstvo (2)
P2	-manija (154), -mafij(a/ec/ski) (82), -kartel (43)
P3	-man (ka/ski/stvo/ščina) (804), -filija, -kracija (2)

1.21 Seks-/seks-:²⁷

²⁵ Nova beseda: *Mobigun* – Marjan Erhatic je opozoril, da v Sloveniji opažajo vse večjo ponudbo v orožje predelanih predmetov, kot so mobiteli, daljinci, obeski za ključke ...

²⁶ Nova beseda: Tako je v nedeljo ponoči neznanec na Celovski vdrl v kartodrom *Mobicar*, last AMTK Rebus.

²⁷ Za prvi del *sekso-* so naslednji podatki: **a)** -ljubec (1); **b)** -fobija (4); **c)** -fonski (1), -holik (1), -log (57), -logija (19), -loginja (1).

a) 0; b) -bomba (10), -ikona (1), -industrija (1), -kriminal (4); c) -ploatacija (1), -šop (11).

1.21.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvorjenke P3
(S/s)eks-	0	0	4	16	2	12

1.21.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	0
P2	-bomba (19), -kriminal (4)
P3	-šop (11)

1.22 Tehno-/tehno-:

a) -alat (1), -blodnja (1), -družba (1), -glasba (8), -gradnja (2), -hlad (1), -krajina (1), -les (1), -ljubski (1), -naveza (1), -skupina (1), -stroj (21), -umetnost (1), -umetniški (1), -uspešnica (1), -užitek (1), -vrsta (1), -zabava (6), -zasedba (81), -znanost (5), -znanstven (2); b) -afna (1), -arena (1), -artikulacija (1), -biološko (1), -birokrat (1), -birokratski (2), -bumerang (2), -centričen (1), -demokracija (1), -ekonomski (1), -element (1), -estetika (2), -etika (1), -evangelist (2), -evforija (1), -fantast (1), -fascinanten (1), -fenomenologija (5), -fenomenološki (9), -festival (2), -fobija (1), -freak (1), -frik (3), -gas (7), -genetika (1), -hit (2), -karakter (1), -klima (1), -komunikacijski (1), -kultura (23), -kulturen (4), -liberalec (1), -manija (61), -maraton (1), -menažerski (2), -menedžer (1), -menedžerstvo (1), -metafizičen (1), -metafizika (2), -modeliran (1), -modificiran (1), -optika (3), -parada (1), -parti (2), -poetičen (2), -poetičnost (2), -poetika (4), -poetiško (1), -poetska (13), -popindustrija (1), -popovski (1), -punker (1), -rapovski (1), -realizem (1), -remiks (1), -scena (2), -seksualen (1), -servis (2), -sistem (1), -skeptik (1), -subjekt (5), -teleloški (5), -teoretičarka (1), -teorija (2), -triada (1), -triler (2), -veteran (1), -veterina (1), -žargon (1); c) -fil (3), -fizio (1), -fob (3), -fobičen (1), -impex (2), -komerc (2), -kracija (18), -krat (137), -kratizem (13), -kratka (1), -kratski (91), -log (159), -logija (14903), -mat (1), -meding (1), -patija (1), -plast (1), -pol²⁸ (1), -polis²⁹ (4), -teks (1), -union (180).

1.22.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvor. P3
(T/t)ehno-	20	52	69	214	22	15531

²⁸ Nova beseda: Marcela namreč omenjam kot vodilnega in kajpada tudi vplivnega zgovornika vsega tistega, kar na filmu ustvarijo t. i. vojaki *tehnopola*.

²⁹ Nova beseda: V sodobnem mestu, nasprotno, kot gobe po dežju poganjajo trgovinska središča, multipleksi in *tehnopolisi*, zabavišni parki, zelene površine, umetniška in kulturna središča ter športni kompleksi.

1.22.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-stroj (21), -glasba (8), -znan(ost/stven) (7), -zabava (6)
P2	-kultur(a/en) (27), -poet(ičen/ičnost/ika/iški) (22), -fenomenolog(ija/ški) (14),
P3	-log(ija) (15062), -union (180), -kra(tizem/tka/tski/cija) (260)

1.23 Vibra-/vibra-:

a) -klic (1); b) -call (1); c) -fon (24), -fonist (16), -meter (1).

1.23.1 Prikaz števila različnih podstav in iz njih nastalih tvorjenk

Prvi del zlož.	Število P1	Tvorjenke P1	Število P2	Tvorjenke P2	Število P3	Tvorjenke P3
(V/v)ibra-	1	1	1	1	3	41

1.23.2 Prikaz prvih treh najpogostejših tvorjenk

P1	-klic (1)
P2	-call (1)
P3	-fon(ist) (40)

2.0 Iz tako zbranega gradiva je mogoče določiti odstotni delež podstav P1, P2 in P3 ter odstotni delež tvorjenk in tako določiti stopnjo hibridizacije tovrstnih zloženk.

Prikaz 2.0: Delež podstav in tvorjenk v drugem delu zloženk

Prvi del zloženk	P1 v %	Tvorjenke s P1 v %	P2 v %	Tvorjenke s P2 v %	P3 v %	Tvorjenke s P3 v %
(A/a)gro-	23,2	2,3	62,0	28,2	14,8	48,5
(B/b)alneo-	0,0	0,0	40,0	16,7	60,0	83,3
(B/b)iblio-	0,0	0,0	22,2	8,4	77,8	91,5
(D/d)isko-	31,5	0,6	36,8	1,0	31,6	98,3
(E/e)-	59,7	62,7	38,4	35,4	1,9	1,9
(E/e)go-	13,3	39,0	66,7	58,2	20,0	2,8
(E/e)ko-	35,2	3,1	53,1	8,9	11,7	88,1
(E/e)nergo-	16,7	1,0	47,6	57,0	38,1	41,6
(E/e)tno-	25,3	1,8	60,6	10,2	14,1	88,0
(E/e)vro-	41,3	21,8	53,3	72,9	5,4	6,1
(F/f)izio-	0,0	0,0	18,8	49,0	50,0	51,0
(G/g)lobalo-	0,0	0,0	0,0	0,0	100	100
(I/i)nfo-	12,9	8,5	59,1	49,4	27,8	42,1
(K/k)iber-	13,00	58,6	51,4	39,7	4,3	1,7
(K/k)rimi-	0,0	0,0	100	100	0,0	0,0
(M/m)afio-	0,0	0,0	0,0	0,0	100	100

Prvi del zloženka	P1 v %	Tvorjenke s P1 v %	P2 v %	Tvorjenke s P2 v %	P3 v %	Tvorjenke s P3 v %
(M/m)elo-	0,0	0,0	100	100	0,0	0,0
(M/m)eteoro-	0,0	0,0	0,0	0,0	100	100
(M/m)obi-	50,0	75,3	22,8	19,7	27,3	5,1
(N/n)arko-	24,1	1,5	51,7	26,7	24,1	71,8
(S/s)eks-	0,0	0,0	66,7	57,1	33,3	42,9
(T/t)ehno-	18,9	0,3	61,3	1,4	19,8	98,3
(V/v)ibra-	20,0	2,3	20,0	2,3	60,0	95,3

2.1 Kot kaže, je največja družljivost z domačimi podstavimi pri zloženkah s prvo sestavino *e-*, tej pa sledijo *mobi-*, *evro-*, *eko-*, *disko-* in *etno-*, saj imajo v drugem delu več kot četrtno domačih podstav. Glede na delež tvorjenk pa je mogoče oceniti, da je le pri *mobi-* in *e-* s temi podstavami tvorjenih več kot šestdesetodstotni delež vseh tvorjenk, medtem ko je pri ostalih v mejah dvaindvajsetih odstotkov (*evro-*) oz. med 0,6–3,1 odstotki (*disko-*, *eko-*, *etno-*).

Pozornost zbudajo tisti prvi deli zloženka, ki imajo relativno majhen delež P1, toda delež takih tvorjenk predstavlja 40–60-odstotni delež vseh tvorjenk (*ego-*, *kiber-*). Pri *ego-* je odstotek visok zaradi imena podjetja *Egoles*, pri *kiber-* zaradi pogoste družljivosti s podstavama *-prostor(ski)* in *-kavarna*, za lastno ime gre v primeru *Kiberpipa*.

Opazno je število prvih delov zloženka, ki niso družljivi s P1 (*balneo-*, *biblio-*, *fizio-*, *globalo-*, *krimi-*, *mafio-*, *melo-*, *meteoro-*, *seks-*). Ti so družljivi le s podstavami P2 in P3, to pomeni, da smo jih kot tvorjenke v slovenščino prevzeli in ustrezno prilagodili. Najverjetneje pa zaradi omejene rabe (strokovni jezik oz. sleng) ne postajajo splošno družljive z domačimi podstavami. Za slednje je namreč pogoj visoka frekvenca prve sestavine zloženka, ki je posledica pogoste medijske rabe, zaradi česar prehaja v vsesplošno, kot je to mogoče opaziti pri *e-*, *evro-* in *mobi-*. Je pa zanimivo, da se prvina *globalo-* z nizko pojavitvijo (vsega 2 zloženk *-fob(ik)*) ni razširila, čeprav je po Novi besedi pojavitve besede zelo visoka (*global** = 15442 zadetkov).

2.2 Zanimivo je še pogledati, ali SP 2001 – ki v mnogih primerih vključuje v SSKJ še odsotne predstavljene prvine kot prve dele zloženka – upošteva pri navajanju zgledov najpogostejše primere tudi hibridnih tvorjenk, kjer seveda obstajajo.

Pri *agro-* navaja najpogostejšo *agroživilstvo*, ne pa tudi *agroživilski*, pri *disko-* se kot primer rabe navaja pisano skupaj in narazen le *diskoples*, ki nima pojavitve v Novi besedi. Po zbranih podatkih imata po dve pojavitvi le še *-glasba*, *-nuna*, *-voznik*. Smiselno bi bilo vključiti vsaj prvo. Z *e-* SP navaja tvorjenke *-linija*, *-pošta*, *-pošten*, ki so razvrščene v P2, izmed podstav iz P1 pa sta vključena *-naslov*, *-knjiga*. Glede na trenutne rezultate bi po pogostosti bilo dobro navesti še *-poslovanje*, *-pismo-*, *-uprava*, *-sporočilo*, ki imajo več kot sto pojavitvev. Pri *ego-* je občnoimenska le *egosoba* z eno pojavitvijo, *Egoles* je lastno ime in verjetno ni prišlo v izbor SP. Za *eko-* bi bilo treba upoštevati vsaj še *-točko*, *-šolo* *-zastavo*, medtem ko je *Ekoles*

ime podjetja. SP pri *etno-* v skupini hibridnih zloženkov navaja le *etnozbirka*, ki v Novi besedi nima pojavitve, ustrezno bi bilo vključiti še *-glasba*, *-skupina*. Pri *evro-* zaradi visokih pojavitev pogrešamo navedbo zloženkov, katerih drugi del je *-območje*, *-poslanec*, *-skupina*. Treba bi bilo uvesti kot prvi del zloženkov tudi *info-* in vključiti *-pika*, *-točka*, *-vojna*, pri *narko-* vsaj *-kralj*, *-trgovec*, pri *tehno-* pa je med drugim že upoštevana *-glasba*, dodati bi bilo smiselno še *-znanost*, *-zabava*, *-stroj*; zadnja je sestavina v imenu podjetja.

2.3 Podrobnejši pregled nekaterih prvih delov zloženkov, po izvoru internacionalizmov, in njihove sposobnosti druženja s slov(en/an)skimi podstavami je pokazala opazno stopnjo hibridizacije takih zloženkov, med katerimi zlasti po številu možnih podstav in njihovih oblik ter tvorjenk izstopajo *e-*, *evro-*, *eko-*. Delež vključenih takih tvorjenk je v SP relativno majhen in pogosto ni upoštevan kriterij zastopanosti v rabi, kar so pokazali navajani zgledi s pojavitvijo nič oz. odsotnost takih, ki imajo opaznejšo pojavitve v korpusu Nova beseda.

Postavlja se tudi zanimivo vprašanje o vključevanju lastnoimenskih prvin. V tem primeru gre za pogosta hibridno tvorjena stvarna lastna imena, ki jih ni mogoče izločiti iz SP vsaj iz dveh razlogov. SP se je vendarle odločil zajeti del pogostejše lastnoimenske leksike. Delež zajetih imen podjetij je majhen³⁰ in večinoma tudi pravopisno neproblematičen, čeprav navedeni korpusni podatki kažejo veliko prisotnost hibridnih imen, ki sooblikujejo slovenski leksikalni sestav z dobrimi in slabimi zgledi.

Drugo vprašanje pa je seveda normativno vrednotenje takih hibridnih zloženkov. Ker je jezikovna raba raznolika in se odziva na vsakdanje potrebe, je zato iluzorno pričakovati uresničitev in uveljavitev načela, da je najbolje, če se domače druži z domačim in prevzeto s prevzetim. Hibridizacija je danes prisotna tako pri izpeljankah (Stramljič Breznik 1992), še bolj pa je očitna pri sestavljenkah in slednjič pri zloženkah, kot je bilo prikazano. Gre preprosto za jezikovno vsrkavanje prevzetih prvin in njihovo kombiniranje z domačimi in s tem vključevanje v slovenski leksikon, zato je pomembno, da slovarji take pojave vključujejo in se odzivajo na spremembe v jeziku.

Literatura

- Stjepan Babić, 1986, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb.
 Wolfgang Fleischer, Irmhild Barz, 1992, *Wortbildung der deutsche Gegenwortsprache*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
 Elisabete Link, 1990, *Das Wörterbuch der Wortbildungsmittel. Wörterbücher/ Dictionaries/ Dictionnaires*, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 1223–1230.

³⁰ Našli smo naslednja imena podjetij: *Aero*, *Adria Airways*, *Aeroflot*, *Agfa*, *Bata*, *Cimos*, *Droga*, *Elan*, *Elma*, *EMO*, *Eta*, *Fiat*, *Fructal Gorenje*, *Gorenjka*, *Gospodarska zbornica Slovenije*, *Gradis*, *Hmezad*, *Ina*, *Jata*, *Jelovica*², *Kavasaki*², *Krka*³, *Lek*, *Litostroj*, *Lufthansa*, *Magirus*, *Marles*, *Meblo*, *Mercator*², *Metalka*, *Mlinotest*, *Mura*², *Nama*, *Peko*, *Petrol*, *Pomurka*, *Rog*², *Saturnus*, *Swissair*, *TAM*, *Telekom*, *Toko*, *Tomos*, *Tosama*, *Totra*, *Velana*.

- Nataša Logar, 2003, *Besedotvorna stilistika, Magistrsko delo*, Ljubljana.
- Ingeborg Ohnheiser (ur.), 2003, *Komparacija współczesnych języków słowiańskich, 1 Słowotwórstwo/Nominacja*, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej i Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Irena Stramljič Breznik, 1992, Izglagolske izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, *Slavistična revija* XL/4, 411–427.
- 2004, *Besednodružinski slovar slovenskega jezika, Poskusni zvezek za iztočnice na B*, Maribor, Zora Priročniki 1.
- 2005, Pomembna monografija o besedotvornih spremembah v slovanskih jezikih, *Slavistična revija* 53/2, 237–243.
- Jože Toporišič, 1981, *Slovenski knjižni jezik 4*, Maribor, 137–140.
- 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana.
- 1996, *Slovenski jezik in sporočanje 2*, Maribor, 113–116.
- 2000, *Slovenska slovnica, Četrta, prenovljena in razširjena izdaja*, Maribor.
- Ada Vidovič Muha, 1988, *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženek*, Ljubljana.
- 2000. *Slovensko leksikalno pomenoslovje, Govorica slovarja*, Ljubljana, Znanstveni inštitut FF.

Viri

- Slovenski pravopis*, 2001, ur. J. Toporišič, Ljubljana.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki, Elektronska izdaja na plošči CD-ROM*, Ljubljana 1998.
- Marko Snoj, 1997, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana.
- Veliki slovar tujk*, 2002, ur. M. Tavzes, Ljubljana.
- Korpus Nova beseda: <http://bos.zrc-sazu.si>

Loan and Native Elements in Slovene Compounds

Summary

The article discusses the first parts of compounds which resulted from the clipping of a loan base and are considered to be either the most productive morphemes or the morphemes of most recent origin in the majority of Slavic languages. The author examined which of these compound-parts have already been included in Slovar slovenskega knjižnega jezika (Dictionary of standard Slovene), Slovenski pravopis 2001 (Slovene orthographic code 2001) and Veliki slovar tujk (Unabridged dictionary of foreign words). The analysis revealed that this type of introductory compound-parts was reasonably well covered in the dictionary part of the orthographic code and in the dictionary of foreign words. Further on, the combinability of selected compound-parts with a) Slovene/Slavic morphemes, b) loan base morphemes and c) confixes

is presented in the article. The presentation is based on data from the Nova beseda text corpus. All three types of bases and derivatives were presented in tables and equipped with numeric data. With the focus on the most frequent derivatives of each type a high percentage of hybridism may be observed in this type of compounds, among which the compound-parts e-, evro- and eko- are the most frequent in bases and in their variant forms, as well as in derivatives. The dictionary part of the Slovene orthographic code includes a relatively small quota of such compound-parts and, furthermore, the criterion of usage seems to have been frequently ignored, since some examples with zero hits have been included and some with a relatively high number of hits in the Nova beseda text corpus have been omitted. As far as the standardization of language is concerned the hybridism in compounds is nowadays a reality and has to be accepted as such. In the Slovene language (as well as in others) loan elements are constantly being absorbed and combined with the native ones, and such combinations are becoming a part of general Slovene lexical fund – and for this reason it is important that they are included in dictionaries.

Irena Stramljič Breznik, Pedagoška akademija Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor
E-pošta: irena.stramljic@uni-mb.si

Tonemski naglasni tipi glagola v (knjižni) slovenščini

Matej Šekli

IZVLEČEK: V članku so obravnavani tonemski naglasni tipi glagola v (knjižni) slovenščini tako s sinhronega kot z diahronega gledišča. Sinhroni pogled podaja naglasne vzorce posameznih glagolskih vrst in razredov. Diahroni vidik posamezni glagolski obliki določa njeno praslovansko izhodišče. Obravnava izhaja iz knjižnojezikovnega gradiva, ki je dopolnjeno z narečnim predvsem v primeru, da slednje izkazuje starejše jezikovno stanje.

ABSTRACT: This article discusses the pitch accent classes of the verb in (standard) Slovene, from the diachronic as well as from the synchronic point of view. The synchronic perspective presents the accent paradigms of a single verb class. The diachronic point of view defines the Proto-Slavic origin of the single verb form. The discussion is based on (standard) language material. Dialectal material is adduced especially when being more archaic.

0 Uvod

Naglas glagola je bil v drugi polovici 20. stoletja za (knjižno) slovenščino natančneje obdelan v Uvodu v *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, in sicer v razdelkih Sheme za dinamični naglas in oblikoslovje (SSKJ 1971, § 193–195) in Sheme za tonemski naglas (SSKJ 1971, § 209–211), delo Jakoba Riglerja, ter v *Slovenski slovnici* 1976 in kasnejših izdajah ter v *Slovenskem pravopisu* 2001 (SP 2001, § 914–920, 1202–1206), delo Jožeta Toporišiča.¹ Rigler je naglas glagolskih oblik obdelal glede na naglas v nedoločniku in sedanjiku: 1. naglas je na istem zlogu nedoločnika in sedanjika: 1.1 naglas ni neposredno pred *-ti* in *-m*; 1.2 naglas je neposredno pred *-ti* in *-m*; 1.3 naglas ni neposredno pred *-ti* oziroma *-či* in ne neposredno pred *-m*; 1.4 naglas ni neposredno pred *-ti* in je neposredno pred *-m*; 2. naglas je na različnih

¹ V drugi polovici 19. stoletja je o glagolskem naglasu izčrpno pisal Matija Valjavec v svojem delu *Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku*, ki je izhajalo v *Radu jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* v obdobju 1878–95, in sicer v knjigah 63, 65, 67, 68, 71, 73, 74, 76, 77, 93, 94, 102, 105, 111, 118 v letih 1883–1894.

zlogih v samem nedoločniku ali v nedoločniku in sedanjiku. Toporišič je v svoji slovnici naglas glagola obravnaval v poglavjih: Naglas sedanjiških oblik (Toporišič 2000, 364–368), Naglas nedoločniških oblik (Toporošič 2000, 373–383), Naglasni tipi glagolskih oblikotvornih vzorcev (Toporošič 2000, 383–387). V zadnjem navedenem poglavju je povzemale prikazan (jakostni) naglas glagola glede na razmerje naglasa v nedoločniku in sedanjiku ter (tonemski) naglas glagolov na *-i-ti* *-i-m*. Riglerjev in Toporišičev način opisa glagolskega naglasa za slovenski knjižni jezik je bil uporabljen tudi pri opisu glagolskega naglasa posameznih slovenskih krajevnih govorov (Toporišič 1990, Smole 1994 in 1996, Škofic 1996, Weiss 1998, Jakop 2003).

Namen pričujočega prispevka je prikazati glagolski tonemski naglas v (knjižni) slovenščini po posameznih glagolskih vrstah in razredih, kot so tradicionalno uveljavljeni v slavističnem jezikoslovju od Josefa Dobrovskega dalje in so bili v slovenistiki v rabi do *Slovenske slovnice* 1968 (Bajec–Kolarič–Rupel 1968, 217–234). V novejšem času se k tovrstni delitvi glagolov vrača slovenistično narečjeslovje (Koletnik 2001, 158–179). V članku so torej obravnavani tonemski naglasni tipi posameznih glagolskih vrst in razredov v (knjižni) slovenščini tako s sinhronega kot z diahronega gledišča. Sinhroni pogled podaja naglasne vzorce posameznih glagolskih vrst in razredov glede na naglas v nedoločniku in sedanjiku ter značilne zglede. Pri tem gre za razširitev Toporišičevega prikaza naglasnih tipov glagolov na *-i-ti* *-i-m* (Toporišič 2000, 387, SP 2001, § 1202) na ostale glagolske vrste in razrede. Diahroni vidik posamezni glagolski obliki določa njeno praslovansko izhodišče s pomočjo zgodovinskoprimerjalne metode in metode rekonstrukcije. Naslanja se na obravnavo glagolskega naglasa, kot ga je v slovansko zgodovinskoprimerjalno jezikoslovje vnesel Christian S. Stang (Stang 1957, 107–154). Obravnava izhaja iz slovenskega knjižnojezikovnega gradiva, ki je dopolnjeno z narečnim predvsem v primeru, da slednje izkazuje starejše jezikovno stanje.² Izpostavljeni so predvsem izhodiščni, tj. podedovani naglasni tipi, drugotni, tj. nalikovni in prevzeti naglasni tipi, ki imajo posledično precej onostavne naglasne vzorce, niso natančneje predstavljeni. Obravnavane so naslednje glagolske oblike: 1. nedoločniška osnova: dolgi nedoločnik, kratki nedoločnik, namenilnik, deležnik na *-l*, deležnik na *-n*; 2. sedanjiška osnova: sedanjik, velelnik. Ostale glagolske oblike zaradi svoje nekontinuitete v posameznih krajevnih govorih niso obravnavane.

² Slovenistične narečjeslovne obravnave glagolskega naglasa običajno izhajajo iz stanja v slovenskem knjižnem jeziku. Ker je z zgodovinskojezikoslovnega stališča jezikovno stanje v posameznem krajevnem govoru v primerjavi s knjižnojezikovno kodifikacijo prvotnejše ali drugotnejše, lahko pri naslanjanju na knjižnojezikovno normo pri popisu narečnega gradiva pride do »umanjkanja« določenega (knjižnega) naglasnega tipa ali do dokumentacije »novega« naglasnega tipa, ki ga v knjižnem jeziku ni, pogosto pa se pojavljajo tudi nerazložljive »izjeme«. Sinhroni opisi posameznih krajevnih govorov so nedvomno predpogoj za kakršnokoli jezikoslovno preučevanje le-teh, zgodovinskojezikoslovni komentarji k slednjim (s časovnojezikovnimi plastmi kot podedovano, nalikovno, prevzeto (iz stičnega tujega ali krovnega knjižnega jezika)) pa šele omogočajo, da jezikovnosistemske posebnosti posameznih krajevnih govorov postanejo med seboj genetsko- in tipološkojezikoslovno primerljive in ne ostajajo le »lokalne pekuliarnosti«.

1 Glagoli na *-ø-ti*

Glagoli z nedoločniško pripono *-ø-* v (knjižni) slovenščini nadaljujejo psl. glagole z nedoločniško pripono **-ø-* (psl. glagolska vrsta I). Glede na izglasni korenski soglasnik se znotraj delijo na sedem razredov. Z naglasoslovnega stališča se zdi smotrno glagole te vrste razdeliti na tri skupine. To so glagoli s korenem na: 1. nezvočnik s sedanjiško pripono sln. *-e-* < psl. **-e-* (psl. glagolski razredi I/1–4); 2. samoglasnik s sedanjiško pripono sln. *-je-* < psl. **-je-* (psl. glagolski razred I/7); 3. nosnik in jezičnik s sedanjiškima priponama sln. *-e-*, *-je-* < psl. **-e-*, **-je-* (psl. glagolska razreda I/5, 6).

1.1 Glagoli na *-ø-ti -e-m*

Glagoli s korenem na nezvočnik ter z nedoločniško pripono *-ø-* in sedanjiško pripono *-e-* poznajo štiri naglasne tipe, ki ustrezajo štirim izhodiščnim praslovanskim:

lěsti	grísti	trěsti	něsti
<i>lĕst/lĕst</i>	<i>grĭst/grĭst</i>	<i>trĕst/trĕst</i>	<i>nĕst/nĕst</i>
<i>lĕst</i>	<i>grĭst</i>	<i>trĕst</i>	<i>nĕst/nĕst</i>
<i>lĕzəl</i>	<i>grĭzəl</i>	<i>trĕsəl</i>	<i>nĕsəl</i>
<i>lĕzla</i>	<i>grĭzla</i>	<i>trĕsla</i>	<i>nĕsla</i>
<i>lĕzlo</i>	<i>grĭzlo</i>	<i>trĕslo</i>	<i>nĕslo</i>
<i>-lĕzen</i>	<i>-grĭzen</i>	<i>-trĕsen</i>	<i>-nesĕn</i>
<i>-lĕzena</i>	<i>-grĭzena</i>	<i>-trĕsena</i>	<i>-nesĕna</i>
<i>-lĕzeno</i>	<i>-grĭzeno</i>	<i>-trĕseno</i>	<i>-nesĕno</i>
lĕzem	grĭzem	trĕsem	nĕsem
<i>lĕzeš</i>	<i>grĭzeš</i>	<i>trĕseš</i>	<i>nĕseš</i>
<i>lĕzejo</i>	<i>grĭzejo</i>	<i>trĕsejo/tresó</i>	<i>nesó</i>
<i>lĕzi</i>	<i>grĭzi</i>	<i>trĕsi</i>	<i>nĕsi</i>
<i>lĕzite</i>	<i>grĭzite</i>	<i>trĕsite/tresĭte</i>	<i>nesĭte</i>

1.1.1 Tip lĕsti lĕzem z akutom na korenu v nedoločniku in s cirkumfleksom na korenu v sedanjiku podobno kot tip *bĭti bĭjem* odraža psl. naglasni tip a: sln. *CŮC-ø-ti* *CŮC-e-š* ≤ psl. **CŮC-ø-ti* **CŮC-e-šb* (a): sln. *lĕsti lĕzeš*, štok. *ljĕsti ljĕzĕš/lĕsti lĕzĕš*, čak. *lĭzeš*, rus. *лĕзть лĕзеть* ≤ psl. **lĕsti* **lĕzešb* (a).¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. *lĕst*, čak. *lĭst* < psl. **lĕstb*, sln. *lĕst* je drugotno. Namenilnik: *lĕst* < psl. **lĕstb*.³ Deležnik

³ Psl. glagoli z nedoločniško pripono **-ø-* s psl. starim akutom na korenu v nedoločniku imajo v sln. v kratkem nedoločniku podedovano kračino na korenu, v namenilniku pa cirkumfleks na dolžini na korenu: sln. *CŮC-ø-t* < psl. **CŮC-ø-tb*, sln. *CŮC-ø-t* < psl. **CŮC-ø-tb*. Dvojnično se v kratkem nedoločniku pojavlja tudi cirkumfleks na dolžini na korenu. Možni razlagi nastanka te dolžine sta: 1. po podaljšavi kračine v edinem/zadnjem besednem zlogu (podobno npr. tudi v im. ed. samostalnikov moške o-jevske sklanjatve, od koder se cirkumfleks na dolžini lahko razširi tudi v odvisne sklone: sln. *dĕd dĕda/dĕd dĕda*, štok. *djĕd djĕda/dĕd dĕda*, čak. *dĭd dĭda*, rus. *дĕд дĕда* ≤ psl. **dĕdb* **dĕda* (a)); 2. medsebojno mešanje oblik kratkega nedoločnika in namenilnika, na kar bi kazalo ponekod dvojnično pojavljanje kračine na korenu v namenilniku.

na *-l*: sln. *lêzəl lëzla lëzlo*, štok. *ljëzao ljëzla ljëzlo/lëzao lëzla lëzlo*, rus. *лëз лëзла лëзло* < psl. **lëzlb *lëzla *lëzlo*.⁴ Deležnik na *-n*: sln. *-lëzen -lëzena -lëzeno*, štok. *ljëzen ljëzena ljëzeno/lëzen lëzena lëzeno*, rus. *лëзен лëзена лëзено* ≤ psl. **lëzenb *lëzena *lëzeno*.²⁴ Velelnik: sln. *lëzi lëzite*, štok. *ljëzi ljëzite/lëzi lëzite*, rus. *лëзь лëзьте* < psl. **lëzi *lëzëte*. Zgleda: *lësti lëzem, sësti sëdem*.

1.1.2 Tip grísti grízem, trësti trësem z akutom na korenu ne na širokem sredinskem samoglasniku v nedoločniku in v sedanjiku predstavlja sovpad dveh psl. naglasnih tipov, in sicer psl. naglasnega tipa a/c in psl. naglasnega tipa c glagolov s psl. dolgim samoglasnikom v korenu: sln. *CVC-ø-ti CVC-e-š* < psl. **CVC-ø-ti *CVC-è-šb* (a/c): sln. *grísti grízeš*, štok. *grìsti grizëš*, čak. *grìzëš*, rus. *гр'ысть гр'ызëшь* < psl. **grýzti *gryzëšb* (a/c); sln. *CVC-ø-ti CVC-e-š* < psl. **CV_mC-ø-ti *CV_mC-è-šb* (c) // +[*V_m* = psl. **V̄*]: sln. *trësti trëseš*, štok. *trësti trësëš*, čak. *trëšëš*, rus. *тряс'т'у трясëшь* < psl. **trësti *trësëšb* (c).⁹ Med izhodiščnima naglasnima tipoma je prišlo do sovplivanja, sovpadanja in mešanja. S sinhronega vidika za posamezen sln. glagol torej ni mogoče določiti, ali je prvotno pripadal psl. naglasnemu tipu a/c ali c. Znotraj glagolov tega tipa sta se izoblikovala dva glavna podtipa s prehodnimi različicami: 1. podtip *grísti grízem* z naglasom na korenu v 3. os. mn. sedanjika in v 2. os. mn. velelnika (*grízejo, grízite*); 2. podtip *trësti trësem* z dvojničnim naglasom na končnici oz. na sedanjiški priponi v 3. os. mn. sedanjika (manj pogosto) in v 2. os. mn. velelnika (bolj pogosto) (*trësejo/tresó, trësite/tresîte*).

Kratki nedoločnik: sln. *grìst*, čak. *grìst* < psl. **grýzlb*, sln. *grìst* je drugotno; sln. *trëst/trëst* za sln. **trëst* (čak. *trëst*) < psl. **trëstb* je drugotno po naliki na *grìst/grìst*. Namenilnik: sln. *grìst* < psl. **grýzlb*; sln. *trëst* za sln. **trëst* < psl. **trëstb* je drugotno po naliki na *grìst*.³ Deležnik na *-l*: sln. *grízəl grízla grízlo*, štok. *grìzao grízla grízlo*, rus. *гр'ыз гр'ызла гр'ызло* < psl. **grýzlb *grýzla *grýzlo*; sln. *trësəl trësla trëslo* je drugotno po naliki na *grízəl grízla grízlo*.⁵ Deležnik na *-n*: sln. *-grízen -grízena -grízeno*, štok. *grìzen grízena grízeno*, rus. *-гр'ызен -гр'ызена -гр'ызено* ≤ psl. **grýzenb *grýzena *grýzeno*;²⁴ nar. sln. *-trësen -treséna -treséno/-trësen -tresenà -tresenò*, štok. *trësen trësena trëseno*, rus. *-трясëн -трясëнà -трясëнò*

⁴ **Izglasni soglasniški sklop nezvočnik + zvočnik**, ki se pojavlja v obliki moškega spola ednine deležnika na *-l* pri glagolih z nedoločniško pripono *-ø-* in s korenem na nezvočnik, je v sln. najverjetneje že pred nastankom drugotnega polglasnika, tj. ko je po onemitvi psl. izglasnega polglasnika postal zlogotvoren, povzročil nadomestno podaljšavo spredaj stoječega samoglasnika. Posledica tega sta: 1. nastanek cirkumfleksa na mestu odraza za psl. stari akut (sln. *lêzəl ~ lëzla, grízəl ~ grízla*; prim. tudi im. ed. samostalnikov moške o-jevske sklanjatve: nar. sln. *vëtər vëtra*, Vnanje Gorice, Vlado Nartnik, ustno), od koder se cirkumfleks na dolžini lahko razširi tudi v odvisne sklone: knj. sln. *vëtər vëtra*, štok. *vjëtar vjëtra/vëtar vëtra*, rus. *вëтер вëтра* ≤ psl. **uëtrb *uëtra* (a)); 2. nastanek ožine sredinskega samoglasnika na mestu odraza za psl. novi akut na kračini v edinem/zadnjem besednem zlogu (sln. *nësəl ~ nësla, mógəl ~ mógla*, prim. tudi *dóbər dóbra, mókər mókra*).

⁵ Prvotne oblike npr. izkazujeta štok. *trësao trësla trëslo*, rus. *тряс трясла трясло* < psl. **trëslb *trëslá *trësló*.

< psl. *trēsènb̄ *trēsèná *trēsèno,⁶ knj. sln. -trēsēn -trēsēna -trēsēno je drugotno po naliki na -grīzen -grīzena -grīzeno. Velelnik: sln. trēsī tresīte, štok. trēsī trēsīte, rus. трясу́ трясу́ме < psl. *trēsī *trēsēte, sln. trēsīte je drugotno;⁷ sln. grīzi, štok. grīzi, rus. грызу́ < psl. *gryzi, sln. grīzite za sln. *grizīte (štok. grīzite, rus. грызу́ме < psl. *gryzēte) je drugotno.

Glagoli z naglasom tipa grīzi grīzite: gōsti gōdem, grīsti grīzem, mōlsti mōlzem, nar. mlēsti mōlzem,⁸ pásti pādem, pásti pásem, rásti rástem (rastó), strīči strīžem, zēbsti zēbe. Zgledi z velelnikom tipa trēsī tresīte: mēsti mēteš/mēsti mēteš, plēti plēvem, prēsti prēdeš/prēsti prēdeš, sēči sēčem (velelnik samo secīte), strēči strēžeš, tōlči tōlčem, nar. tlēči tōlčem, trēsti trēsem, vlēči vlēčem. Zgledi kot pásti pādem kažejo na prehod tovrstnih glagolov v tip lēsti lēzeš (klāsti klādeš, star. klāsti klādeš, krāsti krādeš). Redkeje se pojavlja tudi obratno: vrēči vāržeš (vārzite/vārzīte).

1.1.3 Tip nésti nésem z akutom na korenu na širokem sredinskem samoglasniku v nedoločniku in v sedanjiku reflektira psl. naglasni tip c glagolov s kratkim samoglasnikom v korenu: sln. Cé/óC-ø-ti Cé/óC-e-š < psl. *CV_mC-ø-ti *CV_mC-è-šb̄ (c) // +[V_m = psl. *e/*o]: knj. sln. nésti néseš, nar. sln. nestī nesēš, štok. nēsti nēsēš, čak. nesēš, rus. нест'у несе́шь < psl. *nestī *nesēšb̄ (c).⁹ Kratki nedoločnik: sln.

⁶ rez. (Bela): *strasa'no* (Steenwijk 1992, 321), *wkra'den* (Steenwijk 1992, 271).

⁷ **Cirkumfleks na sedanjiški priponi v dvojniskih in množinskih oblikah velelnika** glagolov s sedanjiškimi priponami -e-, -ne-, deloma -je-, -i-, ki odražajo psl. naglasna tipa b in c, je refleks psl. starega akuta in je prvoten v oblikah, ki vsebujejo izglasni -a (*tresīva tresīta*, podobno kot npr. sln. *motīka*, štok. *mōtika*, čak. *motīka*, rus. *мотыга* ≤ psl. *motýka ~ sln. *kobīla*, štok. *kōbila*, čak. *kobīla*, rus. *кобыла* < psl. *kobýla), medtem ko je v oblikah brez izglasnega -a drugoten (*tresīmo tresīte*). Naglas na sedanjiški priponi je obvezen za glagole psl. naglasnega tipa b s psl. kratkim samoglasnikom v korenu ter za glagole psl. naglasnega tipa c, ki ne pripadajo psl. glagolski vrsti I. Vsi ostali glagoli poznajo tudi oblike kot *trēsīva trēsīta*, *trēsīmo trēsīte*, ki pa so še drugotnejše, nalikovne po naglasu edninske oblike velelnika ali sedanjika sploh.

⁸ rez. (Bela): *m'lest mulžen* (Steenwijk 1992, 282), tj. *mlēst mōlzem*

⁹ **Sedanjik psl. glagolov naglasnega tipa c** je bil razen v 1. os. ed., ki je najverjetneje imela psl. stari cirkumfleks na korenu, naglašen na končnicah. S končnic s psl. izglasnim polglasnikom je prišlo do naglasnega umika na sedanjiško pripono in nastanka psl. novega akuta: psl. *-e-š'b̄ > *-è-šb̄, psl. *-e-t'b̄ > *-è-tb̄, psl. *-q-t'b̄ > *-q-tb̄ (podobno velja tudi za psl. sedanjiško pripono *-je-); psl. *-i-š'b̄ > *-i-šb̄, psl. *-i-t'b̄ > *-i-tb̄, psl. *-e-t'b̄ > *-é-tb̄. Na končnicah brez psl. izglasnega polglasnika se je psl. naglas ohranil: psl. *-e-ue̋, psl. *-e-tá, psl. *-e-té, psl. *-e-mó, psl. *-e-té; psl. *-i-ue̋, psl. *-i-tá, psl. *-i-té, psl. *-i-mó, psl. *-i-té. Prvotno stanje z izjemo 1. os. ed. izkazuje npr. ukr. *несу́ несéу* *несéу*, *несемó несетé* *несу́ть*. Izhodišče za sln., v kateri je v 1. os. ed. prišlo do posplošitve atematske končnice na sedanjiško osnovo (*-è-mb̄, *-i-mb̄), je torej v tem naglasnem tipu naglas na sedanjiški priponi v ed. in v 3. os. mn. ter naglas na končnici v dv. in mn. razen v 3. os. mn. Naglas na korenu v 3. os. mn. je v sln. torej drugoten.

Do splošnosln. naglasnega umika na prednaglasno dolžino pride v *i*-jevski sedanjiški spregatvi v sln. trizložnih oblikah (psl. *morité > sln. **moríte** ~ psl. **moríšb̄* > sln. **moríš**, kjer je naglasni umik že psl.), v *-e*-jevskih sedanjiških spregatvah pa v sln. dvožložnih oblikah s prednaglasno dolžino (psl. **trēsēsšb̄* > sln. **tréseš**). Do sln. naglasnega umika na prednaglasno kračino ne pride v vseh sln. narečjih, tako da se načeloma pri glagolih s

něst, čak. *něst* < psl. **něstь*, **nêst** je drugotno. Namenilnik: sln. **něst** < psl. **něstь*, sln. **nêst** je drugotno. Deležnik na *-l*: knj. sln. **něsəl nésla néslo**, nar. sln. *něsəl neslā neslō*, štok. *něsao nēsla nēslo*, rus. *нѣс неслá неслó* < psl. **něslь *neslá *nesló*.⁴ Deležnik na *-n*: knj. sln. **-nesèn -neséna -neséno**, nar. sln. *-nesèn -nesenā -nesenō*, štok. *něsen nesèna nesèno*, rus. *нecѣн несенá несенó* < psl. **nesènь *nesenā *nesenó*. Velelnik: knj. sln. **nési nesíte**, nar. sln. **nesì nesíte**, štok. *něsi nēsite*, rus. *нec'у неc'умe* < psl. **nesi *nesěte*.⁷ Zgledi: *brésti brédem, grébsti grébem, mésti métem, nésti nésem, plésti plétem, sópsti sópem, vésti védem*, nar. *-vésti -vézem; péči péčem, réči réčem, téči téčem*.

1.1.4 Glagol móči mōrem odraža psl. glagol naglasnega tipa b: sln. *móči mōreš*, štok. *mòci mõžěš*, čak. *mōreš*, rus. *мóчь мóжешь* < psl. **móti *mōžešь* (b).¹⁶ Kratki nedoločnik: sln. **mōč**, čak. *mōc* < psl. **mōtь*. Deležnik na *-l*: knj. sln. **mógəl mógla móglo**, nar. sln. *mógəl moglā moglō*, štok. *mōgao mōgla mōglo*, rus. *мóг мoглá мoглó* < psl. **mòglь *moglá *mogló*.⁴

1.1.5 Glagol cvəstì cvətèm/cvəsti cvətem je naslednik psl. glagola naglasnega tipa c s psl. polglasnikom v korenu: sln. *cvəstì cvətěš/cvəsti cvəteš*, štok. *cvàsti cvàtěš*, rus. *цвecт'у цвecт'юшь* < psl. **kǔbsti *kǔbtěšь* (c);⁹ 3. os. ed. sedanjika: sln. **cvətó** < psl. **kǔbtǫtь*, sln. **cvətéjo/cvətejo** je drugotno. Kratki nedoločnik: sln. **cvəst** < psl. **kǔbstь*. Deležnik na *-l*: sln. **cvətəl cvətlà cvətlò/cvətəl cvətla cvətlo**, štok. *cvào cvàla cvàlo*, rus. *цвѣл цвeлá цвeлó* < psl. **kǔbtl'ь *kǔbtlá *kǔbtló*. Velelnik: sln. **cvətì/cvəti cvətíte**, štok. *cvàti cvàtite*, rus. *цвecт'у цвecт'умe* < psl. **kǔbti *kǔbtěte*.⁷ sln. **cvətite** je drugotno.

1.1.6 Glagol pėti pójem kaže na psl. glagol naglasnega tipa a/c: sln. *pėti póješ*, štok. *pjěti/pěti pòjěš*, rus. *нeть пoѣшь* < psl. **pěti *pojěšь* (a/c).⁹ Kratki nedoločnik: sln. **pět** < psl. **pětь*, sln. **pět** je drugotno. Namenilnik: sln. **pět** < psl. **pětь*.³ Deležnik na *-l*: sln. **pěl péla pēlo** je drugotno, štok. *pjěo pjěla pjělo/pěo pēla pēlo*, rus. *нeл нeлa нeлo* < psl. **pělь *pěla *pělo*. Deležnik na *-n*: sln. **pět pēta pēto** je drugotno.¹¹ Velelnik: sln. **pój pōjte** je drugotno za psl. **poji *pojte*.

1.2 Glagoli na *-ø-ti -je-m*

Glagoli s korenem na samoglasnik ter z nedoločniško pripono *-ø-* in sedanjiško pripono *-je-* imajo dva naglasna tipa, ki nadaljujeta dva praslovanska:

psl. kratkim samoglasnikom v korenu lahko srečujemo z naslednjimi stanji: 1. odsotnost naglasnega umika in ohranitev prvotnega naglasnega mesta v celotnem spregatvenem vzorcu: psl. **nesěšь* > nar. sln. **nesěš**, psl. **neseté* > nar. sln. **nesetè**; 2. odsotnost naglasnega umika in posplošitev naglasa iz ed. v dv. in mn.: psl. **nesěšь* > nar. sln. **nesěš** → nar. sln. **neséte**; 3. naglasni umik in ohranitev prvotnega naglasnega mesta v celotnem spregatvenem vzorcu: psl. **nesěšь* > sln. **néseš**, psl. **neseté* > sln. **neséte**; 4. naglasni umik in posplošitev naglasa iz ed. v dv. in mn.: psl. **nesěšь* > sln. **néseš** → sln. **nésete**. Pri glagolih s psl. dolgim samoglasnikom v korenu se v trizložnih oblikah torej lahko srečujemo: psl. **trěseté* > nar. sln. **trěsetè/trěsete**, **trěseš** → **trěsete**.

bíti	píti
<i>bît/bît</i>	<i>pît/pît</i>
<i>bît, -bît/-bît</i>	<i>pît, -pît/-pît</i>
<i>bîl</i>	<i>pîl</i>
<i>bîla</i>	<i>pîla</i>
<i>bîlo</i>	<i>pîlo</i>
<i>-bît</i>	<i>-pît</i>
<i>-bîta</i>	<i>-pîta</i>
<i>-bîto</i>	<i>-pîto</i>
bîjem	pîjem
<i>bîješ</i>	<i>pîješ</i>
<i>bîjejo/bijô</i>	<i>pîjejo/pijô</i>
<i>bîj</i>	<i>pîj</i>
<i>bîjte</i>	<i>pîjte</i>

1.2.1 Tip bíti bîjem z akutom na korenu v nedoločniku in s cirkumfleksom na korenu v sedanjiku je podobno kot tip *lěsti lēzem* refleks psl. naglasnega tipa a: sln. *CV-ø-ti CV-je-š* ≤ psl. **CV̆-ø-ti *CV̆-je-šb* (a): sln. *bíti bîješ*, štok. *bíti bījēš*, čak. *bīješ*, rus. *бумь бѣшь*¹⁰ ≤ psl. **bīti *bīješb* (a).¹⁹ Oblika za 3. os. mn. sedanjika sln. **bîjejo** < psl. **bījotb*, sln. **bijô** je drugotno po naliki na *pijô*. Kratki nedoločnik: sln. **bît**, čak. *bît* < psl. **bīt̃b*, sln. **bît** je drugotno. Kračina je pogostejša pri *grēt/grễt*, *štēt/štễt*. Namenilnik: sln. **bît** < psl. **bīt̃b*, sln. **-bît/-bît** je drugotno razen oblike sln. *-bît* < psl. **-bit̃b*.³ Deležnik na *-l*: sln. **bîl bîla bîlo** < psl. **bīlb̃ *bīla *bīlo*. Nekateri glagoli izkazujejo (dvojnično) podaljšavo v obliki za moški spol ednine (*brîl/brî̃l*, *grêl/grễl*, *krîl/krî̃l*, *štêl/štễl*; *čûl/čû̃l*, *rîl/rî̃l*, *-ûl/-û̃l*; *žîl*). Deležnik na *-t*: sln. **-bît -bîta -bîto** je drugotno.¹¹ Velelnik: sln. **bîj bîjte** je drugotno za psl. **bīj̃i *bīj̃ite*. Dvojnično kračino izkazujeta *grēj/grễj grễjte*, *štěj/štễj štễjte*. Zgledi: *bíti bîjem*, *bríti brîjem*, *čúti čûjem*, *gréti grêjem*, *kríti krîjem*, *-míti -mîjem*, *-číti -čîjem*, *ríti rîjem*, star. *spéti spêjem*, *šíti šîjem*, *štéti štêjem*, *-úti -ûjem*, *žíti žîjem*.¹²

¹⁰ V rus. je pri tovrstnih glagolih prišlo do posplošitve odraza psl. naglasnega tipa a/c (prim. 1.2.2).

¹¹ Glagoli s psl. nedoločniško pripono **-ø-* in s korenem na ustni ali nosni samoglasnik imajo v sln. deležnik na *-t* cirkumfektiran ne glede na prvotni naglasni tip. Nastanek naglasa je morda povezan s sestavljenimi glagoli, ki odražajo psl. naglasni tip c, a/c, a/b: sln. *-pît -pîto* < psl. **-pit̃b * -pito*, sln. *-pîta* za sln. **-pîta* < psl. **-pitá* je drugotno, nalikovno po ostalih oblikah. Naglas sestavljenih glagolov tipa *-pît -pîta -pîto* je bil prenesen še na ostale nesestavljene in sestavljene glagole z nedoločniško pripono *-ø-* in s korenem na samoglasnik v sln.

¹² Glagol **spéti spêjem** podobno kot glagol *gréti grêjem* prvotno spada v ta naglasni tip: *spêješ* < psl. *spěješb* (a), *grêješ* < psl. *grěješb* (a). Dvojnično ima ta glagol tudi sedanjik s skrčenjem **spêm**. V sodobni knj. sln. običajen sedanjik s kračino **spêm** je nastal po modelu glagolov tipa sln. *začéti začnêm*, *žréti žrêm*.

Glagol **štéti štêjem** je v tej skupini drugoten. Prvotni sedanjik je ohranjen v nar. sln. *štěš* < psl. **čbtěšb* (c). Na osnovi sedanjika *štěš* je bil po modelu glagolov tipa sln. *začéti začněš*, *žréti žrěš* najprej tvorjen nedoločnik *štéti*. Na osnovi nedoločnika *štéti* je bil po

1.2.2 Tip píti píjem z akutom na korenu v nedoločniku in v sedanjiku je podobno kot tip *grísti grízem* odraz psl. naglasnega tipa a/c: sln. *CV-ø-ti CV-je-š* < psl. **CV-ø-ti *CV-jè-šb* (a/c): sln. *píti píješ*, štok. *píti*, rus. *n'umь n'ëumь* < psl. **píti *pijèšb/*p̃ijèšb* (c).⁹ Oblika za 3. os. mn. sedanjika sln. **píjò** < psl. **pijót̃b/*p̃ijót̃b*, sln. **píjejo** je drugotno. Kratki nedoločnik: sln. **pît**, čak. *pît* < psl. **pít̃b*, sln. **pît** je drugotno. Namenilnik: sln. **pît** < psl. **pít̃b*, sln. **-pît/-pît** je drugotno razen oblike sln. *-pît* < psl. **-pít̃b*.³ Deležnik na *-l*: sln. **pîl pîla** < psl. **pîlb *pîlá*, sln. **pîlo** za sln. **pîlô* < **pîlo* je drugotno, mogoče nalikovna po sestavljenih oblikah: sln. **-pîl -pîla -pîlo** < psl. **-pîlb *-pîlá *-pîlo*. Deležnik na *-t*: sln. **-pît -pîta -pîto** je drugotno.¹¹ Velelnik: sln. **pīj pījte** je drugotno za psl. **pijī *pijīte*. Zgledi: *píti píjem*, *líti lijem*, *víti víjem*, *víti víjem*; *gníti gníjem*.

1.2.3 Tip -íti -ídem/-jdem predstavlja sestavljenke glagola *iti*, ki imajo v sedanjiku sedanjiško pripono *-de-*: sln. *-íti -ídeš*, štok. *idēš*, rus. *uděumь* < psl. **iti *j̃bděšb* (c).⁹ Kratki nedoločnik: sln. **-îť/-îť** je drugotno. Deležnik na *-l*: sln. **-šəl -šlā -šlò/-šlò** (prim. 7.6). Velelnik: sln. **-ídi -ídite**, štok. *idi idite*, rus. *ud'u ud'ume* < psl. **j̃bdi *j̃bděte*. Zgledi: *izíti*, *odíti*, *poíti*, *príti*, *uíti*, *vzíti*, *zaíti*.

1.2.4.1 Glagol státi stânem zrcali psl. glagol naglasnega tipa a: sln. *státi stâneš*, štok. *stāti stānēš*, čak. *stāneš*, rus. *cmámь cmáneumь* ≤ psl. **státi *stānešb*.¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. **stāt**, čak. *stāt* < psl. **stát̃b*. Namenilnik: sln. **stāt** < psl. **stát̃b*.³ Deležnik na *-l*: sln. **stāl stála stálo**, štok. *stāo stāla stālo*, čak. *stāl stāla stālo*, rus. *cmál cmála cmálo* < psl. **stálb *stāla *stālo*. Deležnik na *-n*: sln. **-stán -stána -stáno** < **stánb *staná *stanó* je sln. inovacija za sln. **stän stána stáno* < psl. **stánb *stāna *stāno*. Velelnik: sln. **stáni**, štok. *stāni*, čak. *stāni*, rus. *cmánb* < psl. **stāni*, sln. **staníte** za sln. **stánite* (štok. *stānite*, čak. *stānite*, rus. *cmánbme* < psl. **stāněte*) je drugotno.

1.2.4.2 Glagol děti děnem nadaljuje psl. glagol naglasnega tipa a: sln. *děti děneš*, štok. *djěněš/děněš*,¹³ rus. *děmь děneumь* < psl. **děti *děnešb*. V sln. v sedanjiku glagoli s sedanjiškimi priponami *-e-*, *-ne-*, *-je-* izkazujejo cirkumfleks po naliki, akut bi bil zaradi izoliranosti glagolskega spregatvenega vzorca lahko celo prvoten. Kratki nedoločnik: sln. **dět** < psl. **děťb*, sln. **dět** je drugotno. Namenilnik: sln. **dět** < psl. **děťb*, sln. **dět** je drugotno.³ Deležnik na *-l*: sln. **děl děla dělo**, rus. *dél déla délo* < psl. **děl̃b *děl̃a *děl̃o*. Deležnik na *-n*: sln. **dět děta děto** je drugotno.¹¹ Velelnik: **déni**, štok. *děni*, rus. *děnb* < psl. **děni*, sln. **deníte** za sln. **dénite* (štok. *děnite*, rus. *děnbme* < psl. **děněte*) je drugotno.

1.2.5 Glagol znáti znâm je naslednik psl. glagola naglasnega tipa a: sln. *znáti znâš*, štok. *znāti znâš*, čak. *znâš*, rus. *známь znáeumь* < psl. **znāti *znājašb*. Oblika *znâš* je nastala s skrčenjem, pri čemer je cirkumfleks refleks naglasa na prvem zlogu

modelov glagolov *grėti grêjem* tvorjen sedanjik *štêjem*. (Povzeto po Ramovš 1924, 292; Snoj 2003, 740.)

¹³ Nedoločnik je tvorjen po sedanjiku: štok. *djěnuti/děnuti*.

neskrčenega zaporedja: psl. *znāješb > popsl. *znāšb > sln. znāš. Pri sestavljenih oblikah tega glagola lahko v sln. pride do naglasnega umika: knj. sln. **poznāš**, nar. sln. **póznaš**;¹⁴ psl. *poznāješb > popsl. *poznāšb (> knj. sln. poznāš) > *pòznašb (> nar. sln. pòznaš). Kratki nedoločnik: sln. znāt, čak. znāt < psl. *znātъ. Namenilnik: sln. znāt je drugotno za sln. *znāt < psl. *znātъ.³ Deležnik na -l: sln. **znāl znála ználo**, štok. znāo znāla znālo, čak. znāo znāla znālo, rus. знал znála ználo < psl. *znālъ *znāla *znālo. Deležnik na -n: **znán znána znáno** < *znánъ *znána *znáno je sln. inovacija za sln. *znān znána znáno < psl. *znānъ *znána *znāno. Velelnik: **znāj znājte** ≤ psl. *znāji *znājite.

1.3 Glagoli na -ø-ti -(j)e-m

Glagoli s korenem na nosnik in jezičnik ter z nedoločniško pripono -ø- in sedanjiškima priponama na -e-, -je- izkazujejo dva naglasna tipa, ki odražata dva praslovanska:

žėti	mlėti	začėti	žrėti
žēt/žēt	mlēt/mlēt	začēt/začēt	žrēt/žrēt
žēt/žēt	mlēt	začēt/začēt	žrēt
žël/žël	mlël/mlël	začël	žrël
žëla	mlëla	začëla	žrëla
žëlo	mlëlo	začëlo	žrëlo
-žēt	-mlēt	začēt	žrēt
-žëta	-mlëta	začëta	žrëta
-žëto	-mlëto	začëto	žrëto
žánjem	méljem	začněm	žrēm
žánješ	mélješ	začněš	žrěš
žánjejo	méljejo	začnějo/začnó	žréjo/žró
žánji	mélji	začni	žri
žánjite	meljite	začnite	žrite

1.3.1 Tip žėti žánješ, mlėti mélješ z akutom na korenu v nedoločniku in v sedanjiku odraža psl. naglasni tip a/b: sln. Cė-ø-ti CáN(j)-e-š < psl. *Cě-ø-ti *CǐN-(j)e-šb (a/b): sln. žėti žánješ, štok. žėti žānjěš, čak. žānješ, rus. жать жнѣшь < psl. *žěti *žǐnešb (a/b); sln. CRé/á-ø-ti Cė/ó/áR(j)-e-š < psl. *Cě/óR-ø-ti *Cè/ò/ǐR-(j)e-šb (a/b): sln. mlėti mélješ, štok. mljěti mǐljěš/mlěti mǐljěš, čak. mǐješ, rus. молоть мелешь, ukr. молоти мелеи < psl. *mǐlти *mǐlešb (a/b).¹⁶ Kratki nedoločnik: sln. žēt, čak. žēt < psl. *žětъ, sln. mlět, čak. mlit < psl. *mǐltъ, sln. žēt, mlět je drugotno. Namenilnik: sln. žēt < psl. *žětъ, mlět < psl. *mǐltъ, sln. žēt je drugotno.³ Deležnik na -l: sln. žël žëla žëlo < psl. *žělb *žěla *žělo, sln. mlël mlëla mlëlo < psl. *mǐllъ *mǐlla *mǐllo, sln. žël, mlël s podaljšavo je drugotno. Deležnik na -t: sln. -žēt -žëto < psl. *-žetъ *-žeto, sln. -mlět -mlëto < psl. *-meltъ *-melto, sln. -žëta,

¹⁴ nad. (Livek) pó:znaš

-mlêta za sln. **-žéta, *-mléta* < psl. **-žetà, *-meltá* je drugotno.¹¹ Velelnik: sln. **mélji meljíte** < psl. **meli *melíte*,⁷ sln. **žánji žánjite** je drugotno. Od glagolov na nosnik ima prvotno obliko velelnika nar. sln. **vzəmì/vzəmi vzəmíte** < psl. **uzьzmi *uzьzme*,^{15, 7} knj. sln. *vzemi* je najverjetneje branje po črki zapisa polglasnika z grafemom <e>. Zgledi: *jéti jámem, méti mánem, vzéti vžámem, žéti žánjem; kláti kóljem* (deležnik na -n: *-klán -klána -kláno*),²⁵ *mléti mëljem, tréti tárem* (velelnik: *trì tríte*).

1.3.2 Tip začéti začněm, žréti žrēm z akutom na korenu ne na širokem sredinskem samoglasniku v nedoločniku in z naglasom na sedanjiški priponi v sedanjiku reflektira psl. naglasni tip c glagolov s polglasnikom v korenu v sedanjiku: sln. *Cé-ø-ti CN-ě-š* < psl. **Cę-ø-ti *CbN-è-šb* (c): sln. *začéti začněš* < psl. **čęti *čbněšb* (c); sln. *CRé-ø-ti CR-ě-š* < psl. **CeR-ø-ti *CbR-è-šb* (c): sln. *žréti žrěš*, štok. *ždrijéti/ždréti ždrěš* < psl. **žerti *žbrěšb* (c).⁹ Oblika za 3. os. mn. sedanjika sln. **žáčno** < psl. **žačbnótъ*, sln. **žró** < psl. **žbrótъ*, sln. **žáčnéjo, žréjo** je drugotno. Kratki nedoločnik: sln. **začēt/začēt**, **žrēt/žrēt** je drugotno. Namenilnik: sln. **začēt/začēt**, **žrēt** je drugotno.³ Deležnik na -l: **začēl začēla začēlo** < psl. **záčęlъ *záčęlá *záčęlo*, sln. **začēla** je drugotno. Deležnik na -t: sln. **začēt začēto** < psl. **záčętъ *záčęto*, sln. **začēta** za sln. **začęta* < psl. **začętá* je drugotno.¹¹ Velelnik: sln. **začnì začnîte** < psl. **začьni *začьněte*, sln. **žrì žríte** < psl. **žbri *žbrěte*.⁷ Zgledi: *-čęti -čněš, -pęti -pněš, -tęti -tměš, -žęti -žměš; -dręti -drěš, mręti mrěš, -pręti -prěš, žréti žrěš*.

2 Glagoli na *-ni-ti -ne-m*

Glagoli z nedoločniško pripono *-ni-* in sedanjiško pripono *-ne-* v (knjižni) slovenščini nadaljujejo psl. glagole z nedoločniško pripono **-nq-* in sedanjiško pripono **-ne-* (psl. glagolska vrsta II). Poznajo tri izhodiščne naglasne tipe, ki ustrezajo dvema praslovanskima.

dvígniti	krenīti
<i>dvígnit</i>	<i>krénit</i>
<i>dvígnit</i>	<i>krénit</i>
<i>dvígnil</i>	<i>krénil</i>
<i>dvīgnila</i>	<i>krenīla</i>
<i>dvígnilo</i>	<i>krenílo</i>
<i>dvīgnjen</i>	<i>-krénjen</i>
<i>dvīgnjena</i>	<i>-krénjena</i>
<i>dvīgnjeno</i>	<i>-krénjeno</i>
dvīgnem	krénem
<i>dvīgneš</i>	<i>kréneš</i>
<i>dvīgnejo</i>	<i>krénejo</i>
<i>dvígni</i>	<i>kréni</i>
<i>dvígnite</i>	<i>kreníte</i>

¹⁵ gor. (Kropa): *uz'mə uz'mì:te* (Škofic 1996, 224); cerk. (Poljane) *u'zom*

2.1 Tip dvígniti dvígnem z akutom na korenu v nedoločniku in s cirkumfleksom na korenu v sedanjiku je odraz psl. naglasnega tipa a: sln. *CVC-ni-ti CVC-ne-š* ≤ psl. **CVC-nŏ-ti *CVC-ne-šb* (a): sln. *dvígniti dvígneš*, štok. *dìgnuti dìgněš*, čak. *digneš*, rus. *дв́инуть дв́инешь* ≤ psl. **duǐgnŏti *duǐgnešb* (a).¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. **dvígnit** < psl. **duǐgnŏtŭ*. Namenilnik: sln. **dvígnit**, čak. *dìgnut* < psl. **duǐgnŏtŭ*. Deležnik na *-l*: sln. **dvígnil dvígnila dvígnilo**, štok. *dìgnuo dìgnula dìgnulo*, rus. *дв́инул дв́инула дв́инуло* < **duǐgnŏlŭ *duǐgnŏla *duǐgnŏlo*. Deležnik na *-n*: sln. **dvígnjen dvígnjena dvígnjeno** ≤ **duǐgñenŭ *duǐgñena *duǐgñeno*.²⁴ Velelnik: sln. **dvígni dvígnite**, štok. *dìgni dìgnite*, rus. *дв́инь дв́иньте* < psl. **duǐgni *duǐgněte*. Zgledi: *dárgniti dârgnem*, *dvígniti dvígnem*, *gīniti gīnem*, *kániti kânem*, *márzniti mârznem*, *otârpniti otârpnem*, *ríniti rīnem*.

2.2 Tip krenīti krénem z akutom/cirkumfleksom na nedoločniški priponi v nedoločniku in z akutom na korenu v sedanjiku kaže na psl. naglasni tip b, in sicer pri glagolih, ki v korenu nimajo psl. polglasnika: sln. *CVC-nī-ti CVC-ne-š* < psl. **CV_mC-nŏ-ti *CVC_mŃ_mC-ne-šb* (b) // +[*V_m = *b/*b*]: sln. *krenīti kréneš*, štok. *krénuti krēněš*, čak. *krēneš* < psl. **krętnŏti *krętnešb* (b).¹⁶ Kratki nedoločnik: sln. **krénit**, čak. *krēnüt* < psl. **krętnŏtŭ*. Namenilnik: sln. **krénit** < psl. **krętnŏtŭ*. Deležnik na *-l*: sln. **krénil krenīla krenílo**, štok. *krénuo krénula krénulo* < psl. **krętnŏlŭ *krętnŏla *krętnŏlo*. Deležnik na *-n*: sln. **-krénjen -krénjena -krénjeno** < **krętñenŭ *krętñena *krętñeno*. Velelnik: sln. **kréni kreníte**, štok. *kréni krénite* < psl. **krętni *krętñěte*.⁷ Zgleda: *krenīti krénem*, *tonīti tónem*.

2.3 Tip taknīti/tákniti táknem z akutom/cirkumfleksom na nedoločniški priponi ali z akutom na korenu v nedoločniku in z akutom na korenu v sedanjiku je refleks psl. naglasnega tipa b, in sicer pri glagolih, ki imajo v korenu psl. polglasnik: sln. *CVC-nī-ti/CVC-ni-ti CVC-ne-š* ≤ psl. **CV_mC-nŏ-ti *CVC_m/V_mC-ne-šb* (b) // +[*V_m = *b/*b*]: sln. *taknīti tákneš*, štok. *tàknuti tàkněš*, čak. *(taknüt) tākneš*, rus. *ткн́уть* < psl. **tŭknŏti *tŭknešb* (b), sln. *tákniti* je drugotno. Naglasni tip je torej drugoten, nastal je z (dvojnično) posplošitvijo naglasa na korenu v nedoločniku pod vplivom naglasa na korenu v sedanjiku.¹⁷ V Zgledi: *dahnīti/dáhniti dáhnem*, *ganīti/gániti gánem*, *umaknīti/umákniti umáknem*, *pahnīti/páhniti páhnem*, *taknīti/tákniti táknem*.

¹⁶ Sedanjik psl. glagolov naglasnega tipa b je bil v vseh oblikah naglašen na sedanjiški priponi. Z izjemo 1. os. ed. je povsod prišlo do psl. naglasnega umika s psl. sredinskega starocirkumfektiranega samoglasnika na glagolski koren in do nastanka psl. novega akuta po Ivšić-Stangovem zakonu: psl. **možěšb *možěte > *mòžešb *mòžete*; psl. **krętněšb *krętněte > *krętnešb *krętnete*; psl. **žbñěšb *žbñěte > *žbñešb *žbñete*, psl. **melěšb *melěte > *mèlešb *mèlete*, psl. **x(u)otěšb *x(u)otěte > *x(u)òtéšb *x(u)òtete*; psl. **xualīšb *xualīte > *xuálišb *xuálite*, psl. **nosīšb *nosīte > *nòsišb *nòsite*.

¹⁷ V knj. sln. je prišlo do posplošitve *a*-jevskega odraza psl. polglasnika (iz psl. starocirkumfektiranega in psl. novoakutiranega polglasnika v nezadnjem besednem zlogu) tudi v nenaglašenem položaju. Starejše stanje izkazuje nar. sln.: cerk. (Poljane) *u'tokŋ*, tj. *vtò kni* < psl. **uťbŭkni*, cerk. (Poljane) *u'mokŋ*, tj. *vməkní* < psl. **umťkni* kot cerk. (Poljane) *'moyla*, tj. *məgla* < psl. **mьglá*.

3 Glagoli na *-e-ti/-a-ti*

Glagoli z nedoločniškima priponama *-e-*, *-a-* v (knjižni) slovenščini so odrazi psl. glagolov z nedoločniško pripono **-ě-* (psl. glagolska vrsta III). Glede na sedanjiško pripono se delijo na dva razreda. Prvi ima sedanjiški priponi sln. *-je-*, *-e-* < psl. **-ě-je-* (psl. glagolski razred III/1). Drugi razred pozna sedanjiško pripono sln. *-i-* < psl. **-i-*, v nedoločniku pa izkazuje sln. *-e-* < psl. **-ě-* in sln. *-a-* < psl. **-ě-* // +[č, ž, š, j _]) (psl. glagolski razred III/2).

3.1 Glagoli na *-e-ti -e-m*

Glagoli z nedoločniško pripono *-e-* in sedanjiško pripono *-e-* so zelo redki, izhodiščno v to skupino spadajo le trije sln. glagoli.

3.1.1 Glagol *uměti úmem* zrcali psl. glagol naglasnega tipa b brez psl. polglasnika v korenu: sln. *uměti úmeš*, star. *uměti umēješ*, štok. *ùmjeti ùmijěš/ùmeti ùměš*, čak. *umîš*, rus. *умѣть умѣеуь*, češ. *umět umíš* < psl. **uměti *uměješb* (b). Akut v skrčenem sedanjiku je nastal po naglasnem umiku s popsl. cirkumfektiranega skrčenega samoglasnika na prednaglasno dolžino: psl. **uměješb* > popsl. **uměšb* > **úměšb* > sln. *úmeš*. Kratki nedoločnik: sln. **umět**, čak. *umīt* < psl. **umětb*, sln. **umět** je drugotno. Deležnik na *-l*: sln. **uměl/úmel uměla umělo** < psl. **umělb *uměla *umělo*, sln. **uměl uměla umělo** s podaljšavo v obliki za moški in spol ter delno posplošitvijo v obliki za ženski in srednji spol je drugotno. Deležnik na *-n*: sln. **razúmljen razúmljena razúmljeno** je drugoten po naglasnem tipu *hváljen hváljena hváljeno*. Velelnik: sln. **úmi úmite/umíte** je tudi drugoten po naglasnem tipu *hváli hválite/hvalíte*, prvotne oblike izkazuje star. **uměj/uměj umějte** ≤ psl. **uměji *umějite*.

Podobno se sprega sestavljeni glagol **razuměti razúmem**: nedoločniška osnova: **razumět/razumět, razúmel razuměla razumělo, razúmljen razúmljena razúmljeno**; sedanjiška osnova: **razúmi razúmite**.

3.1.2 Glagol *směti směm* reflektira psl. glagol naglasnega tipa b glagolov s psl. polglasnikom v korenu: sln. *směti směš*, štok. *smjěti smijěš/směti směš*, rus. *смѣть смѣеуь*, čak. *smîš*, češ. *smět smíš* < psl. **sěměti sěměješb* (b). Cirkumfleks v sedanjiku je rezultat skrčenja: psl. **sěměješb* > popsl. **sěměšb* > sln. *směš*. Kratki nedoločnik: sln. **smět**, čak. *smīt* < psl. **sěmětb*, sln. **smět** je drugotno. Deležnik na *-l*: sln. **směl směla smělo** < psl. **sěmělb *sěměla *sěmělo*, sln. **směl směla smělo** s podaljšavo v obliki za moški in spol ter delno posplošitvijo v obliki za ženski in srednji spol je drugotno.

3.1.3 Glagol *hotěti hōčem* nadaljuje psl. glagol naglasnega tipa b: knj. sln. *hotěti hōčeš*, štok. *htjěti/htěti hōčeš*, čak. *hōčeš*, rus. *хотѣть хōчеуь* < psl. **xьtěti *x(u)ōtēšb* (b).¹⁶ V knj. sln. in rus. npr. je prišlo do posplošitve sedanjiške osnove z *o*-jevsko prevojno stopnjo korenskega samoglasnika, medtem ko npr. štok. in čak.

izkazujeta prvotno prevojno razmerje.¹⁸ 3. oseba mn. sedanjika sln. dvojnično **hoté**, rus. *xom'jam* < *xotéty. V nar. sln. se pojavljajo oblike, ki so posplošile nedoločniško osnovo z ničto prevojno stopnjo in naglas na končnici: nar. sln. **htéti/htèt** čes. **čtè/čéte**, čak. *tīt* < **xbtěti/xbtěty* *xbtěšb *xbtěte; sedanjiške oblike se glasijo: čem čes. *čě*, čeva četa četa/čvā čtā čtā, čemo čete čéjo/čmō čtē čjō. Zanikana oblika sedanjika: knj. sln. **nóčeš** < psl. **ne x(u)ótešb*, nar. sln. **néčeš** < *ne xbtěšb, *něčem* je drugotno (Snoj 2003: 210). Kratki nedoločnik: nar. sln. **htèt** < psl. *xbtěty, knj. sln. **hotèt** < *xotěty, sln. **hotēt** je drugotno. Deležnik na -l: nar. sln. **htěl htēla htélo**, štok. *htĭo htjĕla htjĕlo/htĕo htĕla htĕlo*, čak. *tĭl tĭla tĭlo* < psl. *xbtěly *xbtěla *xbtělo, knj. sln. **hótel hotēla hotélo**, rus. *xomél xoméla xomélo* < *xotěly *xotěla *xotělo. Deležnik na -n: sln. **hotèn hoténa hoténo** < *xotěny *xotěna *xotěno je novotvorba. Velelnik: sln. **hóti hotíte**, rus. *xom'u xom'ume* < *xoti *xotěte.⁷

3.2 Glagoli na -e-ti -i-m

Glagoli z nedoločniško pripono -e- in sedanjiško pripono -i- podobno kot glagoli z nedoločniško pripono -a- in sedanjiško pripono -i- poznajo dva naglasna tipa, ki nadaljujeta dva praslovanska:

vídeti	seděti
<i>vídet</i>	<i>sedět/sedět</i>
<i>vídet</i>	<i>sedět/sedět</i>
<i>vídel</i>	<i>seděl/seděl</i>
<i>vídela</i>	<i>sedĕla</i>
<i>vídelo</i>	<i>sedĕlo</i>
<i>vīden</i>	<i>-sedĕn</i>
<i>vīdena</i>	<i>-sedĕna</i>
<i>vīdeno</i>	<i>-sedĕno</i>
vīdim	sedím
<i>vīdiš</i>	<i>sedíš</i>
<i>vīdijo</i>	<i>sedijo/sedĕ</i>
<i>-vīdi</i>	<i>sĕdi</i>
<i>-vīdite</i>	<i>sedĭte</i>

3.2.1 Tip vídeti vīdim z akutom na korenu v nedoločniku in s cirkumfleksom na korenu v sedanjiku odraža psl. naglasni tip a: sln. *CVC-e-ti CVC-i-š* < psl. *CVC-ě-ti *CVC-i-šb (a): sln. *vídeti vīdiš*, štok. *vĭdjeti/vĭdeti vĭdiš*, čak. *vĭdiš*, rus. *вудеть вудишь* < psl. *uīdĕti *uīdišb (a).¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. **vídet**, čak. *vĭdit* < psl.

¹⁸ Prvotna ničta prevojna stopnja samoglasnika v nedoločniku je ohranjena v sln. *zah-tévati zahtévaš*, štok. *zahtijévati zàhtijevāš/zahtévati zàhtĕvāš*, čak. *zahtĭvāt zahtĭvoš* < psl. *zaxbtěuāti *zaxbtěuāješb; sedanjik je nastal s skrčenjem in umikom naglasa s skrčenega cirkumfleksiranega samoglasnika: psl. *zaxbtěuāješb > popsl. *zaxbtěuāšb > *zaxbtěuāšb > sln. *zahtévaš*, čak. *zahtĭvoš*, štok. *zàhtijevāš/zàhtĕvāš*.

¹⁹ **Cirkumfleks v sedanjiku** glagolov psl. naglasnega tipa a s sedanjiškima priponama sln. -i- < psl. *-i-, sln. -a- < psl. *-a-je- (sln. *vídeti vīdiš*, *slīšati slīšiš*, *mĕriti mĕriš*; *dĕlati*

*uǐdětʹ. Namenilnik: sln. **vídet** < psl. *uǐdětʹ. Deležnik na *-l*: sln. **vídel vídela vídelo**, štok. *vǐdio vǐdjela vǐdjelo/vǐdeo vǐdela vǐdelo*, rus. *вудел вудела вудело* < psl. *uǐdělʹ *uǐdĕla *uǐdĕlo. Deležnik na *-n*: sln. **víden vídena vídeno**, štok. *vǐden vǐdena vǐdeno*, rus. *вуден вудена вудено* ≤ psl. *uǐdĕnʹ *uǐdĕna *uǐdĕno.²⁴ Velelnik: sln. **-vídi -vídite**, štok. *vǐdi vǐdite* < *uǐdi *uǐdite. Zgleda: *vídeti vídim*, nar. *víseti vísim*.

3.2.2 Tip sedĕti sedím z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in z akutom na sedanjiški osnovi v sedanjiku reflektira psl. naglasni tip c: sln. *CVC-é-ti CVC-í-š* < psl. *CVC-ě-ti *CVC-í-šb (c): sln. *sedĕti sedíš*, štok. *sjĕdjeti sjĕdĭš/sĕdjeti sĕdĭš*, čak. *sidĭš*, rus. *судѣть судѣшь* < psl. *sĕdĕti *sĕdĭšb (c).⁹ Kratki nedoločnik: sln. **sedĕt**, čak. *sĭdĭt* < psl. *sĕdĕtʹ, sln. **sedĕt** je drugotno. Namenilnik: sln. **sedĕt** < psl. *sĕdĕtʹ, sln. **sedĕt** je drugotno. Deležnik na *-l*: sln. **sedĕl sedĕla sedĕlo**, štok. *sjĕdio sjĕdjela sjĕdjelo/sĕdeo sĕdela sĕdelo*, rus. *судѣл судѣла судѣло* < psl. *sĕdĕlʹ *sĕdĕla *sĕdĕlo, sln. **sedĕl** je drugotno. V obliki moškega spola ed. lahko pride tudi do naglasnega umika, npr. *žélel*, *žível*. Deležnik na *-n*: sln. **-sedĕn -sedĕna -sedĕno** < *sĕdĕnʹ *sĕdená *sĕdenó je inovacija. Velelnik: sln. **sĕdi sedĭte**, štok. *sjĕdi sjĕdite/sĕdi sĕdite*, rus. *судѣу судѣуме* < psl. *sĕdi *sĕdĭte.⁷ Zgledi: *gorĕti gorím*, *gĕrmĕti gĕrmí*, *kipĕti kipím*, *pĕrdĕti pĕrdím*, *rdĕti rdím*, *sedĕti sedím*, *smĕrdĕti smĕrdím*, *tĕrpĕti tĕrpím*, *velĕti velím*, *vĕrtĕti vĕrtím*.

3.3 Glagoli na *-a-ti -i-m*

Glagoli z nedoločniško pripono *-a-* in sedanjiško pripono *-i-* imajo podobno kot glagoli z nedoločniško pripono *-e-* in sedanjiško pripono *-i-* dva naglasna tipa, ki odražata dva praslovanska:

slíšati	kričáti	státi
<i>slíšat</i>	<i>kričat</i>	<i>stāt/stât</i>
<i>slíšat</i>	<i>kričat</i>	<i>stāt</i>
<i>slíšal</i>	<i>kričal</i>	<i>stál</i>
<i>slíšala</i>	<i>kričála</i>	<i>stála</i>
<i>slíšalo</i>	<i>kričálo</i>	<i>stálo</i>

dĕlaš) je refleks popsl. novega cirkumfleksa, ki je nastal po sln. skrajšanju popsl. ne-krajšajoče se ponaglasne dolžine (češ. *vidíš*, *slyšíš*, *mĕříš*; *dĕláš*; štok. *vǐdĭš*, *mĕřĭš/mĕrĭš*; *djĕlāš/dĕlāš*), ki je odraz pbsl. cirkumfektirane dolžine v psl. sedanjiški priponi **-i-* in odraz popsl. skrčene dolžine v psl. sedanjiški priponi **-a-ĭe-* (psl. **-a-ĭe-* > popsl. **-ā-*). Cirkumfleks v sedanjiku glagolov psl. naglasnega tipa a s sedanjiškimi priponami sln. *-e-* < psl. **-e-*, sln. *-ne-* < psl. **-ne-*, sln. *-je-* < psl. **-ĭe-*, sln. *-u-je-* < psl. **-u-ĭe-* (sln. *lĕsti lĕzeš*; *státi stāneš*, *dvĭgniti dvĭgneš*; *bĭti bĭješ*, *rĕzati rĕžeš*, *sĕješ*; *dĕdovati dĕduješ*, *darovati daruješ*) ni odraz popsl. novega cirkumfleksa, saj imajo ti glagoli ponaglasno kračino (češ. *lezeš*; *staneš se*, *zdvihneš*; *biješ*, *řežeš*, *seješ*; *daruješ*), ampak je nalikoven po glagolih s sedanjiškima priponama sln. *-i-* < psl. **-i-*, sln. *-a-* < psl. **-a-ĭe-*. Inovacija je splošnosln., nalikovno dolžino izkazuje tudi štok. (štok. *ljĕzĕš/lĕzĕš*; *stānĕš*, *dĭgnĕš*; *bĭjĕš*, *rĕzĕš*, *sĭjĕš/sĕjĕš*; *vĕřujĕš/vĕřujĕš*, *dārujĕš*).

-slīšan	-kričán	-stán
-slīšana	-kričána	-stána
-slīšano	-kričáno	-stáno
slīšim	kričím	stojím
slīšiš	kričiš	stojiš
slīšijo	kričijo/kričé	stojijo/stojé
-slīši	kriči	stój
-slīšite	kričíte	stōjite

3.3.1 Tip slīšati slīšim z akutom na korenu v nedoločniku in s cirkumfleksom na korenu v sedanjiku zrcali psl. naglasni tip a: sln. *CVC-a-ti CVC-i-š* < psl. **CVC-a-ti CVC-i-šb* (a): sln. *slīšati slīšiš*, rus. *слышать слышушь* < psl. *slýšati slýšišb (a).¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. **slīšat** < psl. *slýšatb. Namenilnik: sln. **slīšat** < psl. *slýšatb. Deležnik na -l: sln. **slīšal slīšala slīšalo**, rus. *слышал слышала слышало* < psl. **slýšalb slýšala slýšalo*. Deležnik na -n: sln. **-slīšan -slīšana -slīšano**, rus. *слышан слышана слышано* ≤ psl. **slýšanb slýšana slýšano*.²⁴ Velelnik: sln. **-slīši -slīšite**, rus. *слыши слышите* < psl. *slýši slýšite.

3.3.2 Tip kričáti kričím z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in z akutom na sedanjiški osnovi v sedanjiku je refleks psl. naglasnega tipa c: sln. *CVC-á-ti CVC-i-š* < psl. **CVC-ǎ-ti CVC-i-šb* (c): sln. *kričáti kričiš*, štok. *kričati kričīš*, rus. *кричать кричушь* < psl. *kričáti kričišb (c).⁹ Kratki nedoločnik: sln. **kričat** < psl. *kričátb. Namenilnik: sln. **kričat** < psl. *kričátb. Deležnik na -l: sln. **kričal kričála kričalo**, štok. *kričao kričala kričalo*, rus. *кричал кричала кричало* < psl. **kričálb kričála kričálo*. Deležnik na -n: sln. **-kričán -kričána -kričáno** < **kričánb kričaná kričanó* je inovacija. Velelnik: sln. **kriči kričíte**, štok. *kriči kričite*, rus. *кричу кричите* < psl. *kriči kričíte.⁷ Zgledi: *dəržáti dəržím*, *golčáti golčím*, *kričáti kričím*, *ležáti ležím* *molčáti molčím*, *vreščáti vreščím*.

3.3.3 Tip státi stojím je nastal po kontrakciji niza samoglasnik + -j- + samoglasnik v nedoločniku in v to glagolsko vrsto spada le pogojno, saj je s sinhronega stališča nejasno, ali je morfem -a- v nedoločniku del korena ali nedoločniška pripona: sln. *Cá-ti Coj-i-š* < psl. **Coj-ǎ-ti Coj-i-šb* (c): sln. *státi stojiš*, štok. *stòjati stòjīš*, čak. *stāt stojīš*, rus. *стоять ст'юшь*, češ. *stát stojīš* < psl. *stojáti stojīšb (c).⁹ Ostale glagolske oblike: **stāt/stāt, stāt, stál stála stálo, -stán -stána -stáno, stój stōjite**. Zgleda: *báti se bojiš se, státi stojiš*.

3.3.4 Glagol spáti spím je odraz psl. glagola naglasnega tipa c: sln. *spáti spīš*, štok. *spàti spīš*, čak. *spīš*, rus. *спать сп'юшь*, češ. *spát* < psl. *sъpáti sьpíšb (c).⁹ Glagol s psl. gledišča ne sodi v to glagolsko vrsto, saj nedoločniška pripona -a- ni nastala iz psl. *ě v položaju za trdonembniki, tudi s sinhronega stališča v to glagolsko vrsto sodi le pogojno. Kratki nedoločnik: sln. **spāt**, čak. *spāt* < psl. *sъpátb. Namenilnik: sln. **spāt**, češ. *spat* < psl. *sъpatb. Deležnik na -l: sln. **spâl spála spálo**, štok. *spào spála* < psl. **sъpalb sьpalá sъpalo*. Deležnik na -n: **-spán -spána -spáno** je drugotno.

Velelnik: sln. **spì spíte**, štok *spì spíte*, rus. *сп'и сп'ите* < psl. **sp'ri* **sp'rite*.

4 Glagoli na *-i-ti -i-m*

Glagoli z nedoločniško pripono *-i-* in sedanjiško pripono *-i-* v (knjižni) slovenščini so nadaljevalci psl. glagolov z nedoločniško pripono **-i-* in sedanjiško pripono **-i-* (psl. glagolska vrsta IV). Poznajo štiri izhodiščne naglasne tipe, ki ustrezajo trem praslovanskim.

mēriti	hvalīti/hváliti	nosīti	morīti
<i>mērit</i>	<i>hvalit</i>	<i>nosit</i>	<i>morīt/morīt</i>
<i>mērit</i>	<i>hvalit</i>	<i>nosit</i>	<i>morīt</i>
<i>mēril</i>	<i>hvalil</i>	<i>nosil</i>	<i>morīl</i>
<i>mērila</i>	<i>hvalīla</i>	<i>nosīla</i>	<i>morīla</i>
<i>mērilo</i>	<i>hvalilo</i>	<i>nosilo</i>	<i>morīlo</i>
<i>mērjen</i>	<i>hvaljen</i>	<i>nōšen</i>	<i>morjēn</i>
<i>mērjena</i>	<i>hvaljena</i>	<i>nōšena</i>	<i>morjēna</i>
<i>mērjeno</i>	<i>hvaljeno</i>	<i>nōšeno</i>	<i>morjēno</i>
mērim	hvalim	nōsim	morim
<i>mēriš</i>	<i>hvališ</i>	<i>nōsiš</i>	<i>moriš</i>
<i>mērijo</i>	<i>hvalijo</i>	<i>nōsijo</i>	<i>morijo/morē</i>
<i>mēri</i>	<i>hvali</i>	<i>nōsi</i>	<i>mōri</i>
<i>mērite</i>	<i>hvalite/hvalīte</i>	<i>nosīte</i>	<i>morīte</i>

4.1 Tip mēriti mērim z akutom na korenu v nedoločniku in s cirkumfleksom na korenu v sedanjiku reflektira psl. naglasni tip a: sln. *CVC-i-ti CVC-i-š* < psl. *CVC-i-ti *CVC-i-šb (a): sln. *mēriti mēriš*, štok. *mjēriti mjērīš/mēriti mērīš*, čak. *mīriš*, rus. *mēpυt' mēpυuš* < psl. *mēriti *mērišb (a).¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. **mērit**, čak. *mīrit* < psl. *mēritb. Namenilnik: sln. **mērit** < psl. *mēritb. Deležnik na *-l*: sln. **mēril mērila mērilo**, štok. *mjērio mjērila mjērilo/mērio mērila mērilo*, rus. *mēpυl mēpυla mēpυlo* < psl. *mērilb *mērila *mērilo.²¹ Deležnik na *-n*: sln. **mērjen mērjena mērjeno**, štok. *mjēren mjērēna mjērēno/mēren mērēna mērēno*, rus. *mēpυen mēpυena mēpυeno* ≤ psl. *mērenb *mērēna *mērēno.²⁴ Velelnik: sln. **mēri mērite**, štok. *mjēri mjērīte/mēri mērīte*, rus. *mēpυ mēpυme* < psl. *mēri *mērite. Zgledi: *bāviti se bāvim se, upāriti upārim, plāviti plāvim, stāviti stāvim, vēsiti vēsim; jēzditi jēzdim, lāziti lāzim, tlāčiti tlāčim, vāditi vādim; bābiti se bābim se, glāditi glādim, jāviti jāvim, mēriti mērim, mīsliti mīslim, pēniti pēnim, prāviti prāvim, rāniti rānim, sīriti sīrim, zdrāviti zdrāvim*.

4.2 Tip hvalīti/hváliti hválim z akutom/cirkumfleksom na nedoločniški priponi ali akutom na korenu v nedoločniku in z akutom na korenu v sedanjiku je odraz psl. naglasnega tipa b glagolov s psl. dolgim samoglasnikom v osnovi: sln. *CVC-ī-ti/CVC-i-ti CVC-i-š* ≤ psl. *CV_mC-ī-ti *CV_mC-i-šb (b) // +[*V_m* = psl. **V̄*]: sln. *hvalīti hválīš*, štok. *hvaliti hvālīš*, čak. *fōliš*, rus. *хвал'ит' хвал'иш* < psl. *xvalīti *xvalīšb (b),¹⁶ sln. *hvaliti* je drugotno. Kratki nedoločnik: sln. **hvalit**, čak. *fālīt* < psl. *xvalīt.

Namenilnik: sln. **hválit** < psl. *xvalítъ.²⁰ Deležnik na *-l*: knj. sln. **hválil hvalíla hvalílo**, štok. *hvalio hvalila hválilo*, rus. *хвал'ил хвал'ила хвал'ило* < psl. **xvalíľъ *xvalíľa *xvalíľo*.²¹ Deležnik na *-n*: sln. **hváljen hváljena hváljeno**, štok. *hvâljen hvâljena hvâljeno*, rus. *хváлен хválена хváлено* < psl. **xválenъ *xválena *xváleno* < **xváľenъ *xváľena *xváľeno*. Velelnik: sln. **hváli hvalíte**, štok. *hváli hválite*, rus. *хвал'и хвал'ите* < psl. **xvali *xvalíte*, sln. **hválite** je drugotno.⁷ Zgledi: *snubíti/snúbiti snúbim*; *blodíti/blóđiti blóđim*, *ločíti/lóčiti lóčim*, *mlatíti/mlátiti mlátim*, *motíti/mótiti mótim*; *belíti/béliti bélim*, *hvalíti/hváliti hválím*, *krožíti/króžiti króžim*, *ljubíti/ljúbiti ljúbim*, *služíti/slúžiti slúžim*, *sodíti/sóđiti sóđim*.

4.3 Tip nosíti nósím z akutom/cirkumfleksom na nedoločniški priponi v nedoločniku in z akutom na korenu v sedanjiku nadaljuje psl. naglasni tip b glagolov s psl. kratkim samoglasnikom v osnovi: sln. *Ce/oC-ī-ti Cė/óC-i-š* < psl. **CV_mC-ī-ti *CV_mC-i-šb* (b) // +[*V_m* = psl. **e/o*]: sln. *nosíti nósíš*, štok. *nòsiti nòsíš*, čak. *nòsíš*, rus. *нос'ить нóс'ить* < psl. **nosíti *nòsišb* < *nosîšb (b).¹⁶ Kratki nedoločnik: knj. sln. **nósit**, nar. sln. **nosít**, čak. *nosít* < psl. *nosítъ. Namenilnik: knj. sln. **nósit**, nar. sln. **nosít** < psl. *nosítъ. Deležnik na *-l*: knj. sln. **nósil nosíla nosílo**, nar. sln. **nosíl**, štok. *nòsio*

²⁰ Kratki nedoločnik, namenilnik in moška oblika ed. deležnika na *-l* glagolov z nedoločniškima priponama *-i-* in *-a-* izkazujejo sln. naglasni umik s sln. zaprtega končnega kratkega zloga na prednaglasno dolžino: *hválit hválit hválil*, *měšat měšat měšal*, *kázat kázat kázal*. Dolžino v deležniku na *-l* izkazujejo tudi štok., čak. in zsl. j. (češ. *hválil*, *kázal*). V trizložnicah je najverjetneje prišlo do splošnega popsl. krajšanja dolgih samoglasnikov v položaju pred naglašnim dolgim samoglasnikom: psl. **CV̄C'V̄CV_m* // -/[+*V_m* = psl. **b/*b*] > popsl. **CV̄C'V̄C(V)* (sln. *malína*, štok. *màlina*, rus. *мал'ина*, češ. *malina*, slš. *malina* < psl. *malína; nar. sln. *jezik*, knj. sln. *jézik*, štok. *jèzik*, rus. *яз'ык*, češ. *jazyk*, slš. *jazyk* < psl. *jęzýkъ). Nepričakovana dolžina v omenjenih glagolskih oblikah je lahko posledica nalikovne izravnave po dolžini v sedanjiku.

²¹ **Cirkumfleks v obliki ženskega spola ednine deležnika na -l** je lahko obvezen ali neobvezen. Cirkumfleks je **obvezen** na nedoločniških priponah, ki so bile v psl. staroakutirane: 1. sln. *-i-* < psl. **-i-* (*hvalíla*, *nosíla*); 2. sln. *-ni-* < psl. **-nq-* (*kreníla*); 3. sln. *-a-* < psl. **-a-* (*mešâla*, *igrâla*, *kazâla*, *česâla*, *jemâla*, *peljâla*); 4. sln. *-a-* < psl. **-ě-* // +[*č, ž, š, j* _]) (*kričâla*); 5. sln. *-ov-a-/-ev-a-* < psl. **-ou-a-/*-eu-a-* (*darovâla*). Cirkumfleks je **dvojničen**: 1. na nedoločniški priponi sln. *-e-* < psl. **-ě-*, ki je bila v psl. staroakutirana (*sedēla*, *umēla*, *smēla*); 2. na *e*-jevskem korenskem samoglasniku različnega izvora in z različnim psl. naglasom glagolov z nedoločniško pripono *-ø-* (*začēla*); 3. na glagolskem korenu, ki je bil v psl. staroakutiran, glagolskih vrst in razredov z obveznim ali dvojničnim cirkumfleksom na nedoločniški priponi (*mērila*; *dvīgnila*; *dēlala*, *rēzala*; *slīšala*; *dēdovala*; *vīdela*).

Cirkumfleks na nedoločniški priponi je odraz popsl. novega cirkumfleksa na srednjem zlogu trizložnic v primeru, da se v ponaglasnem zlogu nahaja *-a* (tip *tresíva*, *motíka*, prim. op. 7). Lahko je splošnosln., tj. pojavlja se v vseh sln. (tonemskih) krajevnih govorih, ali nesplošnosln., tj. pojavlja se le v delu le-teh (Riglerjev tip *želēla*; Rigler 1970, 7–10). Cirkumfleks na *e*-jevskem korenskem samoglasniku z nedoločniško pripono *-ø-* je odraz popsl. novega cirkumfleksa samo pri sestavljenih glagolih s psl. starim akutom na korenu (*zapēla* ~ *žēla*, *mlēla*), pri drugih glagolih je nalikoven (*začēla*). Cirkumfleks na glagolskem korenu je nalikoven po cirkumfleksu na nedoločniški priponi istovrstnih glagolov (Riglerjev tip *dēlela*; Rigler 1970, 10–13).

nòsila nòsilo, rus. *нос'ил нос'ила нос'ило* < psl. **nos'ǫl'ь *nos'ǫla *nos'ǫlo*.²¹ Deležnik na *-n*: sln. **nóšen nóšena nóšeno**, štok. *nöšen nöšena nöšeno*, rus. *нóшен нóшена нóшено* < psl. **nòšen'ь *nòšena *nòšeno* < **noš'ěn'ь *noš'ěna *noš'ěno*. Velelnik: knj. sln. **nósi nosíte**, nar. sln. **nosì nosíte**, štok. *nòsi nòsite*, rus. *нос'у нос'ите* < psl. **nosi *nosíte*.⁷ Zgledi: *točiti točim*; *brođiti bródim*, *goniti gónim*, *lomiti lómim*, *moliti mólim*, *nositi nòsim*, *prositi prósim*, *voditi vódim*, *voziti vózim*; *seliti sélim*, *ženiti žénim*.

4.4 Tip morīti morím z akutom/cirkumfleksom na nedoločniški priponi v nedoločniku in z akutom na sedanjiški priponi v sedanjiku je refleks psl. naglasnega tipa *c*: sln. *CVC-ī-ti CVC-í-š* < psl. **CVC-ǫ-ti *CVC-ǫ-šb* (*c*): sln. *morīti moríš*, štok. *mòrīti mòrīš*, čak. *moríš*, rus. *мор'уть мор'ушь* < psl. **mor'ǫti *mor'ǫšb* (*c*).⁹ Kratki nedoločnik: sln. **morīt**, čak. *morīt* < psl. **mor'ǫt'ь* ne izkazuje pričakovanega naglasnega umika na prednaglasno kračino sln. *mórit, sln. **morīt** je drugotno. Namenilnik: sln. **morīt** < psl. **mōrit'ь*. Deležnik na *-l*: sln. **morīl moríla morílo** < psl. **mōril'ь *morilá *mōrilo*, sln. **umōril umoríla** < psl. **ūmoril'ь *umorilá, umorílo* za *umōrilo < psl. *ūmorilo je drugotno, najverjetneje posplošeno po trizložni obliki tipa *morílo*.²² Deležnik na *-n*: knj. sln. **-morjèn -morjéna -morjéno**, nar. sln. **-morjèn -morjenä -morjenö**, rus. *мор'ён мор'енá мор'енó* < psl. **moř'ěn'ь *moř'ěná *moř'ěno*.²³ Velelnik v 2. os. ed. izkazuje tri naglasne podtipe glede na izvorni psl. samoglasnik v korenu: 1. glagoli s psl. dolgim samoglasnikom v korenu v sln. izkazujejo dolgi (ozki sredinski) samoglasnik kot refleks sln. umičnonaglašenega dolgega samoglasnika: sln. **móži možíte** < psl. **mōžǫ *mōžǫite*; 2. glagoli s psl. kratkim samoglasnikom v korenu imajo v knj. sln. dolgi široki sredinski samoglasnik kot odraz sln. umičnonaglašenega kratkega samoglasnika: knj. sln. **móri moríte**, nar. sln. **morì moríte**, štok. *mòri mòrite*, rus. *мор'у мор'ите* < psl. **mori *moríte*; 3. glagoli s psl. polglasnikom v korenu v sln. izkazujejo naglas na sedanjiški priponi: sln. **təmnì təmníte** < **tǫmǫni *tǫmǫnite*.⁷ Glagoli s psl. dolgim samoglasnikom v osnovi imajo v 2. os. ed. velelnika ozki sredinski samoglasnik kot odraz psl. prednaglasne dolžine. Zgledi: *drobīti drobím*; *budīti budím*, *dušīti duším*, *cedīti cedím*, *gojīti gojím*, *gubīti gubím*, *kazīti kazím*, *krotīti krotím*, *-ložīti -ložím*, *morīti morím*, *pojīti pojím*, *sadīti sadím*, *topīti topím*, *učīti učím*, *varīti varím*; *blažīti blažím*, *častīti častím*, *-darīti -darím*, *dražīti dražím*, *glušīti gluším*, *gostīti gostím*, *gostīti gostím*, *gradīti gradím*, *grešīti greším*, *kosīti kosím*, *krepīti krepím*, *krivīti krivím*, *plašīti plaším*, *potīti se potím se*, *pustīti pustím*, *redīti redím*, *rodīti rodím*, *sušīti suším*, *-svetīti -svetím*, *zlatīti zlatím*.

²² Jezikovnozgodovinsko pričakovana oblika je izpričana v starejšem knjižnem jeziku in v narečjih, npr. v slovenščini 16. st.: *odgovoril odgovorila odgovorilu*, tj. *odgōvoril odgōvoríla odgōvorílo* < psl. **ōtgoʋoril'ь *ōtgoʋorilá *ōtgoʋorilo* (Škrabec, JD 1, 135).

Štokavščina in ruščina izkazujeta posplošitev naglasa po odrazih psl. naglasnega tipa *b*: štok. *mòrio mòrila mòrilo*, rus. *мор'ул мор'ула мор'уло* ← štok. *nòsio nòsila nòsilo*, rus. *нос'ул нос'ула нос'уло*.

²³ Štokavščina ima v teh oblikah naglas po refleksih psl. naglasnega tipa *b*: štok. *-mōren -mōrena -mōreno* ← *nöšen nöšena nöšeno*.

5.4.4 Poleg teh izhodiščnih naglasnih tipov obstajajo še drugotni, ki v spregatvenem vzorcu naglasa ne spreminjajo. Nastali so z različnimi naglasnimi posplošitvami.

5.4.4.1 **Tip kórmiti kórmim** je nastal s postopnim posploševanjem naglasa na korenu znotraj naglasnega tipa *hvalīti/hváliti hválim* (*klātīti/klátiti klátim* in *klátiti klátim*, *kóršiti kóršim* in *kəršīti/kóršiti kóršim*, *kórmiti kórmim*).

5.4.4.2 **Tip mīliti mīlim** in **tip včlāniti včlānim** (Toporišič 2000: 387) sta precej mlajša, nastala pa nalikovno po naglasu besedotvorne podstave (*mīl mīla mīlo*, *člān člāna*).

5 Glagoli na *-(j)a-ti*

Glagoli z nedoločniškima priponama *-a-*, *-ja-* v (knjižni) slovenščini nadaljujejo psl. glagole z nedoločniškima priponama **-a-*, **-ja-* (psl. glagolska vrsta V). Na osnovi nedoločniške in sedanjiške pripone se delijo na štiri razrede. Prvi trije razredi imajo nedoločniško pripono sln. *-a-* < psl. **-a-*, četrti pa sln. *-ja-* < psl. **-ja-*. Sedanjiške pripone so: 1. sln. *-a-* < psl. **-a-je-* (psl. glagolski razred V/1); 2. sln. *-je-* < psl. **-je-* (psl. glagolski razred V/2); 3. sln. *-e-* < psl. **-e-* (psl. glagolski razred V/3); 4. sln. *-je-* < psl. **-je-* (psl. glagolski razred V/4).

5.1 Glagoli na *-a-ti -a-m*

Glagoli z nedoločniško pripono *-a-* in s sedanjiško pripono *-a-* v (knjižni) slovenščini imajo tri izhodiščne naglasne tipe, ki ustrezajo dvema praslovanskima:

dēlati	měšati/mešáti	igráti
<i>dēlat</i>	<i>měšat</i>	<i>igrät</i>
<i>dēlat</i>	<i>měšat</i>	<i>igrät</i>
<i>dēlal</i>	<i>měšal</i>	<i>igräl</i>
<i>dēlala</i>	<i>mešála</i>	<i>igrâla</i>
<i>dēlalo</i>	<i>mešálo</i>	<i>igrálo</i>
<i>dēlan</i>	<i>měšan</i>	<i>igrán</i>
<i>dēlana</i>	<i>měšana</i>	<i>igrána</i>
<i>dēlano</i>	<i>měšano</i>	<i>igráno</i>
dēlam	měšam	igrâm
<i>dēlaš</i>	<i>měšaš</i>	<i>igrâš</i>
<i>dēlajo</i>	<i>měšajo</i>	<i>igrâjo</i>
<i>dēlaj</i>	<i>měšaj</i>	<i>igräj</i>
<i>dēlajte</i>	<i>měšajte/mešâjte</i>	<i>igrâjte</i>

5.1.1 **Tip dēlati dēlam** z akutom na korenu v nedoločniku in cirkumfleksom na korenu v sedanjiku kaže na psl. naglasni tip a: sln. *CVC-a-ti CVC-a-š* < psl. **CVC-a-ti *CVC-a-je-šb* (a): sln. *dēlati dēlaš*, štok. *djělati djělāš/dělati dělāš*, čak. *dělaš*, rus. *дѣлать дѣлаешъ* < psl. **děl̥ati *děl̥aješb* (a).¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. **dēlat**, čak. *dēlat* < psl. **děl̥at̥b*. Namenilnik: sln. **dēlat** < psl. **děl̥at̥b*. Deležnik na *-l-*: sln. **dēlal dēlala dēlalo**, štok. *djělao djělala djělalo/dělao dělala dělalo*, rus. *дѣлал дѣлала дѣлало* < psl. **děl̥al̥b *děl̥ala *děl̥alo*.²¹ Deležnik na *-n-*: sln. **dēlan**

dêlana dêlano, štok. *djělān djělāna djělāno/dělān dělāna dělāno*, rus. *делан делана делано* *делано* < psl. **dělānъ *dělāna *dělāno*.²⁴ Velelnik: sln. **délaj déljajte**, štok. *djělāj djělājte*, rus. *дела́й дела́йте* < psl. **dělaji *dělajite*. Zgledi: *délati dēlam, díhati díham, glédati glēdam* (velelnik *glēj/glēj glējte*), *kídati kídām, kúhati kúham, sékati sēkam, tórgati tórgam; pādati pādām*. Iz zadnjega zglada je razvidno, da se je akut iz sedanjika kot dvojnica razširil tudi v nedoločnik.

5.1.2 Tip mēšati/mešáti mēšam z akutom na korenu ali z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in akutom na korenu v sedanjiku odraža psl. naglasni tip b glagolov, ki imajo v korenu psl. dolgi samoglasnika: sln. *CVC-a-ti/CVC-á-ti CVC-a-š* ≤ psl. **CV_mC-ǎ-ti *CV_mC-ǎ-je-šb* (b) // +[*V_m = *V̄*]: sln. *mēšati mēšaš*, štok. *mijěšati mijěšās/měšati mēšās*, čak. *mīšoš*, rus. *мешать мешаешь* < psl. **měšǎti *měšǎješb* (b), sln. *měšati* je drugotno. Akut na korenu v sedanjiku je nastal z umikom s cirkumfektiranega skrčenega zloga na prednaglasni dolgi zlog: psl. **CVC-ǎ-je-šb* > popsl. **CVC-ǎ-šb* > **CVC-a-šb* > sln. *CVC-a-š*: psl. **měšǎješb* > popsl. **měšǎšb* > **měšašb* > sln. *měšaš*. Kratki nedoločnik: sln. **měšat**, čak. *mīšät* < psl. **měšǎtъ*. Namenilnik: sln. **měšat** < psl. **měšǎtъ*. Deležnik na -l: sln. **měšal mešála mešálo**, štok. *mijěšao mijěšala mijěšalo/měšao mēšala mēšalo*, rus. *мешал мешала мешало* < psl. **měšǎlъ *měšǎla *měšǎlo*.²¹ Deležnik na -n: sln. **měšan mēšana mēšano**, štok. *mijěšān mijěšāna mijěšāno/měšān mēšāna mēšāno*, rus. *мешан мешана мешано* < psl. **měšanъ *měšana *měšano* (psl. **měšanъ < *měšānъ < *měšǎjenъ*).²⁵ Velelnik: sln. **měšaj mešájte**, štok. *mijěšaj mijěšajte/měšaj*

²⁴ **Cirkumfleks na korenu v trpnopreteklem deležniku** na sln. *-a-n* < psl. **-a-nъ* // -[psl. **-a-* < psl. **-ě-* // +[č, ž, š, j _]] glagolov psl. naglasnega tipa a (sln. *dêlan dēlana dēlano, rēzan rēzana rēzano*) je refleks popsl. novega cirkumfleksa, ki je nastal po sln. skrajšanju popsl. nekrajšajoče se ponaglasne dolžine (češ. *dělán dělána děláno, řezán řezána řezáno*; štok. *djělān djělāna djělāno/dělān dělāna dělāno, rězān rězāna rězāno*), ki je odraz popsl. skrčene dolžine. Psl. nedoločniška pripona **-a-* se običajno razlaga kot skrček starejšega **-a-je-*: ml. psl. **dělānъ *dělāna *dělāno* < st. psl. **dělajenъ *dělajena *dělajeno*, ml. psl. **rězānъ *rězāna *rězāno* < st. psl. **rězajenъ *rězajena *rězajeno*. Cirkumfleks v deležniku na sln. *-e-n* < psl. **-e-nъ*, sln. *-e-n* < psl. **-ě-nъ*, sln. *-a-n* < psl. **-a-nъ* // +[psl. **-a-* < psl. **-ě-* // +[č, ž, š, j _]], sln. *-je-n* < psl. **-je-nъ*, sln. *-ov-a-n/-ev-a-n* < st. psl. **-ou-ā-nъ/*-eu-ā-nъ* < ml. psl. **-ou-a-je-nъ/*-eu-a-je-nъ*, sln. *-n-je-n* < **-n-je-nъ* glagolov psl. naglasnega tipa a (sln. *-lēzen -lēzena -lēzeno, -grīzen -grīzena -grīzeno; vīden vīdena vīdeno; -slīšan -slīšana -slīšano; mērjen mērjena mērjeno; -dēdovan -dēdovana -dēdovano; dvīgnjen dvīgnjena dvīgnjeno*) ni odraz popsl. novega cirkumfleksa, saj ti deležniki ne izkazujejo popsl. ponaglasne kračine (češ. *-lezen -lezena -lezeno, hryzen hryzena hryzeno; viděn viděna viděno; slyšen slyšena slyšeno; měřen měřena měřeno*; štok. *ljēzen ljēzena ljēzeno/lēzen lēzena lēzeno, grīzen grīzena grīzeno; vīden vīdena vīdeno; mjēren mjērena mjēreno/mēren mērena mēreno*), ampak je nalikoven po deležnikih na sln. *-a-n* < psl. **-ā-nъ* < psl. **-a-je-nъ*.

²⁵ **Akut na korenu v trpnopreteklem deležniku** na sln. *-a-n* < psl. **-a-nъ* // -[psl. **-a-* < psl. **-ě-* // +[č, ž, š, j _]] glagolov psl. naglasnega tipa b (sln. *měšan mēšana mēšano, kázan kázana kázano, nar. čėsan čėšana čėšano*) je nastal z naglasnim umikom s cirkumfektiranega skrčenega zloga na prednaglasni dolgi zlog, a je za razliko od sedanjika že psl. Pri nekaterih glagolskih tipih na *-a-ti*, pri čemer je *-a-* lahko različnega izvora

měšajte, rus. *мешаю мешаем* ≤ psl. *měšāji *měšājite, sln. **měšajte** je drugotno. Zgleda: *měšati/mešāti* *měšam*, *zidati/zidāti* *zidam*.

5.1.3 Tip igrāti igrâm z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in s cirkumfleksom na sedanjiški priponi v sedanjiku reflektira psl. naglasni tip b glagolov, ki imajo v korenu psl. kratki samoglasnik: sln. *CVC-á-ti CVC-â-š* < psl. *CV_mC-ǎ-ti *CV_mC-ǎ-je-šb (b) // +[*V_m* = *ǎ]: sln. *igrāti igrâš*, štok. *igrati igrâš*, rus. *играть играть* < psl. *ǐbgrāti *ǐbgrǎješb (b). Cirkumfleks na sedanjiški priponi v sedanjiku je nastal s skrčenjem, pri čemer ni prišlo do naglasnega umika s cirkumfektiranega zloga na prednaglasni kratki zlog: psl. *CǎC-ǎ-je-šb > popsl. *CǎC-â-šb > sln. *CǎC-â-š*: psl. *ǐbgrǎješb > popsl. *ǐbgrâšb > sln. *igrâš*. Do naglasnega umika ni prišlo niti s sln. kratkega zaprtega končnega zloga. Kratki nedoločnik: sln. **igrät** < psl. *ǐbgrǎtǔ. Namenilnik: sln. **igrät** < psl. *ǐbgrǎtǔ. Deležnik na -l: sln. **igräl igrâla igrálo**, štok. *играо играла играло*, rus. *играл играла играло* < psl. *ǐbgrǎlǔ *ǐbgrǎla *ǐbgrǎlo.²¹ Deležnik na -n: sln. **igrán igrâna igráno** je drugotno.²⁵ Velelnik: sln. **igräj igrâjte** ≤ *ǐbgrǎjǔ *ǐbgrǎjǔte. Zgleda: *igrāti igrâm*, *končāti končâm*.

5.1.4 Poleg teh izhodiščnih naglasnih tipov obstajajo še drugotni, ki so nastali z različnimi oblikoslovnimi posplošitvami naglasa in s prevzemanjem iz jezikov v stiku.

5.1.4.1 **Tip kîsati kîsam** imajo: 1. glagoli s posplošitvijo cirkumfleksa iz sedanjika v nedoločnik (prim. tip 5.1.1); zgledi: *kîsati kîsam*, *šîbati šîbam*; sem spadajo tudi drugotni ponavljalni glagoli, ki izkazujejo podaljšano prevojno stopnjo v korenu (in pogosto glagolsko pripono *-ja-); zgledi: *-bâdati -bâdam*, *-hâjati -hâjam*, *-nâšati -nâšam*, *-pâjati -pâjam*, *-vâžati -vâžam*; 2. prevzeti glagoli: sln. *mâlati mâlam*, *žâgati žâgam*.

5.1.4.2 **Tip píhati píham** poznajo glagoli po posplošitvi akuta na korenu v nedoločnik iz drugih oblik (prim. tip 5.1.2); zgledi: *píhati píham*, *rítati rítam*. Sem spadajo tudi sestavljeni drugotni ponavljalni glagoli, izpeljani iz korenskih glagolov s glagolsko pripono *-ua-: zgledi: *-čívati -čívam*, *-grévati -grévam*, *-lívati -lívam*, *-mívati -mívam*, *-krívati -krívam*, *-pévati -pévam*, *-pívati -pívam*, *-rívati -rívam*, *-spévati -spévam*, *-živati -živam*; glagoli, izpeljani iz dovršnih glagolov z nedoločniško pripono -e-: *samévati samévam*, *zahtévati zahtévam*.

5.1.4.3 **Tip okopâvati okopâvam** zloženo glagolsko pripono -â-va- je značilen za mlajše ponavljalne glagole, ki so nastali z izpeljavo dovršnih glagolov z nedoločniško pripono -a- s pomočjo glagolske pripone -va-, ki se pojavlja tako v nedoločniku kot v sedanjiku: sln. *okopāti* dov. → sln. *okopâvati* nedov., sln. *poigrāti* dov. → sln. *poigrâvati* nedov. (po naliki tudi *-znâvati -znâvam*).

5.2 Glagoli na -a-ti -je-m

Glagoli z nedoločniško pripono -a- in s sedanjiško pripono -je- v (knjižni) slovenščini imajo štiri izhodiščne naglasne tipe, ki nadaljujejo tri praslovanske:

(nedoločniška pripona, del korena), je prišlo do naglasne inovacije (*česán česána česáno*, *kován kována kováno*, *-klán -klána -kláno*).

rézati	kázati/kazáti	česáti	kováti
<i>rézat</i>	<i>kázat</i>	<i>česat</i>	<i>kovät</i>
<i>rézat</i>	<i>kázat</i>	<i>česat</i>	<i>kovât</i>
<i>rézal</i>	<i>kázal</i>	<i>česal</i>	<i>kovâl</i>
<i>rêzala</i>	<i>kazâla</i>	<i>česâla</i>	<i>kovâla</i>
<i>rézalo</i>	<i>kazálo</i>	<i>česálo</i>	<i>kovâlo</i>
<i>rêzan</i>	<i>kázan</i>	<i>-česán</i>	<i>-kován</i>
<i>rêzana</i>	<i>kázana</i>	<i>-česána</i>	<i>-kována</i>
<i>rêzano</i>	<i>kázano</i>	<i>-česáno</i>	<i>-kováno</i>
rêžem	kážem	čěšem	kújem
<i>rêžeš</i>	<i>kážeš</i>	<i>čěšeš</i>	<i>kúješ</i>
<i>rêžejo</i>	<i>kážejo</i>	<i>čěšejo</i>	<i>kújejo</i>
<i>réži</i>	<i>káži</i>	<i>čěši</i>	<i>kúj</i>
<i>réžite</i>	<i>kážite/kážite</i>	<i>čěšite</i>	<i>kújte</i>

5.2.1 Tip rézati rêžem z akutom na korenu v nedoločniku in s cirkumfleksom na korenu v sedanjiku zrcali psl. naglasni tip a: sln. $C\acute{V}C-a-ti$ $C\acute{V}C-e-š \leq$ psl. $*C\acute{V}C-a-ti$ $*C\acute{V}C-je-šb$ (a): sln. *rézati rêžeš*, štok. *rězati rězěš*, čak. *rīžeš*, rus. *пéзатъ пéжешь* $\leq$ psl. $*rězati$ $*rěžešb$ (a).¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. **rézat**, čak. *rīzat* < psl. $*rězatъ$. Namenilnik: sln. **rézat** < psl. $*rězatъ$. Deležnik na -l: sln. **rézal rêzala rézalo**, štok. *rězao rězala rězalo*, rus. *пéзал пéзала пéзало* < psl. $*rězalb$ $*rězala$ $*rězalo$.²¹ Deležnik na -n: sln. **rêzan rêzana rêzano**, štok. *rězān rězāna rězāno*, rus. *пéзан пéзана пéзано* < psl. $*rězānъ$ $*rězāna$ $*rězāno$.²⁴ Velelnik: sln. **réži réžite**, štok. *rěži rězite*, rus. *пéжь пéжьте* < psl. $*rěži$ $*rězite$. Zgledi: *brísati brīšem*, *jáhati jášem*, *mázati mážem*, *plákati pláčem*, *rézati rêžem*.

5.2.2 Tip kázati/kazáti kážem z akutom na korenu ali z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in akutom na korenu v sedanjiku je odraz psl. naglasnega tipa b glagolov, ki imajo v korenu psl. dolgi samoglasnik: sln. $C\acute{V}C-a-ti/CVC-á-ti$ $C\acute{V}C-e-š \leq$ psl. $*CV_m C-ā-ti$ $*C\acute{V}_m C-je-šb$ (a) // $+ [V_m = *V]$: sln. *kazáti kážeš*, štok. *kázati kážěš*, čak. *kāžeš*, rus. *казáтъ кáжешь* < psl. $*kazáti$ $*kážešb$ (b),¹⁶ sln. *kázati* je drugotno. Kratki nedoločnik: sln. **kázat** < psl. $*kazátъ$. Namenilnik: sln. **kázat**, čak. *kāzät* < psl. $*kazátъ$. Deležnik na -l: sln. **kázal kazâla kazálo**, štok. *kázao kázala kázalo*, rus. *казáл казáла казáло* < psl. $*kazálb$ $*kazâla$ $*kazálo$.²¹ Deležnik na -n: sln. **kázan kázana kázano**, štok. *kázān kázāna kázāno*, rus. *казан казана казано* < psl. $*kázānъ$ $*kázāna$ $*kázāno$ (psl. $*kázānъ$ < $*kazānъ$ < $*kazājēnъ$).²⁵ Velelnik: sln. **káži kažite**, štok. *káži kážite*, rus. *каж'у каж'ите* < psl. $*kaži$ $*kažite$, sln. **kážite** je drugotno.⁷ Zgledi: *kázati/kazáti kážem*, *pisati/pisáti pišem*, *plésati/plesáti pléšem*, *sráti sérjem*, *vézati/vezáti véžem*.

5.2.3 Tip česáti čěšem z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in z akutom na korenu v sedanjiku je refleks psl. naglasnega tipa b glagolov, ki imajo v korenu psl. kratki samoglasnik: sln. $C(V)C-á-ti$ $C\acute{V}C-a-š <$ psl. $*CV_m C-ā-ti$ $*C\acute{V}_m C-je-šb$ (b) // $+ [V_m = *V]$: sln. *česáti čěšeš*, štok. *česati čěšěš*, rus. *чесáтъ чéшешь* < psl.

*česáti *čěšeš̂ (b).¹⁶ Kratki nedoločnik: sln. **česat** < psl. *česáť. Namenilnik: sln. **česat** < psl. *česáť. Deležnik na -l: knj. sln. **česal česála česálo**, nar. sln. **česäl česâla česálo**, štok. **česao česala česalo**, rus. **чесал чесала чесало** < psl. *česálb̂ *česála *česálo.²¹ Deležnik na -n: nar. sln. **-česan -česana -česano**,²⁶ štok. **čēsān čēsāna čēsāno**, rus. **чесан чесана чесано** < psl. *česanb̂ *česana *česano (psl. *česanb̂ < *česanb̂ < *česájeb̂), knj. sln. **česán česána česáno** < *česánb̂ *česaná *česano je drugotno.²⁵ Velelnik: sln. **čěši čěšite**, štok. **čěši čěšite**, rus. **чешу чешите** < psl. *čěši *čěšite.⁷ Zgledi: *česáti čěšem, iskáti iščem, kopáti kópljem, lagáti lážem, metáti méčem, peljáti péljem, tesáti téšem.*

Nekateri glagoli izvorno tega naglasnega tipa izkazujejo v sedanjiku široki sredinski samoglasnik, ki je lahko dvojničen poleg ozkega (*oráti órjem/órjem*) ali pa obvezen (*jemáti jémljem*), v vsakem primeru pa drugoten. Posledično se tudi nekatere druge glagolske oblike naglasno razlikujejo od prvotnega spregatveno-naglasnega vzorca: nedoločniška osnova: *jemät, jemât, jemäl jemâla jemálo, jemán jemána jemáno; jémlji jemljete.*

5.2.4 Tip kováti kújem odraža psl. naglasni tip c: sln. *kováti kúješ*, štok. *kòvati kùjěš*, rus. *ковать кужьш* < psl. *kouáti *kujěš̂ (c).⁹ Glagoli tega tipa spominjajo na glagole tipa *dédovati dēdujem, darovati darújem*. Razlika ni samo v naglasu sedanjika, ampak tudi v interpretaciji morfemske zgradbe, in sicer funkcije zaporedij -ova- -uje-. Pri tipu *darovati darújem* sta to sestavljena nedoločniška oz. sedanjiška pripona (*ded-ov-a-ti ded-u-je-m, dar-ov-a-ti dar-u-je-m*), pri tipu *kováti kújem* pa del glagolskega korena, pri čemer se slednji pojavlja v oblikah dveh alomorfov, ki sta posledica razpada prvotnega dvoglasnika v položaju pred samoglasnikom in poenoglasenja dvoglasnika v položaju pred soglasnikom (*kov-a-ti ku-je-m*). Kratki nedoločnik: sln. **kovät** < psl. *kouáť. Namenilnik: sln. **kovât** < psl. *kōuatb̂. Deležnik na -l: sln. **kovâl kovála koválo**, štok. *kōvao kōvāla kōvālo* < psl. *kōualb̂ *koualá *kōualo. Deležnik na -n: sln. **-kován -kována -kováno** < *kouánb̂ *kouaná *kouano je drugotno.^{27, 25} Velelnik: sln. **kūj kújte**, rus. *кужь кужите* < psl. *kujĵ *kujĵite. Zgleda: *kováti kúješ, snováti snúješ.*

Tip bljúvati/bljuváci bljújem je izvorno identičen s tipom *kováti kújem*. Pri teh glagolih je najprej prišlo do posplošenja naglasa na korenu v nedoločniku, ki je danes pogostejši od naglasa na nedoločniški priponi. Nato je prišlo do prenareditve sedanjika po nedoločniku, posledica česar je prehod v tipa *měšati/mešáci měšam*. Zgledi: *bljúvati/bljuváci bljúvam* in *bljúvati/bljuváci bljújem, kljúvati/kljuváci kljúvam* in *kljúvati/kljuváci kljújem, pljúvati/pljuváci pljúvam* in *pljúvati/pljuváci pljújem, ščúvati ščúvam* in *ščúvati ščújem.*

5.2.5 Tip rîsati rîšem je drugoten in je značilen za prevzete glagole: sln. *rîsati rîšem* ← nem. *rîzen*.

²⁶ nad. (Livek) *počé:san, sklé:san*

²⁷ Prvotni naglas izkazuje rus. *кован кована ковано* < psl. *kōuanb̂ *kōuana *kōuano (psl. *kōuanb̂ < *kōuánb̂ < *kōuájeb̂).

5.3 Glagoli na *-a-ti -e-m*

Glagoli z nedoločniško pripono *-a-* in s sedanjiško pripono *-e-* v (knjižni) slovenščini poznajo dva izhodiščna naglasna tipa, ki sta refleksa enega praslovanskega:

bráti	tkáti
<i>brät</i>	<i>tkät</i>
<i>brât</i>	<i>tkât</i>
<i>brâl</i>	<i>tkâl</i>
<i>brála</i>	<i>tkála</i>
<i>brâlo</i>	<i>tkâlo</i>
<i>-brán</i>	<i>-tkán</i>
<i>-brána</i>	<i>-tkána</i>
<i>-bráno</i>	<i>-tkáno</i>
bérem	tkèm
<i>béreš</i>	<i>tkěš</i>
<i>bérejo/beró</i>	<i>tkéjo/tkó</i>
<i>béri</i>	<i>tkì</i>
<i>beríte</i>	<i>tkîte</i>

5.3.1 Tip bráti béreš z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in akutom na korenu na širokem sredinskem samoglasniku v sedanjiku je odraz psl. naglasnega tipa c glagolov s psl. kratkim samoglasnikom v korenu v sedanjiku: sln. *CC-á-ti C'é/óC-e-š* < psl. **CV_{m1}C-ǎ-ti *CV_{m2}C-è-šb* (c) // $+[V_{m1} = \text{psl. } *b/*b]$, $+[V_{m2} = \text{psl. } *e/*o]$: knj. sln. *bráti béreš*, nar. sln. *bráti berěš*, štok. *bräti bèrěš*, čak. *berěš*, rus. *брáть берёшь* < psl. **bǎrǎti *berěšb* (c).⁹ Kratki nedoločnik: sln. **brät**, čak. *brät* < psl. **bǎrǎtǎ*. Namenilnik: **brât** < psl. **bǎratǎ*. Deležnik na *-l*: sln. **brâl brála brâlo**, štok. *bräo brála* < psl. **bǎralǎ *bǎralá *bǎralo*, nar. sln. **brâl brála brâlo**, rus. *брáл брála брáло* < **bǎrǎlǎ *bǎrǎlá *bǎrǎlo* je drugotno, nalikovno po naglasu nedoločnika.²⁸ Deležnik na *-n*: knj. sln. **-brán -brána -bráno** < **bǎránǎ *bǎraná *bǎranó* je drugotno, nar. sln. **-brân -brána -bráno** < **bǎrǎnǎ *bǎrǎna *bǎrǎno* je drugotno, nalikovno po naglasu nedoločnika.²⁹ Velelnik: knj. sln. **béri beríte**, nar. sln. **berì beríte**, štok. *bèri bèrite*, rus. *бер'у бер'уме* < psl. **berì *berěte*.⁷ Zgledi: *bráti bérem, práti pérem, zváti zóvem*.

5.3.2 Tip tkáti tkèm z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in z naglasom na sedanjiški priponi v sedanjiku je refleks psl. naglasnega tipa c glagolov s psl. polglasnikom v korenu v sedanjiku: sln. *CC-á-ti CC-ě-š* < psl. **CV_mC-ǎ-ti *CV_mC-è-šb* (c) // $+[V_m = \text{psl. } *b/*b]$: sln. *tkáti tkěš*, štok. *tkäti tkěš/čěš*, rus. *ткáть ткёшь* < psl. **tǎkǎti *tǎčěšb* (c).⁹ Kratki nedoločnik: sln. **tkät** < psl. **tǎkǎtǎ*.

²⁸ Na to, da je nalika v slovenščini novejšega nastanka, kažejo dvojnice znotraj istega sistema: rez. (Bela) *'vijbral* < psln. **vibrâl* < psl. **uǔbǎralǎ*, *'pöbral* < psln. **pobrâl* < psl. **pöbǎralǎ* in *pob'rvl* < **pobrǎlǎ*, *wb'rvl* < **ubrǎlǎ* (gradivo po Steenwijk 2002, 243).

²⁹ Na prvotni naglas bi mogoče kazalo štok. *brân brâno* < psl. **bǎranǎ *bǎrano* s posplošitvijo na *brána* za štok. **brána* < psl. **bǎraná*.

Namenilnik: sln. **tkât** < psl. *tĕkatъ. Deležnik na *-l*: sln. **tkâl tkála tkâlo** < psl. *tĕkalъ *tĕkalá *tĕkalo. Deležnik na *-n*: sln. **-tkán -tkána -tkáno** je drugotno. Velelnik: sln. **tkî tkîte**, rus. *ткѹ ткѹме* < psl. *tĕci *tĕcĕte.⁷ Zgleda: *tkâti tkěš, žgâti žgěš*.

5.4 Glagoli na *-ja-ti -je-m*

Glagoli z nedoločniško pripono *-ja-* in s sedanjiško pripono *-je-* v (knjižni) slovenščini izkazujejo tri izhodiščne naglasne tipe, ki odražajo tri praslovanske:

sejâti	peljâti	dajâti
<i>sejât</i>	<i>peljât</i>	<i>dajât</i>
<i>sejât</i>	<i>peljât</i>	<i>dajât</i>
<i>sejâl</i>	<i>peljâl</i>	<i>dajâl</i>
<i>sejâla</i>	<i>peljâla</i>	<i>dajâla</i>
<i>sejâlo</i>	<i>peljâlo</i>	<i>dajâlo</i>
<i>-sejân</i>	<i>peljân</i>	<i>dajân</i>
<i>-sejâna</i>	<i>peljâna</i>	<i>dajâna</i>
<i>-sejâno</i>	<i>peljâno</i>	<i>dajâno</i>
sějem	péljem	dájem
<i>sėješ</i>	<i>pélješ</i>	<i>dáješ</i>
<i>sėjejo</i>	<i>péljejo</i>	<i>dájejo</i>
<i>sěj/sěj</i>	<i>pélji</i>	<i>dajäj</i>
<i>sėjete</i>	<i>peljîte</i>	<i>dajâjte</i>

5.4.1 Tip sejâti sějem z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in s cirkumfleksom na korenu v sedanjiku je v sln. drugoten. Sedanjiška osnova odraža psl. naglasni tip a: sln. *CVC-je-š* ≤ psl. *CVC-ĭe-šb (a): sln. **sėješ**, štok. *sijěš/sějěš*, čak. *siješ*, rus. *сѣешь* ≤ psl. *sěĭješb (a).¹⁹ Velelnik: sln. **sěj/sěj sėjete**, štok. *sij sijte/sěj sėjete*, rus. *сѣѹ сѣѹме* ≤ psl. *sěĭi *sěĭite. Nedoločniška osnova izkazuje inovacijo, in sicer posplošitev naglasa na nedoločniški priponi: sln. **sejâti** < *sějâti. Drugotne so torej tudi druge nedoločniške oblike: sln. **sejât, sejât, sejâl sejâla sejâlo, -sejân -sejâna -sejâno**.³⁰ Zgleda: *dejâti dėješ/děš, sejâti sėješ*.

5.4.2 Tip peljâti péljem z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in z akutom na korenu ne na širokem sredinskem samoglasniku v sedanjiku odraža naglasni tip b: sln. *CVC-jâ-ti CVC-je-š* < psl. *CVC-ĭâ-ti **CV/VC-ĭe-šb* (b): sln. **peljâti pélješ** < psl. *pelâti *pèlešb (b).¹⁶ Kratki nedoločnik: knj. sln. **péljat**, nar. sln. **peljât** < psl. *pelâtъ. Namenilnik: knj. sln. **péljat**, nar. sln. **peljât** < psl. *pelâtъ. Deležnik na *-l*: knj. sln. **péljal peljâla peljâlo**, nar. sln. **peljâl peljâla peljâlo** < psl.

³⁰ Prvotne oblike izkazujejo drugi slovanski jeziki: štok. *sijati/sějati*, čak. *sijot*, rus. *сѣять* < psl. *sěĭati; štok. *sijao sijala sijalo/sėja sējala sėjalo*, rus. *сѣял сѣяла сѣяло* < psl. *sěĭalъ *sěĭala *sěĭalo; štok. *sijân sijâna sijâno*, rus. *сѣян сѣяна сѣяно* < psl. *sěĭanъ *sěĭana *sěĭano.

pelāl̥* *pelāla *pelālo. Deležnik na *-n*: sln. **pelján peljána peljáno je drugotno.²⁵ Velelnik: knj. sln. **pélji peljíte**, nar. sln. **peljì peljíte** < psl. *pelī *pelīte.⁷

5.4.3 Tip dajáti/dájati dájem z akutom na nedoločniški priponi v nedoločniku in z akutom na korenu v sedanjiku zrcali psl. naglasni tip c glagolov s psl. dolgim samoglasnikom v korenu: sln. *CVC-já-ti* *CVC-je-š* < psl. *CV_mC-jā-ti *CV_mC-jè-šb (c) // +[*V_m* = psl. **V̄*]: sln. *dajáti/dájati dáješ*, star. *dajáti dajěš* < psl. *dajāti *dajěšb (c).⁹ Kratki nedoločnik: sln. **dajät** < psl. **dajāt̥*. Namenilnik: sln. **dajät** < psl. **dājat̥*. Deležnik na *-l*: sln. **dajâl dajála dajâlo** < psl. **dājal̥* *dajalá *dājalo. Deležnik na *-n*: sln. **daján dajána dajáno** je drugotno. Velelnik: sln. **dajäj dajâjte** je drugotno. Glagola *dajáti* in *majáti* se lahko dvojnično naglašujta tudi po naglasnem tipu *kázati/kazáti kážem*: nedoločniška osnova: **dájati/dajáti**, *dájat*, *dájat*, *dájat*, *dájat*, *dájat*, *dájat*, *dájat*, *dájat*, *dájat*, *dájat*, *dájat*; sedanjiška osnova: **dájem dáješ dájejo**, *dájaj*, *dájaj*, *dájaj*, *dájaj*, *dájaj*, *dájaj*, *dájaj*, *dájaj*, *dájaj*, *dájaj*, *dájaj*. Zgledi: *dajáti dájem*, *majáti májem*, *smejáti se sméjem se*.

6 Glagoli na *-ov-a-ti/-ev-a-ti -u-je-m*

Glagoli z nedoločniško pripono *-ov-a-/-ev-a-* in s sedanjiško pripono *-u-je-* v (knjižni) slovenščini so nadaljevalci psl. glagolov z nedoločniško pripono **-ou-a-*/*-eu-a-* in s sedanjiško pripono **-u-je-* (psl. glagolska vrsta VI). Poznajo dva izhodiščna naglasna tipa, ki ustrezata dvema praslovanskima.

dédovati	darováti
<i>dédovat</i>	<i>darovät</i>
<i>dédovat</i>	<i>darovät</i>
<i>dédoval</i>	<i>daroväl</i>
<i>dédovala</i>	<i>darovála</i>
<i>dédovalo</i>	<i>daroválo</i>
<i>-dêdovan</i>	<i>darován</i>
<i>-dêdovana</i>	<i>darována</i>
<i>-dêdovano</i>	<i>darováno</i>
dêdujem	darûjem
<i>dêduješ</i>	<i>darûješ</i>
<i>dêdujejo</i>	<i>darûjejo</i>
<i>dêduj</i>	<i>darûj</i>
<i>dêdujte</i>	<i>darûjte</i>

6.1 Tip darováti darûjem z akutom na drugem zlogu nedoločniške pripone v nedoločniku in s cirkumfleksom na prvem zlogu sedanjiške pripone v sedanjiku reflektira psl. naglasni tip b: sln. *CVC-ov-á-ti* *CVC-û-je-š* ≤ psl. *CVC-ou-ǎ-ti *CVC-ú-je-šb (b): sln. *darováti darûješ*, štok. *daròvati dàrujěš*, čak. *darûješ*, rus. *даровать даруешь* ≤ psl. *darouǎti *darúješb (b).¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. **darovät**, čak. *darovät* < psl. **darouǎt̥*. Namenilnik: sln. **darovät** < psl. **darouǎt̥*. Deležnik na *-l*: sln. **daroväl darovála daroválo**, štok. *daròvao daròvala daròvalo*, rus. *даровал даровала даровало* < psl. **darouǎl̥* *darouǎla *darouǎlo.²¹ Deležnik

na *-n*: sln. **darován darována darováno** je drugotno.³¹ Velelnik: sln. **darûj darûjte**, štok. *dàrûj dàrûjte*, rus. *дарыў дарыўме* ≤ psl. **darûji *darûjite*. To je najbolj razširjen naglasni tip glagolov te vrste v slovenskem knjižnem jeziku. Samo tako se na primer naglašujejo: *darováti darûjem, glasováti glasûjem, godováti godûjem, imenováti imenûjem, kresováti kresûjem, kupováti kupûjem, mirováti mirûjem, sramováti se sramûjem se, stanováti stanûjem, strahováti strahûjem*; sestavljeni drugotni ponavljalni glagoli, tvorjeni od dovršnikov na *-a-ti -je-m*: *-pisováti -pisûjem, -plesováti -plesûjem, -kazováti -kazûjem*.

Razen redkih izjem imajo ostali glagoli poleg naglasnega tipa *darováti darûjem* dvojnično tudi druge naglasne tipe: 1. *dedováti dedûjem/dêdovati dêdujem*; zgledi: *dêdovati dêdujem, obêdovati obêdujem, škôdovati škôdujem*; 2. *verováti verûjem/vêrovati vêrujem*; zgledi: *kmétovati kmétujem, pámetovati pámetujem, svétovati svétujem, vérovati vêrujem*; 3. *koledováti koledûjem/kolêdovati kolêdujem*; zgledi: *besêdovati besêdujem, kolêdovati kolêdujem, molêdovati molêdujem, naprêdovati naprêdujem*. Redki glagoli dvojnično ne poznajo tipa *darováti darûjem*, npr. **péstovati péstujem**. Edini naglasni tip, ki bi bil lahko podedovan, je tip *dêdovati dêdujem* (prim. razdelek 6.2). Ostali naglasni tipi so drugotni, večinoma nastali z naslonitvijo na naglas besedotvorne podstave (*kmétovati kmétujem* ← *kmět kměta*, *kolêdovati kolêdujem* ← *kolêda*). V spregatvenem vzorcu naglasa ne spreminjajo.

6.2 Tip dêdovati dêdujem z akutom na korenu v sedanjiku in s cirkumfleksom na korenu v nedoločniku kaže na psl. naglasni tip a: sln. *CVC-ov/ev-a-ti CVC-u-je-š* ≤ psl. **CVC-ou/eu-a-ti *CVC-u-je-šb* (a): sln. *dêdovati dêduješ* ≤ psl. **dêdouati *dêduješb* (a).¹⁹ Kratki nedoločnik: sln. **dêdovat** < psl. **dêdouatb*. Namenilnik: sln. **dêdovat** < psl. **dêdouatb*. Deležnik na *-l*: sln. **dêdoval dêdovala dêdovalo** < psl. **dêdoualb *dêdouala *dêdoualo*.²¹ Deležnik na *-n*: sln. **-dêdovan -dêdovana -dêdovano** ≤ psl. **dêdouanb *dêdouana *dêdouano*.²⁴ Velelnik: sln. **dêduj dêdujte** ≤ psl. **dêduji *dêdujite*. Temu sln. naglasno-spregatvenemu vzorcu v drugih slovanskih jezikih ustreza glagol *verovati verujem*.³²

7 Brezpriponski in drugi glagoli

Brezpriponski glagoli so tisti, ki v sedanjiku nimajo sedanjiške pripone, kar pomeni, da se končnice pritikajo neposredno na glagolski koren. Sem v sln. s sinhronega gledišča spadajo glagoli *səm, dām, jém, vém, grém*. Prvi štirje so podedovani, zadnji pa je sln. novotvorba. Posebnost v spregatvi teh glagolov je pojavljanje *-s-* pred končnicami, ki se začenjajo na *-t-* (*stě, dáste, jěste, věste, grěste*), ki je diahrono gledano del glagolskega korena. V nedoločniku so brezpriponski *bíti, dáti, jěsti, ĩti*,

³¹ Prvotni naglas je ohranjen v rus. *дарóван дарóвана дарóвано* < psl. **daròuanb *daròuana *daròuano* (psl. **daròuanb < *darouân b < *darouãjenb*).

³² Gradivo: štok. *vjěrovati vjěrujěš/věrovati věrujěš*, rus. *вѣровать вѣруешь* < psl. **uěrouati *uěruješb* (a); štok. *vjěrovaó vjěrovala vjěrovalo/věrovaó věrovala věrovalo*, rus. *вѣровал вѣровала вѣровало* < psl. **uěroual b *uěrouala *uěroualo*; štok. *vjěrovān vjěrovāna vjěrovāno/věrovān věrovāna věrovāno*, rus. *вѣрован вѣрована вѣровано* < psl. **uěrouanb *uěrouana *uěrouano*; štok. *vjěrūj vjěrūjte/věrūj věrūjte*, rus. *вѣруй вѣруйте* < psl. **uěruji *uěrujite*.

glagol *védeti* je priponski. Posebnost v spregatvi izkazuje tudi glagol *iméti imâm*, ki pa ni brezpriponski, saj izkazuje tako nedoločniško kot sedanjiško pripono.

7.1 Glagol býti sëm. Dolgi nedoločnik: sln. **bíti**, štok. *bíti*, rus. *бѣтъ* < psl. **býti*. Kratki nedoločnik: sln. **bīt**, čak. *bīt* < psl. **býtъ*. Deležnik na *-l*: nar. sln. **bīl bīla bilō**, štok. *bīo bīla*, čak. *bīl bīlā bīlo*, rus. *бѣл бѣлā бѣло* < psl. **býlъ *bylā *býlo*,³³ knj. sln. **bīl bilā bilō/bilō**, *bīlī/bīlī bilē bilā* izkazuje posplošitev naglasa na končnici in težnjo h krajšanju sln. prvotno dolgih naglašanih samoglasnikov. Trdilne oblike sedanjika: sln. *səm sī jē*, *svā stā stā*, *smō stē sō*. S psl. stališča so to oblike, ki so doživele upad prvega nenaglašenelega zloga: psl. **jesm'ъ* > popsl. **sm'ъ* > **səm* > sln. *səm*. Štokavščina in čakavščina kažeta dvojnost: pod naglasom oblike brez upada prvega zloga in oblike z upadom prvega zloga (štok. *jèsam*, *jèsi jèst/jē*, *jèsmo jèste jèsu*; čak. *jesān jesī jē*, *jesmō jestē jesū* in *jesū/sān sī jē*, *smō stē sū*); brez naglasa samo oblike z upadom prvega zloga (štok. *sam si je*, *smo ste su*; čak. *san si je*, *smo ste su*). Oblike v sln. so najverjetneje nastale s posplošitvijo prvotnih naslonskih oblik. Oblika za 3. os. mn. je bila prvotno dolga (psl. **sótъ*), a se je pod vplivom ostalih skrajšala. Nikalne oblike sedanjika: knj. sln. **nīsəm**, nar. sln. **nēsəm**, štok. *nīsam* in *nijésam/nésam*, čak. *nīsan* < **nēsəm/*nēsəm* < psl. **ne jesm'ъ*. Prihodnjik: sln. **bōdeš** star., štok. *būdēš*, rus. *бѣдешъ* < psl. **bōdešъ* (a),¹⁹ sln. **bōš** je nastalo s poenostavitvijo prvotnega *bōdeš*, pri čemer se je ostanek prvotnega spregatvenega vzorca ohranil v dvojnični obliki za 3. os. mn. *bōdo* poleg *bōjo*. Velelnik: sln. **bōdi bōdite**, štok. *būdi būdite*, štok. *būd būdte*, rus. *бѣдѣ бѣдѣте* < psl. **bōdi *bōdēte*, sln. **bodīte** je drugotno.

7.2 Glagol dáti dām. Dolgi nedoločnik: sln. **dāti**, štok. *dāti*, rus. *дѣтъ* < psl. **dāti*. Kratki nedoločnik: sln. **dāt**, čak. *dāt* < psl. **dātъ*. Namenilnik: sln. **dāt** < psl. **dātъ*. Deležnik na *-l*: sln. **dāl dāla**, štok. *dāo dāla*, čak. *dāl dālā*, rus. *дѣл дѣлā* < psl. **dālъ *dalā*, sln. **dālo** za **dalō* (čak. *dālo*, rus. *дѣло*³⁴ < psl. **dālo*) je drugotno, nalikovno po obliki za moški spol ali po sestavljenih oblikah: sln. **prodāl prodāla prodālo** < psl. **prōdalъ *prodalā *prōdalo*. Sedanjik: sln. **dām**, štok. *dām*, čak. *dān*, rus. *дѣм* < psl. **dāmъ*; sedanjiške oblike se v sln. glasijo: *dām dāš dá*, *dāva dāsta dāsta*, *dāmo dāste dājō/dadō/dadē*; sln. **dadē** < psl. **dadētъ*, ostali obliki sta drugotni. Velelnik: sln. **dāj dājte**, štok. *dāj dājte*, čak. *dāj dājte*, rus. *дѣѣ дѣѣте* < **dājъ *dājte* je novotvorba.³⁵

7.3 Glagol jēsti jēm.³⁶ Dolgi nedoločnik: sln. **jēsti**, štok. *jēsti*, rus. *ѣтъ* < psl. **ěsti*. Kratki nedoločnik: sln. **jēst**, čak. *jīst* < psl. **ěstъ*, sln. **jēst** je drugotno. Namenilnik: sln. **jēst** < psl. **ěstъ*. Deležnik na *-l*: sln. **jēdəl jēdla jēdlo**, štok. *jēo jēla jēlo*, rus. *ѣл ѣла ѣло* < psl. **ědlъ *ědla *ědlo*. Sedanjik: sln. **jēm**, čak. *jīn*, rus. *ѣм* < psl. **ěmъ*;

³³ rus. *нѣ был не бѣлā нѣ было* < psl. **ně bylъ *ne bylā *ně bylo*

³⁴ rus. *нѣ дал не далā нѣ дало* < psl. **ně dalъ *ne dalā *ně dalo*

³⁵ Oblike v sln. in čak. bi teoretično lahko kazale tudi na prvotno psl. **dādъ* in novotvorbo na osnovi le-tega **dādъte*.

³⁶ rez. (Bela) *'jēst, 'jīst, 'jīdal 'jēdla 'jēdlo; 'jīn, 'jēj* (Steenwijk 1992, 263)

sedanjiške oblike se v sln. glasijo: *jém jěš jé, jéva jěsta jěsta, jémo jěste jedó/jéjo*. Velelnik: sln. **jěj**, rus. *эшь* < psl. **ěďь*, sln. **jěj** s podaljšavo je drugotno, sln. **jějte** < **ěďьte* je novotvorba.

7.4 Glagol védeti vém.³⁷ Dolgi nedoločnik: sln. **védeti** < psl. **uěděti*. Kratki nedoločnik: sln. **védet** < psl. **uěděť*. Deležnik na *-l*: sln. **védel vędela védelo** < psl. **uěděľ *uěděla *uědělo*.²¹ Sedanjik: sln. **vém** < psl. **uěmь*; sedanjiške oblike se v sln. glasijo: *vém věš vé, véva vésta vésta, vémo véste véjo/vedó*. Velelnik: sln. **védite** < psl. **uědite*, sln. **védi** < **uědi* je tvorjeno po ostalih oblikah.

7.5 Glagol iměti imâm. Dolgi nedoločnik: sln. **iměti**, rus. *иметь* < psl. **iьměti*.³⁸ Kratki nedoločnik: sln. **imět** < psl. **iьměť*, sln. **imět** je drugotno. Deležnik na *-l*: sln. **iměl imēla imélo**, rus. *имел имела имело* < psl. **iьměľ *iьměla *iьmělo*, sln. **iměl imēla imélo** je drugotno po podaljšavi v obliki za moški spol in delno posplošitvijo v oblike za ženski in srednji spol. Sedanjik: sln. **imâm**, štok. *imām*, čak. *imōn* < psl. **iьmamь*; sedanjiške oblike v sln. se glasijo: *imâm imâš imâ, imâva imâta imâta, imâmo imâte imâjo*. Velelnik: sln. **iměj/iměj imějte**, rus. *имей имейте* ≤ psl. **iьměji *iьmějite*.

7.6 Glagol ĩti grēm/grēm. Dolgi nedoločnik: knj. sln. **ĩti**, nar. sln. *itĩ*, štok. *ici*, rus. *идѣти* < psl. **iiti*. Deležnik na *-l*: **šəl šlä šlò/šlò**, rus. *шел шла шло* < psl. **šьdlь *šьdlá *šьdló*. Sedanjik: sln. **grēdeš** star., štok. *grēdēš/grēdēš* zastar., rus. *грядѣшь* < psl. **grēdēšь* (c); 3. os. mn. sln. **gredó**, štok. *grēdū/grēdū*, rus. *грядѣм* < psl. **grēdótь*. Sodobna oblika knj. sln. **grēm** je drugotna, nastala po naliki z atematskimi glagoli, pri čemer je do oblikovnega stika prišlo v 3. os. mn. sedanjika: *gredó = dadó, jedó, vedó* in *grēdem ≠ dām, jém, vém* → *gredó = dadó, jedó, vedó* in *grēm = dām, jém, vém* in *grēste = dāste, jēste, vēste* (Ramovš 1924: 215; Bezljaj 1976: 175). Sedanjiške oblike, nastale po opisani naliki, so: *grēm grěš grē, gréva grésta grésta, grémo gréste gredó/gréjo*; še drugotneje so oblike: *grēm grěš grē, gréva grésta grésta, grémo gréste gréjo*; *grēm grěš grē, grevā grestā grestā, gremō grestē gredō/grejō*. Velelnik: **pojđite** < psl. **pojьdѣte*,⁷ sln. **pōjđite** je drugotno; nar. sln. **pōjđi/pojđi**³⁹ < psl. **pojьdi*, sln. *pōjđi* je drugotno po naliki na *pōjđite*. Za sestavljenke glagola *iti* prim. 1.2.3.

Literatura

Babič, Vanda, 2003, *Učbenik stare cerkvene slovanščine*, Ljubljana.

Bajec, Anton, Kolarič, Rudolf, Rupel, Mirko, 1968, *Slovenska slovnica*, Ljubljana.

³⁷ rez. (Bela) *'védet, 'védel 'védala 'védalu; 'vin, 'védi* (Steenwijk 1992, 323)

³⁸ štok. *imati*, čak. *imät* je tvorjeno po oblikah za sedanjik; rus. *имеешь* je tvorjeno po oblikah za nedoločnik.

³⁹ rez. (Bela): *puj'də* (Steenwijk 1992, 265)

- Bezljaj, France, 1976, 1982, 1995, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–III*, Ljubljana.
- Дыбо, В. А., 1981, *Славянская акцентология*, Москва.
- Дыбо, В. А., 2000, *Морфологизованные парадигматические акцентные системы*, Москва.
- Hraste, Mate, Šimunović, Petar, 1979, *Čakavisch-Deutsches Lexikon*, Köln, Wien.
- Jakop, Tjaša, 2003, Tipologija narečnih glagolskih oblik na primeru govora Ložnice pri Žalcu, *Slavistična revija* 51, Ljubljana, 1–25.
- Jurančič, Janko, 1986, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*, Ljubljana.
- Koletnik, Mihaela, 2001, *Slovenskogoriško narečje*, Maribor.
- Moguš, Milan, 2002, *Senjski rječnik*, Zagreb, Senj.
- Ожегов, С. И., Шведова, Н. Ю., 1995, *Толковый словарь русского языка*, Москва.
- Ramovš, Fran, 1924, *Historična gramatika slovenskega jezika II, Konzonantizem*, Ljubljana.
- –, 1952, *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana.
- Rigler, Jakob, 1970, Akcentske variante I, *Slavistična revija* XVIII, Ljubljana, 5–15, ponatis v Rigler 2001, 320–328.
- Rigler, Jakob, 1978, Akcentske variante III, *Slavistična revija* XXVI, Ljubljana, 365–374, ponatis v Rigler 2001, 338–346.
- Smole, Vera, 1994, *Oblikoglasje in oblikoslovje šentruperskega govora*, doktorsko delo, Ljubljana.
- Smole, Vera, 1996, Tonemski naglas glagolskih oblik v šentruperskem govoru, *Razprave SAZU* 17, Ljubljana.
- Snoj, Marko, ²2003, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana.
- SSKJ, 1970 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I*, Ljubljana.
- Stang, Christian S., 1957, *Slavonic Accentuation*, Oslo.
- Steenwijk, Han, 1992, *The Slovene Dialect of Resia: San Giorgio*, Amsterdam, Atlanta.
- Škofic, Jožica, 1996, *Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem*, doktorska disertacija, Ljubljana.
- Škrabec, P. Stanislav, 1994, 1994, 1995, 1998, *Jezikoslovna dela 1–4*, Ponatis platnic časopisa Cvetje z vertov sv. Frančiška 1880–1915, uredil Jože Toporišič, Nova Gorica.
- Toporišič, Jože, 1990, Glagolski oblikotvorni naglas moščanskega govora, *Razprave SAZU* 13, Ljubljana.
- Toporišič, Jože, 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana.
- Toporišič, Jože, ⁴2000 (¹1976), *Slovenska slovnica*, Maribor.
- Valjevec, Matija, 1878–1895, *Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjige XLIII, XLV–XLVIII, LVI, LVII, LX, LXIII, LXV, LXVII, LXVIII, LXXI, LXXIII, LXXIV, LXVI, LXVII, XCIII, XCIV, CII, CV, CXI, CXVIII, CXIX, CXXI, Zagreb.

Valjevec, Matija, 1897, *Glavne točke v naglasu književne slovenštine*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga CXXXII, Zagreb.

Weiss, Peter, 1998, *Slovar govorov Zadrenke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami, poskusni zvezek (A–H)*, Ljubljana.

The pitch Accent Classes of the Verb in (Standard) Slovene Summary

In the article the pitch accent classes of the verbs in (standard) Slovene are discussed. The accent classes and its paradigms are presented within the single verb class and defined on the basis of the stress in the infinitive and the present tense. The original accent classes of the single verb class in (standard) Slovene and their Proto-Slavic origin are as follows:

1.1 Verbs in -o-ti -e-m: Sln. *lěsti lězeš* ≤ Psl. *lěsti lězeš (a); Sln. *grīsti grizeš* < Psl. *grŷzti gryzesh (a/c); Sln. *trēsti trēseš* < Psl. *tręsti tręsesh (c); Sln. *nēsti neseš* < Psl. *nesti nesesh (c);

1.2 Verbs in -o-ti -je-m: Sln. *bīti bīješ* ≤ Psl. *bīti bīješ (a); Sln. *pīti pīješ* < Psl. *pīti pīješ/**pījesh*/**pījesh* (c);

1.3 Verbs in -o-ti -(j)e-m: Sln. *žēti žanješ* < Psl. *žęti žbnehesh (a/b)/Sln. *mlēti mlėješ* < Psl. *měliti mēlesh (a/b); Sln. *zacęti začněš* < Psl. *čęti čbnesh (c)/Sln. *žrēti žrësh* < Psl. *žerti žbrësh (c);

2 Verbs in -ni-ti -ne-m: Sln. *dvīgniti dvīgneš* ≤ Psl. *duŷgnōti duŷgneš (a); Sln. *krenīti krēneš* < Psl. *krętnōti krętneš (b);

3.1 Verbs in -e-ti -i-m: Sln. *vīditi vīdiš* < Psl. *uīdęti uīdiš (a); Sln. *sedęti sediš* < Psl. *sędęti sędiš;

3.2 Verbs in -a-ti -i-m: *slīšati slīšiš* < Psl. *slŷšati slŷšiš (a); Sln. *kričāti kričiš* < Psl. *kričāti kričiš (c); Sln. *stāti stojiš* < Psl. *stojāti stojiš (c);

4 Verbs in -i-ti -i-m: Sln. *mēriti mēriš* < Psl. *męriti męriš (a); Sln. *hvalīti/hváliti hváliš* < Psl. *xualīti xuališ (b); Sln. *nosīti nōsiš* < Psl. *nosīti nōsiš (b); Sln. *morīti moriš* < Psl. *morīti moriš (c);

5.1 Verbs in -a-ti -a-m: Sln. *dēlati dēlaš* < Psl. *dęlati dęlajesh (a); Sln. *mēšati/mešāti mēšaš* < Psl. *męšāti męšājesh (b); Sln. *igrāti igrāš* < Psl. **įbgrāti įbgrājesh* (b);

5.2 Verbs in -a-ti -je-m: Sln. *rēzati rēžeš* ≤ Psl. *ręzati ręžesh (a); Sln. *kázati/kazāti kážeš* < Psl. *kazāti kážeš (b); Sln. *česāti čēšeš* < Psl. *česāti čēšesh (b); Sln. *kovāti kúješ* < Psl. *kouāti kujesh (c);

5.3 Verbs in -a-ti -e-m: Sln. *brāti béreš* < Psl. *brāti beresh (c); Sln. *tkāti tkësh* < Psl. *tčkāti tččesh (c);

5.4 Verbs in -ja-ti -je-m: Sln. *sejāti sēješ* ≤ Psl. *sęjati sęjesh (a); Sln. *peljāti pėlješ* < Psl. *pelāti pēlesh < *pelësh (b); Sln. *dajāti/dájati dájesh* < Psl. *dajāti dajesh;

6 Verbs in -ov-a-ti/-ev-a-ti -u-je-m: Sln. *dēdovati dēduješ* ≤ Psl. **dędouati dędujesh* (a); Sln. *darovāti darūješ* ≤ Psl. **darouāti darūjesh* (b).

Matej Šekli, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
E-pošta: matej.sekli@guest.arnes.si

O terminološkem slovarju in njegovi izdelavi z vidika strokovne in jezikovne ravnine

Borislava Košmrlj – Levačič

IZVLEČEK: Nastajanje terminološkega slovarja je mogoče na podlagi lastnih izkušenj in z upoštevanjem sodobnih spoznanj o terminologiji predstaviti kot kompleksno celoto, ki jo sestavljajo strokovna, jezikovna in terminografska ravnina. V pričujočem prispevku bosta prikazani samo prvi dve.

ABSTRACT: The compilation of a terminological dictionary may be – from author's personal experience and on the basis of contemporary findings in terminology – presented as a complex whole, consisting of field-expert, linguistic and terminographic levels. This article will discuss only the first two levels.

Oprelitev slovarja

Na terminografskem področju nastajajo številni slovarji, ki se po zasnovi in izvedbi močno razlikujejo. Glede na vrsto leksemov, ki se pojavljajo kot iztočnice, jih lahko razdelimo na terminološke slovarje v ožjem pomenu, tj. na **terminološke slovarje določene stroke** (vede, znanstvene panoge) in na **slovarje jezika določene stroke** (vede, znanstvene panoge).¹ V prvih so iztočnice omejene samo na termine, tj. na eno- ali večbesedne terminologizirane lekseme, v drugih pa je prikazan jezik določene stroke z izrazi, ki jih uporabljajo strokovnjaki te stroke. Tako so, podobno kot v splošnih slovarjih, v iztočnicah zajeti večinoma enobesedni termini, poltermini in posamezne sestavine večbesednih terminov, medtem ko so večbesedni termini praviloma gnezdeni bodisi pri iztočnici, ki je jedrna sestavina večbesednega termina ali pa so prikazani v ustreznih slovarskih sestavkih po vseh sestavinah. Npr., če bi bil nastajajoči Botanični terminološki slovar slovar tega tipa, bi morali termin **antropogena alpinska gozdna meja** prikazati na štirih mestih in hkrati v slovar vključiti za botanično stroko nerelevantne iztočnice **antropogen/i**, **alpinski**, **gozden/gozdni**

¹ Omenjeni poimenovanji sicer nista uveljavljena, saj bi lahko npr. prve imenovali tudi znanstvene, druge pa strokovne terminološke slovarje, a kljub temu menim, da uporabljeni poimenovanji ustrezata glede na prvine, po katerih razločujem ta dva tipa slovarjev.

in **meja**. Skratka, oba tipa slovarjev se precej razlikujeta² tudi po izboru iztočnic, ki so v terminoloških slovarjih v ožjem pomenu večinoma omejene na samostalniške oblike, medtem ko slovarji jezika strok prikazujejo razen samostalniških tudi glagolske, pridevniške lekseme, redkeje zajemajo tudi prislove, števnike.

Terminološke slovarje večinoma sestavljajo posamezniki ali skupine strokovnjakov, med katerimi največkrat ni jezikoslovca, še redkeje je k delu (že na začetku) pritegnjen tudi leksikograf. Zaradi narave terminološkega slovarja je namreč sodelovanje med terminologi in leksikologi leksikografi nujno (Handbook 1997). Ta terminografska praksa se je uveljavila marsikje v svetu, sprejeli pa smo jo tudi v Sekciji za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (dalje Sekcija).

V Sekciji nastajajo oboji slovarji, vendar med njimi prevladujejo terminološki v ožjem pomenu, ki bi jih lahko natančneje opredelili **kot normativni³ razlagalni terminološki slovarji s tujejezičnimi ustrezniki**.⁴ Slovarji zajemajo termine v naslovu opredeljene stroke skupaj z določenim deležem terminov bližnjih, sorodnih strok. Iztočnice so abecedno urejene, termini so ovrednoteni po strokovni in jezikovni ustreznosti, pojasnjeni s terminološkimi razlagami in označeni s strokovnimi označevalniki. Praviloma so upoštevani še razmerni izrazi in tujejezični ustrezniki. Tak je npr. Geografski terminološki slovar (dalje GTS),⁵ po tem tipu bosta narejena tudi nastajajoča Botanični terminološki slovar (dalje BTS) in Terminološki slovar urejanja prostora.⁶

V pripravljalni fazi dela za slovar se je treba zavedati, da sodelujoči strokovnjaki in specialisti za določeno stroko ali znanstveno panogo niso hkrati tudi poznavalci terminografije, kar pomeni, da za vsak novi slovar ni potrebno izdelati samo konkretne terminografske zasnove, pač se je hkrati treba posvetiti tudi seznanjanju sodelujočih strokovnjakov z načeli in metodologijo, po kateri terminološki slovar nastane.⁷

Izdelave terminološkega slovarja ne gre razumeti zgolj kot zbiranje terminov in pripravo njihovih razlag, temveč ga moramo obravnavati kot obsežno, kompleksno celoto, ki zajema **strokovno, jezikovno in terminografsko ravnino**.

² Drugih razlikovalnih prvin tu ne bom navajala.

³ Normativnost razumemo kot priporočanje posamezne sopomenske oblike, ki je z vidika stroke, strokovne rabe in jezikovne, pravopisno-pravorečne norme najprimernejša.

⁴ V Sekciji si prizadevamo, da bi v slovarjih upoštevali tudi tujejezične ustreznike, a ker so ti le navedeni, niso pa opredeljeni z drugimi slovarskimi sestavinami, niti niso pomensko natančneje obdelani, jih ne označujem kot večjezične terminološke slovarje.

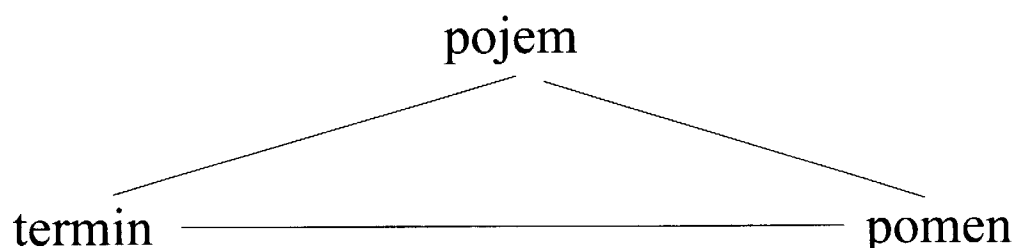
⁵ V tem slovarju ni tujejezičnih ustreznikov.

⁶ Pri nastajanju tega slovarja sodelujejo tri ustanove, ZRC SAZU (Sekcija in Geografski inštitut Antona Melika), Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (FGG) ter Acer Prostorsko načrtovanje, projektiranje in varstvo okolja, Novo mesto d. o. o.

⁷ Prispevek je predelana in razširjena različica besedila, ki sem ga v februarju oz. marcu 2005 predstavila terminologom, ki sodelujejo pri izdelavi Terminološkega slovarja urejanja prostora, z namenom, da se ti seznanijo z osnovami terminografske prakse.

Shematična predstavitev

Omenjene tri ravnine s pripadajočimi sestavinami lahko močno poenostavljeno prikazem z naslednjo shemo. Za izhodišče sem vzela nekoliko prirejeno grafično predstavitev razmerja med pojmom, terminom in pomenom, ki ga je v obliki trikotnika prvi predstavil J. Knobloch 1956/57, drugi avtorji pa so ga še spreminjali (Wüster 2003). V oglišča sem postavila **pojem** – **termin** – **pomen**.⁸

Če na kratko predstavim shemo, sem v **strokovno ravnino** vključila **pojmovni sistem stroke**, ki ga sestavlja odprto število **tematskih polj**, katerih temeljna sestavina so **pojmi**. V obratnem zaporedju sem upoštevala **termin** in **pomen**, ki na **jezikovni ravnini** ustrezata posameznemu pojmu. Termini skupaj s pomeni se vključujejo v **terminološko pomensko skupino**, vse skupine, katerih število ni vnaprej določeno, pa sestavljajo **terminološki sistem stroke**. Na **terminografski ravnini** dobi termin vlogo **iztočnice**, pomen pa je zajet v **razlagi** ali definiciji. Iztočnica in razlaga sta temeljni sestavini **slovarskega sestavka**, ki skupaj z ostalimi sestavinami tvorijo **mikrostrukturo slovarja**,⁹ celota vseh slovarskih sestavkov pa z **makrostrukturo**¹⁰ zaokrožuje slovarsko besedilo v **terminološki slovar**.

Strokovna ravnina

Strokovna ravnina temelji na sistematično urejenem znanju, vedenju o predmetnosti, ki jo proučuje določena stroka.

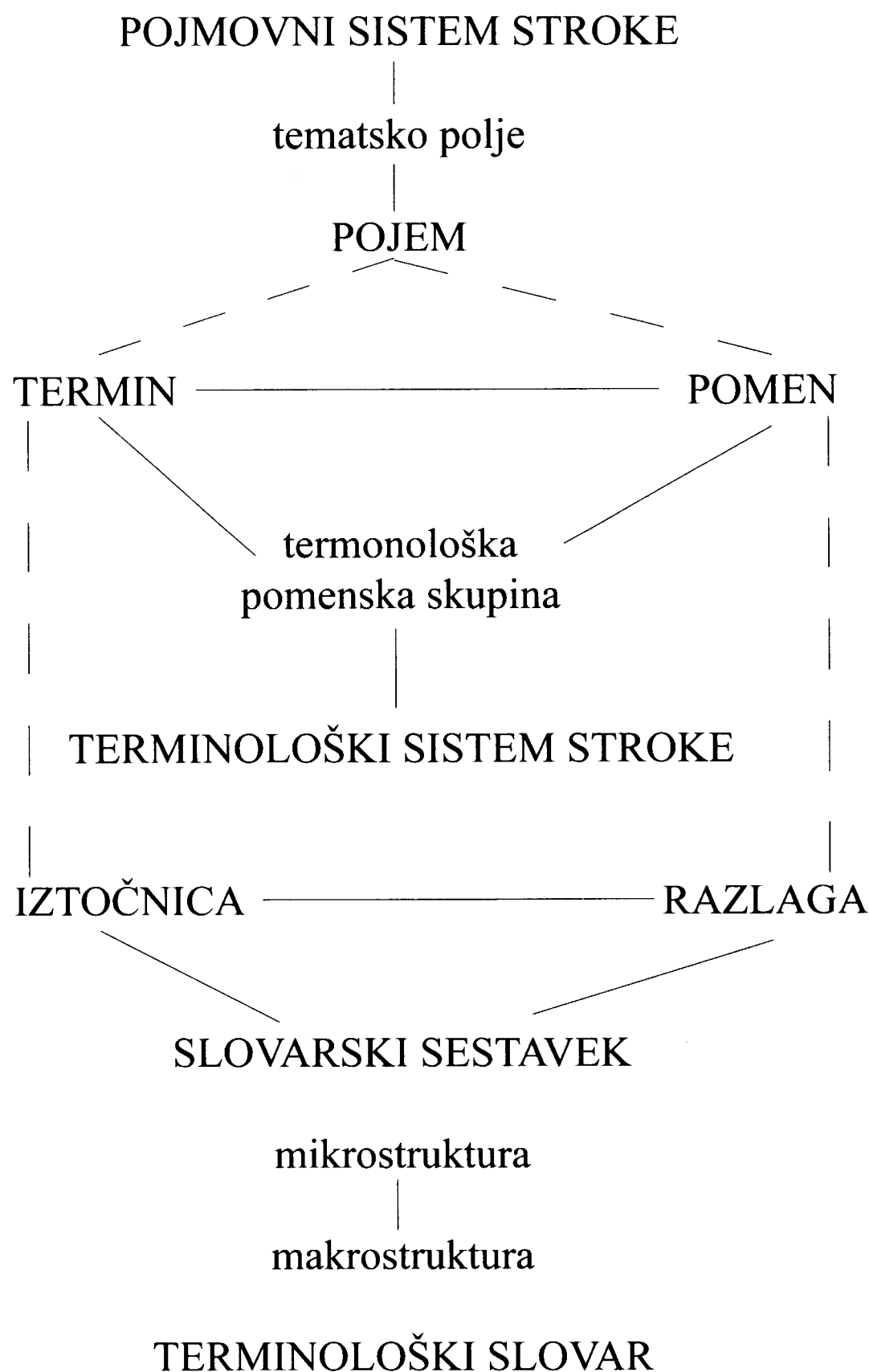
Pojmovni sistem

Pojmovni sistem, razumljivo, ni eksplicitno izražen, pač pa je vsebovan v celoti spoznanj in vedenj o predmetnosti določenega znanstveno-strokovnega področja, ki jih poznavalci posredujejo v pisni ali govorni obliki različnim naslovnikom: speci-

⁸ V ogliščih izvornega prikaza so sicer navedeni izrazi Wortinhalt, LautKörper in Gegenstand (Sachverhalt).

⁹ Mikrostruktura predstavlja tipično zgradbo slovarskih sestavkov, se pravi, določa, katere prvine bodo prikazane v sestavkih, v kakšnem zaporedju in kako. Upoštevana je v zasnovi slovarja. Med drugim mora prikazati tudi posebnosti, po katerih se terminologija določene stroke razlikuje od terminologije drugih strok; npr. v mikrostrukturi Botaničnega slovarja je bilo med drugim določeno, kako bo prikazana za botaniko značilna vzporedna raba domačih in mednarodnih znanstvenih poimenovanj za rastline.

¹⁰ Slovarska makrostruktura določa, kako se posamezne slovarske sestavine družijo v slovar. Med najpomembnejšimi je način razvrščanja iztočnic, torej abecedni ali sistemski (tematski). Znotraj abecede med drugim določa, kako se razvrščajo iztočnice, ki vsebujejo nečrkovne: C₃-rastlina ali nelatinične prvine: α-karoten oz. kako se razvrščajo besednozvezne iztočnice (Košmrlj 2002).

Shema 2

alistom, strokovnjakom sorodnih strok, študentom, nestrokovnjakom (Cabré 2003). To z drugimi besedami pomeni, da lahko pojmovni sistem v bolj ali manj konsistentni obliki, praviloma v omejenem obsegu, izluščimo iz znanstveno-strokovne literature, še posebej iz učbenikov in preglednih, sistematično organiziranih monografij, ki so v stroki splošno sprejete in uveljavljene, prav tako pa tudi iz sekundarnih virov, kot so slovarji, leksikoni, geslovniki. Dejansko pa se je mogoče pojmovnemu sistemu in njegovi strukturi še najbolj približati s terminološkimi bazami znanj (Handbook 1997) ob upoštevanju spoznanj kognitivnega jezikoslovja, dosežkov umetne inteligence ter z uporabo ustreznih računalniških orodij.

Kot vemo, je pojmovni sistem stroke odprt sistem, ki ga strokovnjaki ob novih znanstvenih spoznanjih spreminjajo, dograjujejo, preurejajo. Sistem tudi ni enoumen, saj je mogoče isto predmetnost obravnavati, razčleniti in organizirati na več načinov. Formalno se to kaže tudi v obstoju različnih šol, krogov, npr. na področju termi-

nologije govorimo o t. i. dunajski, praški, sovjetski šoli (Felber 1984, Temmerman 2000, Cabré 2003). Dele pojmovnega sistema lahko strukturirajo na specifičen način tudi posamezni avtorji, vendar teh posebnosti v terminoloških slovarjih praviloma ne upoštevamo, razen če se je tak delni sistem v stroki splošno uveljavil.¹¹ Kljub vsemu ostaja še tako natančen pojmovni sistem le močno poenostavljen shematičen povzetelek človekovih spoznanj o predmetnosti sveta, ki ga posamezna stroka proučuje.

Tematsko polje

Pojmi kot osnovne sestavine tematskega polja niso izolirani, pač pa so medsebojno povezani in strukturirani praviloma po hierarhičnem/logičnem ali partitivnem/ontološkem načelu v piramidi podobno strukturo. (Cabré 2003, Temmerman 2000, Vidovič 2000). Najširši pojmi zavzemajo najvišja mesta, ožji pa se uvrščajo v ustrezne nižje hierarhične ravnine. Pri tem imajo določeni pojmi vlogo vozliščnih točk, v katerih se posamezni pojmi določenega reda neposredno povezujejo s tematsko sorodnimi pojmi in tako gradijo večdimenzionalno mrežno strukturo (Bowker 1996, Handbook 1997). Praviloma so ti vozliščni pojmi hkrati nosilci posameznega tematskega polja, v katerega se združujejo pojmi, ki so tematsko vsebovani v njem. Čeprav člene posameznega tematskega polja implicitno določa pojem, ki je njegov nosilec, se lahko isto tematsko polje prikaže na več načinov; pogosto ga sestavljajo različni pojmi, ki so lahko tudi drugače strukturirani. Do razlik prihaja zaradi tega, ker lahko nosilni pojem klasificiramo po različnih lastnostih in značilnostih, zato tudi ni strokovno pravilen le en sam način razvrščanja, pač pa jih je toliko, kolikor klasifikacijskih značilnosti izberemo v določenem primeru. Npr. pojem vino lahko klasificiramo po barvi na *belo* in *rdeče vino*, po stopnji sladkorja na *suho* in *sladko* (Bowker 1996, 784). Ta metoda klasificiranja, imenovana multidimenzionalna klasifikacija, temelji na terminologiji in kognitivnem jezikoslovju. Terminografu omogoča, da strokovne vsebine bolje razume, da posamezne pojme obravnava po več možnih kriterijih ter tako tudi bolj realno prikaže določeno tematsko polje, kar mu omogoča, da v slovarju termine prikaže s primernejšimi razlagami (Bowker 1996, 786; Handbook 1997).

¹¹ V BTS bomo upoštevali členitev na fitogeografska območja, ki jo je za Slovenijo zaradi njenih posebnih značilnosti vpeljal Maks Wraber: alpsko, dinarsko, mediteransko, predalpsko, preddinarsko in subpanonsko fitogeografsko območje.

Tej metodi se deloma približujemo tudi z našim načinom dela. Naj povedano ponazorim s pojmom gozd, katerega tematsko polje lahko prikažemo z naslednjo razporednico (gl. str. 67); v njej so posamezni pojmi/termini, ki jih uvrščamo v neposredno nižjo hierarhično ravnino, zapisani z zamikom v desno.

Prikazano tematsko polje je sestavljeno z upoštevanjem naslednjih značilnosti, in sicer v prvem stolpcu gozd glede na nastanek, v drugem glede na prevladujoči listnati ali iglasti vrsti dreves oz. oboji, v tretjem glede na olistanost v posameznih, predvsem od količine padavin odvisnih letnih obdobjih, in v zadnjem glede na koristnost za človeka.

Dejansko smo v GTS tematsko polje **gozd** z biogeografskega vidika prikazali za oznako **GL**. (glej) z naslednjimi termini, opremljenimi s strokovnim označevalnikom biogeogr.:¹²

gózd -a m **1.** biogeogr. *sklenjen sestoj drevja z grmovnim in zeliščnim slojem rastlin, prilagojen prstenim in podnebnim razmeram*

2. agr. geogr. *s sklenjenim drevjem poraslo zemljišče kot temeljna katastrska zemljiška kategorija*

GL: biogeogr. boreálni gózd, biogeogr. degradirani gózd (1), var. okolja degradirani gózd (2), biogeogr. dežévni gózd, biogeogr. dežévnozelêni gózd, biogeogr. drugôtni gózd, agr. geogr. ekstenzivno gospodarjenje z gozdôvi, biogeogr. ekvátorski dežévni gózd, biogeogr. ênovrstni gózd, biogeogr. galerijski gózd, agr. geogr. gospodarjenje z gozdôvi, var. okolja, biogeogr. gospodárski gózd, var. okolja, biogeogr. gózd posebnega poména, biogeogr. hudsonski gózd, biogeogr. íglasti gózd, agr. geogr. intenzívno gospodarjenje z gozdôvi, kras. kamniti gózd, biogeogr. lavrencíjski gózd, biogeogr. listnati gózd, biogeogr. lovorolistni gózd, biogeogr. mángrovski gózd, biogeogr. megléni gózd, biogeogr. méšani gózd (1, 2), biogeogr. monsúnski gózd, geomorf. okamnéli gózd, geomorf., biogeogr. pijáni gózd, biogeogr. polétno zelêni gózd, biogeogr. primárni gózd, biogeogr. prvôtni gózd, geogr. nas., biogeogr. rekreacijski gózd, biogeogr. savánski gózd, biogeogr. sekundárni gózd, biogeogr. súšni gózd, biogeogr. svétli gózd, agr. geogr. trébljenje gózda, biogeogr. trópski dežévni gózd, var. okolja umíranje gozdôv, var. okolja, biogeogr. varoválni gózd, biogeogr. védnozelêni gózd, biogeogr. védnozelêni sredozémški gózd, biogeogr. vlážni gózd, biogeogr. zímzelêni gózd

V nastajajočem BTS pa bo to tematsko polje predstavljeno z naslednjimi termini:

gózd -a m fitocen. *vegetacija, ki jo v zgornjih slojih sestavljajo navadno različne drevesne vrste, v spodnjih pa podrast z lesnatimi in zelnatimi vrstami*

GL: cerradão, dobráva, ênodôbni gózd, galerijski gózd, gôrski trópski dežévni gózd, gózd plemenítih listavcev, gréz, hilêja, íglasti gózd, kámpo serádo, katinga, listnati gózd, listopádni gózd, méšani gózd, miómbo, monsúnski gózd, nižínski trópski dežévni gózd, poplávni

¹² Zapis slovarskega sestavka kot se avtomatično izpiše s pomočjo računalniške terminografske aplikacije SlovarRed 2.0.

gózd, prágózd, savánski gózd, súbárktični gózd, trópski dežévni gózd, trópski listopádni gózd, vednozelêni gózd, vednozelêni íglasti gózd, vednozelêni lístnati gózd, vednozelêni sklerofilni gózd

Razlog za razlike je v tem, da smo gnezdo z oznako **GL**. namenili za navajanje podpomenskih pojmov/terminov, ne glede na to, ali gre za neposredne podpomenke ali podpomenke nižjega reda; to funkcijo bomo v BTS ohranili. V GTS pa je bila kasneje ta vloga spremenjena v informativno, torej v navedenem primeru za navajanje vseh terminov, upoštevanih v slovarju, v katerih se pojavlja **gozd** kot jedrna ali objedrna sestavina.

V BTS bomo po eni strani pri nosilnem pojmu oz. pri nosilni tematski nadpomenki prikazali člene tematskega polja ne glede na izrazno obliko vključenih terminov. Konkretno to pomeni, da bomo pri nadpomenki **gozd** prikazali vse vrste gozdov, pri čemer ni pomembno, ali je v terminu vsebovana jedrna sestavina **gozd** ali ni, torej tudi termine *dobrava*, *hileja*, *kampo serado*, *katinga*. Po drugi strani v tematsko polje ne bomo uvrščali neprednostnih sopomenskih oblik terminov, saj hierarhična pojmovna struktura ne zajema kategorije sopomenskosti. Prav tako v tematsko polje **gozd** ne sodijo pojmi/termini **gospodarjenje z gozdovi**, **intenzivno/ekstenzivno gospodarjenje z gozdovi**, ki spadajo v tematsko polje **gospodarjenje**. Še manj sodi v obravnavano tematsko polje z metaforo nastali termin **kamniti gozd** kot poimenovanje za posebno geomorfološko tvorbo.

Ker je treba pri izdelavi terminološkega slovarja razen pomena, pomenskega obsega termina upoštevati tako mesto, ki ga termin oz. pojem zavzema znotraj pojmovnega sistema, natančneje v konkretnem delu tega sistema, kakor tudi hierarhične povezave med posameznim pojmom in drugimi, pomensko bližnjimi pojmi (Handbook 1997), sodelujoči člani Komisije za botanični terminološki slovar ob prehodu na obdelavo terminov novega, dotlej še neobdelanega tematskega sklopa, najprej zberemo termine iz ustrezne literature in jih zapišemo v obliki drevesaste sheme. To nam omogoča, da si ustvarimo pregled nad pojmi/termini in tako tudi laže ugotovimo, ali smo katerega izpustili oz. da poskrbimo za uravnotežen in konsistenten izbor. Glede na mesto pojma v delnem sistemu ali posameznem tematskem polju, laže preverimo pomenski obseg termina, njegovo intenzijo oz. ekstenzijo, določimo bistvene pomenske sestavine in temeljne razločevalne prvine. Vse to pa prispeva k večji sistemskosti razlag in njihovi medsebojni usklajenosti (Košmrlj 2001).

Na podlagi ročno narejene drevesaste grafične predstavitev nato v računalniško terminografsko bazo SlovarRed 2.0 vpišemo pri posamezni iztočnici tudi podatek o hierarhični uvrstitvi, kar nam omogoča, da lahko termine posameznega tematskega polja oz. slovarske sestavke s temi iztočnicami izpišemo tudi v hierarhičnem zaporedju (Košmrlj, Seliškar 2004). Npr. tematsko polje *opraševanje* vključuje termine z vidika opráševanja s pelodom drugih osebkov iste vrste = navzkrižno opráševanje, kakor tudi vidik opráševanje z lastnim pelodom = *samoopraševanje*. V ta sklop lahko uvrstimo tudi vidik *preprečevanja samoopraševanja*, s čimer se omogoča navzkrižno opráševanje. Ta vidik vključuje sedem terminov, za katere pa se v stroki ne uporablja noben nadpomenski izraz, oblika *preprečevanje samoopraševanja* na-

mreč ni terminologizirana. Zaradi tega sheme ne moremo v celoti logično izpeljati, niti sistemsko izpisati.

Iz pravkar navedenega in iz podobnih primerov lahko sklepamo, da tako pojmovni kot terminološki sistem nista izoblikovana in formalizirana do vseh podrobnosti in da na določenih mestih mrežne strukture vozlišča niso bila uresničena ne na pojmovni niti terminološki ravni. Navadno gre za sestavljene nadpomenke, ki naj bi združevale dva sorodna podpomenska vozliščna pojma. V učbenikih ta mesta zapolnjujejo frazemi kot *opraševanje in preprečevanje opráševanja, rast in razvoj* ipd., ki pa jih v terminoloških slovarjih ne upoštevamo. Pri redakciji smo v želji, da bi vendarle dobili ustrezen hierarhični izpis, v računalniško bazo vnesli pomožne iztočnice, s katerimi zapolnjujemo nerealizirane tematske nadpomenke oz. z njimi nakažemo vidik, po katerem smo klasificirali termine. Razumljivo, v slovarskem besedilu teh pomožnih iztočnic ne bo.

opraševanje

samoopraševanje

geitonogamija

kleistogamija

navzkrižno opráševanje

anemogamija

hidrogamija

zoogamija

entomogamija

kantarogamija

melitogamija

miogamija

mirmekogamija

psihogamija

sfigogamija

hiropterogamija

ornitogamija

*preprečevanje samoopraševanja¹³

dihogamija

protandrija

protoginija

herkogamija

heterostilija

distilija

tristilija

¹³ Pomožna iztočnica, ki omogoča izpis tematskega polja opráševanje skupaj s pojmi, ki označujejo preprečevanje samoopraševanja.

Pojem

Zlasti po načelih in prizadevanjih dunajske šole naj bi bili pojmi jasno in enoumno opredeljeni, tako da bi bili enako razumljeni tudi v različnih kulturnih in nacionalnih okoljih (Felber 1984).¹⁴ Dejansko pa pojmi še zdaleč niso enoumni v vseh jezikovnih okoljih, niti niso enako strukturirani, česar se prav dobro zavedajo zlasti prevajalci (Handbook 1997, Rogers 2004). Do razlik ne prihaja le v medjezikovnem in medkulturnem prostoru, pač pa tudi znotraj istega jezika med sorodnimi strokami. Npr. pojem *gozd*, ki označuje vsem dobro znano entiteto, je v GTS prikazan z izpostavitvijo izstopajoče sestavine **drevje**: *sklenjen sestoj drevja z grmovjem in zeliščnim slojem rastlin, prilagojen prstenim in podnebnim razmeram*, v BTS pa bo gozd opredeljen kot **vrsta vegetacije**: *vegetacija, ki jo v zgornjih slojih sestavljajo navadno različne drevesne vrste, v spodnjih pa podrast*. Glede na rabo v agrarni geografiji je temu pojmu v GTS pridružena še družbenogospodarska kategorizacija, tako da dobimo sestavljeni pojem **gozd + katastrska kategorija**: *s sklenjenim drevjem poraslo zemljišče kot temeljna katastrska zemljiška kategorija*.

Omenjene razlike sicer niso zelo velike, kažejo pa na dejstvo, da sorodne stroke isto predmetnost raziskujejo vsaka na svoj specifičen način, zato je razumljivo, da pogosto tudi pojme oz. termine, ki jih pri tem uporabljajo, definirajo različno. Za biogeografijo so pomembne predvsem temeljne sestavine v prostoru, s stališča fitocenologije pa je bistven vidik rastlinske združbe, torej celote vseh skupaj rastočih rastlin. Zato moramo biti pri prizadevanjih, da bi tovrstne razlike presegli, in v želji, da bi termine znotraj sorodnih strok v čim večji meri poenotili, dovolj občutljivi. Poenotenja so namreč umestna največkrat le v omejenem obsegu.

Jezikovna ravnina

Na **jezikovni ravnini** posameznemu **pojmu**, ki je mentalna entiteta, pripišemo jezikovni znak, mu določimo pisno in glasovno podobo, tj. dobimo **strokovni izraz** ali **termin**. Kot vidimo, je temeljna razlika med **pojmom** in **terminom** v tem, da je pojem miselna kategorija, ki obsega določeno kognitivno enoto, med tem ko je termin njegova jezikovna materializacija v pisnem ali govornem kodu. Termin kot jezikovni znak za pojem je neločljivo povezan s **pomenom**, ki je vsebina pojma. Kako tesne so povezave med pojmom, terminom in pomenom, kaže tudi vse doslej zapisano, saj se vse tri sestavine nenehno prepletajo.

Termin in njegov pomen

Termini – leksemi, ki poimenujejo pojme določene stroke – nastajajo po več poteh. Strokovnjaki lahko ugotovljene poimenovalne praznine zapolnijo z *neologizmi*, kot sta, denimo, po svojem nastanku termina **kvark** v fiziki ali **genom** v genetiki, ali z *metaforami* (Temmerman 2000, Vidovič 2000), kot se kažejo razen v že omenjenem geomorfološkem terminu **kamniti gozd** tudi v izrazih, uporabljenih v botaniki ali

¹⁴ Po svoje pomeni mednarodna standardizacija skrajno obliko jezikovnega nadzora, saj vključuje prizadevanja, da se pojem enoumno in natančno definira, da se zanj določi praviloma mednarodno rabljeni termin, ki naj ima samo en pomen.

mikologiji: **absorpcijski lasek**, **cvetenje morja**, **gostiteljsko nespecifični toksin**, **kolence** (trav), **krpica** (pri gobah), **mikorizni plašč**, **prehranjevalna veriga** in drugi. Nadalje lahko termin nastane s *terminologizacijo leksema* iz splošnega jezika, npr. v botaniki **korenina**,¹⁵ **trn**, **bodica**.¹⁶ Strokovnjaki lahko prevzamejo tudi termine drugih, sorodnih strok, ki jih praviloma *pomensko redefinirajo*, določijo jim pomen, ki ustreza pojmu, kot ga rabi stroka. Pogosto je tudi *prevzemanje iz tujih jezikov*, saj lahko strokovnjaki skupaj s pojmom iz tujega jezika prevzamejo tudi termin, pri čemer lahko ta ohranja polcitatno obliko, npr. **terra rossa** v pedologiji, lahko se sočasno uporabljata polcitatna in podomačena oblika, npr. iz švedščine prevzet pedološki termin, za katerega obstajata ob prevzeti obliki **gytja** še podomačeni po izgovoru **jitja** in tudi po zapisu **gitja**. Sčasoma se lahko raba bolj ali manj omeji le na podomačeno obliko, npr. termin **pusta**, ki je bil prevzet iz madžarščine, kjer se zapisuje kot **puszta**. Pogosto je tudi *kalkiranje*, tj. prevzemanje izraznih sestavin tujejezičnega termina. Npr. v mikologiji so **kvasovke ubijalke**¹⁷ sprejeli s prevodom angl. termina **killer yeasts**. Razen prevzemanja iz živih jezikov je za terminologijo značilno tudi prevzemanje že v *grščini* ali *latinščini* izpričanih leksemov, njihovih delov, korenov, morfemov. Tako nastajajo t. i. mednarodni znanstveni termini, ki praviloma v veliki meri ohranjajo bolj ali manj enak pomen v jezikih, ki jih uvrščamo v skupni evropski kulturni prostor (Vidovič 2000). To še posebej velja za termine, s katerimi so poimenovani specialni pojmi. Npr.: v mikologiji **acervul**, lat. **acervulus**, ang. **acervulus**, nem **Azervulus**.¹⁸ Za te primere je načelo dunajske šole o enotno opredeljenem pojmu in mednarodni rabi določenega termina, ustreznika, sicer v zapisu in izgovoru večinoma prilagojenega jezikovnim zakonitostim posameznega jezika, smiselno in priporočljivo. Motivacija za tvorbo mnogih podpomenskih terminov je *pomensko oženje*, *intenziviranje* nadpomenskega termina, ki se pogosto kaže tudi na izrazni ravni, in sicer kot spreminjanje enobesednega termina z dodajanjem ustreznih objedrnih sestavin v izrazno kompleksnejšega, zloženega, večbesednega. Npr. **biologija** < **mikrobiologija** < **aeromikrobiologija**; **gozdna meja** < **alpinska gozdna meja** < **antropogena alpinska gozdna meja**. Tako ti termini že po svoji izrazni zgradbi izpričujejo hierarhične povezave med njimi.

Za termine je praviloma značilna izrazna ustaljenost, nespremenljivost, jasna pomenska opredeljenost, zamejenost, vezanost na določeno stroko, znotraj katere so v precejšnjem delu splošno sprejeti. Hkrati izražajo tudi hierarhična razmerja, poimenujejo pa entitete, pojave, lastnosti in razmerja. (Cabré 203:184). Po svoji

¹⁵ Z izrazom **korenina** botaniki poimenujejo podzemne dele, ki imajo določeno zgradbo, funkcijo, imajo pa jih le višje rastline, pri nižjih rastlina, npr. mahovih, se ta organ imenuje **rizoid**, saj se zlasti po zgradbi razlikuje od korenin.

¹⁶ V splošnem jeziku se izraza bodica in trn uporabljata kot sopomenki, v botaniki pa gre za raznopomenki, saj se izrastka anatomsko razlikujeta: **bodica** je izrastek povrhnjice, npr. bodice šipka, vrtnice, **trn** pa izrašča iz globlje ležečih parenhimskih celic, npr. trni rastline črni trn.

¹⁷ Kvasovke v naravni populaciji, ki tvorijo snovi, škodljive za druge kvasovke iste vrste.

¹⁸ Krožniku podoben konidiom, ugreznjen v tkivo gostitelja ...

izrazni obliki so lahko enaki leksemom splošnega jezika, vendar praviloma nimajo konotativne vrednosti.

Z namenom, da bi bila znanstveno-strokovna komunikacija čim bolj jasna in nedvoumna, bi bilo seveda zaželeno, da bi med **pojmom**, **terminom** in **pomenom** obstajalo razmerje, ko naj bi se za posamezen pojem uporabljal le en termin, ki naj bi imel samo en pomen. Dejansko pa vidimo, da so tudi mnogi termini dvopomenski, redkeje tudi večpomenski. Dvopomenskost je najpogosteje posledica zoževanja ali širjenja pomena. Recimo, v GTS je tako prikazan termin **primorje**: 1. spl. geogr., ožje *ozemlje neposredno ob morju* 2. spl. geogr, širše *regija, ki gravitira k obalnim naseljem*.

V splošnih terminoloških slovarjih, ki združujejo terminologijo več strok, so sicer pogosto v posameznem slovarskem sestavku z več pomeni prikazani izrazno enaki termini, ki so vezani na rabo v različnih strokah. Npr. termin **tekstura**,¹⁹ ki se uporablja v tekstilstvu: *razporeditev niti tekstilnega izdelka*, pa tudi v geologiji: *razporeditev mineralnih zrn česa*, v petrografiji: *sestava tal glede na delež mineralnih delcev...*, v lesarstvu: *zunanjí videz mehansko obdelanega lesa*. S terminološkega stališča v prikazanem primeru ne gre za termin, ki ima štiri pomene, pač pa za štiri, sicer enopomenske homonimne termine. Namreč, tako kot vežemo termin na določeno stroko, moramo tudi pomen presoјati glede na stroko, v kateri se uporablja. V nekaterih terminoloških slovarjih so tovrstni homonimni termini prikazani z lastnimi iztočnicami in samostojnimi slovarskimi sestavki.

Omenim naj še, da pri izdelavi terminoloških slovarjev ohranjamo načelo tradicionalne terminološke prakse, ki termine praviloma prikazuje le s *sinhronega vidika*, medtem ko je *diahroni vidik* na pomenski in izrazni ravni večinoma zanemarjen, čeprav bi bilo s stališča popolnosti informacije marsikdaj koristno, da bi to načelo vendarle razširili (Temmerman 2000). Menim pa, da je neenciklopedični pristop za tip slovarjev, ki jih izdelujemo v Sekciji, kar primeren. Namreč, pri predstavitvi posameznega termina v slovarju ne upoštevamo, kako se je ob novih spoznanjih spreminjal pojem, z njim pa tudi njegov pomen. Tako tudi ne navajamo, kaj je termin prvotno/prej pomenil. To velja za termin **botanika**, ki je prvotno vključeval vsa bitja razen živali in človeka. Kasneje so bili iz te skupine izločeni enocelični organizmi mikroskopske velikosti, ki jih proučuje **mikrobiologija**. Botanika je obsegala *glive* in *rastline*, a so bile slednje osamosvojene, saj je postala sposobnost za fotosintezo temeljni razločevalni znak za rastline, tako da glive v kategoriji samostojnega kraljestva proučuje **mikologija** (Batič, Wraber, Turk 2003).

V primeru, ko so spremembe tako velike, da posamezni termin *sistemska* ne ustreza več preoblikovanemu pojmu/pomenu, lahko strokovnjaki prvotno rabljeni termin tudi zavržejo in sprejmejo nov, ustrežnejši termin, ne da bi pri tem kršili terminološko načelo *ustaljenosti terminov*. Tako so v mikologiji termin **sporangij** nadomestili z ustrežnejšim terminom **sporocista**,²⁰ analogno še **merosporangij** → **merosporocista** ipd. Ker pa je terminologija del knjižnega jezika, prihaja do spreminjanja

¹⁹ Primer je povzet po SSKJ.

²⁰ Gre za kroglasto ali podolgovato odebelitev vršne hife, v kateri endogeno nastajajo vegetativne spore pri zigomicetnih glivah.

izrazne oblike terminov tudi zaradi splošnega jezikovnega razvoja. Tovrstno spremembo izkazuje v biologiji izraz **stanica**, namesto katerega so začeli strokovnjaki že pred desetletji uporabljati izraz **celica**.

Terminološka pomenska skupina

Pomensko sorodne termine združujemo v **terminološko pomensko skupino**, ki se bolj ali manj prekriva s tematskim poljem. Termini, ki jih vključujemo v to skupino so lahko *pomensko predvidljivi* (Vidovič 2000). Taki so npr. termini, s katerimi strokovnjaki poimenujejo encime: encim, ki razgrajuje **pektin** je **pektinaza**, analogno še **celulaza**, **hitinaza**, **ligninaza**, **nitrogenaza** ipd. Nasprotno pa so termini, ki sestavljajo pomensko skupino **vitamini** s svojimi znanstvenimi poimenovanji pomensko nerazvidni zaradi razlik v motiviranosti, so pa pomensko predvidljiva njihova trivialna poimenovanja: **askorbinska kislina** ← **vitamin C**, **nikotinska kislina** ← **vitamin B**, **tiamin** ← **vitamin B1**, **riboflavin** ← **vitamin B2**, **piridoksal** ← **vitamin B6** ipd. Različna motivacija znanstvenih poimenovanj posredno kaže na to, da so bili posamezni vitamini odkriti v različnih obdobjih, njihova poimenovanja pa so bila tvorjena po več tvorbenih vzorcih.

Terminološki sistem

Predstavitev jezikovne ravnine lahko sklenem z omembo še zadnje prvine, namreč, vsi termini določene stroke skupaj s svojimi pomeni in terminološkimi pomenskimi skupinami sestavljajo **terminološki sistem** te stroke, torej njeno **terminologijo**. Ta nastaja vzporedno z razvojem stroke v domačem okolju in je hkrati rezultanta prizadevanj vseh predhodnih generacij. Ker so nanjo v večji ali manjši meri vplivala oz. vplivajo tudi dogajanja v drugih nacionalnih in jezikovnih okoljih, je bistveno, da se strokovnjaki ob siceršnji odprtosti navzven hkrati zavedajo pomena domače terminologije. S tem, ko širijo znanstvena obzorja, s svojim pisanjem hkrati prispevajo k večji polnofunkcionalnosti materinščine.

O **terminografski ravnini** pa samo tole: Na tej ravnini pridobi termin, vključen v slovar, vlogo **iztočnice**, pomen se prikaže s **terminološko razlago**, obe sestavini skupaj pa sestavljata jedro **slovarskega sestavka**, ki gradi **mikrostrukturo**.²¹ Slovarski sestavki so dvoji, **polni slovarski sestavki**, v katerih so prikazane vse, za termin relevantne mikrostrukturne sestavine, in **kazalke**, ki imajo obliko okrnjenih sestavkov z usmerjevalno vlogo. Z organiziranjem slovarskih sestavkov v **makrostrukturo** dobimo končno terminološki slovar.²²

²¹ V zvezi s slovarsko mikro- in makrostrukturo je treba terminologe, ki sodelujejo pri izdelavi, opozoriti tudi na siceršnjo značilnost slovarjev, namreč, da morajo biti vsi slovarski sestavki urejeni na enak način, kar pomeni, da naj vsebujejo enake obstoječe prvine, te pa morajo biti razvrščene v stalnem, vnaprej določenem zaporedju.

²² O tem več v drugem delu sestavka.

Viri in literatura

- Geografski terminološki slovar*, 2005, ur. Drago Kladnik, Franc Lovrenčak, Milan Orožen Adamič; leksikogr. in jezik. redakcija Marjeta Humar in Borislava Košmrlj – Levačič, Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Gradivo za Botanični terminološki slovar.
- Batič, Franc, Tone Wraber, Boris Turk, 2003, Pregled rastlinskega sistema s seznamom rastlin in navodili za pripravo študentskega herbarija, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Ljubljana.
- Bowker, Lynne, 1996, Learning from Cognitive Science: Developing a New Approach to Classification in Terminology, *Euralex '96 Proceedings*, Göteborg, Göteborg University, 781–787.
- Cabré Casteleví, M. Teresa, 2003, Theories of terminology: Their description, prescription and explanation, *Terminology* 9/2, 163–199, John Benjamins Publishing Co.
- Codamines, Anne, 1995, Terminology: New needs, new perspectives, *Terminology* 2/2, 219–238, John Benjamins Publishing Co.
- Felber, Helmut, 1984, Terminology manual, Unesco, Infoterm, Paris.
- Handbook of Terminology Management*, 1997, 1, ur. Sue Ellen Wright in Gerhard Budin, Amsterdam, John Benjamins Publishing Co.
- Košmrlj – Levačič, Borislava, 2001, Prikaz pojmovnega sistema v terminološkem slovarju, *Filologija*, knj. 36–37, 291–301, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za filološke znanosti, Zagreb.
- Košmrlj – Levačič, Borislava, 2002, O razvrščanju iztočnic v terminološkem slovarju, *Jezikoslovni zapiski*, 9, 29–47, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana.
- Košmrlj – Levačič, Borislava in Tomaž Seliškar, 2004, Uporabniški računalniški program SlovarRed 2.0, Terminologija v času globalizacije, ur. Marjeta Humar, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Založba ZRC SAZU Ljubljana.
- Rogers, Margaret, 2004, Multidimensionality in concept systems: A bilingual textual perspective, *Terminology*, 10/2, 215–240, John Benjamins Publishing Co.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1991, T–Ž, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.
- Temmerman, Rita, 2000, Towards New Ways of Terminology Description: the sociocognitive approach, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Co.
- Vidovič Muha, Ada, 2000, Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Wüster, Eugen, 2003, The Wording of the World presented graphically and terminologically, izbor in prevod Juan C. Sager (Das worten der Welt, schaubildlich und terminologisch dargestellt), *Terminology*, 9/3, 269–297, John Benjamins Publishing Co.

On a Terminological Dictionary and its Compilation

Summary

*The author's position in this article is that in the compilation of a terminological dictionary three levels have to be taken into account: field-expert, linguistic and terminographic. These are presented in a graphical form together with their component parts. In the centre of the scheme a triangle represents the relationships among the notion, the term and the meaning (Wüster 2003). On the field-expert level the scheme includes the **notional system of the specialist field** consisting of an open number of **thematic fields**, in which **notions** are the fundamental constituents. The **term** and the **meaning** belong to the linguistic level and are related to a specific notion. Terms and their meanings form a **terminological semantic group**. The number of these groups is not determined in advance and together they form a **terminological system of a specialist field**. On the **terminographic level** the term functions as an **entry** and the meaning is comprised in an explanation or a definition. The entry and the explanation are the fundamental components of a **dictionary entry**; these form – with all other components – the microstructure of the dictionary. Through its **macrostructure**, i.e. the dictionary entries as a whole, the text is finally rendered into a **terminological dictionary**.*

The article is based on author's working experience in the Section for terminological dictionaries at the Fran Ramovš institute of the Slovene language SRC SASA, especially from the experience gained during the compilation of the Dictionary of botany terms. She draws from the traditional terminographic approach as well as from the findings of contemporary authors, e.g.: Lynne Bowker, Teresa Cabré Castellví, Anne Condamines, Rita Temmerman and others.

This article presents only the first two levels; the terminographic level will be discussed in the next issue of this magazine.

Borislava Košmrlj - Levačič, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU,
Novi trg 2, 1000 Ljubljana
E-pošta: MajaK@zrc-sazu.si

Ozirni prislovi v Slovarju sinonimov slovenskega jezika

Zvonka Praznik

IZVLEČEK: Obravnava ozirnih prislovov v pripravljajočem se Slovarju sinonimov slovenskega jezika zahteva odgovore na vrsto nerešenih slovaropisnih vprašanj. Pri njihovem reševanju je nujno izhajati iz dosedanjih leksikoloških ugotovitev, ob upoštevanju obravnave te problematike v obstoječih slovaropisnih priročnikih. V sestavku se bomo omejili na obravnavo sklopa vprašanj, ki zadevajo sestavo sinonimnega niza danih prislovnih dominant in določitev tipa pomenskega opisa, ustreznega obravnavani vrsti prislovov.

ABSTRACT: The treatment of adverbs of regard in the Dictionary of Slovene synonyms, which is being compiled, calls for answers on a series of unsolved lexicographic questions. In solving those questions it is necessary to draw from all previous lexicological findings; also with taking into account the treatment of these issues in existing lexicographic reference works. The article will discuss a limited set of questions regarding the synonym string of given adverbial dominants and the determination of the type of semantic description, corresponding to the discussed type of adverbs.

1 Ozirni prislovi¹ predstavljajo razmeroma obsežno skupino vrstnih prislovov, ki določajo glagolsko dejanje glede na tvorno (konstitutivno) lastnost samostalnika

¹ Oznaka *ozirni prislov*, uveljavljena v SP 2001, se v Slovarju sinonimov ohranja kot primerna določitev obravnavane skupine vrstnih prislovov. Poimenovanje *ozirni prislovi* je uvedel J. Toporišič (*Slovenska slovnica* 2000, str. 409; pred tem je izraz uporabljen v *Novi slovenski skladnji*, v kazalu na str. 445) poleg izraza *prislovi ozira* (*Slovenska slovnica* 1976, str. 345). – Kategorijo ozirnih prislovnih določil je vpeljal J. Toporišič v *Slovenskem knjižnem jeziku* 3, 1967, str. 196, po češkem vzoru (s primeri kot: *po srcu je dober, ta je na fakulteti prva po lepoti, duhovno je še čisto čil ...*). Prim. *Nova slovenska skladnja*, str. 67 in 78. – Oznaka *ozirni prislov* (okrajšano *ozirn. prisl.*) je v SP 2001 uporabljena 269-krat, nastopa pa tudi v kombinaciji *cel(ostni) ozirn(i) prisl(ov)* pri iztočnici **vsesplošno**. Oznaka *ozirna prislovna zveza* (okrajšano *ozirn. prisl. zv.*) se v SP 2001 pojavlja 6-krat. – Gl. še op. 11.

v besedotvorni podstavi.² Sem sodijo primeri kot: *besedilno* (popraviti), *duševno* (neuravnovešen), *gledališko* (razgledan človek), *gospodarsko* (razvita dežela), *jezikoslovno* (izobražen), *kakovostno* (ustrezati), *moralno* (vrednotiti), *slogovno* (zanimiv), *slovnično* (pravilen) itd.

V besedotvornem smislu so ozirni prislovi izpeljani iz pravih (izsamostalniških) vrstnih pridevnikov, npr. ozirni prislov **jezikoslovno**³ je izpeljan iz vrstnega pridevnika **jezikoslovni**, ki je tvorjenka iz samostalnika **jezikoslovje**. Ozirni prislov opredeljuje sintagmatsko jedro (glagol, pridevnik, prislov, povedkovnik) v smislu vrstnosti dejanja, stanja, lastnosti; npr. v zgledu *jezikoslovno izobražen* prislov opredeljuje stanjski pridevnik *izobražen*, ki je v vlogi sintagmatskega jedra, glede na vrsto izobrazbe, in sicer s področja jezikoslovja, vede o jeziku.

Zavest o besedotvorni izpeljanosti obravnavanega tipa prislovov iz vrstnih pridevnikov se je v slovenskem jezikoslovju uveljavila razmeroma pozno.⁴ Kot ena

² Ada Vidovič Muha (*Slovensko leksikalno pomenoslovje (SLP)*, *Govorica slovarja*, Ljubljana 2000, str. 76) razvršča vrstne prislove glede na pomen podstavnega samostalnika v naslednje podskupine: a) prislovi, ki določajo glagolsko dejanje prostorsko ali časovno, npr. *laboratorijsko*, *ambulantno pregledati*; b) prislovi, ki dejanje opredeljujejo sredstveno, npr. *računalniško*, *študijsko obdelati*; c) prislovi, ki določajo glagolsko dejanje glede na tvorbo (konstitutivno) lastnost podstavnega samostalnika, npr. *metodološko obdelati*, *slovnično popraviti* ... – Od primerov, navedenih v *SLP* (str. 76), so v *SP* 2001 obravnavani kot ozirni naslednji prislovi: iz podskupine s prostorsko ali časovno opredelitvijo prislov **tehnično** (v *SP* 2001 ponazorjen: *tehnično obvladati kaj*; *tehnično dobro opremljen*), iz podskupine s sredstveno opredelitvijo leksem **zakonsko** (*zakonsko določiti*, *omejiti*), iz podskupine prislovov, ki opredeljujejo glagolsko dejanje glede na tvorbo (konstitutivno) lastnost podstavnega samostalnika pa **metodološko** (s ponazorilom in razlago: *Metodološko je problem dobro obdelan* |glede na metodologijo, metode), **slovnično** (*slovnično nepravilen*) in **geometrijsko** (*geometrijsko stroga oblika*). Oznaka *ozirn. prisl.* bi ustrezala tudi prislovu **etimološko** (v *SP* je obravnavan kot načinovni prislov ob ponazorilu: *besedo etimološko razložiti*); prim. obravnavo prislova **pomensko** (ki ima v *SP* ustrezno oznako *ozirn. prisl.*).

³ *SSKJ* in *SP* 2001 ne navajata (ozirnega) prislova **jezikoslovno**, kljub potrditvam njegove rabe v besedilih. (Prim. pojavitve tega prislova v besedilnem korpusu Nova beseda.) Podstavni vrstni pridevnik **jezikoslovni** (ponazorjen z zgledi: *jezikoslovna knjiga* / *moderni jezikoslovni nazori* / *zastar. jezikoslovne napake jezikovne*) je v *SSKJ* obravnavan znotraj slovarskega sestavka, pripadajočega nedoločnemu pridevniku **jezikosloven**, ki je razložen s sklicevalno razlago 'nanašajoč se na jezikoslovje'.

⁴ Ozirni prislovi so v *Slovenski slovnici* 1976 (345) obravnavani med prislovi lastnosti, določeni z vprašalnico *glede na kaj* in ponazorjeni z zgledi: *strokovno*, *navidezno*, *jezikovno*, *številčno*, *kompozicijsko*, *politično*, *celotno*, *vojaško*. Tudi v *Novi slovenski skladnji* 1982 (329) in v *Slovenski slovnici* 1984 (344, 345) so še umeščeni v okvir lastnostnih prislovov. V *Slovenski slovnici* 2000 (408, 409) avtor uvršča ozirne prislove med vzročnostne, poleg vzročnih, namernih, učinkovnih in dopustnostnih. – V *Enciklopediji slovenskega jezika (ESJ)*, str. 171, je obravnavana vrsta prislovov prikazana v okviru iztočnice **ozirni prislov**: Prislov ozira, npr. *moralno* (*neoporečen*), *vedenjsko* (*moten*), *po lepoti/glede na lepoto/kar se tiče lepote* (*prva*). Na str. 362 pri iztočnici **vzročnostni prislov** ni primerov za ozirni prislov (kot primere vzročnostnih prislovov avtor navaja

od skupin vrstnih prislovov imajo ozirni prislovi vse značilnosti svoje kategorije: ne morejo izražati večje ali manjše intenzivnosti stopnje dejanja; skupaj z glagolskim jedrom sestavljajo t. i. polavtomatizirane besedne zveze (sintagme), to je zveze, ki praviloma po govornem dejanju ne razpadejo.⁵ Zvezo glagola z vrstnim prislovom je načeloma mogoče pretvoriti v samostalniško s pravim vrstnim pridevnikom.⁶

2 Upošteva sodobna leksikološka dognanja, je pri obravnavi ozirnih prislovov v sinonimnem slovarju treba rešiti vrsto slovaropisnih vprašanj, izhajajoč iz prikaza te problematike v obstoječih slovaropisnih priročnikih, predvsem v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)* in *Slovenskem pravopisu (SP)* 2001. V sestavku bomo skušali z nekaj primeri ponazoriti reševanje vprašanj, ki zadevajo sestavo sinonimnega niza danih prislovnih dominant in oblikovanje tipa pomenskega opisa, ustreznega obravnavani vrsti prislovov. Ob tem je opozorjeno na lastnosti, ki določajo ozirne prislove kot skupino vrstnih prislovov, in na jezikovna sredstva, s katerimi je mogoče dokazovati vrstnost prislovov sploh.

2.1 Obravnava prislovne problematike v sinonimnem slovarju razlagalnega tipa⁷ ima nujno izhodišče v slovarskem prikazu te problematike v edinem obstoječem razlagalnem slovarju slovenskega jezika, *SSKJ*. Tako kot izpridevniški prislovi sploh, so tudi izpeljani vrstni prislovi v *SSKJ* prikazani le kot podiztočnica pri pridevniku, brez samostojnega pomenskorazlagalnega opisa. Večinoma podstavni vrstni pridevnik ni samostojna iztočnica, tako da je tudi vrstni prislov obravnavan v okviru slovarskega sestavka lastnostnega pridevnika. Npr. ozirni prislov **moralno**, besedotvorno sicer izpeljan iz vrstnega pridevnika **moralni**, je naveden kot podiztočnica v okviru sestavka, ki ga uvaja iztočnična oblika **moralen**.⁸

Slovar navaja samo širšo pomensko uvrstitev, izpeljani prislovi praviloma niso samostojno pomensko razčlenjeni: Tako prislovni obliki **moralno** sledi besednovrstna oznaka prisl. s ponazorili *to ga je moralno dvignilo; on vrednoti odnose, stvari predvsem moralno; biti moralno odgovoren*. Glede na to, da *SSKJ* izpeljanega prislova pomensko ne razlaga, je uporabniku prepuščeno, da sam poišče povezavo z ustreznim pomenom podstavnega pridevnika.

lekseme: *zakaj, zato, čemu, hote, namenoma, hotoma, nehote, nepredvidoma, nenadoma*. – Pri iztočnici **vzročnost 2** pa sledi navedba, da v širšem smislu vzročnost zajema tudi namernost, dopustnost in pogojnost ter ozirnost. - Prim. *SLP*, str. 36, 37, tudi op. 38.

⁵ *SLP*, str. 75, 77.

⁶ *SLP*, str. 37.

⁷ Prim. *Slovar sinonimov slovenskega jezika (SSSJ), Splošna določila in opis zgradbe slovarskih sestavkov z vzorčno predstavitvijo*, 2003, Uvod, str. 9. Ljubljana, ZRC SAZU, Založba ZRC.

⁸ V slovarskem sestavku pri **moralen** so v *SSKJ*, v skladu z njegovo zasnovi, zgledi za lastnostni in vrstni pridevnik, navedeni v okviru istega pomenskega razdelka, razmejeni le s poševno črtico. Pri iztočnici **moraličen** je z zgledi potrjena samo raba vrstnega pridevnika (*moralično področje, stališče / to žali moralični čut*), čeprav je v besedilih (npr. pri Cankarju) izkazana tudi raba lastnostnega pridevnika. Prim. izpise v korpusu Nova beseda.

SSKJ kot izhodiščni gradivski vir pri ugotavljanju sinonimnih razmerij slovenskega jezika omogoča torej pri obdelavi ozirnih prislovov samo posredno vpogled v ta razmerja. Glede na neuravnotežen prikaz prislovov v slovarjih v primerjavi z drugimi besednimi vrstami⁹ je treba predvideti možnost, da tudi razmeroma pogosto rabljenih prislovnih leksemov *SSKJ* ne navaja ali ne navaja potrditve rabe ozirnih prislovov z zgledom.¹⁰

2.2 V slovarskem delu *SP* 2001 so ozirni prislovi – tako kot prislovi sploh – načeloma samostojne iztočnice z besednovrstno oznako ozirn. prisl. in ponazorilom, niso pa posebej pomensko obdelani. Npr.: **moralno** ozirn. prisl. ... *moralno vrednotiti; moralno odgovoren*.

Ozirne prislovne zveze¹¹ so v *SP* 2001 obravnavane neenotno: a) kot samostojne iztočnice z besednovrstno oznako ozirn. prisl. zv. (**de facto, de iure, glede na**); b) kot podiztočnice pri nepredložnem (predmetnopomenskem) členu zveze, samostalniku ali prislovu, z besednovrstno oznako (npr. zveza **na zunaj** je v podiztočnični obliki navedena pri iztočnici **zunaj**¹; tako še zvezi **po mojem** in **po tvojem**, ki sta obravnavani kot podiztočnici pri ustreznem svojilnem zaimku); c) samo potrjene z zgledom, brez besednovrstne oznake (npr. zveza **po značaju** je navedena v zgledu v slovarskem sestavku pri iztočnici **značaj**: *po značaju dober človek*). Prepoznavanje in stilno opredeljevanje prislovno leksikaliziranih predložnih zvez tipa *po značaju* – *značajsko* zato predstavlja posebno vprašanje, ki ga bo treba reševati pri obravnavi ozirnih prislovov v *Slovarju sinonimov*.

Kljub obsežnejšemu navajanju prislovov v *SP* v primerjavi s *SSKJ* je za potrebe *Slovarja sinonimov* obravnava ozirnih prislovov v *SP* potrebna dopolnitev in popravkov, tako obsegovno kot vsebinsko.¹²

2.3 Gradivo v korpusu Nova beseda kaže, da je prislovov v besedilih razme-

⁹ Izpeljane prislove slovarji pogosto obravnavajo v okviru osnovnega leksema oz. se sklicujejo nanj celo v primerih samostojnega iztočničenja (prim. *Synonymický slovník slovenčiny*, Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2000, npr. iztočnica *nerovno*, str. 337). Sam podatek o tvorjenosti prislova v sinonimnem slovarju, brez navedbe ustreznega sinonimnega niza, je lahko zavajajoč. O neustreznosti takega sklicevanja, ponazorjeni s primerom iz angleškega govornega področja, gl. Sidney I. Landau, *Dictionaries, The Art and Craft of Lexicography*, Cambridge 1991, str. 78–79.

¹⁰ *SSKJ* npr. ne navaja (kot prislovne podiztočnice pri osnovnem pridevniku) ozirnih prislovov: *besedilno* (čeprav navaja prislov *tekstualno*), *gledališko* (*SSKJ* navaja *teatrsko*), *jezikoslovno, lingvistično; poljedelsko, agrarno; gospodarstveno; melodično* (čeprav je ta ozirni prislov v *SSKJ* sestavni del slovarskih razlag); v *SSKJ* ni potrditve (ponazarjalnega zgleda) za ozirni prislov pri prislovni podiztočnici *zgodovinsko* ipd. – Prim. op. 3.

¹¹ Oznaka *ozirna prislovna zveza* (okrajšano *ozirn. prisl. zv.*) se v *SP* 2001 pojavlja ob zvezah *de facto, de iure, glede na* (vse tri zveze so samostojne iztočnice), *po mojem* (podiztočnica pri zaimku *moj*), *po tvojem* (podiztočnica pri *tvoj*), *na zunaj* (podiztočnica pri *zunaj*¹).

¹² *SP* npr. obravnava prislov **bivanjsko** le kot načinovni prislov, kljub rešitvi pri **eksistenčno** (ozirn. prisl. s priporočeno sopomenko *bivanjsko* in zgledom: *eksistenčno ogrožen človek*), ne navaja iztočnic **gledališko** (čeprav je ta priporočena sopomenka pri **teatr-**

roma veliko, tako da bo kljub ožjemu merilu za sprejem v *Slovar sinonimov* (udeleženosť v sinonimnih nizih) treba zelo dopolnjevati izkazanost ozirnih prislovov v obstoječih slovarskih priročnikih. Vendar uporabo gradiva iz korpusa za potrebe *Slovarja sinonimov* otežuje neklasificiranost leksikalnega gradiva.¹³ Kaže se potreba po dopolnjevanju obstoječih gradivskih virov z zvrstno uravnoveženimi sodobnimi besedili, kar bi omogočilo čim bolj celovito predstavitev obravnavane problematike v *Slovarju sinonimov*.

3 Celovito zajetje sinonimije slovenskega jezika v *Slovarju sinonimov* zahteva obravnavo (ozirnih) prislovov, enakovredno drugim besednim vrstam.¹⁴ Nastajajoči sinonimni slovar mora tako odgovoriti na številna vprašanja, od ustrezne vrstne opredelitve prislovov (ob odsotnosti določenih prislovnih leksemov ali njihovih pomenov v obstoječih slovarskih priročnikih ali ob neenotni opredelitvi istovrstnih leksemov), do vprašanja leksikaliziranosti predpostavljenih pomenov kakega leksema, oblikovanja prislovni kategorialnosti ustreznih pomenskih opisov, izbire prepričljivih ponazoril, opredeljevanja glede zvrstno-stilnih oznak posameznih leksemov ipd. V sestavku se bomo omejili na nekatera vprašanja, odločilna za sestavo sinonimnega niza ter oblikovanje kategoriji ozirnih prislovov ustreznih razlag kot slovaropisnih ubeseditvev slovarskega pomena, ki povezujejo vse člene sinonimnega niza.

3.1 Eno od nalog nastajajočega *Slovarja sinonimov* predstavlja torej že samo registriranje ozirnih prislovov, tako odbiranje razmeroma rabljenih, a slovarsko še ne registriranih prislovov ali prislovnih pomenov, od le potencialno možnih, kot tudi razmejevanje posameznih prislovnih kategorij med seboj, v konkretnem primeru predvsem ozirnih (vrstnih) prislovov in načinovnih, primerjalnih (lastnostnih), glede na (večkrat neenotne) rešitve v obstoječih slovarskih priročnikih.¹⁵ Poleg že ugotovlje-

sko), **govorniško** (ni prislovne iztočnice, navaja pa iztočnico **retorično** (ozirn. prisl.) s priporočeno sopomenko *govorniško*) itd.

¹³ Iskanje potrdil rabe v korpusu, ki ni prilagojen slovaropisnim potrebam, je lahko zelo zamudno in malo učinkovito. Npr. za pojavnico **narodno** je 1746 zadetkov, od tega le 2 primera prislovne rabe, pri **nacionalno** 4206 zadetkov, pri tem nekoliko več prislovov, ki pa jih je treba ročno ločiti od ostalih primerov. Pojavnice **dramsko**, **dramatsko**, **dramatično** nastopajo v korpusu v premalo povednih zgledih, izkazujejo v več primerih enkratno, napačno ali vsaj ohlapno rabo.

¹⁴ Prim. M. Ahlin, B. Lazar, Z. Praznik, J. Snoj: Prislovi v sinonimnem slovarju, *Jis* 50 (2005), št. 2, 25.

¹⁵ Pri razmejevanju načinovnih (lastnostnih) in ozirnih (vrstnih) prislovov je v *SP* več nedoslednosti. Npr. prislovna iztočnica **kakovostno** je v *SP* 2001 obravnavana samo kot ozirni prislov. Odsotnost načinovnega pomena je treba razumeti kot pomanjkljivost, glede na to, da sodi med jedrno besedišče. (Prim. zastopanost načinovnega prislova **kakovostno** v Novi besedi.) Da gre za izpust, potrjuje navedba tega prislova v slovarskem sestavku **kvalitetno** (načinovni prislov), v okviru katerega sta prislova *dobro*, *kakovostno* priporočeni sopomenki za prevzeto besedo. – Kot napako je treba obravnavati tudi rešitev v *SP* pri iztočnici **fizično**, besednovrstno označeno samo kot načinovni prislov, neuskklajeno z rešitvijo pri **telesno**, z oznako ozirn. prisl. (*fizično prizadet človek* – *telesno prizadet človek*).

nih značilnosti kategorije ozirnih prislovov bomo skušali nakazati še nekatere druge. Posebno vprašanje predstavlja prepoznavanje stalnih besednih zvez (večbesednih slovarskih enot) tipa *narodno zaveden*, posebej tudi leksikaliziranih predložnih zvez. Celotni sklop teh vprašanj zadeva sestavo sinonimnega niza, v okviru tega določitev nosilca niza, dominante.¹⁶

Doslej najpopolnejši prikaz obravnavane vrste prislovov podaja *SP 2001*. Prislovi z oznako ozirni prislov v *SP* se glede na izpolnjevanje meril za prikaz v *Slovarju sinonimov* uvrščajo v več skupin. Del ozirnih prislovov, registriranih v *SP 2001*, ni sprejet v *Slovar sinonimov*, glede na to, da se ne uvršča v noben sinonimni niz: *faktografsko, fenomenološko, fiziološko, geotropično* itd.

Večji del prislovov, označenih v *SP* kot ozirni prislovi, se pojavlja tudi v *Slovarju sinonimov*, bodisi kot dominantna iztočnica z lastnim nizom bodisi kot člen sinonimnega niza določene prislovne dominante: *besedilno, cenovno, eksistenčno, geometrijsko, slovnično* itd. Pri tem iztočnična samostojnost (v primerjavi z nesprejetimi iztočnicami) v *SP* ni odločujoča pri določanju nosilca niza, dominante. Npr. iztočnično samostojni leksem v *SP* **eksistenčno** (z oznako ozirni prislov) je člen sinonimnega niza pri dominantni **bivanjsko** v *Slovarju sinonimov*, ki v *SP 2001* ni obravnavana kot ozirni prislov.¹⁷

Vrsta prislovov, neregistriranih v *SP* kot ozirni prislov, izpolnjuje pogoje za sprejem v *Slovar sinonimov*, npr. *bivanjsko, censko, gramatikalno, kvalitetno, materialno, odrsko* itd. Ozirni prislov **bivanjsko** je v *Slovarju sinonimov* nosilec sinonimnega niza (dominantna iztočnica), **censko**¹⁸ je člen niza pri dominantni **cenovno** (*cenovno dosegljiv avtomobil*), **gramatikalno** je člen pri dominantni **slovnično** ipd.¹⁹

Glede na to, da je merilo za upoštevanje leksemov v slovarju izkazanost v sinonimnih razmerjih v gradivu, je v posameznih primerih, izhajajoč iz dostopnih gradivskih virov, težavna razmejitev med samo slovarsko neregistriranimi prislovi in besedilno neuresničenimi, le potencialno možnimi, predvidljivo izpeljanimi ozirnimi prislovi (npr. *gospodarstveno, gramatično, tekstno, značajno*). Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da o pogostosti določene slovarske enote večinoma odločajo zunajjezikovne okoliščine. Iskanje odgovora na vprašanje, v kolikšnem obsegu navajati potencialno možne, pa v gradivu (še) ne potrjene prislovne pomene, je ena od razmeroma zahtevnih nalog *Slovarja sinonimov*, ki mora pri tem izpolnjevati zahtevo po čim večji objektivnosti pri upoštevanju izbirnih meril.

¹⁶ Gl. opredelitev dominante v: *Slovar sinonimov slovenskega jezika, Splošna določila ...*, str. 15.

¹⁷ *SP* obravnava **bivanjsko** kot načinovni prislov, brez ponazarjalnega zgleda, **eksistenčno** pa kot ozirni prislov s priporočeno sopomenko **bivanjsko** (eksistenčno ogrožen človek *bivanjsko*). *SSKJ* ne navaja ozirnega prislova **bivanjsko** (navaja pa **eksistenčno**). V besedilih so razmeroma številne potrditve rabe ozirnega prislova **bivanjsko**. Prim. besedilni korpus Nova beseda.

¹⁸ *SSKJ* ne navaja prislovov **cenovno in censko**, v *SP* je registriran samo **cenovno**. Nova beseda navaja 226 pojavnic **censko**, od tega vsaj 10 primerov rabe ozirnega prislova.

¹⁹ Ne *SSKJ* ne *SP 2001* nista registrirala prislova **gramatikalno** (tudi ne potencialnega prislova **gramatično**), kljub potrditvi v besedilih. (Prim. besedilni korpus Nova beseda.)

V gradivu, ki je na voljo, je v vrsti primerov težko ločiti zglede, v katerih nastopa dana dominantna kot ozirni prislov, od tistih, v katerih nastopa kot načinovni prislov. Nasploh je veljavna ugotovitev, da potrebuje prislov precej sobesedila in je njegovo razumevanje vezano na konkretne okoliščine. Npr. v zgledu *zgodovinsko pomemben dokument* je *zgodovinsko* mogoče razumeti tudi kot merni prislov (v pomenu 'zelo'), šele širše sobesedilo *kulturno in zgodovinsko pomemben dokument* potrjuje njegovo ozirnost; zglede *dramsko dovršen dialog* je dvoumen (**dramsko** je v tem primeru lahko tudi primerjalni prislov); pomenska analiza prislovov **moralistično** in **moralno** (poleg drugih odločevalnih jezikovnih sredstev) v zgledih *moralistično presojati*: *moralno vrednotiti* pokaže, da gre v prvem primeru za lastnostni prislov, v drugem za vrstni prislov ozira.²⁰

Vprašanje razmejevanja posameznih prislovnih kategorij, ločevanja ozirnih (vrstnih) prislovov od načinovnih, primerjalnih (lastnostnih) zahteva ločevanje med vrstnim in lastnostnim sploh. Pri ozirnih (vrstnih) prislovih gre za identifikacijo dejanja, stanja, lastnosti, pri lastnostnih pa za lastnostno določitev. Pri tem je mogoče ugotoviti analogijo med vrstnimi pridevniki in vrstnimi prislovi. Med že omenjenimi značilnostmi vrstnih prislovov je mogoče izpostaviti pomen vprašalnice. Vprašalnico *glede česa* oziroma *glede na kaj* je treba v nekaterih primerih nadomestiti z vprašalnicami *v katerem pogledu*, *s katerega stališča*. Npr. po prislovu **materialno**²¹ v zgledu *materialno močna družba* se je mogoče vprašati *v katerem pogledu močna družba?*, po prislovu **moralno** v besedni zvezi *moralno vrednotiti* se sprašujemo po stališču, s katerega se kaj vrednoti, ipd.

Ozirnost prislova **materialno** v zgledu *materialno močna družba* je mogoče dokazovati z že omenjenimi sredstvi preverjanja, npr. z nemogućnostjo druženja s prislovom stopnje (**zelo materialno*) in z nemogućnostjo stopnjevanja (**bolj materialno*). Opozorjeno je bilo tudi že na možnost pretvorbe ozirne (vrstne) prislovne zveze v samostalniško zvezo s pravim vrstnim pridevnikom, npr. *jezikoslovno izobražen* – *jezikoslovna izobrazba*, *strokovno pregledati* – *strokovni pregled*.

Pogosto so možne pretvorbe v ustrezno predložno prislovno zvezo. Npr. ozirni prislov **kakovostno** v zgledu *kakovostno ustrezati* lahko nadomestimo z zvezo predloga (*po*, *glede*) in podstavnega samostalnika v ustreznem sklonu (*po kakovosti ustrezati*, *glede kakovosti ustrezati*). Za razliko od lastnostnih prislovov (npr. **kakovostno** v zgledu *kakovostno izdelati*), ki imajo načeloma protipomensko možnost (tipa *nekovostno izdelati*), ozirni prislovi te možnosti nimajo (**nekovostno ustrezati*).

V besedilih se ob ozirnih prislovih lahko pojavljajo izvzemalni členki, npr.

²⁰ V *SP* imata oba prislova oznako ozirn. prisl. Prislovu **moralistično** (ki je izpeljan iz lastnostnega pridevnika **moralističen**) bi ustrezala razlaga 'izraža zahtevo po strogem upoštevanju moralnih načel', prislovu **moralno** (izpeljanem iz vrstnega pridevnika **moralni**) pa razlaga 'izraža, da je kaj določeno glede na moralna načela' ali 'izraža, da je kaj določeno z moralnega stališča'.

²¹ V *SP* je **materialno** besednovrstno označen kot načinovni prislov in ponazorjen z zgledi: *materialno podpirati nečaka gmotno*, *denarno*; *materialno močna družba gmotno*; *biti materialno preskrbljen denarno*. Iztočnica **gmotno** pa je obravnavana kot ozirni prislov (*gmotno si opomoči*).

le *materialno močen, ne pa tudi duhovno*. Vrstni značaj prislova **materialno** potrjuje tudi možnost hkratne lastnostne, časovne ipd. določitve sintagmatskega jedra, npr. *materialno že dalj časa močna družba*. Vrstnemu prislovu kot določilu sintagmatskega jedra se lahko pridružuje več istovrstnih (ozirnih) prislovov: *jezikoslovno, glasbeno, likovno* (izobražen); *materialno, duhovno, finančno* (močen).

Poleg navedenih jezikovnih sredstev naj opozorimo še na značilnost vrstnih prislovov, ki jo predstavlja omejenost kroga možnih odnosnic oz. omejenost nabora leksemov, ob katerih se lahko razvrščajo. Npr. ob prislovu **gospodarsko** se v vlogi sintagmatskih jeder²² razvrščajo leksemi kot *napredovati, nazadovati, prosperirati, rasti, se razvijati* ipd.

Glede na tvorjenost ozirnega prislova se predpostavlja možnost vzporednosti sinonimnih nizov pri podstavnem pridevniku in besedotvorno izpeljanem prislovu. Predpostavljena možnost ima sicer teoretično vrednost, zahteva pa preverjanje potrditev rabe v besedilih in upoštevanje le preverjeno dovolj pogostih. Pri presoji pomenskosti in sinonimije izpeljanih prislovov je treba, ob upoštevanju pomenskosti in sinonimije podstavnih besed, obravnavati prislov povsem samostojno. Besedilno gradivo v številnih primerih potrjuje prekrivnost sinonimije podstavnih pridevnikov in iz njih besedotvorno izpeljanih prislovov, vendar ta ni avtomatično veljavna. Tako je prekrivnost sinonimov besedilno potrjena npr. pri ozirnem prislovu **moralno** (*etično, moralično, nravno, npravstveno*) in vrstnem pridevniku **moralni** (*etični, moralični, nravni, npravstveni*),²³ samo potencialno pa npr. pri vrstnem pridevniku **gospodarstveni** in prislovu **gospodarstveno**.²⁴

3.2 Kot je bilo že uvodoma povedano, obstoječi slovarji pri obravnavi izpridevniških prislovov ne podajajo samostojnih pomenskih opisov, ampak se praviloma slicujejo na pridevniško pomenskost. Uravnotežen prikaz vseh leksikalnih enot v razlagalnem sinonimnem slovarju zahteva tudi pri obravnavi ozirnih prislovov ustrezno slovaropisno ubeseditev slovarskega pomena, ki povezuje vse člene sinonimnega niza, brez sklicevanja na pridevniško pomenskost.²⁵ Poenoten opis prislovnih pomenov je nujen v sinonimnem slovarju pri preverjanju pomenske enakosti oz. podobnosti ter zamenljivosti v besedilu.

Glede na tvorjenost ozirnega prislova se postavlja vprašanje o primernosti tipa razlage, ki bi nakazoval povezavo prislovnega leksema s podstavnim (pridevniškim) leksemom namesto neposrednega definicijskega opisa.²⁶ Tako povezavo bi

²² O vlogi sintagmatskega jedra pri prislovih kot eksogenih leksemih gl. *SLP*, 53.

²³ Členi niza **moralično, npravno, npravstveno** so zvrstno-stilno označeni.

²⁴ *SSKJ* ne navaja prislova **gospodarstveno**, tudi v Novi besedi ni potrditve zanj.

²⁵ Da takšno sklicevanje ni ustrezno, dokazuje neprekrivnost pridevniških in prislovnih nizov v sinonimnih slovarjih, katerih zasnova predvideva samostojno obravnavo tvorjenk in s tem formalno slovaropisno osamosvojitve prislovov, npr. pri iztočnici **rapide** in podiztočnici **rapidement** v: Émile Genouvrier, Claude Désirat, Tristan Hordé, *Dictionnaire des synonymes*, Larousse, Pariz 2001, str. 574, ali pri iztočnicah **rapido, rapida-mente** v: Giuseppe Pittàno, *Sinonimi e contrari*, Zanichelli, Bologna 1992, str. 614.

²⁶ Prim. M. Ahlin, B. Lazar, Z. Praznik, J. Snoj: Prislovi v sinonimnem slovarju, *Jis* 50 (2005), št. 2, str. 33.

slovar lahko nakazoval z nadomestno razlago tipa 'prislov iz ...' Npr.: **duševno** ,prislov iz duševni' *duševno nerazvit otrok*; **kompozicijsko** ,prislov iz kompozicijski' *kompozicijsko dovršena slika*.

Taka formalna ubeseditev povezave prislova s podstavnim pridevnikom se izkaže kot manj primerna glede na to, da je o izpeljevanju ozirnega prislova iz pridevnika mogoče govoriti le v ozkem besedotvornem smislu. Pomensko je prislov izpeljan iz samostalnika, zato mora pomenska razlaga vsebovati oziroma ubesediti to povezavo s pomensko ustreznim samostalnikom, npr **duševno** ,izraža, da je kaj določeno glede na duševnost'.²⁷

Neposredno pomensko pojasnjevanje ozirnih prislovov otežuje omejenost izbora odnosnic, saj bi pri natančnejšem določanju teh prislovnih pomenov lahko prišlo do prevelike pomenske zožitve. Pogosto je ugotavljanje, na katero od pomenskih prvin podstavnega pridevnika oz. samostalnika se prislov nanaša, težavno. V razlagi prislovne dominante se izpostavi tista pomenska prvina podstavnega leksema, ki je za prislovni pomen relevantna. Pri ubesedovanju povezave, kot jo vzpostavlja ozirni prislov s samostalnikom v podstavi, se mora navedba samostalnika prilagajati dejanskemu pomenu prislova, kar vključuje npr. navedbo večbesedne zveze, dodatnega usmerjevalnega leksema pri večpomenskih samostalnikih ipd. Npr.: **kompozicijsko** ,izraža, da je kaj določeno glede na kompozicijo, zgradbo'. Prislov **gledališko** v zgledu *gledališko uspela predstava* opredeljuje sintagmatsko jedro (stanjski pridevnik *uspel*) glede na na igro, sceno, režijo, kar bi bilo mogoče povzeti v razlagi 'izraža, da je kaj določeno glede na učinkovitost gledališkega uprizarjanja'.²⁸

Čeprav sam značaj ozirnosti načeloma narekuje pomensko ohlapne razlage, je mogoče v nekaterih primerih natančneje ubesediti, za kateri ozir gre. Npr. pri ozirnem prislovu **narodno** (npr. v zgledu *narodno zelo ozaveščen*) je ohlapno povezavo ,glede naroda' primerneje nadomestiti v razlagi z natančnejšo ,glede pripadnosti narodu'. Tako natančnejšo ubeseditev povezave med prislovom in podstavno besedo narekuje večja aktualnost določenega ozira pri pomenu dane podstavne besede.²⁹

Slovaropisno ustrezna pomenska razlaga ozirnega prislova mora torej izpolnjevati dve temeljni zahtevi, zahtevo po upoštevanju prislovne kategorialnosti in

²⁷ V slovarski razlagi ozirnih prislovov bi bilo mogoče dati prednost izpridevniškemu samostalniku (posamostaljenemu pridevniku), s čimer bi se ohranila razvidnost ozirnosti, vendar zaradi abstraktnosti to ni sprejemljivo: **dramsko** 'v zvezi z dramskim'. – Kategorialno neustrezna bi bila razlaga tipa 'glede na ...', 's stališča ...', npr. **metodološko** 'glede na metodologijo, metode', **moralno** 's stališča morale' ipd. - Možnost zelo ohlapne ubeseditve povezave prislova s pomenom podstavnega samostalnika bi v slovarju omogočala sama navedba podstavnega samostalnika: **dramsko** 'drama'.

²⁸ *SSKJ* ne navaja prislova (podiztočnice pri podstavnem pridevniku) **gledališko**, *SP* ga obravnava le kot ozirni prislov. Gradivo potrjuje tudi primerjalni pomen, npr. v zgledu *Film deluje preveč gledališko*.

²⁹ V nekaterih primerih je težavna razmejitev med polavtomatiziranimi sintagmami, kakršne praviloma predstavljajo besedne zveze vrstnih prislovov in njihovih odnosnic, in frazemi tipa *narodno zaveden*, *spolno hladen* ipd. Da gre v slednjih primerih za frazeme, je mogoče dokazovati (tudi) z enobesednimi sinonimi (*naroden*, *frigiden*).

zahtevo po ubesedenju povezave ozirnega prislova s pomensko ustreznim samostalnikom v podstavi.

4 Sklep

Pri obravnavi problematike ozirnih prislovov v *Slovarju sinonimov slovenskega jezika* se kaže potreba po razmeroma obsežnem prikazu sinonimije teh prislovov glede na zastopanost te kategorije v sodobnih besedilih. Pri odločanju o sestavi sinonimnih nizov prislovnih dominant je bistvena razmejitev med vrstnimi (ozirnimi) in lastnostnimi (načinovnimi, primerjalnimi) prislovi, ki jo omogočajo doslej ugotovljena jezikovna sredstva.

Kategorija ozirnih prislovov je načeloma težje določljiva zaradi raznolikosti pomenskih prvin podstavnih besed, s katerimi se tak prislov lahko povezuje, dodatno oviro pri njihovem določanju za potrebe sinonimnega slovarja predstavlja pomanjkljivo gradivo in pomanjkljiva obdelava teh prislovov v dosedanjih priročnikih. Celovit prikaz sinonimije ozirnih prislovov v okviru obravnave prislovne problematike, usklajene z obravnavo vseh besednih vrst, je ena od razmeroma zahtevnih nalog nastajajočega *Slovarja sinonimov*.

Viri in literatura

Korpus Nova beseda, <[Http://bos.zrc-sazu.si/s-beseda.html](http://bos.zrc-sazu.si/s-beseda.html)>.

Slovar sinonimov slovenskega jezika, Splošna določila in opis zgradbe slovarskih sestavkov z vzorčno predstavitvijo, 2003, Ljubljana, ZRC SAZU, Založba ZRC.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, Elektronska izdaja v. 1.0, 1998, Ljubljana, DZS.

Slovenski pravopis, 2001, Ljubljana, SAZU in ZRC SAZU.

Toporišič, Jože, 1982, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Toporišič, Jože, 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana, Cankarjeva založba.

Toporišič, Jože, 2000, *Slovenska slovnica*, Maribor, Založba Obzorja.

Toporišič, Jože, 1967, *Slovenski knjižni jezik 3*, Maribor, Založba Obzorja.

Vidovič Muha, Ada, 2000, *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete (Razprave Filozofske fakultete).

Zorman, Marina, 2000, *O sinonimiji*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana.

Adverbs of Regard in the Dictionary of Slovene Synonyms

Summary

Adverbs of regard represent a relatively large segment among the definite adverbs, determining the verb in relation with a constituent feature of the noun from which they are derived. These adverbs are derived from denominal adjectives and determine the core syntagmatic unit (the verb, the adjective, the adverb, the predicative) in terms of the action, the state, the typical feature.

In accordance with the principles of modern lexicology a number of lexicographic issues will have to be dealt with during the compilation of Slovar sinonimov slovenskega jezika, together with reconsidering solutions in existing lexicographic reference works such as Slovar slovenskega knjižnega jezika and Slovenski pravopis 2001.

With selected examples the author provides the solutions in the determination of synonym strings for given adverbial dominants and the formation of a typified semantic description, corresponding to the discussed type of adverbs. The author also draws attention to features which determine the adverbs of regard as members of the class of definite adverbs and discusses the linguistic means by which it is possible to prove that definite adverbs actually exist.

Zvonka Praznik, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg
2, 1000 Ljubljana
E-pošta: zpraznik@zrc-sazu.si

Barve in njihova simbolika v kulturi in jeziku

Jožica Čeh

IZVLEČEK: Razprava izhaja iz semiotične določitve simbola, predstavi vlogo barv v kulturi in jeziku ter analizira simboliko barv v različnih semiotičnih sistemih kulture in frazemih kot pomembnem segmentu slovenskega jezika. Pri ugotavljanju simbolnih pomenov barv v slovenskih frazemih je vzpostavljeno razlikovanje med dobesedno, metaforično, metonimično in simbolno vlogo barv.

ABSTRACT: The discussion is based on the semiotic determination of a symbol. It presents the role of colours in culture and language and analyses the symbolism of colours in various cultural semiotic systems and in phrasemes, which represent an important segment of the Slovene language. In determining the symbolic meanings of colours in Slovene phrasemes the distinction among the literal, metaphorical and symbolic roles of colours is established.

0 Teoretična izhodišča

0.1 Simbole kot posebno vrsto znakov srečujemo v najrazličnejših znakovnih sistemih neke kulture, naj bo to v literaturi, likovni umetnosti, glasbi, ljudskem slovstvu, običajih, mitih, religiji, politiki ali jeziku. Ruski semiotiki razlagajo kulturo kot sistem odnosov med človekom in svetom, ki določa modeliranje sveta, pri čemer ima vodilno vlogo prav jezik kot primarni modelativni sistem. V posamezni kulturi lahko določeni predmeti postanejo znaki in drugi zopet ne. Tako je denimo v afriškem kulturnem prostoru precej več poimenovanj za različne oblike oblakov kot na evropskih tleh, saj je tamkajšnje življenje mnogo bolj odvisno od padavin kot pri nas.

0.2 V vseh časovnih obdobjih so se v posameznih kulturah oblikovali tudi različni simbolni sistemi (npr. jezikovni, religiozni, politični, literarni, mitološki), ki predstavljajo pomemben del neke kulture¹ in so razumljivi znotraj določenega prostora

¹ Kulturo pojmuje tukaj v smislu moskovsko-tartujske semiotične šole, in sicer kot sistem najrazličnejših tekstov oziroma kot metatekst, sestavljen iz znakov različnih znakovnih sistemov.

in časa, križ je denimo simbol krščanstva, cerkve, smrti zgolj v zahodnoevropski kulturi. Simbolni sistemi obstajajo neodvisno drug od drugega, lahko pa posamezne semiotične meje tudi prestopijo in prehajajo drug v drugega. Dobrovol'skij (2002, 60) razlikuje jezikovne in kulturne simbole in ugotovi, da so mnogi jezikovni simboli hkrati tudi kulturni simboli. Jezikovni simbol je opredeljen kot element primarnega znakovnega sistema (beseda naravnega jezika), ki v primarnem branju kaže na predmet, hkrati pa ima v kontekstu simbolno funkcijo. Kulturni simboli obstajajo v konceptualnem svetu in najpogosteje zunaj jezika (npr. golob na oltarju), sem se uvrščajo predmetne entitete, ki so ob svoji primarni funkciji v določenem kulturnem prostoru dobile tudi simbolno funkcijo, lahko so živali, rastline, naravni elementi, nebesna telesa, pokrajinski pojavi, umetni izdelki, barve, geometrijska telesa, pisava, števila itd. Ti simboli spadajo v enciklopedično zakladnico neke kulture, sestavljajo del kulturnega vedenja o svetu, zapisani in pojasnjeni so v leksikonih in se jih moramo v glavnem naučiti. Nekateri kulturni simboli so v določenem kulturnem krogu splošno znani (npr. križ kot simbol religije, cerkve, smrti v kulturah s krščansko tradicijo), medtem ko so drugi doma le na posameznih področjih kulturnega življenja in imajo zgolj ozek krog poznavalcev (npr. labod kot simbol za umetnika v simbolistični literaturi).²

0.3 Ker se simbol pojavlja na številnih področjih in se z njim od antike naprej ukvarjajo najrazličnejše discipline, so njegove opredelitve seveda različne in celo izključujoče, zato je nujno zmeraj znova pojasniti, kaj pod pojmom simbol razumemo. V tej razpravi bomo pri določitvi simbola izhajali iz dognanj ruske semiotike in se oprli na Lotmanovo pojmovanje simbola, ki ga opredeli kot posebno vrsto znaka, nastalo na podlagi izkušenj, pojavov in stvari v človekovem okolju.³ Po Lotmanu je simbol definiran kot znak posebne vrste, katerega vsebina 1 je hkrati izraz za vsebino 2 in pri katerem je vsebina 2 praviloma pomembnejša od vsebine 1. Ali povedano drugače: simbol je konotativni znak, v katerem je za simbolno branje konotativni pomen pomembnejši od denotativnega (Dobrovol'skij 2002, 34). Pri simbolu je konotativni pomen znaka v ospredju in odločilnega pomena za interpretacijo, medtem ko je denotativni pomen sam po sebi nepomemben in kaže na globlje pomene.

0.4 Ikoničnost ter simbol in metafora. Simbol kot izraz in vsebina ima po Lotmanu funkcijo teksta, kar pomeni, da je simbol avtonomen, pomensko zadosten in ga je mogoče izločiti iz semiotičnega konteksta. Tako se simbol loči od metafore, ki je zvezana s kontekstom. Ker sta oba pojma povezana z ikoničnostjo, ostre ločitve med simbolom in metaforo ni mogoče vzpostaviti. Metafora je pojmovana kot ikonični znak, ki temelji na podobi, medtem ko ima simbol svoje mesto glede na ikoničnost nekje na sredini med metaforo in znakom. Za simbol je namreč po eni strani značilna še ikoničnost (nezrelost kot simbolni pomen zelene barve še kaže zvezo z zeleno rastlino), obenem pa tudi močna arbitrarnost oziroma konvencionalna določenost, vendar interpretacija simbola temelji bolj na dogovoru kot na ikonič-

² Dobrovol'skij (2002, 54) deli kulturne simbole tudi na močne in šibke simbole, prvi so splošno znani, drugi so omejeni na posamezno področje.

³ Pri tem ni mišljena Peirceova razlaga simbola kot znaka, ki temelji na dogovornem odnosu med označevalcem in označencem.

nosti. Za simbol lahko rečemo, da je znak posebne vrste, ki je relativno avtonomen, ima funkcijo teksta, se v določenem semiotičnem kontekstu ponavlja in je glede na arbitrarnost semiotičnih enot nekje vmes med metaforo in znakom, med ikoničnostjo in arbitrarnostjo.⁴

0.5 Na podlagi opisanih teoretičnih izhodišč bomo analizirali simboliko barv v kulturi in v slovenskem jeziku, pri čemer se bomo omejili na simboliko barv⁵ v slovenskih frazemih. V razpravi ugotavljamo simbolne pomene barv v kulturi in v slovenskih frazemih ter opozarjamo na razlikovanje med metaforično, metonimično in simbolno vlogo barv v frazemih. Za inventarizacijo barvnih frazemov so uporabljeni naslednji viri: SSKJ I–IV, Debenjakova Veliki slovensko-nemški slovar (2003) in Veliki nemško-slovenski slovar (2001) ter Dudnova Stilwörterbuch der deutschen Sprache (1970) in Wörterbuch der Idiomatik (2002).

1 Barve v kulturi

1.0 Barve nam omogočajo, da lahko posamezne predmete in pojave med seboj razločujemo, vendar opravljajo še vrsto drugih vlog, predmetom dajejo posebno čustveno vsebino, v človeku prebujajo domišljijo, intuicijo, občutek za lepoto, vplivajo na človekovo počutje itd. V barve vnašamo svoja čustva in doživetja, ustvarjajo tudi posebno ozračje in tradicijo in so kar najmočneje povezane s človekovim duhovnim, duševnim in socialnim življenjem.⁶ Na Slovenskem se je z znanstvenim preučevanjem psihologije barv od srede 20. stoletja naprej najbolj intenzivno ukvarjal Anton Trstenjak, s spoznanji in odkritji na področju psihologije barv se je uvrstil v vrh mednarodno priznanih znanstvenikov barvne psihologije. Z raziskovanjem barv se pri nas prav tako že vrsto let ukvarja Asja Nina Kovačev, leta 1996 je izdala monografijo z naslovom Govorica barv, v kateri opisuje vlogo barv v tradiciji različnih kultur, njihovo simboliko v posameznih kulturah, priljubljenost barv v slovenski kulturi, fiziološke in psihološke učinke posameznih barv, njihovo vlogo v ezoteriki, religiji in alternativni medicini, izrazno vrednost barv in njihovo uporabo pri likovnem izražanju ter uporabo barv pri ustvarjanju človekove podobe.

1.1 Simbolika barv je do neke mere splošna in določa univerzalno občutenje sveta; sedem mavričnih barv se povezuje s sedmimi glasbenimi notami, sedmimi

⁴ Tako so opredeljeni konvencionalni simboli in jih ločujemo od polivalentnih literarnih simbolov, katerih pomen ostaja nedoločljiv in v več smereh zgolj nakazovalen.

⁵ Simboliko barv v jeziku je obširno obravnaval Dobrovol'skij v razpravi Farben als Symbole (2002). Na podlagi teoretičnih izhodišč kulturne semiotike in empirične raziskave barvnih frazemov v sedmih jezikih (nemškem, angleškem, nizozemskem, ruskem, finskem, japonskem jeziku in nekem nemškem narečju) je ugotavljal podobnosti in razlike v barvni simboliki posameznih jezikov ter interference med barvno simboliko v jeziku oziroma frazemih in simbolnimi pomeni barv v kulturnih semiotičnih sistemih, kot so religija, ljudsko slovstvo, pravljice, miti itd.

⁶ Posebno teorijo barv (Schriften zur Farbenlehre) je izdelal že J. W. Goethe, v kateri je pisal tudi o psiholoških učinkih barv na človeka, to je postala osrednja tema poznejših psiho-fizioloških raziskav (Rorschach, Pfister, Heiss idr.).

nebesi, sedmimi planeti, sedmimi dnevi v tednu, osnovne barve simbolizirajo posamezne elemente (rdeča ali oranžna – ogenj, zelena – vodo, črna ali rjava – zemljo, bela ali rumena – zrak), čas, menjavanje teme in svetlobe, spanja in budnosti (bela – brezčasnost, črna – minljivost), prostor (modra – vertikalno dimenzijo, svetlejša je na vrhu in temnejša na dnu, rdeča – horizontalno dimenzijo, svetlejša je na vzhodu in temnejša na zahodu). Nasprotne barve simbolizirajo dvojnost na vseh ravneh življenja, od najintimnejšega do kozmičnega sveta, na primer črna je povezana z nočnimi, negativnimi, involucijskimi silami, bela z dnevnimi, pozitivnimi, evlucijskimi silami (Chevalier 1993, 47).

1.2 Barve predstavljajo v vseh kulturah jedro simbolnega sistema, njihova simbolika je kljub delni univerzalnosti v posameznih kulturnih območjih tudi različna. Kot vemo, povzročajo barve pri človeku določene psiho-fiziološke učinke, zelena nas pomirja, rdeča deluje stimulatивно, rumena spodbuja motorično dejavnost itd., vendar imajo v različnih kulturah tudi zelo različne pomene, kar je povezano s tradicijo oziroma specifičnimi razvojnimi dejavniki v posameznih kulturah. Kitajci imajo zaradi rumene polti denimo pozitiven odnos do rumene barve, medtem ko velja v evropskem prostoru za precej ambivalentno barvo. Vemo, da južni narodi zaradi toplejše klime in obilice sonca dajejo prednost svetlejšim barvam.⁷ J. W. Goethe je v svoji teoriji barv ugotavljal, da imajo južni narodi, npr. Francozi, raje aktivne barve, medtem ko se Nemci odevajo v temno modro barvo, nadalje tudi, da so žive barve v domeni primitivnih ljudstev, izobraženci pa naj bi barve odklanjali itd.

1.3 Pomenska različnost barv ni značilna le za posamezne kulture, temveč se kaže tudi znotraj iste kulture, kjer ima lahko posamezna barva vrsto različnih, pogosto celo nasprotnih pomenov. Tako se denimo rumena barva v evropskem prostoru giblje med pozitivno in negativno vrednostjo, na eni strani je barva sonca, svetlobe, zlata in na drugi strani barva preziranih (Kovačev 1996, 37).

1.4 V številnih oblikah kulturne dejavnosti imajo barve poseben pomen, še posebej močno je simbolika barv razvita v religijah, mitih, ljudskem slovstvu, umetnosti, literaturi idr. Pri barvni simboliki imajo ponekod pomembno vlogo subjektivni vtisi in emocije, ki jih barve zbujajo, to je zelo prisotno v literaturi. Skozi čas in prostor se barvna simbolika tudi spreminja, v preteklosti je bila vezana tudi na razpoložljivost določene barvne snovi, manjkala je denimo naravna snov za modro barvo, škrlatna je bila zelo draga itd.

1.5 Poseben znakovni sistem predstavljajo barve v katoliški liturgiji, njihova interpretacija ne temelji na občutkih, ampak na sistemu biblične alegoreze in določenem barvnem kanonu. V katoliški liturgiji je barvnost zelo prisotna, naj gre za liturgična oblačila, natančno določenost mašniškega oblačila, tekstilne izdelke na oltarju, okraske na posameznih predmetih (sveče, svečniki, kelihi, zvonovi itd.). Rudolf Suntrup (1992) ugotavlja, da je v liturgiji učinkovitih le nekaj barv, prevladujejo bela, rdeča, črna v povezavi z vijoličasto, medtem ko so zelena, modra in siva povsem obrobne pomena. Bela barva simbolizira Kristusovo čistost in inkarnacijo, je barva veselja, angelov, vstajenja, večnega življenja, rdeča je barva

⁷ Vzrok za pogosto črno barvo obleke pri ženskah na podeželju južnega Balkana povezuje Trstenjak s tradicijo žalovanja žensk še izza časa turških bojev (1996, 116).

trpljenja, apostolov, mučenikov, Kristusove ljubezni, črna je znak spovedi, zavesti o grehu, žalovanja, spomina na mrtve, s spovedjo in spominom na Kristusovo smrt je zvezana tudi vijoličasta. Določene simbolne pomene imajo barve tudi v ljudski simboliki, v srednjeevropskem prostoru simbolizirajo naslednje pomene: črna - greh, smrt, žalovanje, bela – nedolžnost, čistost, mir, rdeča – kri, ljubezen, življenje, zelena – življenje, upanje, rumena – zavist, modra – zvestobo (Lurker 1991, 194).

2 Barve in jezik

2.0 Barve imajo pomembno vlogo v našem vsakdanjem življenju, umetnosti, poklicih, v psihologiji in seveda tudi v jeziku. Stroka pravi, da človek z normalno razvitim vidom lahko zazna okoli milijon posameznih barvnih tonov (Gipper 1955, 137), po nekaterih podatkih celo do tri milijone.⁸ Toda noben jezik nima toliko barvnih besed in jih tudi ne potrebuje, ker se v procesu vidne zaznave posamezni dražljaji zlivajo v celovit optični vtis, v jeziku pa deluje poenostavitev, saj s posamezno barvno besedo označujemo večje število barvnih tonov. Število vseh možnih barvnih oznak in opisov v posameznem jeziku naj ne bi preseglo več kot tisoč enot (Földes 1991, 77). V vsakdanjem govoru pri poimenovanju barv največkrat nismo natančni in za najrazličnejše barvne odtenke uporabljamo kar osnovno barvo, npr. rdeči lasje v resnici niso čisto rdeči, ampak npr. rdečkastorjavi. Barvna beseda se lahko od dejanske barve predmeta tudi bistveno razlikuje (npr. Rdeče morje, Črno morje), njena vloga ni zmeraj zgolj natančna barvna določitev predmeta, ampak želimo z njo zbuditi predvsem pozornost ali poudariti ekskluzivnost izdelka (npr. raba tujih barvnih izrazov v reklamah). Izrazito se od pomenske določitve predmeta barvne besede oddaljujejo v literaturi, kjer so uporabljene predvsem v čustveni, simbolni, estetski funkciji, za evociranje konotativnih pomenov, zvočnih učinkov itd.

2.1 Sprva so barvne besede označevale le posamezne barvne predmete (rdeča za kri, zelena za rastline itd.), pozneje je prišlo na podlagi prenosa barvne besede z nosilca barve na druge predmete do abstrakcije barvnih besed. Pri najstarejših barvnih besedah (rdeča, rumena, zelena, modra, rjava, siva, črna, bela) je ta etimologija že zabrisana, pri mlajših pa še vidna, npr. vijoličasta (slov. vijolica, it. violetta, nem. Veilchen), oranžna (slov. oranžna, nem. Orange). Pri nekaterih barvnih besedah se abstrakcija še ni zgodila in je barva še povsem vezana na predmet, npr. blond le na barvo las, priložnostno na pivo in žemlje v nemščini (Gipper 1955, 139) ali bež na barvo tekstila. Abstraktnih barvnih besed je izjemno malo, zagovorniki jezikovnega univerzalizma trdijo, da je število osnovnih barvnih besed v jezikih različno in se giblje v razponu od dveh do enajstih barv, kar naj bi bilo odvisno od razvoja posamezne kulturne in jezikovne skupnosti.

2.2 Precejšnja podobnost osnovnih barv v posameznih modernih jezikih kaže na to, da je jezikovna razvrstitev barv blizu fizikalno določenim optimalnim barvam barvnega spektra, čeprav v posameznih jezikih obstajajo različne barvne besede in

⁸ Csaba Földes navaja podatek, da lahko naše oko razloči celo okoli tri milijone barvnih odtenkov (1991, 77).

med seboj niso zmeraj zamenljive. Zagovorniki jezikovnega relativizma se sklicujejo na Humboldta in so prepričani, da so barve pomembno področje, ki kažejo na to, da se v posameznih jezikih zrcalijo različni pogledi na svet in da so barvni pojmi pogojeni z jezikom. Mednje spada tudi Helmut Gipper (1955, 140) s prepričanjem, da je opazovanje in razvrščanje barv v veliki meri določeno z materinščino. Isti avtor v razpravi *Farben als Sprachproblem* (1955) navaja primer, da naj bi posamezna črnska ljudstva poznala več kot sto barvnih besed za najrazličnejše odtenke rjave barve, ker so ti ljudje z rjavo barvo mnogo bolj povezani kot Evropejci in ker jim je te razlike ozavestila materinščina.

2.3 Človek je z barvami kar najtesneje povezan, v jeziku pričajo o tem ne nazadnje barvni frazemi. Barva označuje življenje, ko človek umre, izgubi barvo, nastopi smrtna bledica, kar potrjuje na primer frazeološka primera *biti bled kot smrt*. Barva pomeni tudi toliko kot človekov značaj, za nekoga rečemo, da je pokazal svojo pravo barvo ali da je prišel s svojo barvo na dan.

2.4 Raba barv v frazemih

V frazemih lahko zasledujemo barve v dobesednem, metaforičnem, metonimičnem in simbolnem pomenu.

2.4.1 Dobesedna raba barv je pogosta v frazeoloških primerah (*bel kot zid, rdeč kot kuhan rak, rdeč kot puran, črn kot oglje, črn ko vran, črn ko zamorec, črn kot smola, črno kot noč*).

2.4.2 Dobrovol'skij (2002, 110) ugotavlja, da delujejo metaforično motivirani frazemi kot celota in temeljijo a) na podlagi kognitivnega modeliranja sveta, pri čemer se kaže motivacija z določeno podobo, ki pa ni več odločilna za razlago frazema (npr. interpretacija frazema *pokazati rdeči karton* ‚prepoved‘ zahteva vedenje o športu, frazem *biti bela vrana* ‚redkost, izjema‘ temelji na splošnem vedenju, da so vrane črne, frazem *dobil boš črno na belem* zahteva vedenje o črni tiskarski barvi, frazem *zadeti v črno* ‚povedati bistvo stvari‘ zahteva vedenje o streljanju v tarčo itd.), b) na podlagi konceptualne metafore (npr. *splavati na zeleno vejo* ‚gospodarsko si opomoči‘ lahko temelji na konceptualni metafori POZITIVNO JE GOR). Ker temeljijo metaforično motivirani frazemi na podobi in konceptualnih metaforah, je njihov pomen prepoznaven ob prvem branju in so tudi laže prevedljivi v druge jezike kot simbolno motivirani frazemi.

2.4.3 Pri metonimično motiviranih barvnih frazemih pride do prenosa zaradi stičnosti med predmetoma, naj gre za prostorsko, časovno ali kakšno drugo pripadnost (pri frazemu *črna maša* ‚maša zadušnica‘ nastane stičnost med črno oblečenimi ljudmi ob umrlem in pogrebno mašo, pri frazemu *trgovina z belim blagom* ‚trgovina z dekleti‘ je bela barva lastnost dekliškega telesa; pri frazemu *zelen božič, bela velika noč* ‚če ni za božič snega, je ob veliki noči‘ bela in zelena barva označujeta čas božiča in velike noči, pri frazemu *bela smrt* ‚smrt v snegu‘ pripada bela barva snegu, pri frazemu *črna smrt* ‚kuga‘ je okuženi človek nosilec črne barve, saj ima po telesu črne kraste, podobno tudi *črna suknja* (slab.) ‚duhovnik‘, *črni kontinent* ‚Afrika‘ idr.).

2.4.4 Medtem ko zajema metafora celoten frazem, je pri simbolno motiviranem frazemu v simbolni funkciji relativno samostojna semantična entiteta, ki določa pomen celotnega frazema. Pri simbolni motivaciji frazema moramo aktivirati simbolno

vedenje o posameznem predmetu, to pa temelji na poznavanju različnih semiotičnih sistemov neke kulture. Pomen pregovora *Rana ura, zlata ura* lahko pojasnimo zgolj na podlagi simbolike zlate barve, ki označuje dragocenost. Simbolno motivirani barvni frazemi zahtevajo torej poznavanje barvne simbolike, barvna beseda kot relativno samostojna semantična enota je v simbolni oziroma sekundarni znakovni funkciji (Dobrovol'skij 2002, 119) in določa razumevanje celotnega frazema (*črne misli*, *pesimistične misli*, *črni trg*, *nezakoniti trg*). Simbolno motivirani barvni frazemi so z vidika podobe največkrat nerazumljivi, saj na njej sploh ne temeljijo ali pa je ikoničnost še komaj opazna. Delna ikoničnost se kaže pri simboliki zelene barve, simbolni pomen nezrelosti v frazemu *biti zelen* evocira podobo zelenih rastlin in njihove nezrelosti. Za razumevanje simbolno motiviranih barvnih frazemov je torej potrebno aktivirati sekundarni pomen barve oziroma simbolno vedenje o njej (*črno gledati*, *biti jezen*). Večkrat je barvni frazem mogoče interpretirati po metaforični in simbolni poti hkrati, saj meja med njima ni dovolj ostra, na primer frazem *rdečar* *nit*, *vodilna ideja* lahko razlagamo po metaforični poti na podlagi konceptualne metafore IDEJE SO LINEARNI PROCESI in s simbolnim pomenom rdeče barve kot pomembne barve (Dobrovol'skij 2002, 126).

2.4.5 Barvna beseda se lahko pojavlja v frazemu tudi v vlogi intenziviranja jedrne besede (*vse črno jih je bilo*, *veliko jih je bilo*) ali zaradi zvočnih učinkov, npr. aliteracije (*biti zelen od zavisti*). Nekateri barvni frazemi temeljijo na zgodovinskih dogodkih, osebah in lokalnih običajih (npr. *dobiti modro kuverto*). Na podlagi konvencije nastali simbolni pomeni barv kažejo na pomembne razlike v posameznih kulturah, vendar je simbolika barv do neke mere tudi univerzalna.

3 Simbolni pomeni barv v kulturi in jeziku

3.0 Bela barva

3.0.1 Človek se je najprej soočil z belo in črno barvo, njuna simbolika je najpogosteje ujeta v kontrast, bela simbolizira čistost, moralne vrednote, črna žalost, jezo, nedovoljeno, nemoralno, vendar ne zmeraj, saj ima bela tudi negativne simbolne pomene, kot so smrt, duhovi, nadnaravna bitja (Dobrovol'skij 2002, 239). V različnih semiotičnih sistemih ima bela barva številne simbolne pomene, je barva vere, božanskosti, simbolizira popolnost, pozitivnost, idealnost, večnost, absolutnost, poštenost, nevtralnost, sterilnost, neomadeževanost, lahkotnost, nežnost, milino, tudi svežino, hlad, čustveno hladnost, odsotnost, nematerialnost, praznino idr. (Kovačev 1997, 94–97). Bela barva je barva svetlobe in luči, v splošnem zbuja prijetne in pozitivne konotacije, najpogosteje se postavlja v nasprotje s črno in rdečo barvo. Črno-bela simbolika temelji na polarizaciji svetlobe in teme, dobrega in zla, življenja in smrti, v belo-rdečem kontrastu pripada bela barva luni oziroma ženskemu principu, miru in rdeča barva soncu oziroma moškemu principu, vojni (Lurker 1991, 824). Kot absolutna barva pomeni bela odsotnost ali vrhunec barv, zato lahko simbolizira obredni prehod, smrt in ponovno rojstvo. Večina ljudstev je vzela belo barvo za barvo vzhoda in zahoda, belo zahoda je motna belina smrti, barva mrtvaškega prta, prikazni, duhov,

medtem ko je belo vzhoda barva vrnitve, rojstva, belina ob zori, barva razodetja, milosti, poveljanja (Chevalier 1993, 52). V tradicionalni simboliki je bela barva najmočnejše zastopana s pomeni popolne čistosti, resnice in nedolžnosti, na primer belo krstno, birmansko, poročno oblačilo. V evropski ljudski pesmi in pravljici predstavlja bela barva obraza posebno lepoto in nedolžnost (Dobrovol'skij 2002, 238). V Aziji je tradicionalna barva smrti in žalovanja, tak pomen je imela prvotno tudi v Evropi (na dvoru francoskih kraljev). V katoliški liturgiji je bela barva na vrhu simbolnih barv, simbolizira Kristusovo čistost, očiščenje grehov, vstajenje, veselje, večno življenje. Katoliški duhovnik nosi zgornje belo mašniško oblačilo le ob največjih praznikih (za veliko noč, božič in ob Marijinih praznikih), ob drugih dnevih ima belo le albo, ki spominja na Jezusovo oblačilo. Beli oltarni prti spominjajo na brezmadežnost Kristusovega rojstva, belo krstno oblačilo je znamenje čistosti in brezmadežnosti,obljube vstajenja in večnega življenja, bela barva je barva angelov, tudi mrtev otrok v belem oblačilu spominja na angela (Suntrup 1992, 454–459).

3.0.2 V frazemih se bela barva pogosto pojavlja v kontrastu s črno barvo. Iz tega nasprotja se razbirajo tudi njeni simbolni pomeni, belo simbolizira pozitivno, resnico, medtem ko črno negativno, neresnico. Črno-beli kontrast je osnova za simbolne funkcije slabega in dobrega, pozitivnega in negativnega. Naj navedemo nekaj primerov: *videti stvari v črno-belo sliki*, *videti samo pozitivno in negativno, samo slabo in dobro*, *ni črhnil/rekel/zinil ne bele ne črne*, *molčal je, ni se opredelil ne za pozitivno ne za negativno*, *če pravim jaz, da je belo, trdi on, da je črno*, *popolnoma nasprotni mnenji v smislu pozitivnega in negativnega*, *ni ne belo ne črno*, *neizrazito, ne pozitivno in ne negativno*.

Bela barva ima v slovenskih frazemih naslednje simbolne pomene: a) javno, ne naskrivaj: *pri belem dnevu se je sprehajal z njo*, b) neznano: *bela lisa na zemljevidu*, *neraziskano področje*, c) veliko, nedoločno: *na grobu je bilo vse belo krizantem*, *veliko krizantem*. V slovenskih frazemih bela barva nima simbolnega pomena moralne čistosti kot denimo v nemščini, ki pozna varianti frazemov *eine weisse/reine Weste haben* (Duden 11, 864), saj imamo le frazem *imeti čisto vest*.

3.1 Črna barva

3.1.0 Simbolni pomeni črne barve so pogosto v kontrastu s simboliko bele barve. Črna barva pomeni odsotnost svetlobe, povezujemo jo s prvobitno temo, z nočjo v fizičnem ali duhovnem smislu in simbolizira pretežno negativne pomene, npr. neznano, zamračenost duha, prikritost, smrt, propad, vojno, pekel, strah, grozo, žalost, potrto, melanholijo, osamljenost, samoto idr. Redkeje ima črna barva tudi pozitivne implikacije, kot so diskretna eleganca, lepota, svečanost (Kovačev 1997, 137–138). V sliki sveta je črno povezano z osjo sever-jug, z osjo absolutne transcendence, črno je postavljeno pod svet, izraža absolutno pasivnost, spodnje vode, prvobitni kaos in smrt. V evropski kulturi je črna barva od srednjega veka barva žalovanja, v starem Egiptu pa je denimo simbolizirala plodnost. V primerjavi z belo barvo žalovanja, ki ima v sebi nekaj mesijanskega in pomeni žalovanje kraljev in bogov, simbolizira črna barva žalovanje brez upa. Črno je povezano z zlom, nezavednim, tisti, ki je v družini slab, je črna ovca, če imamo o nekom slabo mnenje, mu damo črno piko, če slutimo kaj slabega, imamo črne misli, črne slutnje (Chevalier 1993, 90–93). Črna barva ima

simbolne pomene smrti, žalujoči nosijo črno obleko, pri pogrebni maši in na veliki petek je črne barve tudi duhovnikovo zgornje mašniško oblačilo. Že od antike je črna barva povezana z melanholijo, po ljudskem prepričanju je center melanholije iskati v črnem žolču, ki naj bi se pri melanholikih izločal v kri (Dobrovol'skij 2002, 251). Po ljudskem verovanju je črna tudi barva hudiča, pekla, zla, v pravljicah se v podobi črnih živali pojavljajo zla bitja, iz ljudske simbolike poznamo črne ptice (vrani, krokarji), ki oznanjajo smrt, črna mačka prinaša nesrečo, če nam prekriža pot itd. Črna barva označuje tudi konzervativnost, kaže na odpoved posvetnemu razkošju in je postala oblačilna barva duhovščine.

3.1.1 Črna barva ima v slovenskih frazemih naslednje simbolne pomene: a) slab značaj: *imeti črno dušo* (tudi *imeti umazano dušo*), *biti črna ovca v družini* (biti slab, odstopati od norme), b) slabo, negativno: *pri na črno listo* ,biti na seznamu negativnih, osumljenih oseb', *dobiti črno piko* ,imeti slabo mnenje o kom', c) ilegalno: *na črno prodajati*, *na črno zidati* (brez dovoljenja), *črni trg*, d) pesimizem, nesrečo: *črne misli*, *gledati skozi črna očala*, *prikazovati stvari v črni luči/s črnimi barvami*, *črni dnevi*, e) jezo: *črno gledati* ,jezo gledati', e) intenzivnost: *vse črno jih je* ,zelo veliko', *plačal bo, da bo črn* ,zelo veliko', *gara kot črna živina* ,zelo gara', *nabil te bom, da boš ves črn* (zelo), podobno še *črna groza*, *črna žalost*, *črn obup* idr.

Simbolika črne barve je v frazemih zelo obsežna in razširjena v območju slabega, lahko pomeni slab značaj, nekaj slabega, negativnega, ilegalno, jezo, pesimizem, nesrečo, intenzivnost. Simbolika črne barve se sicer pogosto pojavlja v kontrastu s simbolnim pomenom bele barve, a ne zmeraj, tako frazema *črno gledati* in *z belim gledati* obakrat pomenita jezo gledati.

3.2 Siva barva

3.2.0 Siva barva predstavlja prehod med belo in črno barvo. Pogosto ima sovražne in slabe pomene, vzroke zato je nemara iskati v sivi barvi neba in s tem povezanimi nezemeljskimi silami, z zorenjem sive plesni itd. Sivo barvo povezujemo tudi s starostjo, pomenski prenosi, ki so nastali na podlagi sivih las, imajo pozitivne pomene (odličnost, izkušnost, čast).

3.2.1 Siva barva ima v frazemih naslednje simbolne pomene: a) nejasnost, nedoločnost: *v sivi davnini* ,nekoč, pred davnim časom', *siva eminenca* ,neka pomembna, vplivna oseba iz ozadja', b) slabo: *sivi dnevi* ,neprijetni, monotoni dnevi', *siva teorija* ,v praksi neuresničljivo'.

V enem delu je simbolika sive barve (ilegalno, nedovoljeno) podobna črni, vendar ima nekoliko omiljene pomene (*kupiti na sivem trgu*). Frazemi, kot so *imeti sive lase* ,biti star', *v sivi starosti* ,v visoki starosti', *delati si sive lase* ,delati si skrbi', niso simbolno, ampak metonimično motivirani.

3.3 Rdeča barva

3.3.0 Rdeča barva je med vsemi barvami najstarejša, v starem Egiptu so jo dobivali iz drevesnih uši in je bila zelo draga, takoj za škrlatno. Že v kameni dobi je dobila simbolne pomene in bila povezana z magičnimi predstavami; rdeča zemlja, s katero so posipali trupla, naj bi zagotavljala posmrtno življenje, rdeče zaviti amuleti naj bi odganjali demone itd. (Lurker 1991, 634). Zaradi dragocenosti je

postala barva oblačil cerkvenih in državnih dostojanstvenikov, v srednjem veku so lahko rdeče plašče nosili le plemiči, vse do srede 18. stoletja je bila barva oblačil meščanskih bogatašev (Kovačev 1997, 38). Simbolika rdeče barve je v najtesnejši povezavi z ognjem in krvjo in je razvila močno ambivalentno simboliko glede na to, ali gre za svetlo ali temno barvo, svetla kaže na dnevno, moško, sredobežno, aktivno, temna pa na žensko, skrivnostno, nočno, sredotežno (Chevalier 1993, 505). Rdeča barva je barva življenja, po ljudskem prepričanju je rdečica na obrazu znak zdravja in vitalnosti, to izraža tudi nemški pregovor *Heute rot, morgen tot*. Rdeča barva simbolizira ljubezen, sovraštvo, jezo, impulzivnost, vznemirjenje, strast, poželenje, zadrego, sram, skratka, občutja, ki so povezana z valovanjem krvi, s toploto in dinamiko ognja. V tradicionalni simboliki je rdeča barva tudi barva moči, vojne, obrambe, aktivnega, moškega principa, v politiki je barva socialistične revolucije, komunizma, v vsakdanjem življenju (npr. v prometu) označuje nevarnost, prepoved. V krščanstvu simbolizira svetega duha, po drugi strani je po ljudskem prepričanju barva pekla, v krščanski ikonografiji (podoba Kristusa v rdečem plašču) ima simbolni pomen brezmejne moči in ljubezni, v katoliški liturgiji je barva mučenikov, trpljenja, Kristusove ljubezni. Iz svetega pisma poznamo podobo Babilonke, odete v rdeče oblačilo, ki simbolizira pohotnost in nemoralnost. Kovačeva ugotavlja, da se pomeni rdeče barve v slovenskem kulturnem prostoru v glavnem pokrivajo z njeno simboliko v evropski kulturni tradiciji ali segajo celo čez evropske meje, obenem pa tudi, da so iz slovenske simbolike izginili nekateri univerzalni pomeni. Pri nas namreč rdeča barva ni pojmovana kot moška barva, pa tudi simbolika temno rdeče ni več vezana na plodnost kot v nekaterih tradicionalnih kulturah (Kovačev 1997, 120).

3.3.1 Rdeča barva ima v slovenskih frazemih naslednje simbolne pomene: a) pomembnost: *rdeča nit pogovora* (razlaga frazema poteka na podlagi metafore MISLI SO LINEARNE POTI in na simboliki rdeče barve kot pomembne barve). Podobno je s frazemom *pogriniti rdečo preprogo pred kom*, ‚zelo pomemben sprejem‘ (razlaga temelji na podobi in na simboliki rdeče barve kot pomembne barve), b) prepoved: *prižgati rdečo luč* ‚uradno prepovedati kaj‘, *uporabiti rdeč svinčnik* ‚prečrtati kaj zaradi nestrinjanja‘, c) komunizem, socializem: *rdeča revolucija*.

3.4 Rožnata barva

3.4.0 Rožnata barva v kulturni simboliki nima pomembnejše vloge,⁹ največkrat je povezana s simboliko rož. Kot svetla barva, ki nastane z mešanjem bele in rdeče, evocira pozitivne pomene, je priljubljena oblačilna barva deklic, pri odraslih deluje kičasto, po ljudskem prepričanju je rožnata barva obraza znak vitalnosti in zdravja.

3.4.1 Simbolika rožnate barve v frazemih je najpogosteje v nasprotju s simboliko črne barve. Rožnata barva ima v frazemih pomene a) pozitivno, dobro: *rožnat položaj* ‚dober, ugoden položaj‘, *rožnati časi* ‚dobri časi‘, b) optimistično: *gledati kaj v rožnati luči*, *gledati kaj skozi rožnata očala* ‚optimistično, lepše, kot je v resnici‘, c) veselo: *biti rožnate volje* ‚veselo razpoložen‘.

⁹ Lurker v svojem slovarju (Wörterbuch der Symbolik, 1991) tej barvi ni namenil posebnega gesla.

3.5 Zelena barva

3.5.0 Zeleno barvo radi povezujemo z naravo, ker se tam najpogosteje nahaja, njena simbolika je ambivalentna, največkrat simbolizira pozitivna čustva in občutja, mladost, rast, zdravje, energijo, obnavljanje, upanje, a tudi duhovno nezrelost, zavist,¹⁰ strupenost, razkroj, hudobnost (Dobrovol'skij 2002, 282). Zelena barva je tudi barva demoničnih bitij, po ljudskem izročilu se v podobi zelenega lovca prikazuje vrag, kot barva strupene plesni ter lakov in barvil, ki so vsebovala arzen, simbolizira tudi strup. Podobno kot v naravi pomeni zelena barva tudi v krščanski tradiciji vstajenje in večno življenje, v liturgiji simbolizira svetega duha in je prav tako povezana s simboliko življenja (Dobrovol'skij 2002, 281). Zelena barva simbolizira tudi zdravje, energijo, ob povečani okoljski ozaveščenosti nastajajo v jeziku nove zveze s simbolnim pomenom zelene barve (npr. *zelena pljuča mesta* ‚park‘, *zelena energija* ‚okolju prijazna energija‘ itd.); v prometnem znakovnem sistemu je postavljena v nasprotje z rdečo barvo. Lurker (1991, 268) navaja, da je v nemški ljudski pesmi zelena barva tudi simbol ljubezni (»die grüne Seite«, ‚zelena stran je srčna stran‘). V slovenski kulturi je zelena barva po priljubljenosti na tretjem mestu, zaradi ambivalentne simbolike pa je odnos do te barve skrajno pozitiven ali negativen (Kovačev 1997, 125).

3.5.1 Zelena barva ima v frazemih naslednje simbolne pomene: a) dobro, uspešno: *priti na zeleno vejo*¹¹ ‚gmotno si opomoči‘, b) dovoljenje: *prižgati zeleno luč za kaj*¹² ‚dobiti dovoljenje za kaj‘, c) nezrel, neizkušen: *biti še zelen*, *biti še moker*, *biti še zelen za ušesi* ‚biti še mlad, neizkušen‘,¹³ č) zelo, veliko: *zelena zavist*, *biti zelen od zavisti*,¹⁴ *biti zelen od jeze*, *biti zelen od strahu*. Simbolni pomeni zelene barve so v frazemih še opazno povezani s podobo (*biti še zelen* ‚mlad, nezrel‘).

3.6 Modra barva

3.6.0 Pri Slovencih priljubljenost modre barve sovпада z njeno priljubljenostjo v evropskem prostoru (Kovačev 1997, 120). V ljudski simboliki je najbolj znana kot barva zvestobe in jo simbolizirajo modri cvetovi vijolice, spominčice (Dobrovol'skij 2002, 272). Zaradi asociacij z nebom in morjem simbolizira oddaljenost, neskončnost, prostost, svobodo, nedoločnost, tudi sanje, hrepenenje, otožnost. Posebej priljubljena

¹⁰ Po ljudskem prepričanju je sedež jeze in zavisti v žolču, ki naj bi povzročal zeleno oziroma rumeno barvo na obrazu (Dobrovol'skij 2002, 287).

¹¹ Frazem je mogoče razlagati tudi metaforično na podlagi podobe in konceptualne metafore USPEH JE ZGORAJ.

¹² Frazem je simbolno motiviran glede na znakovni sistem v prometu (zelena luč na semaforju).

¹³ Frazem je motiviran tudi na konceptualni metafori ČLOVEK JE RASTLINA, simbolni pomen zelene barve temelji na splošnem vedenju o zeleni barvi mladih rastlin.

¹⁴ Barve poudarjajo intenzivnost jedrne besede, v barvnem simbolu je delno ohranjena ikončnost, saj se obraz ob zavisti, jezi, strahu barvno spreminja. V nemških ustreznikih je zavist povezana z zeleno ali rumeno barvo ali pa kar z obema (*grün/gelb vor Neid werden*, *grün und gelb vor Neid werden*), jeza pa z zeleno in modro barvo ali zeleno in rumeno barvo (*sich grün und blau ärgern*, *sich grün und gelb ärgern*, *grün und gelb / grün und blau vor Ärger*), lahko se pojavita tudi črna in modra barva (*sich schwarz und blau ärgern*).

je bila v romantiki (npr. Novalisov sinji cvet kot simbol romantične poezije, neskončnega, nedoločnega hrepenenja) in simbolizmu (sinja ptica pri Maeterlincku).

Med vsemi barvami je modra najbolj hladna, zato implicira čustveno hladnost, razsodnost, umirjenost, zaradi čistosti in prosojnosti tudi iskrenost, naklonjenost, prijateljstvo (Kovačev 1997, 120–121). V preteklosti je imela modra barva kljub pretežno pozitivnim tudi negativne pomene, bila je barva laži, prevare, pretvarjanja, čarovništva itd. (Dobrovol'skij 2002, 273). V krščanstvu modra barva evocira božjo prisotnost, podobno tudi v krščanski ikonografiji, npr. Marijin nebeško modri plašč (Lurker 1991, 101). Modra barva simbolizira tudi nedolžnost in čistost.

3.6.1 V frazemih se lahko pojavljajo modra, zelena in rumena barva sinonimno in tvorijo variante frazemov (npr. *biti zelen/moder/rumen od jeze*). Barva kože na obrazu se ob jezi spreminja, prehodi med zeleno in modro pa niso zmeraj ostro razmejeni, ob tem sta zelena in rumena barva tudi v naravi pogosto skupaj (barva sonca in trave), prav tako vemo, da nastane zelena z mešanjem rumene in modre barve. Motivacija teh frazemov je prej metonimična kot simbolna, saj je spremenjena barva obraza posledica jeze. V nemških frazemih lahko te barve nastopajo v paru in z aliteracijo ustvarjajo tudi zvočni učinek (*grün und gelb vor Neid werden, sich grün und gelb ärgern*). Simbolika modre barve je v slovenskih frazemih skromna, modra pomeni: a) zelo, veliko: *biti moder od zavisti* in b) plemiški rod: *v njem se pretaka modra kri*. Frazem *dobiti modro kuverto* 'dobiti odpoved' je metonimično motiviran, interpretacija frazema *narediti plavega* 'izostati od dela' temelji na poznavanju zgodovinskih okoliščin.¹⁵ V nemških frazemih je simbolika modre barve bolj razvejena in lahko pomeni še: veliko neprijetnost (*blaues Wunder*, 'veliko neprijetno presenečenje'), nemogoče, laž (*jmdm. das Blaue vom Himmel versprechen* 'obljubiti komu kaj nemogočega', *jmdm. blauen Dunst vormachen* 'vleči koga za nos'), nedoločno, nejasno (*ins Blaue fahren* 'peljati se v neznano, brez cilja') idr. Ruski jezik pozna dva povsem samostojna koncepta za modro barvo, *sinij* za temno modro in *goluboj* za svetlo modro, oba sta razvila tudi samostojno kulturno simboliko (Dobrovol'skij 2002, 229).

3.7 Rumena barva

3.7.0 Rumena barva je cenjena predvsem v azijskem prostoru, na Kitajskem je barva sreče, kraljev, monarhov, medtem ko je v evropski kulturi razvila vrsto negativnih simbolnih pomenov in velja za eno najmanj zaželenih barv, pogosto je povezana z negativnimi čustvi in občutki, kot so zavist, ljubosumje, nezaupanje, strahopetnost, sovraštvo (Kovačev 1997, 122), v srednjem veku so jo uporabljali za stigmatizacije, z njo so označevali izdajalce, prostitutke, krivoverce, izdajalce, podobno še tudi v 20. stoletju Jude. V povezavi z blatom označuje gnus, strup, škodljivost, kot najbolj svetla in bleščeča barva je postala barva najrazličnejših opozoril. Pozitivne pomene

¹⁵ Nemška ustreznika temu frazemu sta *blau machen* in *blauer Montag*. Ena od razlag, ki jih za nemški frazem *blauer Montag* (ugs.) 'ponedeljek, ko izostaneš od dela' ponuja Duden, je, da je bila v srednjem veku ob nedeljah in praznikih za obrtnike predpisana modra barva obleke; ker je bil ponedeljek po starem obrtniškem običaju za mojstre dela prost dan, naj bi modro obleko nosili tudi ob prostih ponedeljkih (2002, 124).

je razvila zaradi asociacij s soncem, tako simbolizira svetlobo, mladost, energijo, radost, življenje, veselje, kot nasičena rumena barva tudi zrelost, jesen, rodovitnost. Rumena barva je v tesni povezavi s čutnostjo, že v stari Grčiji je bila barva prostitutk, prav tako v srednjem veku (Lurker 1991, 236). V ljudski zavesti živi rumena barva predvsem kot barva zavisti in sovraštva, ta simbolika se prekriva tudi z zeleno barvo. Rumena obarvanost obraza pri zavistnih in jeznih ljudeh naj bi bila posledica izločanja žolča, ki je po ljudskem prepričanju sedež jeze (Dobrovol'skij 2002, 287).

3.7.1 Simbolika rumene barve v slovenskih frazemih je omejena na pomene: a) intenzivnost: *rumen od zavisti, rumen od strahu, rumen od jeze*, b) veliko: *na travniku je vse rumeno zlatic*, c) senzacionalen: *rumeni tisk*, c) neumen: *ti si pa res rumen* (nar.) ‚neumen‘.

4. Sklep

Simbolika barv določa v vseh kulturah jedro simbolnega sistema, deloma je splošna, vendar je v posameznih kulturnih območjih tudi različna, razlike se pokažejo celo znotraj iste kulture, saj ima lahko posamezna barva vrsto različnih, pogosto celo nasprotnih pomenov. Človek je z barvami kar najtesneje povezan, pri čemer mislimo na psiho-fiziološke, estetske in druge učinke barv na človeka pa tudi na simboliko barv v različnih semiotičnih sistemih, kot so religija, miti, ljudsko slovstvo, literatura, umetnost, liturgija itd. Barve imajo posebno mesto tudi v jeziku, ne nazadnje nam frazeološka primera *biti bled kot smrt* pove, da nam pomeni barva toliko kot življenje, nekateri teoretiki so prepričani, da se skozi barvne pojme kaže tudi človekov pogled na svet.

V frazemih se barve zapisujejo v dobesednem, metaforičnem, metonimičnem in simbolnem pomenu. Simbolika barv v slovenskih frazemih je razvita ob beli, črni, sivi, rdeči, rožnati, zeleni, modri in rumeni barvi, najmočnejše ob konceptih bele, črne in rdeče barve, medtem ko je pri preostalih precej redka. Simbolika barv v frazemih slovenskega jezika se bistveno ne oddaljuje od simbolnih pomenov, ki jih imajo barve v evropski kulturi. V primerjavi z metaforično motiviranimi barvnimi frazemi, ki temeljijo na konceptualni metafori in ohranjajo ikoničnost, so simbolno motivirani barvni frazemi precej abstraktni. Ikoničnost se najbolj kaže ob simboliki zelene barve.

Literatura

- Dobrovol'skij, Dmitrij, Piirainen, Elisabeth, 2002, *Symbole in Sprache und Kultur*, Bochum, Brockmeyer.
- Földes, Csaba, 1991, Farbbezeichnungen als phraseologische Strukturkomponenten im Deutschen, Russischen und Ungarischen, »EUROPHRAS, 90«, hrsg. von Christine Palm, Uppsala, 77–89.
- Gipper, Helmut, 1955, Die Farbe als Sprachproblem, *Zeitschrift für angewandte Sprachwissenschaft*, 1, 135–145.

- Goethe, J. W., 1959, *Schriften zur Farbenlehre I*, 21. Band, Gesamtausgabe der Werke und Schriften in 22. Banden, Stuttgart.
- Kovačev, Asja Nina, 1997, *Govorica barv*, Vrba, Prešernova družba.
- Lotman, Jurij, M., 1974, *Aufsätze zur Theorie und Methodologie der Literatur und Kultur*, hrsg. von Karl Eimermacher, Kronberg, Scriptor.
- Suntrup, Rudolf, 1992, Liturgische Farbenbedeutung im Mittelalter und in der frühen Neuzeit, *Symbole des Alltags – Alltag der Symbole*, hrsg. von Gertrud Blaschitz etc., Graz.
- Trstenjak, Anton, 1996, *Psihologija barv*, Ljubljana, Inštitut Antona Trstenjaka.

Slovarji

- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, 1993, *Slovar simbolov*, prev. Stane Ivanc, Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Debenjak, Doris, Božidar, Primož, 2001, *Veliki nemško-slovenski slovar*, Ljubljana, DZS.
- Debenjak, Doris, Božidar, Primož, 2003, *Veliki slovensko-nemški slovar*, Ljubljana, DZS.
- Keber, Janez 2003, *Frazeološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*, Ljubljana, Založba ZRC SAZU.
- Lurker, Manfred, 1991, *Wörterbuch der Symbolik*, Stuttgart, Alfred Kröner V.
- Redewendungen*, Wörterbuch der deutschen Idiomatik, 2002, Duden 11, Mannheim etc., Dudenverlag.
- Stilwörterbuch der deutschen Sprache*, 1970, Duden 2, Mannheim etc., Dudenverlag.
- SSKJ I–IV = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I (A–H, 1970), II (I–Na, 1975), III (Ne–Pren, 1986), IV (Preo–Š, 1985), V (T–Ž, 1991), Ljubljana, DZS.

Colours and their Symbolism in Culture and Language

Summary

*The symbolism of colours determines the core of the symbolic system in all cultures; to a certain degree it is general but tends to differentiate in individual cultural areas. Differences can be seen even within a single culture, since one colour can have a number of various, frequently even opposite meanings. Human beings are closely connected to colours in terms of psychological, physiological, aesthetic and other effects of colours, as well as in terms of colour symbolism in various semiotic systems, such as religion, myths, folk tales, literature, art, liturgy, etc. Also, the position of colours in language is quite specific; last but not least the phraseological simile **biti bled kot smrt**, 'to be deathly pale' relates to life. Some theorists believe that even a person's view of the world is reflected through colour notions. Colours in phrasemes occur in literal, metaphoric, metonymic and symbolic meanings. The*

study of symbolism of colours in Slovene phrasemes was focused on white, black, grey, red, pink, green and blue; the concepts of white, black and red turned out to be the most frequent, whereas the symbolism of other colours is relatively modest. The symbolism of colours in Slovene phrasemes is not radically different from that in European culture in general. Compared to metaphorically motivated colour phrasemes, which originate in conceptual metaphors and preserve iconic features, the symbolic motivated colour phrasemes tend to be rather abstract. The iconic features are most evidently shown in the symbolism of the green colour.

Jožica Čeh, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000
Maribor
E-pošta: jozica.ceh@uni-mb.si

Vežljivost poljskih glagolov s predpono *w(e)-* in slovenskih glagolov s predpono *v-*¹

Maria Wtorkowska

IZVLEČEK: V prispevku je na podlagi pomensko-skladenjskih razčlemb poljskih ter slovenskih glagolskih tvorjenk predstavljena njihova vežljivost in pomen, ki ga vnaša predpona ter funkcije, v katerih nastopa predpona *w(e)-*, *v-* v glagolskih tvorjenkah.

Ključne besede: glagolske tvorjenke, slovenske glagolske tvorjenke s prefiksom *v-*, poljske glagolske tvorjenke s prefiksom *w(e)-*, vežljivost glagolov s prefiksom *v-* in *w(e)-*.

ABSTRACT: On the basis of semantic-syntactical analyses of Polish and Slovene verbal derivatives the article discusses their valency and meaning, determined by the prefix, and the functions the prefixes *w(e)-* and *v-* have in verbal derivatives.

Key words: derived verbs, Slovene derived verbs with the prefix *v-*, Polish derived verbs with the prefix *w(e)-*, syntactic valency of verbs with the prefixes *v-* and *w(e)-*.

Analiza je temeljila na predponskih glagolih v skladenjskih zvezah, od katerih so večina poljske izpeljanke s predpono *w(e)-*, ki sem jih izpisala iz *Slovarja poljskega jezika* v uredništvu W. Doroszewskega (SJPD 1958–1969),² *Slovarja poljskega jezika* v uredništvu M. Szymczaka (SJPSz 1978–1981)³ in *Slovarja sodobnega poljskega jezika* v uredništvu B. Dunaja (SWJP 1996)⁴, ter slovenske tvorjenke s predpono *v-*, ki sem jih izpisala iz enozvezkovnega *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*

¹ Članek je del doktorske razprave, napisane pod mentorstvom prof. dr. hab. Božene Ostromečke-Frączak na Katedri za sodobni poljski jezik Univerze v Lodžu leta 2001.

² *Słownik języka polskiego*, ur. W. Doroszewski, I–X, XI zv.: Supplement, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1958–1969, IX zv., 803–1484, X. zv., 1–382, XI zv., 517–539; v nadaljevanju krajšava SJPD.

³ *Słownik języka polskiego*, ur. M. Szymczak, I–III, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978–1981; V: III zv., 646–878; v nadaljevanju krajšava SJPSz.

⁴ *Słownik współczesnego języka polskiego*, ur. B. Dunaj, Warszawa, Wydawnictwo „Wilga”, 1996, 1202–1300; v nadaljevanju krajšava SWJP.

(SSKJ 1994)⁵, iz njegovega dopolnila *Besedišča slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki* (BSJ 1998)⁶ in slovarske kartoteke⁷.

Prislovno določilo kraja, ki ga označuje glagolska tvorjenka s predpono w(e)- in v-, nastopa v adlativni ali krajevni vlogi. V zvezah: *wbić igłę w rękę* (vbosti iglo v roko), *wgnieść niedopalek w ziemię* (vgnesti ogorek v zemljo); *vbiti żebelj v steno*, *vtisniti koščke sadja v testo* so lokalizirani elementi: *igla*, *ogorek*; *żebelj*, *koščke sadja*, lokalizator pa: *roka*, *zemlja*; *stena*, *testo*. Prostor med lokaliziranim elementom in lokalizatorjem je t. i. območje, ki skupaj z lokalizatorjem opredeljuje sosedstvo, torej razmerje med njima. Razmerje med lokalizatorjem in lokaliziranim elementom označuje smer gibanja, ki je tukaj lokacija (določilo kraja odgovarja na vprašanje: kam? – *w rękę*, *w ziemię*; *v steno*, *v testo*). Predpona w(e)- in v- sporoča o smeri premikanja in vrsti sosedstva, o lokalizatorju pa obvešča predpona w(e)-, v- skupaj s kontekstom ali položajem. V primerih *wbić igłę*, *wgnieść niedopalek*; *vbiti żebelj*, *vtisniti koščke sadja* predpona w-, v- s pomenom 'noter, v notranjost' neposredno sporoča o gibanju k določenemu območju in o tem, da se to območje nahaja znotraj nekega lokalizatorja. O tem, da je lokalizator npr. *roka*, *zemlja*, *stena*, *testo*, sporočata kontekst ali pa položaj.

Za glagole premikanja s predpono w(e)- in v- je zelo značilna redna konotacija adlativnega prislovnega določila, izraženega pretežno s samostalnikom s predlogom **do** – za poljske tvorjenke – in samostalnikom s predlogom **v**, za slovenske tvorjenke; redkeje s samostalnikom in predlogom **na** za tvorjenke v obeh jezikih, npr. *wbiec do pokoju* (vteči v sobo), *wejść do domu* (vstopiti v hišo), *wjechać do miasta* (zapeljati v mesto), *wkroczyć na scenę* (vkorakati na prizorišče), *wpłynąć do portu* (zapluti v pristanišče), *wwieźć zboże do stodoły* (zapeljati žito v skedenj); *vjahati v Rim*, *vkorakati v dvorano*, *vkorakati na stadion*, *vnesti prtljago v sobo*, *vpluti v pristanišče*. V nekaterih primerih so se pojavile tudi zveze tvorjenk s predložnimi besedami v vlogi perlativnega prislovnega določila, vendar skupaj z adlativnim prislovnim določilom, npr. *muhe so vletele (kam?) v sobo (kod?) skozi odprto okno*, *(kam?) noter (kod?) skozi prezračevalno odprtino je prišel svež zrak*; *vdreti (kam?) v stanovanje (kod?) skozi okno*, *vtihotapiti se (kam?) v hišo (kod?) skozi okno*. Posamični slovenski primeri dokazujejo, da glagol s predpono v- konotira izključno perlativno prislovno določilo, brez drugega prislovnega določila npr. *vdeti žagico skozi luknjico*, *vpeljati vrvico skozi zanke*, *vtakniti prst skozi mrežo*, *vdihniti (zrak) skozi nos*, *vdihniti (plin) skozi usta*, *vjahati skozi na stežaj odprta vrata*. Včasih je razlog za to že sam pomen glagola, npr. vbosti 'pri šivanju potisniti kaj koničastega z vdeto nitjo v kaj trdnega, da pride skozi', vdeti 'diti kaj v uho šivanke tako, da pride skozi'.

⁵ *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana, DZS, 1994; V: 1485–1569; v nadaljevanju krajšava SSKJ.

⁶ *Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki A–Ž* (po gradivu za slovar sodobnega knjižnega jezika zbrane besede, ki niso bile sprejete v *Slovar slovenskega knjižnega jezika*), uredila Ivanka Šircelj-Žnidaršič, Ljubljana, ZRC, 1998, 898–939; v nadaljevanju BSJ.

⁷ Slovarska kartoteka, ki šteje okrog 6 milijonov listkov, se nahaja v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša pri ZRC SAZU v Ljubljani.

Tvorjenke s predpono **w(e)-** in **v-**, izpeljane iz glagolov, ki niso glagoli premikanja, največkrat konotirajo prislovno določilo kraja, izraženo pretežno s predložnim samostalnikom, kjer je predlog istoveten s predpono, po vzorcu: glagol + {koga / kaj} + **w(e)-**, **v** + tož.), npr. *wbić gwóźdź w ścianę* (vbiti žebelj v steno), *wdeptać niedopalek w ziemię* (vgnesti ogorek v zemljo); *vbity klin v skalo*, *vpićiti kol v ziemię*. Obvezni členi, ki jih konotirajo glagolske tvorjenke s predpono **w(e)-** in **v-**, so s skladskega vidika predmeti ali / in prislovna določila.

Glagolske tvorjenke s predpono **w(e)-** konotirajo predvsem prislovna določila kraja z enakim pomenom, torej prislovna določila kraja z adlativno ali lokativno smerjo; največkrat je to smer v notranjost predmeta, izražena s konstrukcijo: (**do** + rod. / **na** + tož. / **w(e)** + tož.), npr. *wejść do salonu* (vstopiti v salon), *wkroczyć na scenę* (vkorakati na prizorišče), *wjechać na parking* (zapeljati na parkirišče), *wejść do lasu / w las* (vstopiti v gozd), *wbić kołek w ścianę* (vbiti klin v steno), ali smer od spodaj na zgornjo površino predmeta (**na** + acc.), npr. *wnieść drabinę na strych* (nesti lestev na podstrešje), *wdrapać się na drzewo* (povzpeti se na drevo), redkeje usmerjenost pod predmet (**pod** + tož.), npr. *jaszczurka wślizgnęła się pod kamień* (Kuščarica se je splazila pod kamen), *wśliznąć się pod kołdrę* (smukniti pod odejo), *wejść pod stół* (zlesti pod mizo), na površino predmeta: (**na** + tož. / **w(e)** + tož.), npr. *wlać płyn na ranę* (vliti tekočino na rano), *wdepnąć w błoto, w kałużę* (zagaziti v blato, v lužo), ali med koga / kaj: (**między** + tož.), np. *wpisać tłumaczenie między wiersze łacińskiego tekstu* (vpisati prevod med pesmi latinskega besedila), *wmieścić się między ludzi* (vmešati se med ljudi), *wąż wpełzł między paprocie* (Kača se je splazila med praprot). Imamo tudi dva primera, ko glagol s predpono **w(e)-** konotira zveze v obliki: (**w** + mest.): *wprawić się w rozwiązywaniu zadań, w czytaniu* (izuriti se v reševanju nalog, v branju), *wszlifować wgłębienie w powierzchni noża* (vbrusiti zarezo v površin/i/o noža).

Tudi glagolske tvorjenke s predpono **v-** konotirajo predvsem krajevna določila z enakim pomenom, torej prislovna določila kraja adlativne ali lokativne smeri; najpogosteje je to smer v notranjost predmeta, izražena s predložno konstrukcijo **v**, torej s predlogom, ki je istoveten s predpono, redkeje **na**: (**na** + tož. / **v** + tož.), npr. *vkorakati na oder*, *vkorakati v dvorano*, *vkrcati se na ladjo*, *vpisati se na fakulteto*, *vpluti v pristanišče*, *vpluti v zaliv*, *vtihotapiti se v shrambo*, včasih gre za usmerjenost na površino predmeta: (**na** + tož.), npr. *včrtati smer pohoda na zemljevid*, *vliti alkohol na rano*, *vribati sol na površino sira*, *vrisati reko na karto*, ali med koga / kaj: (**med** + tož.), npr. *vdreti med sovražne enote*, *Madžari so se vklinili med Slované*, *Kače so se vplazile med drobni cvet*, *vpresti tanjša vlakna med debelejša*, *vriniti se med čakajoče*, *vstaviti kartonček med listke*, *všteti koga med svoje prijatelje*, *vtakniti koga med mornarje*. En primer predstavlja konotacijo s predlogom **k**: *vlo-masile so k njim bande rdečih gardistov*. Imamo tudi primere, ko glagol s predpono **v-** konotira določila v obliki: glagol + ({komu}) + {kaj} + (**v** + orod.), npr. *vžgati v kom jezo*, *vžgati v kom ljubezen*, *te besede so vžgale v njem strast*, *strast mu vžge plamen v očeh*, *v njem se vžge hrepenenje*, *ljubezen*.

A. Vidovič-Muha pri razčlenjevanju skladske vezljivosti predponskih glagolskih tvorjenk ugotavlja, da predpona kot besedotvorni morfem vpliva na pomen tvorjenega glagola, rezultat česar je seveda večja ali manjša sprememba skladske

vezljivosti predpanske glagolske tvorjenke v odnosu do osnovnega glagola. V zvezi z glagolskimi tvorjenkami s predpono v- avtorica preučuje njihovo desno in levo skladenjsko vezljivost: 1. leva vezljivost: D1 + GlagT = D1 + Glag: (*Kdo*) *vstopi* = (*Kdo*) *stopi*; GlagT ← **GlagP** v (kaj) ,noter' + **Fk**: (*Kdo*) *vstopi* ← (*Kdo*) *stopi* v (kaj) + **Fk**; in 2. (leva in) desna – tožilniška (T) vezljivost: a) GlagT + T = Glag + T: *vgravirati napis* = *gravirati napis*; GlagT ← **GlagP** kaj v (kaj) ,noter' + **Fk**: *vbiti klin* ← *biti klin* v (kaj) ,noter' + **Fk**; b) GlagT + T = Glag + T: *vlomiti vrata* = *lomiti vrata*; GlagT ← **GlagP** v ,noter' kaj + **Fk**: *vlomiti vrata* ← *lomiti* v ,noter' vrata + **Fk**. GlagT pomeni kraj dejavnosti. **D1** je imenovalniško določilo (osebek), **GlagT** je predponski glagol (v primerih 1. in a) izraža prostorsko usmeritev dejavnosti), **Glag** je predpanskemu glagolu ustrezajoč nepredponski glagol, **GlagP** je (skladenjsko) osnovni glagol, **Fk** je faznost glagola, ki izraža konec dejavnosti, **T** je tožilnik (Vidovič-Muha 1993, 181).⁸

Poljska predpona w(e)- in slovenska v- ne vplivata na spremembo prehodnosti, neprehodni glagoli pod njenim vplivom ne postanejo prehodni, npr. *wejść*, *wjechać*, *wkroczyć*, *wlecieć*, *wmaszerować*, *wpełznąć*, *wpłynąć*, *wśnić*, *wżenić się*; *vjadрати*, *vjahati*, *vjezditi*, *vkorakati*, *vleteti*, *vlomastiti*, *vplaziti se*, *vpluti* še naprej ostanejo neprehodni glagoli.

Tako predpona w(e)- kot tudi v- ima pri glagolskih tvorjenkah razširjevalno vlogo, ki temelji na povečanju števila členov, ki jih konotirajo brezpriponske podstave, iz katerih so tvorjenke nastale. Brezpriponski enovezljivi glagoli (ki konotirajo samo osebek), kakršni so neprehodni glagoli premikanja: *iść*, *jechać*, *lecieć*, *płynąć*; *jadrati*, *jahati*, *jezditi*, *korakati*, *leteti*, *pluti* itd., postanejo potem, ko dobijo pripono w(e)-, v-, dvovezljivi in obvezno konotirajo (razen osebka) tudi krajevno določilo v obliki prislovnega določila kraja. Pri poljskih tvorjenkah so ta določila pogosto izražena s predložnimi samostalniki z **do**, npr. *wejść do pokoju*, *wjechać do miasta*, *wpłynąć do portu*, redko pa z predlogom, ki bi bil enak predponi, npr. *wejść w las*. Pri slovenskih tvorjenkah pa so ta določila pogosto izražena s predložnimi samostalniki, pri katerih je predlog enak predponi, npr. *vjadрати v zaliv*, *vjahati v mesto*, *vkorakati v dvorano*, *vleteti v sobo*, *vpluti v pristanišče*. Tako pri slovenskih kot pri poljskih tvorjenkah redkeje naletimo na vezljivost izrazov s predlogom **na**, npr. *wkroczyć na scenę*, *wjechać na parking*; *vkorakati na oder*. Dvovezljivi brezpredložni glagoli premikanja (z dvema konotativnima elementoma), ki konotirajo osebek in predmet, torej prehodni glagoli tipa *ciągnąć* (vleči), *nieść* (nesti), *prowadzić* (voditi), *wieźć* (peljati); *nesti*, *peljati* postanejo potem, ko dobijo predpono w(e)-, v-, trivezljivi in konotirajo tudi obvezno prislovno določilo kraja v obliki predložnih zvez, npr. *wciągnąć kogoś do piwnicy* (zvleči koga v klet), *wnieść dziecko do karetki* (odnesti otroka v kočijo), *wprowadzić gości do pokoju* (pripeljati goste v sobo), *wwieźć zboże do stodoły* (zapeljati žito v skedenj); *vnesti prtljago v sobo*, *vpeljati novo osebo v pripoved*. Predpona s svojim pomenom daje tvorjenki konotacijo smernih določil, ki je osnovni glagoli nimajo – lahko imajo formalne po-

⁸ Ada Vidovič-Muha, 1993: Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom), *Slavistična revija* XLI/1, 181.

dobna, vendar neobvezna dopolnila, npr. *wbiec na górę* (steči gor), *wnieść drabinę na dach* (nesti lestev na podstrešje), *wwieźć kogoś dokądś* (vpeljati koga kam) poleg *biec (na górę)*, *nieść drabinę (na dach)*, *wieźć kogoś (dokądś)* in *vjahati v mesto*, *vkorakati v dvorano*, *vнести prtljago v sobo* poleg *jahati (kam)*, *korakati (kam)*, *nesti prtljago (v sobo)*. Zgodi se, da je lahko člen, ki ga konotira brezpriponski osnovni glagol, izražen z brezpredložnim določilom: *czytać książkę* (brati knjigo), *śluchać muzyki* (poslušati glasbo); *čítati knjigo*, *glumiti vlogo*, člen, ki ga konotira glagolska tvorjenka s predpono **w(e)-** in **v-** pa ima podobo predložne zveze (najpogosteje s predlogom, ki je enak predponi), npr. *wczytać się w książkę*, *wśluchać się w muzykę*; *včítati se v knjigo*, *vglumiti se v vlogo*. Prav tako se dogaja, da je člen, ki ga konotira brezpriponski osnovni glagol, predložna zveza, npr. *dumać o kimś / o czymś / nad kimś / nad czymś*, *marzyć o kimś / o czymś*, *myśleć o kimś / o czymś*; *misliti na koga / na kaj*, *sanjati o kom / o čem*, medtem pa ima člen, ki ga konotira glagolska tvorjenka s predpono **w(e)-** in **v-** tudi podobo zveze, vendar z drugim predlogom, npr. *wdumać się w coś*, *wmarzyć się w coś*, *wmyślić się w coś*; *vmisliti se v kaj*, *vsanjati se v kaj* – tvorjenka je pod vplivom predpone »izsilila« določeno slovnično obliko predmeta. To velja za predponsko-zaimenske tvorjenke. To so primeri, pri katerih ima predpona **w(e)-** in **v-** modifikacijsko funkcijo, ki temelji na spremembi slovnične oblike konotiranega člena.

A. Weinsberg razločuje štiri funkcije določila: ablativno, adlativno, perlativno in lokativno (Weinsberg 1973, 22–23, 1971, 145–151).⁹ Predpone podobno kot krajevna določila izpolnjujejo enake funkcije. Predpona **w(e)-** in **v-** je adlativno-lokativna predpona. Če glagol s predpono **w(e)-** in **v-** poimenuje dejavnost premestitve vršilca dejanja ali njenega objekta (lokalizirani element) v smeri lokalizatorja, tedaj ima predpona **w(e)-** in **v-** pri taki tvorjenki adlativno vlogo, npr. *wbiec*, *wczolgać się*, *wejść*, *wjechać*; *vjahati*, *vjadрати*, *vkorakati*, *vpluti*. To so prostorske funkcije predpone **w(e)-** in **v-**, ki v smernih glagolskih tvorjenkah informira o adlativni smeri dejavnosti, pri kateri je lokalizirani element dosegel lokalizator in v sredotežni smeri prestopil njegovo mejo, npr. *wbiec do pokoju*, *wejść do domu*; *vjahati v mesto*, *vkorakati v dvorano*. Predpona **w(e)-** pri poljskih glagolskih tvorjenkah smeri informira tudi o adlativni smeri dejavnosti, povezani z dosego lokalizatorja, ko se ta nahaja više od območja, na katerem se je začela dejavnost, npr. *wbiec na piętro* (steči v nadstropje), *wdrapać się na drzewo* (splezati na drevo), *wejść na szczyt* (stopiti, doseči vrh). Ti glagoli konotirajo adlativno določilo: *wejść do mieszkania* (vstopiti v stanovanje), *wnieść wózek na piętro* (nesti voziček v nadstropje); *vjahati v Rim*, *vpluti v zaliv*. Predpona **w(e)-** informira tudi o neposredni bližini, stiku med lokaliziranim elementom in lokalizatorjem, npr. *wtulić twarz w poduszkę* (zariti obraz v blazino). Predpona **w(e)-** in **v-** informira tudi o lokativni usmerjenosti dejavnosti, ki je povezana s prodorom do lokalizatorja in prestopom njegove meje v sredotežni smeri, npr. *wbić*, *wessać się*; *vbiti*, *vsesati se*. Ti glagoli konotirajo lokativno dolo-

⁹ Adam Weinsberg, *Przymyki przestrzenne w języku polskim, niemieckim i rumuńskim*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1973, 22–23. in Adam Weinsberg, 1971: Okoliczniki miejsca a przedrostki przestrzenne, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, XXVIII, 145–151.

čilo: *wbić gwóźdź w ścianę, wkleić zdjęcia do albumu; vbetonirati vijake v zid, vbiti žebelj v steno, vlepiti slike v album.*

Predpona **w(e)-** in **v-** kaže tudi na začetni moment dejavnosti, npr. *wprowadzić, włączyć, wnieść; vključiti, vnesti, vpeljati*, npr. *wejść do akcji* (stopiti v akcijo), *włączyć komputer* (vključiti računalnik), *wprowadzić nowy towar na rynek* (uvesti novo blago na tržišče); *vključiti luč, vnesti spremembe v gospodarstvo, vpeljati računalnike v proizvodnjo.*

Predpona **w(e)-** in **v-** opravlja tudi perfektivizacijsko funkcijo, ki temelji na spremembi vida iz nedovršnega v dovršni, npr. *lać – wlać, klepać – wklepać; liti – vliti, pluti – vpluti*. Podstave teh glagolov so brezpredponski nedovršni glagoli. Izjemoma so podstava brezpriponski dovršni glagoli, npr. *kupić – wkupić, puścić – wpuścić, rzucić – wrzucić, strzelić – wstrzelić, paść – wpaść; kupiti – vkupiti, pasti – vpasti, poklicati – vpoklicati*. Obrazilo, ki perfektivizira **w(e)-** in **v-** (tvori dovršnike iz nedovršnikov), pa tudi druge predpone, najpogosteje poleg podovršnja spremeni leksikalni pomen glagola. Le v nekaj primerih je predpono **w(e)-** in **v-** mogoče imeti za morfem z zgolj vidsko perfektivizacijsko funkcijo, npr. *gramolić się – wgramolić się, grzęznąć – wgrzęznąć, ryc – wryć; korakati – vkorakati, kovati – vkovati, riti – vriti*. Izključno vidsko funkcijo je mogoče pripisati predponi **w(e)-** in **v-**, ki nastopa pri takih dovršnih glagolih, iz katerih ni mogoče tvoriti nedovršne glagole; možnost tvorbe nedovršnih glagolov iz danega dovršnega predponskega glagola (imperfektivizacija) je znamenje, da predpona poleg vidske funkcije modificira pri tem tudi leksikalni pomen glagolske osnove, npr. *lać → wlać → wlewać, klepać → wklepać → wklepywać, kuć → wkuć → wkuwać; liti → vliti → vlivati, nesti → vnesti → vnašati, risati → vrisati → vrisovati, tovoriti → vtovoriti → vtovarjati.*

prevedel Nikolaj Jež

Viri in literatura

- Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki A–Ž*, ur. Ivanka Šircelj-Žnidaršič idr. Ljubljana 1998, ZRC, ZRC SAZU.
- Gramatyka współczesnego języka polskiego*, red. S. Urbańczyk, t. 2 *Morfologia*, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa 1998: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Milena Hajnšek-Holz, O pomenih slovenskih predpon, *XIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1978, 33–58.
- Anna Krupianka, *Formacje czasownikowe z przedrostkiem o- (ob-) w języku polskim*, Toruń 1969.
- Anna Krupianka, Próba logiczno-syntaktycznej klasyfikacji czasowników przedrostkowych, *Z polskich studiów slawistycznych*, Seria 3: Językoznawstwo, Warszawa 1968.
- Barbara Kudra, Wpływ przedrostków na łączliwość składniową czasowników ruchu. *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Linguistica* 28, Łódź 1993.

- Janina Kwiek-Osiowska, Tendencje rozwojowe czasowników prefiksalnych we współczesnej polszczyźnie, *Poradnik Językowy* 1986, zv. 2., 109–114.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana 1994, DZS.
- Slovenski pravopis*. Ljubljana 2001, ZRC, ZRC SAZU.
- Słownik języka polskiego*, red. Witold Doroszewski, t. I–X, t. XI, Warszawa 1958–1969, Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”.
- Słownik języka polskiego*, red. Mieczysław Szymczak, t. I–III, Warszawa 1978–1981, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Słownik współczesnego języka polskiego*, red. Bogusław Dunaj, Warszawa 1996, Wydawnictwo „Wilga”.
- Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, Obzorja.
- Ada Vidovič-Muha, *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženek*, Ljubljana 1988, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete in Partizanska knjiga.
- Ada Vidovič-Muha, *Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom)*, *Slavistična revija* 1993, XLI/1, 161–192.
- Adam Weinsberg, Okoliczniki miejsca a przedrostki przestrzenne, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 1971, z. XXVIII, 145–151.
- Adam Weinsberg, *Przymyki przestrzenne w języku polskim, niemieckim i rumuńskim*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1973.
- Halina Zgólkowa, Czasowniki przedrostkowe we współczesnej polszczyźnie. *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, 1988, t. XXIV, 301–308.
- Andreja Žele, *Vezljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)*, Ljubljana 2001, ZRC, ZRC SAZU.

The Valency of Polish Verbs with the Prefix w(e)- and Slovene Verbs with the Prefix v- Summary

*The article brings a discussion on the syntactic valency of Polish verbs with the prefix w(e)- and Slovene verbs with the prefix v- and the functions of the prefixes w(e)- and v- in Polish and Slovene verbal derivatives. Verbal derivatives with the prefixes w(e)- and v- relate to the adverbial adjuncts of place having adlative and locative functions. For verbs of movement with the prefixes w(e)- and v- the connotation of the adlative adverbial adjunct is fairly typical; the adjunct is expressed mainly by a noun with the preposition **do** for Polish derivatives and by a noun with the preposition **v** for Slovene derivatives. Less frequent are the combinations of a noun with the prefix **na** in both languages, e.g. *wbiec do pokoju* (*vteči v sobo*), *wejść do domu* (*vstopiti v hišo*), *wjechać do miasta* (*zapeljati v mesto*), *wkroczyć na scenę* (*vkorakati na prizorišče*), *wpłynąć do portu* (*zapluti v pristanišče*), *wwieźć zboże do stodoły* (*zapeljati žito v skedenj*); *vjahati v Rim*, *vkorakati v dvorano*, *vkorakati na stadion*, *vnesti prtljago v sobo*, *vpluti v pristanišče*. Derivatives with the prefixes*

w(e)- and v-, which are not derived from the verbs of motion, mostly connote the adverbial adjunct of place that is most commonly expressed by a prepositional noun – in these cases the preposition is identical to the prefix, e.g. wbić gwóźdź w ścianę (vbiti žebelj v steno), wdeptać niedopalek w ziemię (vgnesti ogorek v zemljo); vbiti klin v skalo, vpičiti kol v zemljo. Prefixes w(e)- and v- both have a function of expanding the verbal derivatives. This function is based on the increment of the number of items, which are connoted by the unprefixated bases from which the derivatives originate.

**Łączliwość składniowa polskich czasowników z prefiksem w(e)-
i słoweńskich czasowników z prefiksem v-
Streszczenie**

*W artykule przeanalizowano łączliwość składniową polskich czasowników z prefiksem w(e)- i słoweńskich czasowników z prefiksem v- oraz funkcje, jakie pełni ten przedrostek w polskich i słoweńskich formacjach werbalnych. Okoliczniki miejsca konotowane przez derywaty czasownikowe z prefiksem w(e)- i v- występują w funkcji adlatywnej bądź lokatywnej. Dla czasowników ruchu z prefiksem w(e)- oraz v- charakterystyczna jest bardzo regularna konotacja okolicznika adlatywnego wyrażonego głównie rzeczownikiem z przyimkiem **do** – dla polskich formacji i rzeczownikiem z przyimkiem **v** dla formacji słoweńskich, rzadziej z przyimkiem **na**, dla derywatów obu języków, np. wbiec do pokoju, wejść do domu, wjechać do miasta, wkroczyć na scenę, wpłynąć do portu, wwieźć zboże do stodoły; vjahati v Rim, vkorakati v dvorano / na stadion, vnesti prtljago v sobo, vpluti v pristanišče. Formacje z prefiksem w(e)- i v- powstałe od werbów nie będących czasownikami ruchu najczęściej konotują okolicznik lokatywny wyrażony głównie rzeczownikiem z przyimkiem tożsamym z przedrostkiem, np. wbić dgwóźdź w ścianę, wgnieść niedopalek w ziemię; vbiti klin v skalo, vpičiti kol v zemljo. Przedrostek w(e)- i v- pełni między innymi funkcję rozszerzającą, która polega na zwiększeniu członów konotowanych przez bezprefiksalne podstawy, od których te derywaty powstały.*

Maria Wtorkowska, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
E-pošta: mwtorkowska@yahoo.com

Povezava med vezljivostnimi lastnostmi glagola in njegovimi prvostopenjskimi samostalniškimi izpeljankami

Mojca Tomišić

IZVLEČEK: Namen prispevka je predstaviti stičnost med vezljivostjo in besedotvorjem na podlagi vezljivostnih lastnosti glagola in njegovih prvostopenjskih samostalniških izpeljank. Stično točko predstavlja predvsem pomenska podstava povedi, na osnovi katere smo ugotavljali tako vezljivostne lastnosti glagolov kot besedotvorne značilnosti samostalniških izpeljank iz teh glagolov. Potrdili smo hipotezo, da so prvostopenjske izglagolske samostalniške izpeljanke v veliki meri povezane z glagolsko vezljivostjo ter da so odstopanja v večini primerov razložljiva.

ABSTRACT: The purpose of this article is to discuss the point of contact between valency and word formation on the basis of valency features of a given verb and its primary nominal derivatives. The primary point of contact is the semantic base of a sentence, which was used in determining the valency features of verbs as well as the word-formation characteristics of their nominal derivatives. The hypothesis was confirmed that primary deverbal nominal derivatives are very much connected with verbal valency and that the majority of deviations can be explained.

1 Potek raziskave

Za raziskavo morebitne povezave med vezljivostnimi lastnostmi glagola in njegovimi prvostopenjskimi samostalniškimi izpeljankami¹ se je bilo potrebno opreti na teorijo o vezljivosti slovenskega glagola in besedotvorno teorijo, izbrati ustrezen vzorec slovenskih glagolov (bilo jih je 55), jih razvrstiti v pomenske skupine na podlagi vezljivostne teorije Andreje Žele (2001, 2003) ter določiti njihove vezljivostne lastnosti (pri čemer smo se opirali na pomene, zapisane v

¹ Članek prinaša za objavo oblikovane izsledke diplomskega dela *Povezava med vezljivostnimi lastnostmi glagola in njegovimi prvostopenjskimi samostalniškimi izpeljankami*, ki je nastalo pod mentorstvom Irene Stramljič Breznik in somentorstvom Andreje Žele. Diplomaska naloga je bila uspešno zagovarjana marca 2003.

SSKJ). Nadalje je bilo nujno poiskati vse prvostopenjske samostalniške izpeljanke izbranih glagolov (izpisali smo jih iz SSKJ) in jih razvrstiti po besedotvornih pomenih. Ugotoviti je bilo potrebno, katere vezljivostne lastnosti glagolov so za namene raziskave nerelevantne, in jih izločiti, nato pa tiste relevantne primerjati z izglagolskimi prvostopenjskimi samostalniškimi izpeljankami, kar je prineslo nekaj zanimivih ugotovitev.

2 Vezljivost

2.1 Dosedanje raziskave vezljivosti v slovenskem prostoru

Najpomembnejši teoretiki sodobne vezljivostne teorije so Jože Toporišič, Janez Dular, Ada Vidovič Muha, Martina Križaj Ortar, Olga Kunst Gnamuš, Janez Orešnik in Andreja Žele. Jože Toporišič je v *Novi slovenski skladnji* (1982) uvedel nekatere temeljne postavke slovenske vezljivostne teorije in jih uveljavil v *Slovenski slovnici* (2000). Za namene raziskave je zanimiva predvsem predstavitev glagolov z leksikaliziranimi prostimi predložnimi morfemi oz. »vezavnimi predlogi« (Jože Toporišič 1982, 59), s katerimi »neprehodni glagoli postajajo prehodni /.../ ob spremenjeni vezljivosti« (Jože Toporišič 1982, 59). Toporišič veže vezljivost na skladijsko ravnino in jo deli na levo (prisojevalno) in desno (vezavno in primično).

Janez Dular je prispeval k razvoju slovenske vezljivostne teorije s svojo doktorsko disertacijo *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku (20. stoletja)* leta 1982. Nas je zanimal predvsem članek *Napovedljivost vezave iz morfemske sestave glagolov* (Janez Dular 1983, 281–287), kjer ugotavlja, kakšno vlogo imajo prosti morfemi, predpone in pripone pri vezljivostnih lastnostih glagolov. O prostih morfemih ugotavlja, da »medtem ko predložni prosti morfemi² omogočajo odpiranje novih mest za dopolnila okrog izhodiščnega glagola in tako soodločajo o vezavnih oblikah, pa zaimenski prosti morfemi te možnosti zapirajo« (Janez Dular 1983, 282). Najpogostejši je prosti morfem *se*, ko gre za »pomensko izpraznjeno tožilniško obliko povratnega zaimka *sebe* /.../. S *se* je dejansko onemogočeno (blokirano) in izločeno iz vezljivostnega polja glagola tisto mesto, ki naj bi ga pri vzporednici brez *se* zasedlo tožilniško dopolnilo« (Janez Dular 1983, 283). Prosti morfem *si* ima le malo glagolov. Z njim je »blokirano (navidezno zasedeno) mesto za dajalniško dopolnilo« (Janez Dular 1983, 283). Ob prostih morfemih *ga*, *jo*, *jih* je treba poudariti, da gre za »nov glagolski pomen s čustvenim odtenkom /.../. To je leksikalni čustveni tožilnik oz. zaimenska popona« (Jože Toporišič 2000, 270). Tak morfem imajo lahko »samo glagoli, ki obvezno terjajo tožilniško dopolnilo; z *ga* ali *jo* je torej na skladijski ravnini navidezno zadoščeno tej njihovi zahtevi, čeprav na pomenski ravnini ni ustreznega udeleženca« (Janez Dular 1983, 286). Med izbranimi glagoli sta se pojavili le pripona *-i-* (v nedoločniku in namenilniku izpridevniških glagolov), ki izraža prehodnost s tožilnikom, in predpona *do-*, ki nedovršniku podeljuje dovršnost, hkrati širi vezljivostno polje nekaterih glagolov,

² Le-te je podrobneje predstavila Andreja Žele (2002).

nekaterim pa udeležencev ne spremeni.

Martina Križaj Ortar je v izčrpnem članku *Vezljivost: iz pomena v izraz* (1989) uredila terminologijo vezljivosti, na podlagi tujega (predvsem češkega) jezikoslovja dopolnila slovensko teorijo in s tem postavila izhodišča za izdelavo vezljivostnega slovarja. Njen prispevek je pomemben, ker ločuje izrazno ravnino ujemanja, vezave in primika od slovnične ravnine vezljivosti: »Vezljivost in usmerjenost obstajata v sistemu, ujemanje, vezava in primik pa v realizaciji sistema, tj. v besedilu« (Martina Križaj Ortar 1989, 136). Prva je tudi jasno opredelila razliko med določilom in dopolnilom: »Napovedljiva skladenjska mesta so zasedena z izrazi v določeni slovnični /.../ obliki; te izraze imenujem določila (izraze na prostih skladenjskih mestih pa dopolnila)« (Martina Križaj Ortar 1989, 134). Dopolnila tako uvajajo družljivost, določila pa vezljivost.

Andreja Žele (2001, 71–108) v svoji monografiji *Vezljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)* ločuje pet osnovnih skupin določil ob dveh vrstah glagolov:

a) ob polnopomenskih glagolih:

- sklonska določila (besednovrstno so to samostalniške besede): imenovalniška, tožilniška, rodilniška in dajalniška;
- predložnosklonska določila: mestniška in orodniška (besednovrstno so to samostalniške besede);
- prislovna določila (besednovrstno so to prislovi in samostalniki), ki navadno izražajo neobvezno primično vezljivost, izjeme pa so:
  - prislovna določila kraja in časa, ki jih določeni pomeni glagolov zahtevajo ob sebi in so v teh primerih obveznovezljiva;
  - lastnostni izpridevniški in izglagolski prislovi, ker so sporočilno obvezna dopolnila kot posebni neudeleženski skladenjsko obvezni modifikatorji glagola (razen ob nepolnopomenskih glagolih, kjer so del glagolske vezljivosti); gre za sporočilno nujne in zato upovedovalno obvezne, a primične (in zato nevezljive) sestavine stavka;

b) ob nepolnopomenskih glagolih: neudeleženska glagolska vezljivost v mejah povedka:

- sklonska in prislovna povedkova določila (besednovrstno so to pravi povedkovniki, samostalniške in pridevniške besede ter prislovi);
- nedoločniška in namenilniška določila (besednovrstno so to glagoli).

Zadnja monografska vezljivostna prispeveka *Vezljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)* in *Glagolska vezljivost: Iz teorije v slovar* (2003) Andreje Žele bistveno prispevata k razvoju slovenske vezljivostne teorije. Po ruskem vzoru je avtorica obravnavala vezljivost z več vidikov: na »pomenski ravnini (vezljivost glagolskih pomenov in posameznih glagolskih skupin) in na skladenjskofunkcijski ravnini (določitev vrste in števila glagolskih določil v okviru slovenskih slovničnih stavčnih vzorcev)« (Andreja Žele 2001, 69). Predložne proste morfeme, ki odpirajo nova mesta vezave, deli na leksikalizirane, ki so del glagolskega leksema in zato del glagolske vezljivosti, in neleksikalizirane ali udeleženske (obravnavani so kot del povedkove vezljivosti, ker pomensko izhajajo vsaj iz enega glagolskega pomena). Glagolski predložni morfem nepolnopomenskim primarnim glagolom spremeni

pomen in uvaja desno vezljivost (*biti ob* v pomenu 'izgubiti'), pri polnopomenskih neprimarnih glagolih pa »lahko njihove prvotne specializirane pomene posploši« (Andreja Žele 2001, 88), s čimer jim spet spremeni desno vezljivost. Udeleženski predložni izglagolski morfem ima stavčnočlensko vlogo prislovnih določil kraja (*bivati na deželi*) ali predložnih predmetov (*igrati na inštrument*). »Kot neobveznovezavni ne spreminja skladijskega pomena glagola in tako ne vpliva na izbiro glagolskega pomena, temveč dani pomen samo še dodatno pomensko potrjuje« (Andreja Žele 2001, 83). Neleksikalizirana raba predložnega morfema je pri polnopomenskih rabah (*biti ob hiši* v pomenu 'nahajati se ob hiši').

Izvirni prispevek Andreje Žele je zamisel o idealni pomenski piramidi glagolov, v katero je mogoče hierarhično in sistematično vključiti celoten korpus glagolov: »V celoti torej obseg in vsebino /.../ glagolov narekuje /.../ zapolnitev t. i. glagolske pomenske piramide, ki je hkrati idealna zasnova za tipologijo pomenske usmerjenosti glagolov oz. intence« (Andreja Žele 2002, 113). Merilo, po katerem se glagoli uvrščajo v pomensko piramido, je »pomenskost (oz. pomenskosestavinskost) glagolov, drugotno merilo pa njihova tvorjenost« (Andreja Žele 2002, 113).

2.2 Pomenska piramida glagolov

2.2.1 Pravi glagolski primitivi oz. primitivni leksemi: *biti*, *imeti*, *delati* so »bazično glagolsko pomenje oz. trije bazični semantemi z uvrščevalnimi pomenskimi sestavinami za vse glagole (tj. *biti* = z uvrščevalnimi pomenskimi prasestavinami za 'stanje', *imeti* = z uvrščevalnimi pomenskimi prasestavinami za netvorne procese, *delati* = z uvrščevalnimi pomenskimi prasestavinami za tvorne procese/dogodke)« (Andreja Žele 2001, 115). Imajo najširše pomensko polje in jim zato ni potrebno izbirati udeležencev glede na pomen. Gre za prave prvotno nepolnopomenske glagole, imajo pa tudi zmožnost polnopomenske rabe. Prvotno so neprehodni, v polnopomenski rabi pa postanejo prehodni.

2.2.2 Temeljni (elementarni) glagoli imajo malo ožje pomensko polje in zato delno omejeno izbiro udeležencev. Uvrščevalne pomenske sestavine (UPS) teh glagolov so navadno primitivi, zato so temeljni glagoli takoj pod vrhom piramide. Zanje so značilni posplošeni pomeni, ki so lahko izhodiščni za celo glagolsko pomensko skupino. Osnovne glagolske pomenske skupine označujejo 'obstajanje', 'razumevanje', 'govorjenje', 'mišljenje', 'spreminjanje', 'ravnanje/upravljanje' in 'premikanje'. Lahko so tvorjeni ali netvorjeni.

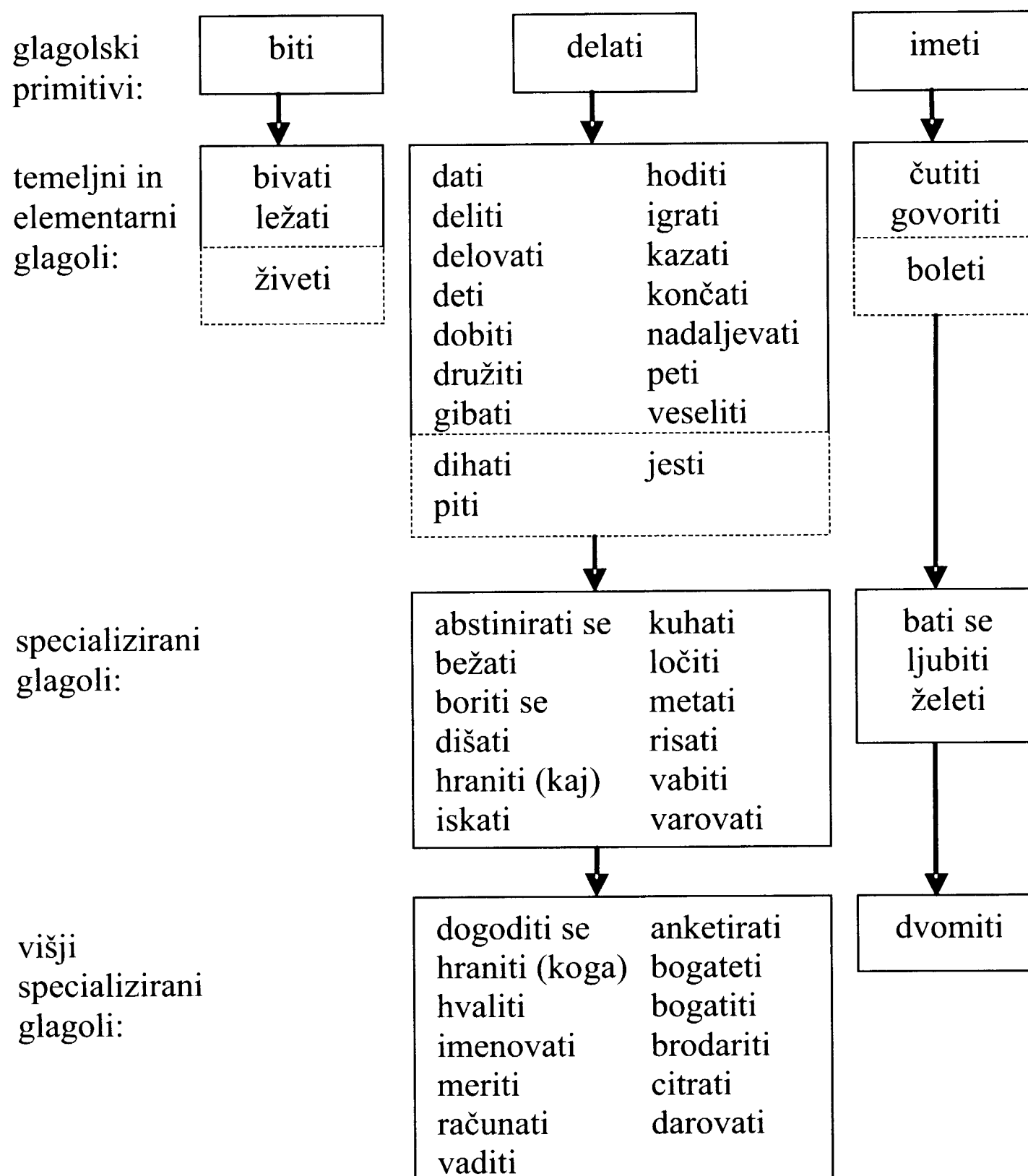
2.2.2.1 Elementarni glagoli so podskupina temeljnih glagolov, saj imajo za UPS poleg primitivov tudi temeljne glagole. Imajo večji obseg pomenja in pogostejšo rabo kot temeljni glagoli, zato so izpostavljeni kot posebna skupina.

2.2.2.3 Specializirani glagoli imajo močno zoženo pomensko polje in torej točno določene udeležence. Njihovi pomeni so bolj konkretizirani na določeno pojavnost. So netvorjeni, njihove uvrščevalne pomenske sestavine pa so temeljni in elementarni glagoli.

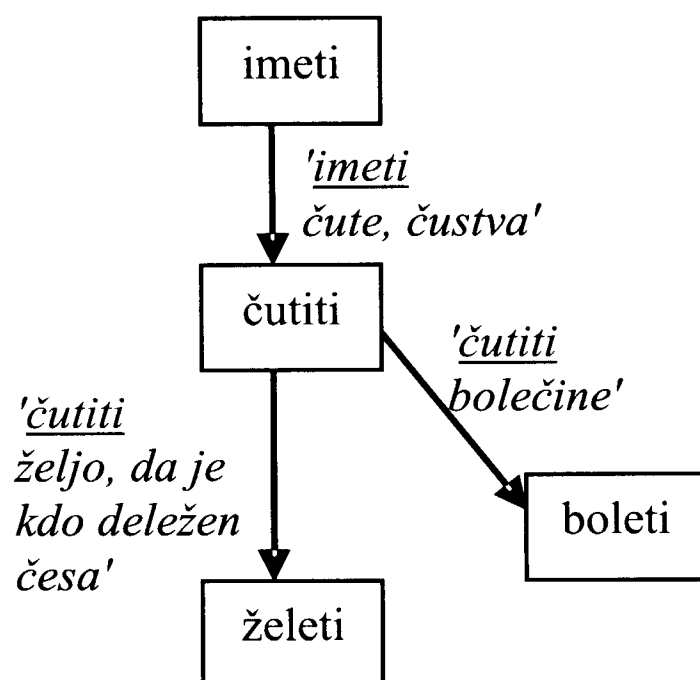
2.2.2.4 Višji specializirani glagoli so skupina tvorjenih specializiranih glagolov. Gre za izsamostalniške in izpridevniške glagolske izpeljanke, iz njih tvorjene glagolske sestavljenke in glagolske sestavljenke s specializiranim glagolom v jedru skladijske podstave.

2.3 Uvrstitev izbranih glagolov v pomensko piramido

Izbranih 55 glagolov smo glede na njihove pomene razporedili v pomensko piramido (prikaz 1):

Idealno zapolnitev piramide prikazujejo naslednji glagoli: *imeti*, *čutiti*, *želeti* in elementarni *boleti* (prikaz 2):

UPS (uvrščevalna pomenska sestavina, po Aristotelu *genus proximum*) »opredeljuje pomen leksema z vidika njegove vpetosti v načeloma neposredno višje pojmovno in s tem tudi pomensko polje« (Ada Vidovič Muha 2000, 54).

RPS (razločevalne pomenske sestavine ali Aristotelova *differentia specifica*) imajo vlogo »prepoznavno določiti pomene leksemov, ki sodijo v pojmovno polje iste UPS« (Ada Vidovič Muha 2000, 56).

Glagol *imeti* je pravi prvotno nepolnopomenski glagol z uvrščevalnimi pomenskimi prasestavinami za netvorne procese, torej tudi za glagol *čutiti* v pomenu 'imeti čute, čustva', pri čemer je UPS *imeti*, RPS pa *čute, čustva*. Glagol *čutiti* je UPS za elementarni glagol *boleti* v pomenu 'čutiti bolečine' in specializirani glagol *želeti* v pomenu 'čutiti željo, da je kdo deležen česa'. Gre seveda za idealno zapolnitev piramide, kamor ni mogoče uvrstiti vseh glagolov.

2.4 Število udeležencev v odstotkih glede na pomensko piramido

Število obveznih udeležencev v stavčni strukturi je glede na pomensko piramido naslednje (prikaz 3):

Stavčni členi	Primitivni glagoli	Temeljni glagoli	Elementarni glagoli	Specializ. glagoli	Višji specializ. glagoli
osebek	100	100	100	100	100
povedek	100	100	100	100	100
predmet	67	89	100	87	86
prisl. dol. kraja	100	72	60	60	29
prisl. dol. časa	0	22	40	0	7

Glede na pomensko piramido se število udeležencev ne spreminja premočrtno, saj zahtevajo največ udeležencev elementarni in temeljni glagoli, manj primitivni, najmanj pa glagoli z bolj specializiranimi pomeni. Vsi obravnavani glagoli so levo prehodni, večinoma zahtevajo v stavčnem vzorcu tudi predmet. Prislovno določilo kraja je obveznovezljivo pri vseh primitivnih glagolih, s specializiranostjo pomena se manjša tudi njegova prisotnost v stavčnem vzorcu. Prisotnost obveznovezljivega prislovnega določila časa je neenakomerno porazdeljena po pomenski piramidi, saj je obveznovezljivo pri 40 odstotkih elementarnih, 22 odstotkih temeljnih in 7 odstotkih višjih specializiranih glagolov, obravnavani primitivni in specializirani glagoli pa ga v stavčnem vzorcu ne predvidevajo.

3 Besedotvorje

3.1 Sodobna slovenska besedotvorna teorija

Skoraj dvestoletno prizadevanje slovenskih slovničarjev za oblikovanje besedotvorne teorije je slednjič pripeljalo do načel strukturalističnega jezikoslovja in tvorbeno-pretvorbenih postopkov, na katerih temelji sodobna slovenska besedotvorna teorija, ki sta jo razvijala predvsem Jože Toporišič in Ada Vidovič Muha. Podrobneje so

predstavljene le nekatere bistvene značilnosti njunih teorij.

Jože Toporišič je uveljavil spoznanje o strukturnem razmerju »med dvema jezikovnim ravninama, morfemsko in besednozvezno – tvorjenje besed je pojmovano kot definirana morfemizacija določene besedne zveze« (Ada Vidovič Muha 1988, 50). Oblikoval je splošni besedotvorni algoritem kot »/s/klop besedotvornih pravil, s katerimi /.../ na koncu tvornega postopka dobimo tvorjenko« (Jože Toporišič 1976, 164) in določil štiri besedotvorne vrste (izpeljavo, zlaganje, sestavljanje in sklapljanje). Posvetil se je tudi obrazilom, glasoslovnim spremembam in naglasu pri posameznih besedotvornih vrstah ter njihovim besedotvornim pomenom.

Ada Vidovič Muha je nadgradila slovensko besedotvorno teorijo s spoznanjem, da so tvorjenke sistemske tvorbe s skladijsko podstavo, zato govori o t. i. skladijskem besedotvorju: »/.../ besedotvorne vrste so v pretvorbeni zvezi s funkcijsko (besednozvezno oziroma stavčno), besedotvorni pomeni pa s povedno skladnjo« (Ada Vidovič Muha 1991a, 105). Podrobneje je raziskovala zloženke ter utemeljevala hipotezo, da tvorba besed »združuje lahko samo takšne vzorce, ki so v celoti pretvorljivi v besedotvorne sestavine« (Ada Vidovič Muha 1988, 10).

Posamezne segmente besedotvorja trenutno raziskuje predvsem Irena Stramljič Breznik,³ ki ugotavlja specifične lastnosti posameznih besedotvornih vrst in pomenov ter specializiranost njihovih obrazil, najbolj se posveča izdelavi besednodružinskega slovarja, za katerega je postavila teoretične temelje, predstavljene v strokovni literaturi,⁴ in izdelala poskusni besednodružinski slovar slovenskega jezika za iztočnice na B.⁵

3.2 Tvorjeni glagoli⁶

»Glagole tvorimo z izpeljavo /.../, sestavljanjem in zlaganjem, ne pa tudi s sklapljanjem« (Toporišič 2000, 210). Podrobneje so opisane kategorije, ki se pojavijo med glagoli, izbranimi v nalogi. To so izpeljanke iz samostalnika, pridevnika in glagola s predlogom.

3.2.1 Izpeljava glagola iz samostalnika

»Struktura glagolskih tvorjenk je podredna /.../. Predvidljivi so tisti jedrni glagoli (x_1), ki imajo pri strukturi skladijske podstave x_1/x_2 obrazilno pretvorbena vrednost, kar lahko zapišemo kot $[x_1/]x_2$ « (Ada Vidovič Muha 1988, 17). Pri izpeljavi iz samostalnika so v podstavi najpogosteje⁷ glagoli *delati/narediti*, *imeti*, *biti*, *postati*/

³ Njeni prispevki so zbrani v monografiji *Prispevki iz slovenskega besedoslovja* (1999).

⁴ Gre predvsem za članke *Prikaz besedne družine v besedotvornem slovarju* (2001), *Besedne družine predlogov in veznikov v besedotvornem slovarju* (2001), *Povezanost besedotvornih in vezljivostnih lastnosti glagola* (2002), *Kateri podatki iz besednodružinskega slovarja so uporabni v dvo- ali večjezični leksikografiji?* (2002), *Struktura besednodružinskega slovarja slovenskega jezika za črko B* (2004) idr. ter monografijo *Prispevki iz slovenskega besedoslovja* (1999).

⁵ Irena Stramljič Breznik: *Besednodružinski slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek za iztočnice na B*. Maribor, Slavistično društvo, 2004.

⁶ Tvorjenost glagolov se odraža na njihovih izpeljankah. O tem več v nadaljevanju.

⁷ Jože Toporišič (1990, 429–439) ima v tej vlogi še glagole *imeti opraviti z*, *igrati na*, *delati kot*, *govoriti*, *potekati*, *delovati z*, *delati koga za*, *uporabljati*, *izražati potek*.

postajati, dati/dajati (Ada Vidovič Muha 1988, 19):

[*biti*] *gozdar[-ø]*, [ ] > *-iti*, *gozdar-* > *gozdar-iti*.

3.2.2 Izpeljava glagola iz pridevnika

Podstavni glagoli so pri izpeljavi iz pridevnika lahko le *biti, postati/postajati* in *delati* (Ada Vidovič Muha 1988: 20), Toporišič dodaja samo *imeti za* (Jože Toporišič 2000, 212):

[*biti*] *divj[-i]*, [ ] > *-ati*, *divj-* > *divj-ati*.

3.2.3 Izpeljava glagola iz glagola s predlogom⁸

Za izpeljavo glagola iz glagola s predlogom gre, kadar »predpone podstavnim glagolom spreminjajo pomen, ne vplivajo pa na glagolske pripone« (Toporišič 2000, 214), npr. *zidati* – *nadzidati*.

3.3 Prvostopenjske samostalniške izpeljanke iz glagola

Izpeljanke dobimo s priponjanjem ali sufiksacijo podstave tvorjenke. Pri navadnih izpeljankah vedno »obrazilimo neodvisni del besedne zveze« (Toporišič 2000, 157): *ta, ki prerokuje* > *prerok-ø*.

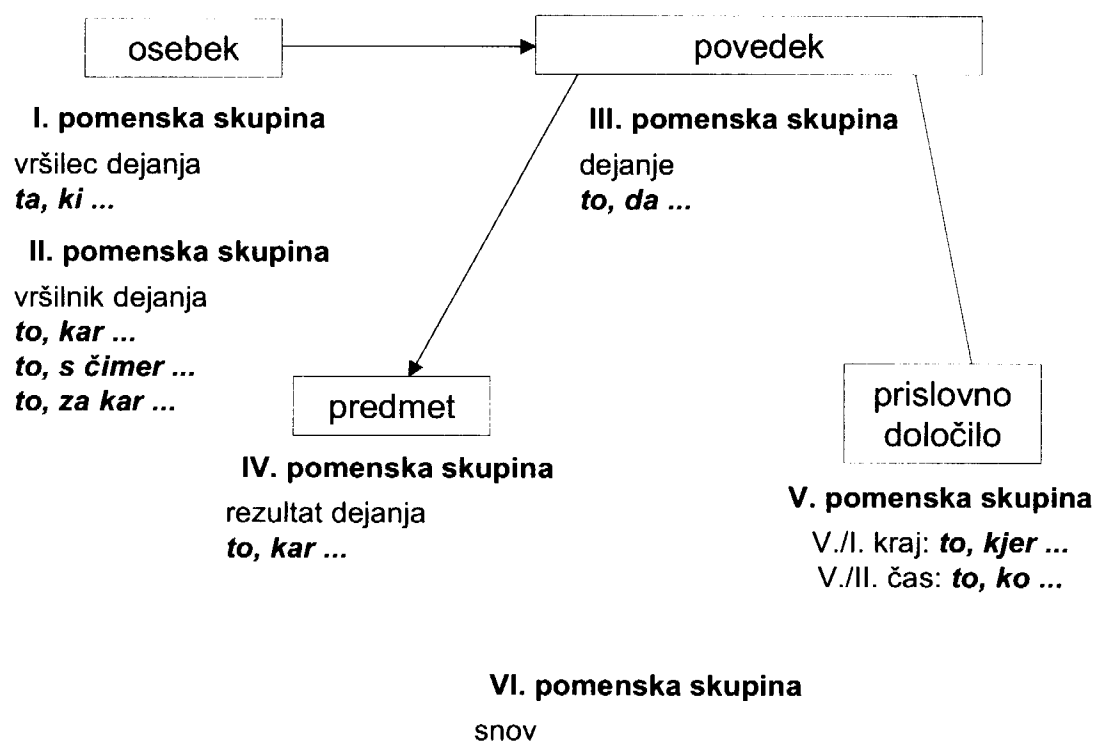
Ada Vidovič Muha (1988, 12–13 in 17–21) dodaja, da se v priponsko obrazilo poleg zaimenskega jedra in njemu ustrezne vezniške besede pretvarja še podstavno skladijsko razmerje, v besedotvorni podstavi pa mora biti polnopomenski glagol: [*tisti, ki*] *lovi[-ø]*, [ ] > *-ec*, *lov-* > *lov-ec*.

3.3.1 Besedotvorni pomeni samostalniških izpeljank iz glagola

Slovenska besedotvorna teorija ločuje dva kriterija za določitev besedotvornih pomenov: Toporišič to rešuje po »načelu pomenske strani stavčnih členov« (Jože Toporišič 1991, 222), Ada Vidovič Muha (1988, 16) pa meni, da se »samostalniška tvorjenka pretvorbno ne povezuje samo z določenimi vzorci funkcijske skladnje, ampak /.../ tudi z delom povedne skladnje, in sicer s sestavinami pomenske podstave povedi (propozicije).«

3.3.1.1 Toporišičev model besedotvornih pomenov

Grafična predstavitev Toporišičevega modela besedotvornih pomenov glede na stavčne člene je naslednja (prikaz 4):

⁸ Po Adi Vidovič Muha (1993, 161) so to glagolske sestavljenke; uvršča jih med modifikacijske tvorjenke, ki imajo »v svoji skladijski podstavi glagol s prostim predložnim morfemom; izjema so primeri, ko ti glagoli izražajo samo faznost dejanja.«

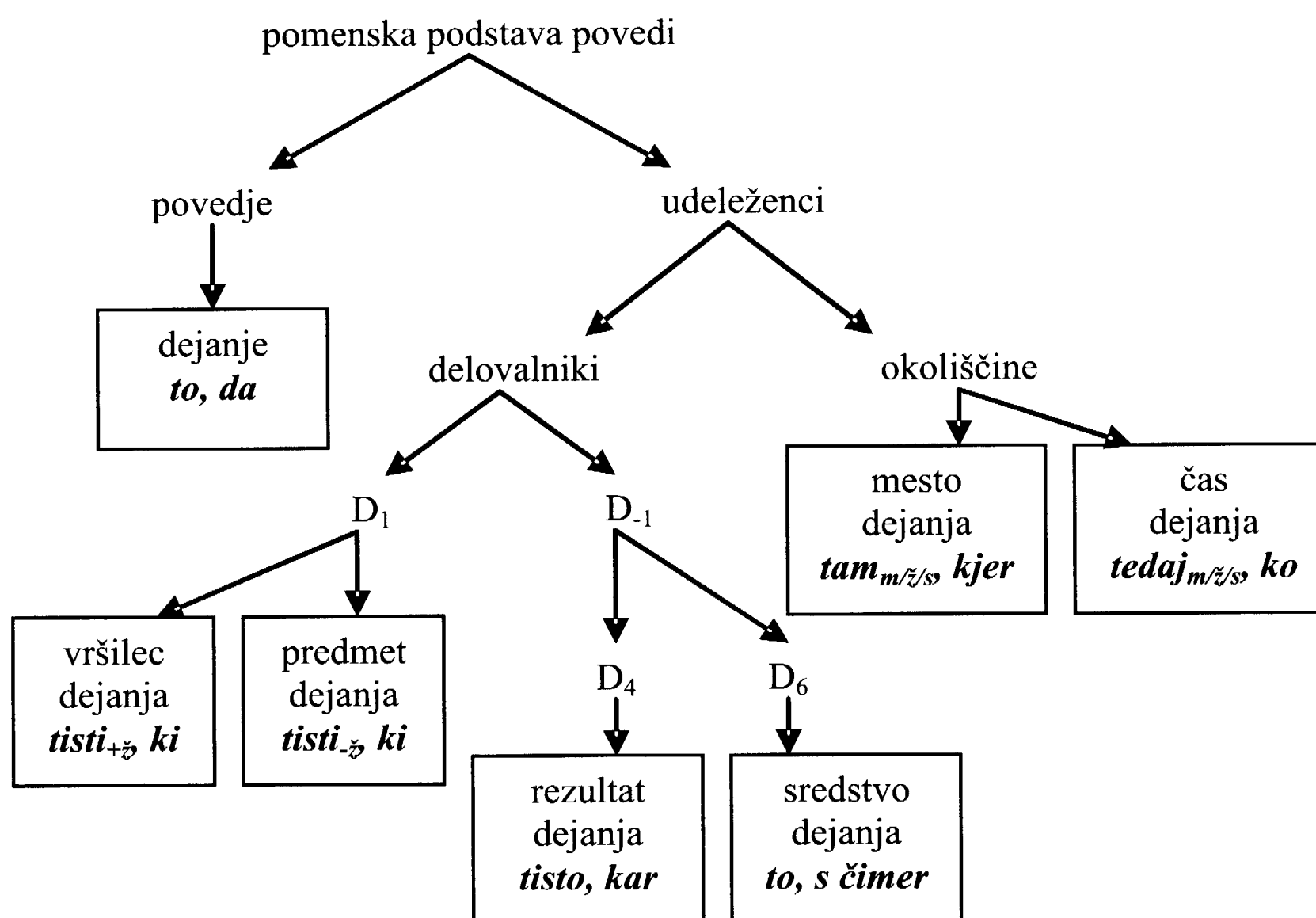
Vršilnik je novejšo poimenovanje, Toporišič ga je uvedel »kot /.../ nasprot/je/ vršilcu, ki ima pri sam. m. spola kategorijo živosti« (Jože Toporišič 1990, 428). V Slovenski slovnici ga razlaga kot »predmet, stvar, ki opravlja dejanje ali je zanj namenjen(a)« (Jože Toporišič 2000, 164–165).

Opozoriti je potrebno še na šesto pomensko skupino, ki izstopa iz modela stavčne strukture. Njen obstoj potrjuje Irena Stramljič Breznik (1995/96) le na podlagi primerjave slovenskega in slovanskega skupinjanja tvorjenk ter raziskave izpridevniških izpeljank. S primerjavo različnih teorij je ugotovila, da »je druženje tvorjenk v pomenske skupine posledica različnih kriterijev pri različnih avtorjih. Slovensko besedotvorje je izbralo objektivno merilo, vezano na stavčnočlensko oz. propozicijsko strukturo,⁹ pri čemer je pomenska skupina snovi nastala kot osamosvojena kategorija samo za tiste tvorjenke nosilnika, za katere je bil že tradicionalno opažen leksikalni snovni pomen« (Irena Stramljič Breznik 1995/96, 360).

3.3.1.2 Model besedotvornih pomenov Ade Vidovič Muhe

Izhodišče za iskanje besedotvornih pomenov je pri Adi Vidovič Muhi (1991a, 106) spoznanje, da so »besedotvorni pomeni globinske povedne propozicije, /torej/ jih v najboljšem primeru ne more biti več, kot je sestavin propozicije in tudi pomensko lahko ustrezajo le tem sestavinam«.

Grafična predstavitev modela besedotvornih pomenov Ade Vidovič Muhe glede na sestavine propozicije je torej naslednja (prikaz 5):

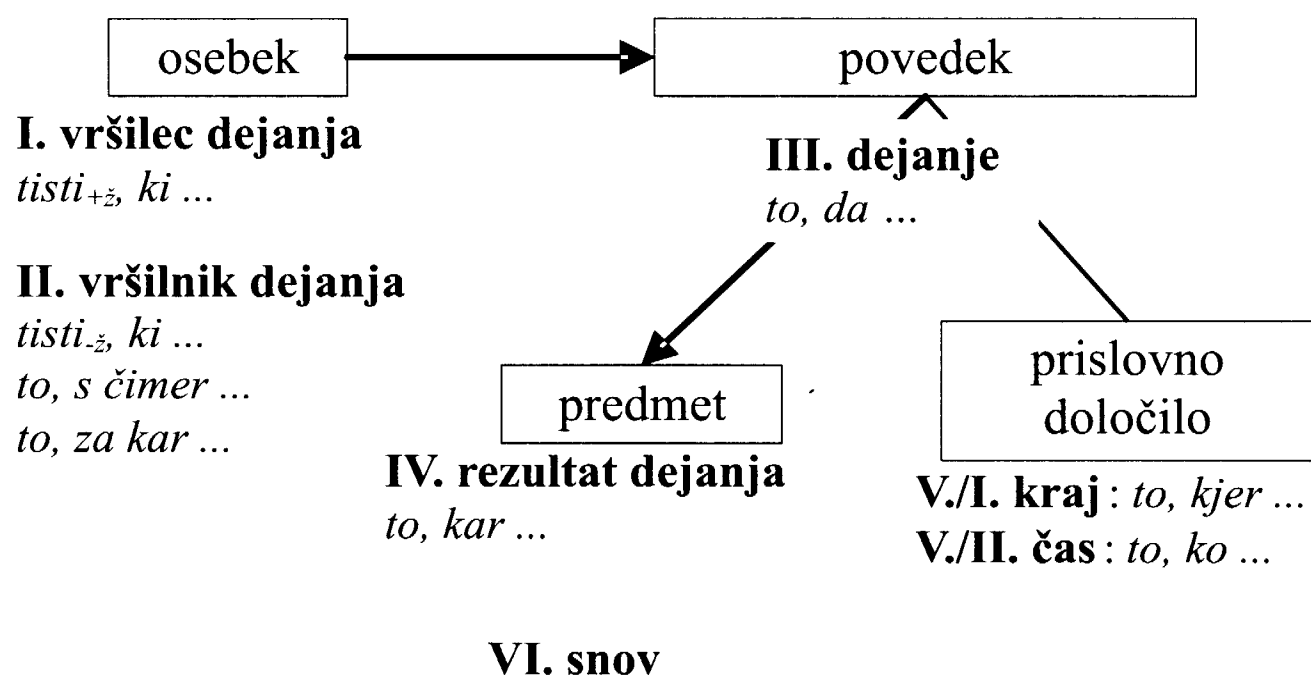
⁹ Isto ugotavlja tudi Ada Vidovič Muha, da je namreč njeno merilo podobno Toporišičevemu, saj daje isti rezultat: »/Toporišičevo/ merilo za število šest v zvezi z besedotvornimi pomeni, ki pa se – presenetljivo – v bistvu ne razlikujejo od mojega, le na poved je bilo treba pozabiti« (Ada Vidovič Muha 1991b, 321).

Avtorica tega modela dodaja komentar ob podstavi za kraj in čas dejanja: »Eksponenti m/ž/s ob prislovnih zaimkih kraja, časa dajejo tem zaimkom samostalniško vrednost; tako je ohranjena podstavna prislovna razvidnost, bistvena za besedotvorni pomen, hkrati pa je določena tudi besednovrstnost bodoče tvorjenke« (Ada Vidovič Muha 1988, 11, op. 11). Toporišič v Teoriji besedotvornega algoritma (1980a, 143) za mesto dejanja določi samostalniško besedno zvezo z glagolom po podstavnem vzorcu *to, kjer ...*. Analogno temu je vzorec besedotvorne podstave za čas *to, ko ...*. V zadnji prenovljeni in razširjeni izdaji slovnice (Jože Toporišič 2000, 168) obravnava mesto dejanja in čas dejanja kot podskupini V. kategorije. To sta kategoriji V./I. za mesto in V./II. za čas dejanja.

Sredstvo dejanja je Adi Vidovič Muhi (1988, 16) »neprvi delovalnik, ki je (površinsko) stavčno orodniški predmet«. Jože Toporišič (1990, 428) ga uvršča k vršilniku dejanja, s tem pa utemelji obstoj šeste pomenske skupine, snovi: »Misel /.../, da se vršilnik /.../ izenači s snovjo, je že slovnično kontraindicirana: prim. *trije obračalniki – troj belež*«. Snovne pomenske skupine Ada Vidovič Muha nima, ker ne sovпада s sestavinami propozicije.

Pri prikazu prvostopenjskih izglagolskih samostalniških izpeljank smo se odločili za Toporišičev model besedotvornih pomenov zaradi preglednega načina oštevilčevanja, uvrščanja sredstva dejanja k vršilniku ter ohranjanja kategorije snovi. Model sem dopolnila s podstavnim vzorcem Ade Vidovič Muhe za vršilnik dejanja (*tisti_{-ž} ki*), ker se le-ta pri Toporišiču prekriva z rezultatom dejanja (*to, kar*); temu ustrezno je bil zamenjan tudi vzorec za vršilca dejanja (*iz ta, ki v tisti_{+ž} ki*). Snovna kategorija nima tipične besedotvorne podstave, ker se zlasti pri samostalniških izpeljankah ravna izključno po leksikalnem pomenu.

Vzorec za prikaz samostalniških izglagolskih izpeljank je tako naslednji (prikaz 6):

3.4 Število besedotvornih pomenov glede na pomensko piramido (v odstotkih)

Število besedotvornih pomenov izpeljank iz izbranih glagolov je glede na pomensko piramido naslednje (prikaz 7):

Besedotvorni pomeni izpeljank	Primitivni glagoli	Temeljni glagoli	Element. glagoli	Specializ. glagoli	Višji specializ. glagoli
I. vršilec in/ali II. vršilnik dej.	100	72	80	80	64
III. dejanje	33	78	100	100	100
IV. rezultat dejanja	100	56	40	33	14
V./I. kraj dejanja	33	39	0	33	14
V./II. čas dejanja	0	6	0	0	0

Tabela prikazuje število besedotvornih pomenov v odstotkih. Število besedotvornih pomenov prvostopenjskih samostalniških izpeljank je najvišje pri glagolih z najširšim pomenskim poljem in upada s specializiranostjo pomenov, razen pri elementarnih glagolih, ki izstopajo kot posebna podskupina temeljnih glagolov s svojimi posebnostmi. Temeljni glagoli imajo edini možnost izpeljave samostalnika s pomenom časa dejanja, elementarni pa ne dopuščajo pretvorbe niti v kategorijo kraja. Primitivni glagoli lahko vedno izpeljejo samostalnik s pomenom vršilca ali vršilnika in rezultata dejanja, šibki so pa pri kategorijah dejanja in kraja. Tudi temeljni glagoli redkeje razvijejo izpeljanke s pomenom dejanja, kar je očitno posebnost glagolov z bolj posplošenim pomenom.

4 Povezava med vezljivostjo glagolov in njihovimi prvostopenjskimi samostalniškimi izpeljankami

4.1 Dosedanje stične točke besedotvorja in vezljivosti

Ada Vidovič Muha (1988, 10) je v svoji monografiji *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženek* vzpostavila in utemeljila povezavo med več deli skladnje in besedotvorja: »/T/vorjenka /se/ povezuje s funkcijsko skladnjo prek besedotvorne vrste /.../. Razčlenitev zloženek pa je pokazala, da je tvorjenke mogoče pretvorbno povezovati tudi s povedno skladnjo (skladnjo povedi), saj je besedotvorni pomen /.../ vedno pretvorba ene izmed sestavin pomenske podstave (propozicije) povedi.«

Janez Dular (1983, 281) je v članku *Napovedljivost vezave iz morfemske sestave glagolov* iskal povezave med besedotvorjem in vezljivostjo, vendar je ugotovil, da »so pravila za napovedovanjem vezavnih tipov iz morfemske sestave glagola zelo prepletena s pravili za druge pojave in precej negotova«, čeprav »vezava izhaja iz pomena glagolske podstave« in je torej z besedotvorjem tesno povezana.

Martina Križaj Ortar (1984, 277–288) je ugotovila, da glagoli prenašajo vezljivostne lastnosti tudi na iz njih tvorjene samostalnike in pridevnike. V svojih člankih še opozarja na posebnosti vezljivosti, ki so posledica morfemske sestave glagola: »Prislovna določila so vedno primična, izjema so glagoli s smerno predpono« (Martina Križaj Ortar 1982, 191) ipd. Posebej obravnava tudi glagole s predložnim

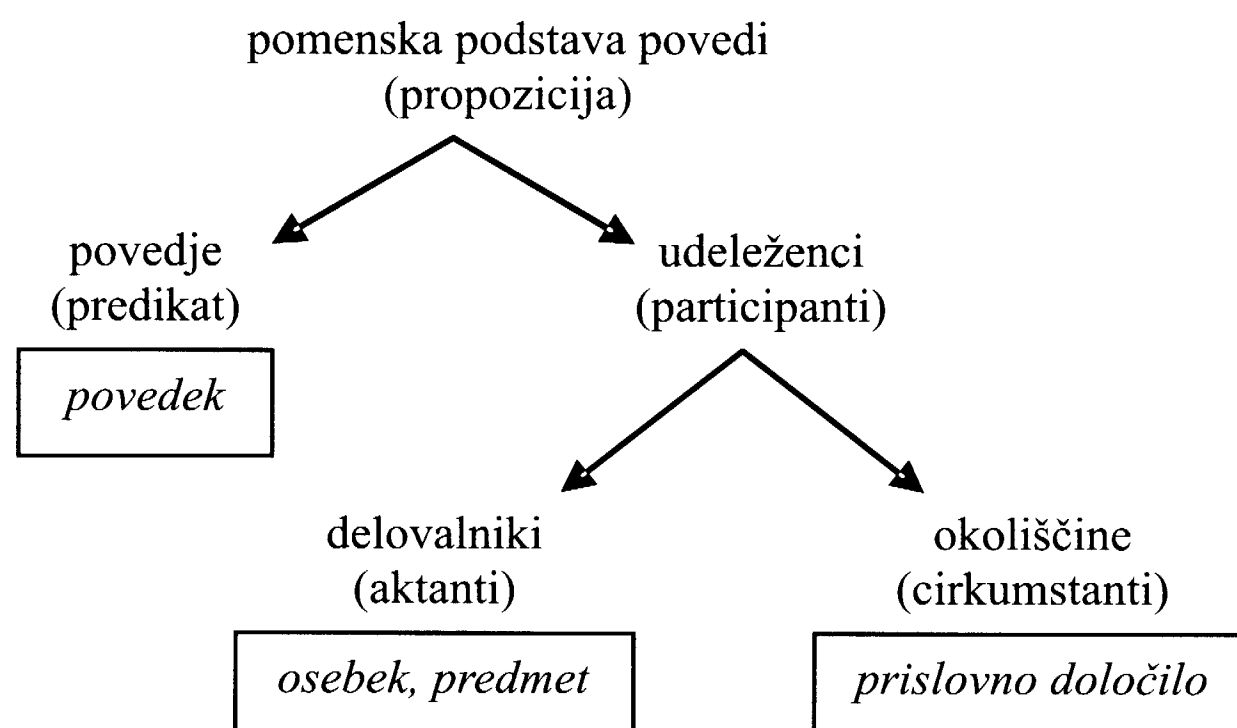
prostim morfemom ter glagole s prostim morfemom *se*, s čimer se je srečala pri razmišljanju o sestavi vezljivostnega slovarja: »Pri določanju vsakega izmed korakov (delov) slovarskega članka naletimo na nekaj težav, ki nam razkrijejo pomanjkljivosti strukturalnega pristopa« (Martina Križaj Ortar 1989, 137). Tako razmišljanje jo je pripeljalo do ugotovitve, da bi morali glagolsko vezljivost raziskovati v smeri »ločenega obravnavanja navadnih glagolov, glagolov s prostim morfemom *se* in glagolov s predložnimi prostimi morfemi« (Martina Križaj Ortar 1982, 212).

Andreja Žele (2001, 230–234) je v svoji monografiji *Vezljivost v slovenskem jeziku* med drugim obravnavala tudi vezljivost tvorjenk iz glagola v okviru besednih zvez z izglagolskim jedrom in ugotovila, da se v njih ohranjajo vezljivostne lastnosti podstavnega glagola.

Irena Stramljič Breznik (2002, 400–408) je odprla razmišljanje o morebitni povezavi med vezljivostnimi lastnostmi glagola in pomeni njegovih prvostopenjskih samostalniških izpeljank. Ugotovila je, da je slovensko jezikoslovje doslej opazilo predvsem dvoje stičnih točk med vezljivostjo in besedotvorjem, in sicer da se »tvorjenemu glagolu /.../ v razmerju do netvorjenega spremenijo vezljivostne lastnosti, hkrati pa je glagol sposoben le-te prenašati tudi na iz njega nastale samostalniške oz. pridevniške tvorjenke«. V omenjenem prispevku je predstavila tretjo stično točko besedotvornih in vezljivostnih lastnosti glagola: pomensko podstavo povedi.

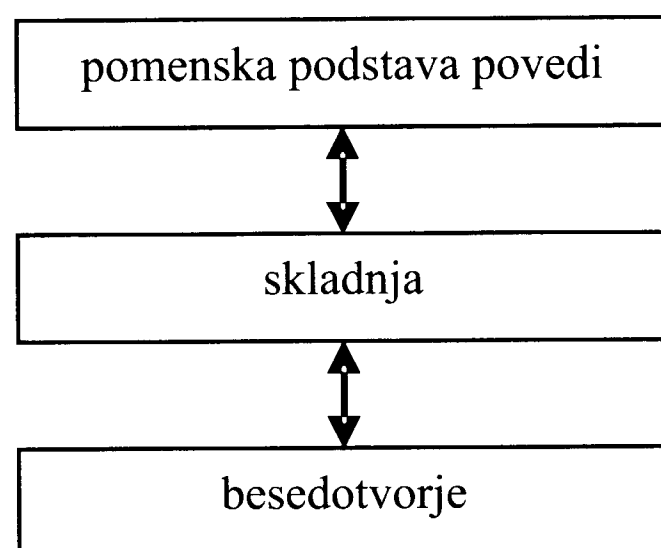
4.2 Pomenska podstava povedi

Termin pomenska podstava povedi ali propozicija je uvedel Jože Toporišič v *Novi slovenski skladnji* (1982, 225–226) kot nekaj, kar z upovedovanjem dobi svojo končno podobo oziroma skladenjsko obliko (Jože Toporišič 2000, 491). »Propozicija ali pomenska podstava stavka ima dve neobhodni sestavini: a) t. i. predikat ali povedje /.../ in b) t. i. participante (udeležence), ki so ali aktanti (delovalniki) ali cirkumstanti (okoliščine). /.../ Povedje je na skladenjski ravni povedek, delovalnika sta osebek in predmet, okoliščina prislovno določilo. Nujno potrebne sestavine propozicije tvorijo propozicijsko jedro, določa pa jih glagolska vezljivost« (Jože Toporišič 2000, 492). To lahko prikažemo z grafom (prikaz 8):

Pomenska podstava povedi je v slovenski besedotvorni teoriji »izhodišče za določanje besedotvornih pomenov s to razliko, da jih Jože Toporišič povezuje s skladenjsko realizacijo na ravni stavčnih členov, Ada Vidovič Muha pa ostaja na ravni globinske strukture, tj. pomenske podstave povedi« (Irena Stramljič Breznik 2002, 400–408).

Pomenska podstava povedi je torej most med skladnjo in besedotvorjem na ravni pomena (prikaz 9):¹⁰

4.3 Povezanost samostalniških izglagolskih izpeljank z vezljivostnimi lastnostmi glagola

Pri analizi smo se oprli na Toporišičev model pomenske podstave povedi, ker smo že pri prikazu prvostopenjskih samostalniških izpeljank iz izbranih glagolov izhajali iz njega.

Prva pomembna ugotovitev je, da glagoli z leksikaliziranimi predložnimi morfemi nikoli ne izražajo udeležencev s samostalniškimi izpeljankami, saj gre v teh primerih vedno za povsem nove pomene danega glagola, ki so zamenljivi s pomensko ožjimi sopomenskimi glagoli. Na primer: glagol *biti* z leksikaliziranim predložnim morfemom *proti* je pomensko zamenljiv z glagolom *nasprotovati*.

Druga taka ugotovitev je, da tvorjeni glagoli nekaterih udeležencev ne izražajo z izpeljankami, ker le-te izhajajo iz podstavnega samostalnika, pridevnika ali glagola ali pa so v njih zajete. Tako na primer med izpeljankami glagola *darovati* ne najdemo rezultata dejanja, ker je ta v podstavnem samostalniku *dar*.

Iz nadaljnje obravnave smo lahko izločili tudi primere z modifikacijskimi dopolnili ter prislovnimi določili načina in namena, ker se le-ti nikoli ne kažejo v izpeljankah. Prav tako se v samostalniških izpeljankah ne odraža povedkovodoločilna vezljivost. Kategorija snovi pri samostalniških izpeljankah je slovarska, zato se njen izvor ne more kazati v vezljivostnih lastnostih glagola, ampak le v pomenskih. Tako so po abstrakciji glagolske vezljivosti ostali le pomeni, kjer gre za vezljivost z osebkom, predmetom ter prislovnim določilom kraja in časa.

Vzemimo za primer glagol **bežáti -ím**, ki ima na podlagi SSKJ naslednje pomene in vezljivostne lastnosti (prikaz 10):

¹⁰ Graf povzemam po članku Irene Stramljič Breznik (2002, 402).

pomen		primer	vezljivost
1. 'hitro se umikati, premikati'		Ljudje <i>bežijo</i> .*	ENOVEZLJIV
1.1. 'hitro se umikati na varno'		Ljudje <i>bežijo</i> v zaklonišče.	DVOVEZLJIV z obveznovezljivim prisl. dol. kraja
1.2. 'izogibati se'	bežati pred	Ljudje <i>bežijo</i> pred nevihto.	DVOVEZLJIV
	bežati od	Ljudje <i>bežijo</i> od odgovornosti.	

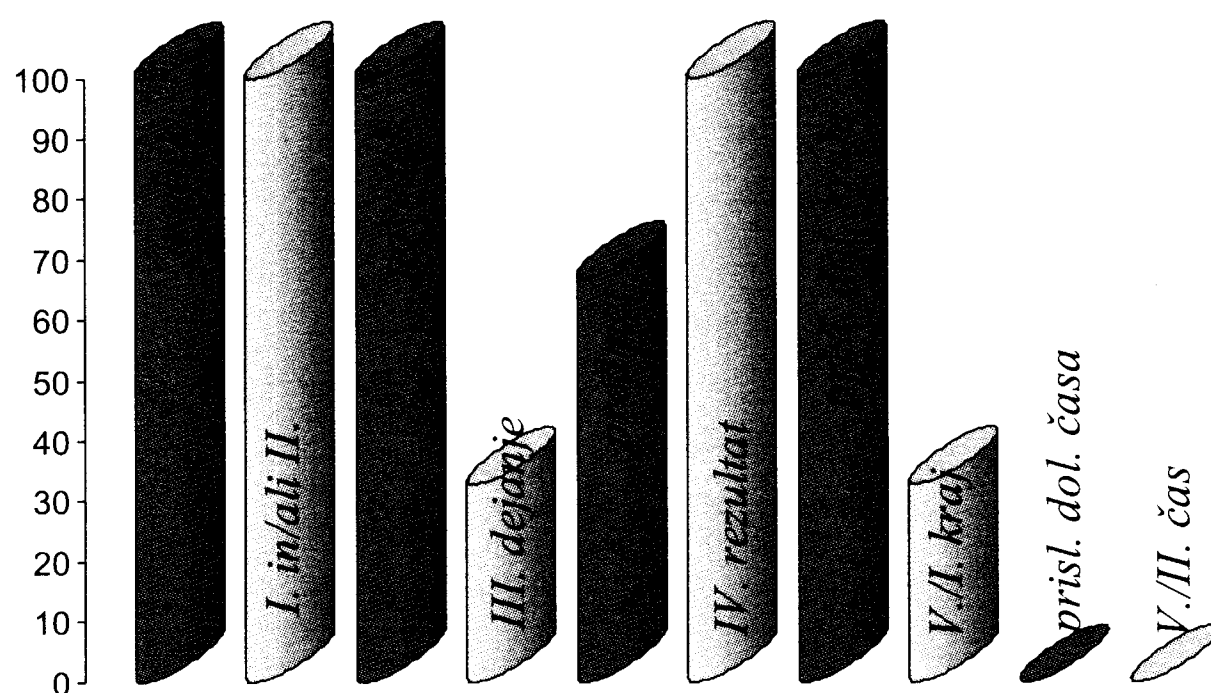
Zadnji pomen glagola bežati z leksikaliziranim predlogom *pred* ali *od* lahko izpustimo iz obravnave, ker je pomensko zamenljiv z glagolom *izogibati se*. Poglejmo še samostalniške izpeljanke iz tega glagola (prikaz 11):

Besedotvorni pomen	Besedotvorna podstava		Izpeljanka
I. vršilec dejanja	tisti _{+z} , ki beži	>	<i>beg-un</i> , <i>bež-ec</i> redko
III. dejanje	to, da se beži	>	<i>bež-anje</i> , <i>beg-ø</i>
V./I. kraj dejanja	to, kjer se beži	>	<i>bež-išče</i>

Gre za primer, kjer se idealno prekrivata vezljivost glagola in njegove prvostopenjske samostalniške izpeljanke: osebek z vršilcem dejanja, povedek s kategorijo dejanja in prislovno določilo kraja s kategorijo kraja dejanja. Takšnih glagolov ni veliko, zato je bolje pogledati prekrivnost vezljivostnih lastnosti glagolov in njihovih prvostopenjskih samostalniških izpeljank po pomenskih skupinah:

4.4 Število udeležencev in besedotvornih pomenov v odstotkih

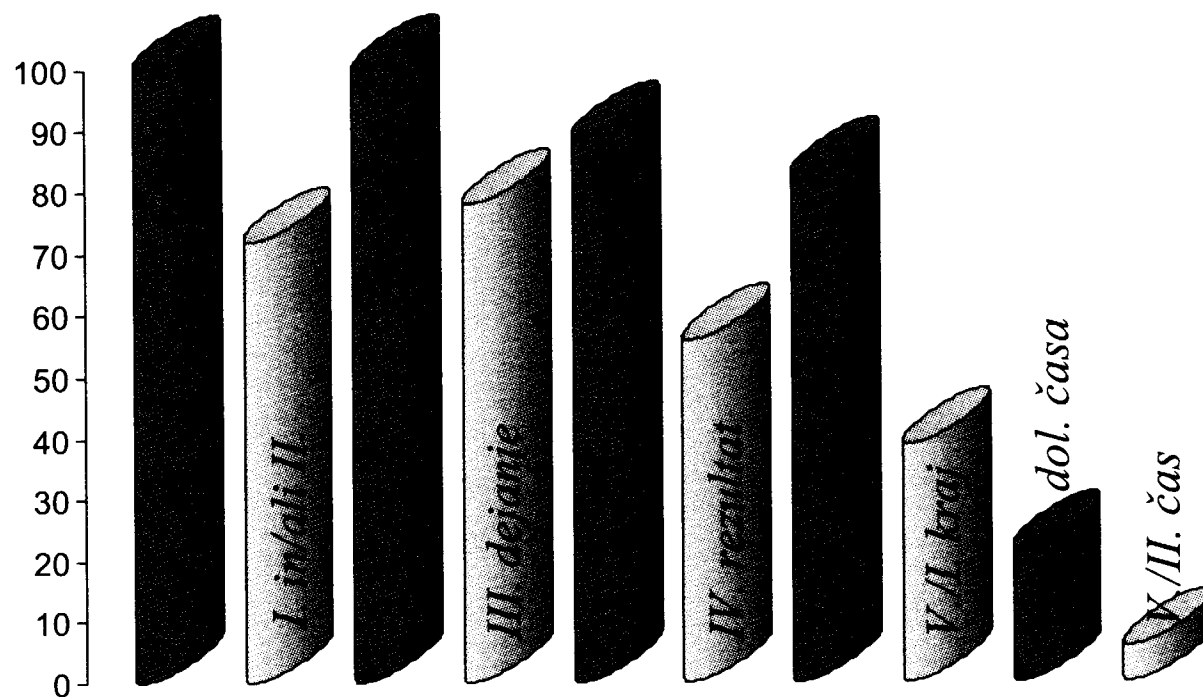
4.4.1 Primerjava: glagolski primitivi (prikaz 12)

* Povedki so tiskani ležeče.

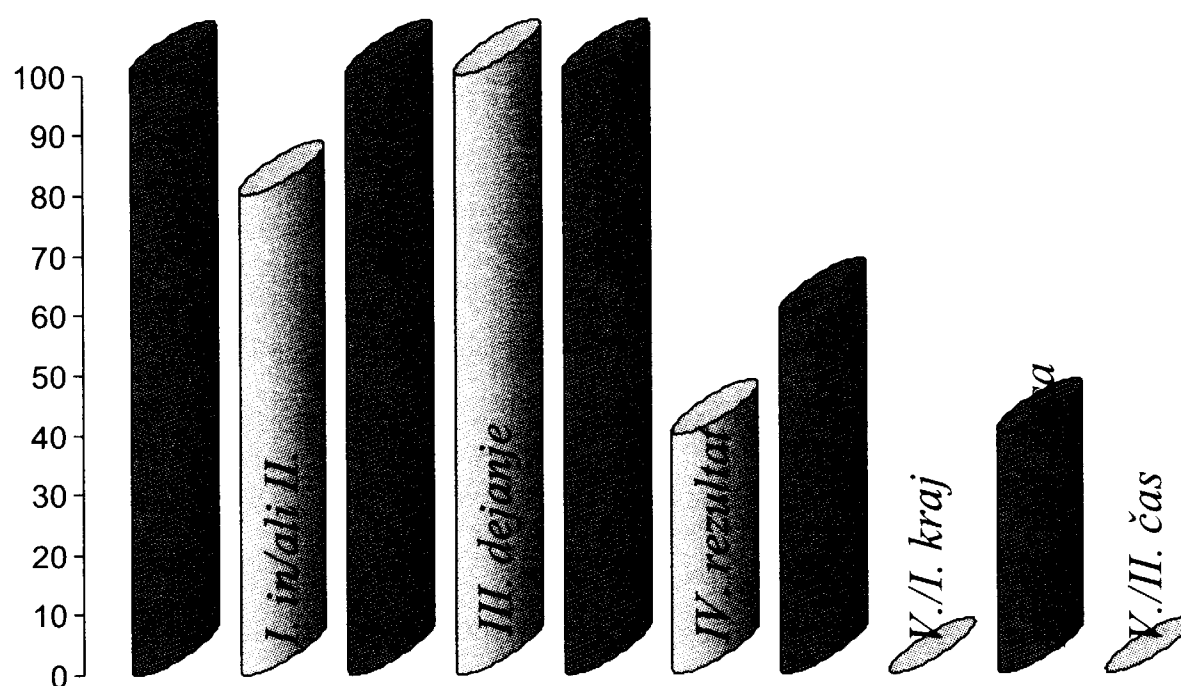
Primitivni glagoli večinoma predvidevajo ob sebi osebek, predmet in prislovno določilo kraja, njihove izpeljanke pa izražajo le vršilca in rezultat dejanja, le v enem primeru naletimo na kategorijo dejanja in kraja dejanja. Razlog prehoda iz kategorije dejanja v rezultat dejanja je v konkretizaciji pomena.

4.4.2 Primerjava: temeljni glagoli (prikaz 13)

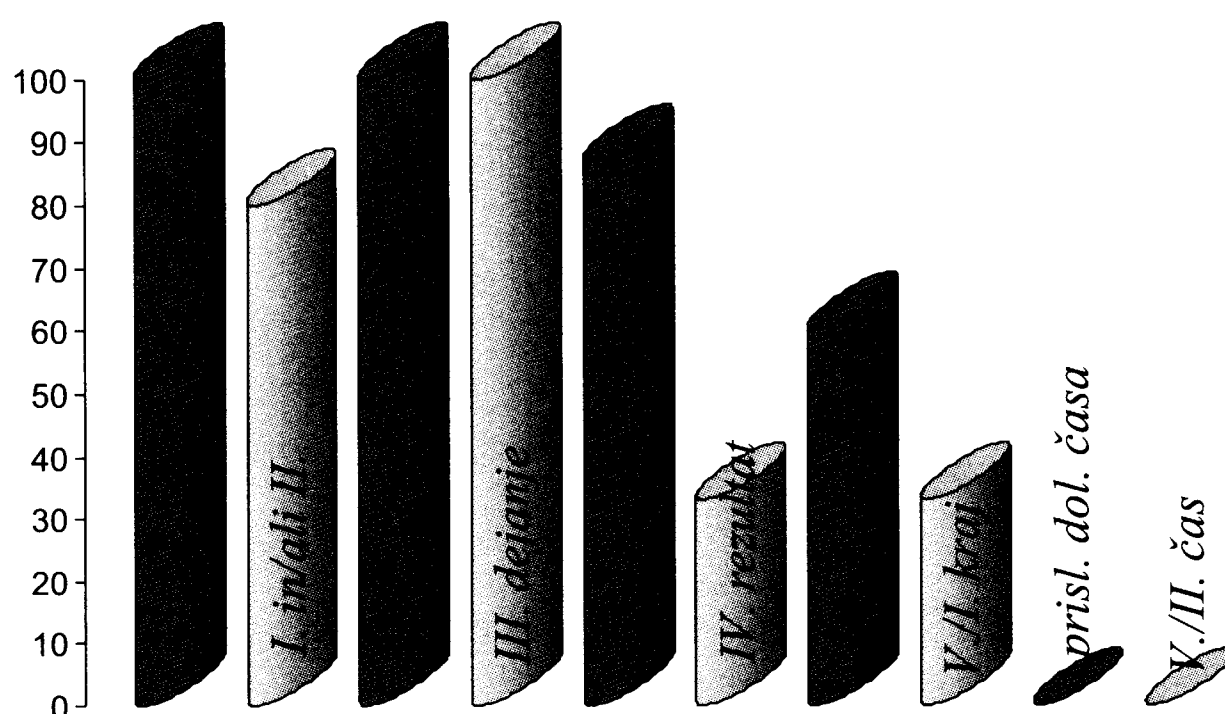
Temeljni glagoli imajo še vedno širok pomenski obseg, vendar je glede na primitivne glagole konkretiziran. Vsi temeljni glagoli so lahko levo prehodni, kar se kaže v 72 odstotkih izglagolskih izpeljank s pomenom vršilca ali vršilnika dejanja. Povedek ima odraz v izpeljankah s pomenom dejanja v 78 odstotkih glagolov. Predmet je izražen pri skoraj vseh temeljnih glagolih, v samostalniških prvostopenjskih izpeljankah s pomenom rezultata dejanja pa se kaže le v 53 odstotkih. Prislovno določilo kraja je obvezno vezljivo pri 83 odstotkih temeljnih glagolov, izpeljanka s pomenom kraja pri teh glagolih nastopa le v 39 odstotkih. Zelo redko se razvijejo celo pomenske kategorije tvorjenk, ki nimajo osnove v vezljivostnih lastnostih glagola.

4.4.3 Primerjava: elementarni glagoli (prikaz 14)

Elementarni glagoli imajo kot podskupina temeljnih glagolov bolj posplošen pomen, zato najdemo tudi več posebnosti. Nekateri od teh glagolov niso razvili izpeljank s pomenom rezultata dejanja, ker smiselno take pretvorbe ne bi mogle obstati, čeprav vsi na desni obvezno vežejo predmet.¹¹ Povedek ima odraz v prvostopenjskih izpeljankah s pomenom dejanja iz vseh elementarnih glagolov. Včasih se pri elementarnih glagolih kot obvezno določilo pojavita tudi prislovno določilo kraja in časa, vendar nimata odraza v prvostopenjskih samostalniških izpeljankah s pomenom kraja in časa.

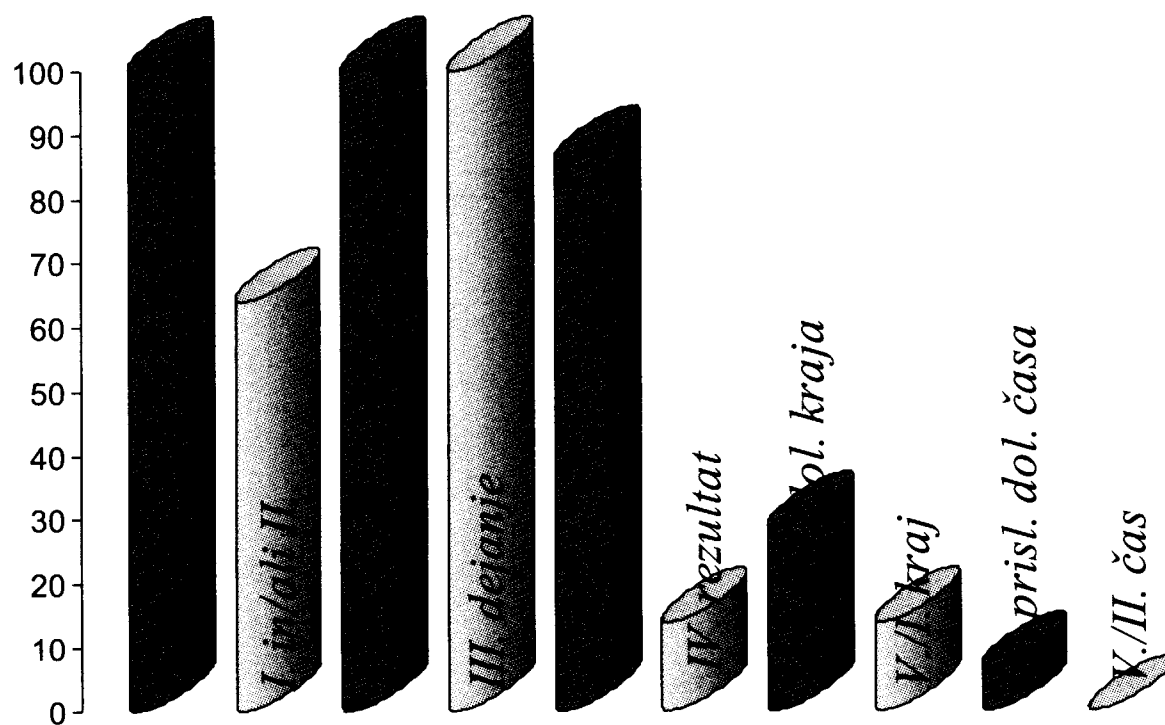
4.4.4 Primerjava: specializirani glagoli (prikaz 15)

Specializirani glagoli imajo kot skupina glagolov z ožjim pomenskim poljem manj posebnosti. Osebek se kot samostalniška izpeljanka s pomenom vršilca ali vršilnika dejanja kaže v 80 odstotkih, povedek kot izpeljanka s pomenom dejanja v vseh primerih, predmet pa ima odraz v izpeljankah s pomenom rezultata dejanja le v 33 odstotkih, čeprav je obveznovezljiv pri 87 odstotkih izbranih specializiranih glagolov. 60 odstotkov teh glagolov ob sebi zahteva obveznovezljivo prislovno določilo kraja, samostalniške izpeljanke s pomenom kraja je pa razvilo le 20 odstotkov specializiranih glagolov.

4.4.5 Primerjava: višji specializirani glagoli (prikaz 16)

Višji specializirani glagoli imajo zaradi svoje tvorjenosti bistveno manj možnosti za izpeljavo samostalnikov, saj se nekateri besedotvorni pomeni tvorijo neposredno iz izhodiščnih samostalnikov oz. pridevnikov. Vsi izbrani višji specializirani glagoli imajo možnost pretvorbe v samostalniško izpeljanko s pomenom dejanja, 64 odstotkov jih ima samostalniške izpeljanke s pomenom vršilca oz. vršilnika

¹¹ Predmet se pri izpeljankah s pomenom rezultata dejanja odraža samo v dveh primerih, saj *boleti* in *dihati* ne moreta razviti smiselne izpeljanke s pomenom rezultata dejanja, glagol *živeti* pa je prehoden samo v posebnih okoliščinah (v pog. in knjiž. rabi), kar se navadno ne odraža na tvorjenkah.

prikaz 16

dejanja, le po 13 odstotkov teh glagolov pa je razvilo izpeljanke s pomenom rezultata in kraja dejanja, čeprav kar 80 odstotkov višjih specializiranih glagolov zahteva vezavo predmeta in 29 odstotkov zapolnitev stavčnega vzorca s prislovnim določilom kraja.

5 Ugotovitve

Raziskava povezave med vezljivostnimi lastnostmi glagola in njegovimi prvostopenjskimi samostalniškimi izpeljankami je opozorila na več stvari. Pokazalo se je, da glagoli z leksikaliziranimi predložnimi morfemi nikoli ne izražajo povezave med udeleženci in pomeni samostalniških izpeljank, saj gre v teh primerih vedno za povsem nove pomene danega glagola, ki so zamenljivi s pomensko ožjimi sopomenskimi glagoli. Tvorjeni glagoli nekaterih udeležencev ne izražajo z izpeljankami, ker le-te izhajajo iz podstavnega samostalnika, pridevnika ali glagola ali pa so v njih zajete. Iz nadaljnje obravnave smo lahko izločili tudi primere z modifikacijskimi dopolnili ter prislovnimi določili načina in namena, ker se le-ti nikoli ne kažejo v izpeljankah. Prav tako se v samostalniških izpeljankah ne odraža povedkovodoločilna vezljivost. Kategorija snovi pri samostalniških izpeljankah je zgolj slovarska, zato se njen izvor ne more kazati v vezljivostnih lastnostih glagola, ampak le v pomenskih. Tako so po abstrakciji glagolske vezljivosti ostali le pomeni, kjer gre za vezljivost z osebkom, predmetom in prislovnim določilom kraja in časa, s tem posledično pa smo lahko primerjali, v kolikšni meri se pri glagolih pojavljajo izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, vršilnika dejanja, dejanja, rezultata dejanja in kraja oziroma časa dejanja, to pa glede na pripadnost glagolov določeni pomenski skupini.

Glede na pomensko piramido se število udeležencev ne spreminja premočrtno, saj zahtevajo največ udeležencev elementarni in temeljni glagoli, manj primitivni, najmanj pa glagoli z bolj specializiranimi pomeni. Vsi obravnavani glagoli so levo prehodni, večinoma zahtevajo v stavčnem vzorcu tudi predmet. Prislovno določilo kraja je obveznovezljivo pri vseh primitivnih glagolih, s specializiranostjo pomena

se manjša tudi njegova prisotnost v stavčnem vzorcu. Prisotnost obveznovezljivega prislovnega določila časa je neenakomerno porazdeljena po pomenski piramidi, saj je obveznovezljivo pri 40 odstotkih elementarnih, 22 odstotkih temeljnih in 7 odstotkih višjih specializiranih glagolov, obravnavani primitivni in specializirani glagoli pa ga v stavčnem vzorcu ne predvidevajo.

Število besedotvornih pomenov samostalniških izpeljank upada s specializiranostjo pomenov, torej imajo glagoli z najširšim pomenskim poljem največje možnosti tvorbe prvostopenjskih samostalniških izpeljank. Elementarni glagoli izstopajo kot posebna podskupina temeljnih glagolov. Posamezni besedotvorni pomeni samostalniških izpeljank so se glede na pomen izhodiščnega glagola razvijali različno: število izpeljank s pomenom vršilca in/ali vršilnika ter rezultata dejanja upada s specializiranostjo pomena izhodiščnega glagola, število samostalniških izpeljank s pomenom dejanja pa s specializiranostjo pomena narašča. Izpeljanke s pomenom kraja dejanja lahko tvori tretjina primitivnih, temeljnih in specializiranih glagolov ter nekaj višjih specializiranih glagolov, izpeljanke s pomenom časa dejanja pa je tvoril le eden izmed obravnavanih glagolov.

Potrdili smo hipotezo, da so besedotvorni pomeni prvostopenjskih izglagolskih samostalniških izpeljank vsaj do neke mere predvidljivi iz vezljivostnih lastnosti glagola ter da zelo redko naletimo na primere prvostopenjskih samostalniških izglagolskih izpeljank, ki ne bi imeli osnove v vezljivostnih lastnostih podstavnega glagola. Večinoma so odstopajoči primeri razložljivi, v določenih primerih pa je težko najti vzrok za izbiro poti, ki jo je ubral jezik.

Nadaljnje raziskave bi bilo koristno usmeriti v pogostost rabe glagolov, v specializiranost pomena in v glagolsko vezljivost (ne povedkovo) ter predvsem ločeno obravnavati glagole z leksikaliziranimi predložnimi in zaimenskimi morfemi.¹²

Viri in literatura

- Dular, Janez, 1983, Napovedljivost vezave iz morfemske sestave glagolov, *Slavistična revija* XXXI/4, 281–287.
- – 1983/84, Združena vezavav desni vezljivosti slovenskega glagola, *Jezik in slovstvo* XXIX/8, 289–293.
- Križaj Ortar, Martina, 1982, Glagolska vezljivost, *Slavistična revija* XXX/2, 189–213.
- – 1984, O posamostaljenju povedka prisojevalne zveze, *Slavistična revija* XXXII/3, 277–288.
- – 1989, Vezljivost: iz pomena v izraz, *XXV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 129–140.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnim slovarjem slovenskega jezika in*

¹² Avtorica članka pripravlja magistrsko nalogo na temo *Glagoli s se* pod mentorstvom Irene Stramljič Breznik.

- Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki: Elektronska izdaja na plošči CD-ROM*, Ljubljana, DZS, 1998.
- Slovenski pravopis*, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Stramljič Breznik, Irena, 1992, Izglagolske izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, *Slavistična revija* XL/4, 411–427.
- – 1994, *Prvostopenjske izpridevniške tvorjenke*, Doktorska disertacija, Ljubljana.
- – 1994/95, Specializiranost obrazil za izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja in opravkarja, *Jezik in slovstvo* XL/8, 285–291.
- – 1995/96, Izpeljanke s pomenom snovi iz pridevniške podstave, *Jezik in slovstvo* XLI/7–8, 359–370.
- – 1999, *Prispevki iz slovenskega besedoslovja*, Maribor, Slavistično društvo.
- – 2000, Raziskovalne perspektive slovenskega besedotvorja, *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10: Slovensko jezikoslovje danes in jutri – Slovenski slavistični kongres*, ur. Zoltan Jan, Celje, ZRSS, 112–118.
- – 2001a, Prikaz besedne družine v besedotvornem slovarju, *Studia Slavica Savariensia*, 18–31.
- – 2001b, Od poljubnega do urejenega prikaza besedne družine, *Slovenščina v šoli* 6/3, 19–22.
- – 2001c, Kateri podatki iz besedotvornega slovarja so uporabni v dvo- ali večjezični leksikografiji? *Dvojezična i višejezična leksikografija, 3. mednarodni leksikološko-leksikografski znanstveni skup, 15. – 16. studenoga 2001*.
- – 2001č, Besedne družine predlogov in veznikov v besedotvornem slovarju, *Jezikoslovni zapiski* VII/1, 2, 197–206.
- – 2002a, Besedotvorni slovar, *Evropsko leto jezikov; Sodobna slovenska književnost; Matija Murko, Slovenski slavistični kongres, 5. – 7. oktober*, 242–245.
- – 2002b, Nekaj podatkov iz Besedotvornega slovarja slovenskega jezika za črko B po SSKJ, *Jezik in slovstvo* XLVII/7, 8, 295–300.
- – 2002c, Povezanost besedotvornih in vezljivostnih lastnosti glagola, *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika*, 400–408.
- – 2002č, Ali obstaja povezava med vezljivostnimi lastnostmi glagola in pomeni njegovih prvostopenjskih izglagolskih samostalniških izpeljank? *3. mednarodni dialektološki simpozij, Pedagoška fakulteta Maribor, 5. in 6. februar 2002 (70 let Martine Orožen)*, Maribor, Slavistično društvo.
- – 2003, Besedotvorna tipologija novonastalega besedja s področja mobilne telefonije, *Slavistična revija, Zbornik referatov za XIII. mednarodni slavistični kongres, 15. – 21. avgust 2003*, 105–118.
- – 2004a, Struktura besednodružinskega slovarja slovenskega jezika za črko B, *Jezikoslovni zapiski* 10/1, 71–91.
- – 2004b, *Besednodružinski slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek za iztočnice na B*. Maribor, Slavistično društvo, 2004.
- – 2005, *Poskusni zvezek besednodružinskega slovarja slovenskega jezika za iztočnice na B in elektronska obdelava podatkov*, Maribor, Slavistično društvo, 2005.

- Toporišič, Jože, 1976, Besedotvorna teorija, *Slavistična revija* XXIV/2–3, 163–177.
- – 1980a, Teorija besedotvornega algoritma, *Slavistična revija* XXVIII/2, 141–151.
- – 1980b, O strukturalnem določanju besednih pomenov (ob glagolu biti), *Linguistica* XX, 151–167.
- – 1982, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana, DZS.
- – 1990, Tretjič o besedotvorni teoriji, *Slavistična revija* XXXVIII/4, 421–440.
- – 1991, Besedotvorno šolanje, *Slavistična revija* XXXIX/2, 215–237.
- – 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana, CZ.
- – 2000, *Slovenska slovnica*, Maribor, Obzorja.
- Vidovič Muha, Ada, 1988, Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zložen, Ljubljana, Partizanska knjiga.
- – 1991a, Nadaljevanka o slovenski besedotvorni teoriji, *Slavistična revija* XXXIX/1, 101–113.
- – 1991b, Nekaj temeljnih prvin za »besedotvorno šolanje«, *Slavistična revija* XXXIX/3, 317–326.
- – 1993, Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti: Z normativnim slovensko-nemškim vidikom, *Slavistična revija* XLI/1, 161–192.
- – 2000, *Slovensko leksikalno pomenoslovje, Govorica slovarja*, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Žele, Andreja, 1997, Kako je v slovarju slovenskega knjižnega jezika predstavljena vezljivost, *Jezikoslovni zapiski* 3/1, 143–156.
- – 2000/01, O slovarskem prikazu slovenske vezljivosti, *Jezik in slovstvo* XLVI/6, 239–254.
- – 2001, Vezljivostna teorija v slovenskem jezikoslovju, *Slovenski jezik* 3, 68–90.
- – 2001, *Vezljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)*, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- – 2002, Pomanjkljiva sporočilnost novega slovenskega pravopisa z vidika aktualnih pomenskoskladenjskih zmožnosti slovenščine, *Slavistična revija* L/3, 381–387.
- – 2003, *Glagolska vezljivost: iz teorije v slovar*, Ljubljana.

The Connection between Valency Features of a Verb and its Primary Nominal Derivatives

Summary

The article discusses the relation between valency features of verbs and their primary nominal derivatives. Analysis has revealed that verbs with lexicalized prepositional morphemes never indicate the connection between verbal participants and meanings of nominal derivatives, since in such cases we are dealing with

completely new meanings of a given verb which can be substituted by semantically narrower synonymous verbs. Some of the verbal participants occurring with derivative verbs are not expressed by derivatives since these originate from base noun, adjective or verb, or are comprised in any of them. Also, modification supplements and adverbial adjuncts of manner are never reflected in derivatives. Nominal derivatives do not reflect the valency of the subject/object complement. For nominal derivatives the category of mass nouns is only used for lexicographic purposes and these cannot originate in the valency features of a given verb but only in its semantic characteristics. After abstracting the verbal valency only those meanings remain, where the subject, the object, and the adverbial adjuncts of place and time are involved. These instances were compared to the categories of the doer of the action, the action itself, the result of the action, and the place or the time of action of the deverbal derivatives.

The hypothesis was confirmed that the word-formation meanings of the primary deverbal nominal derivatives are – at least to a certain degree – predictable from the valency features of a given verb. The instances, where the primary nominal deverbal derivatives do not originate from the valency features of the base verb, are very rare. Even so, most of these specific instances can be explained, and for the rest it is usually difficult to determine the reason for semantic shifts.

Mojca Tomišić, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor

E-pošta: mojca.tomisic@guest.arnes.si

Skladenjska zapletenost povedi v govornem jeziku sodobnih slovenskih politikov

Anja Benko

IZVLEČEK: V članku je obravnavana skladenjska zapletenost povedi v govoru današnjih slovenskih politikov. Analizirana je skladenjska zgradba povedi, rezultati analize pa so primerjani z rezultati prispevka Nataše Hribar: Vprašanje skladenjske zapletenosti v govornem jeziku politikov. Članek odgovarja na vprašanje, ali je npr. govor Janeza Janše skladenjsko zapleten ali preprost. Ugotavlja se tudi, kakšna zloženost povedi prevladuje v njegovem govoru, katere vrste odvisnikov in priredij so najpogostejše, koliko je bilo eno- in večstavčnih povedi, koliko pastavkov in soredij ter katera razmerja so uporabljena v zapleteno in katera v preprosto zloženih povedi.

ABSTRACT: The article discusses the syntactic complexity of sentences in spoken discourse of contemporary slovene politicians. The author analysed the syntactic structures of sentences and clauses, and the results were compared to those in the article by Nataša Hribar Vprašanje skladenjske zapletenosti v govornem jeziku politikov (The question of syntactic complexity in the spoken discourse of politicians). The article provides the answer to the question whether in terms of syntax Janez Janša's spoken discourse is complex or simple. The author also tried to establish what type of complexity is most typical of his spoken discourse, which types of dependent and coordinate clauses are most frequent, how many simple and complex sentences were used, how many verbless clauses and their combinations with other clauses occurred, and which relationships were employed in either complex or simple sentences.

1 Uvod

1.0 V članku bo obravnavana skladenjska zapletenost povedi v govoru predsednika vlade. Analiza govora bo temeljila predvsem na skladenjski zgradbi povedi, osrednje vprašanje pa bo zapletenost oziroma preprostost zloženih povedi z vidika medstavčnih razmerij.

Prispevek bo razdeljen na tri dele. V uvodu sta prikazana namen in cilji dela,

v jedru bo predstavljena analiza besedila in rezultati le-te bodo primerjani z rezultati raziskave Nataše Hribar,¹ v zaključku pa bodo podane sklepne ugotovitve.

1.1 Analiza je nastala pod mentorstvom dr. Irene Stramljič Breznik pri predmetu Slovenski knjižni jezik II – Skladnja. Za to delo me je navdušil članek Nataše Hribar: *Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov*, ki je bil objavljen v *Jeziku in slovstvu* in smo ga pri študiju obravnavali.²

Besedilo, ki ga je Hribarjeva analizirala, je nastalo novembra leta 1996, ko so bile v Sloveniji volitve za poslance v Državni zbor. Nastalo je v oddaji Volitve '96 (RTV Slovenija). Voditeljica oddaje, Lidija Hren, je v studiu gostila tri takrat verjetno najbolj znane politike, ki so tudi po volitvah leta 1996 zasedli najvišja mesta v Državnem zboru, in sicer gospoda Janeza Drnovška, gospoda Marjana Podobnika in gospoda Janeza Janšo.³

Politična slika se je v Republiki Sloveniji od leta 1996 bistveno spremenila. Janez Drnovšek je predsednik države, Marjan Podobnik ni več tako aktiven politik, Janez Janša je predsednik slovenske vlade.

Ob pripravi prispevka sem naletela na dva zanimiva članka. Prvi je bil objavljen v *Delu*, 27. januarja 2001. Že sam naslov prispevka – *Gospod predsednik, vi ste rit* bralca dobesedno pritegne k branju. V uvodniku je zapisano: “Politični jezik je nekakšen lakmusov papir dogajanja v družbi. S časom se spreminja; ponekod postaja vljudnejši, bolj kultiviran, a manj poveden, drugje bolj grob in neposreden, spet drugje uniformiran in vsebinsko prazen. Posamične kršitve veljavnih pravil pa se dogajajo povsod in se bodo vedno. (...) Kako je s političnim jezikom in političnim komuniciranjem v nekaterih državah, smo pogledali s pomočjo naših dopisnikov.” (Delo 2001, 12) Oglasili so se dopisniki iz različnih držav – iz Združenih držav Amerike (Ervin Hladnik-Milharčič), Rusije (Branko Soban), Italije (Tone Hočevnar), Avstrije (Mojca Drčar-Murko), Francije (Slava Partljič) in Nemčije (Barbara Kramžar). V Rusiji na primer jezikoslovci sestavljajo osnutek zakona o ruskem jeziku, ki bo govoril tudi o tem, kako se je treba obnašati v javnosti, saj politiki v dumi uporabljajo velikokrat sočne kletvice in sploh ne razmišljajo, kaj bodo rekli in kako bo to posledično vplivalo na politično kulturo v državi. Podobno se dogaja v vseh drugih državah. V Avstriji

¹ Članek Nataše Hribar (2001/02), *Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov*. *Jezik in slovstvo*, 47/7–8, 315–329.

² Besedilo obravnava problematiko stavčne strukturiranosti govornega jezika posebne skupine govorcev, in sicer že znanih in že prej uveljavljenih politikov. Članek je dopolnjen in razširjen prvi skladenjski del diplomske naloge *Govorjeni jezik politikov (razčlenitev besedil z vidika skladenjske strukture in koreferenčnosti)*. Naloga je nastala na Filozofski fakulteti v Ljubljani leta 2000 pod mentorstvom dr. Ade Vidovič Muhe.

³ Govorci so se na oddajo lahko okvirno pripravili (politiki oziroma predstavniki za poslance v Državni zbor so v predvolilnem času še posebej dobro pripravljani na določene aktualne teme), a vseeno je šlo tukaj za spontano komunikacijo, ki je za analizo govorne besede izredno pomembna. Upoštevati moramo tudi naslovnika. Najbolj neposreden naslovnik je bila v tem primeru novinarka, Lidija Hren, množični naslovniki pa so bili gledalci in gledalke doma pred televizijskimi sprejemniki. V studiu je bila prisotna tudi skupina pasivnih poslušalcev.

postaja jezik v političnem okolju bolj napadalen in manj obziren. V Franciji so politiki med sabo izredno vljudni. Verjetno že zaradi samega dejstva oziroma prepričanja, ki vlada v državi, in sicer da oni usodno določajo splošno raven same komunikacije med ljudmi. V Nemčiji se na primer politiki obmetavajo s ciniki, cepci, svinjami, hinavci, teroristi, z opicami ... Zanimivo je, da vsi dopisniki poudarjajo, kako je od političnega jezika in politične komunikacije v državi odvisna tudi komunikacija in uporaba jezika pri ljudeh. To temelji na dejstvu, da kar smejo med seboj in drug drugemu reči politiki, smejo drug drugemu reči tudi vsi ljudje v državi. Ta članek mi je ponudil nekakšen razmislek o komuniciranju v našem Državnem zboru. Sicer Slovenija tukaj ni posebej obravnavana, a sleherni posameznik si lahko ustvari sliko o političnem komuniciranju pri nas, če je vsaj enkrat poslušal sejo parlamenta, ki jih prenašajo različne televizijske hiše.

Drugi članek je bil prispevek Denisa Poniža v Reviji 2000 z naslovom *Jezik kot znak politike*. V njem je zapisano: "Značilno je tudi, da pri nas nihče sistematično ne spremlja in raziskuje političnega jezika in politične govorice, kar kaže na odsotnost zavesti o "smislu" političnega jezika in govorice za druge segmente družbe" (Poniž 1994, 24). Poniž trdi, da je bilo leta 1994 vse, kar je bilo takrat javno izrečeno, na nek način bližje ideološkemu kakor pa demokratičnemu diskurzu.

Zdi se, da se od leta 1994 v slovenskem političnem prostoru ni kaj bistveno spremenilo. Slovenci še vedno nimamo natančno raziskane skladnje govornega političnega jezika in politične govorice, čeprav na Pedagoški fakulteti v Mariboru raziskovalno delo poteka v tej smeri.⁴

Namen analize je bil ugotoviti, ali je govor naših aktualnih politikov skladenjsko preprost ali zapleten. Ker je bil pogovor namenjen širši javnosti oziroma množičnemu občinstvu, ki ga je spremljalo prek televizijskih sprejemnikov in ker je občinstvo in javnost družbeno, socialno, izobrazbeno, starostno ... različno, pričakujem, da bo govor predsednika vlade preprost in predvsem razumljiv na vseh ravneh.

Poskušala bom ugotoviti, kakšna zloženost povedi prevladuje v njegovem govoru, katere vrste odvisnikov in priredij so najpogostejše, v kakšnem razmerju so stavki, koliko je bilo enostavnih in koliko zloženih povedi, koliko je bilo soledij in pastavkov ter katera razmerja so uporabljena v zapleteno in katera v preprosto zloženih povedih.

Namen analize tudi ni oceniti, kaj je v govornem jeziku obravnavanega politika dobro in kaj ne, temveč samo analizirati skladenjsko zapletenost povedi v govornem jeziku izbranega govornika.

1.2 Besedilo, ki ga bom v prispevku analizirala, je nastalo v ponedeljek, 4. aprila 2005. RTV Slovenija je pripravila dobro uro dolg *Pogovor s predsednikom*

⁴ Mag. Alenka Valh Lopert je v magistrski nalogi *Vpliv jezika okolja na kulturo govora v medijih (Radio Maribor)* (Maribor, 2004) raziskovala vpliv jezika na kulturo govora v medijih in je tudi skladenjsko analizirala jezik govornih oddaj Radia Maribor. Mag. Mira Krajnc pa v svoji magistrski nalogi z naslovom *Besediloslovne značilnosti pokrajinskega pogovornega jezika (na gradivu mariborščine)* (Ljubljana, 2004) analizirala gradivo, ki je posneto na sejah Mestnega sveta Mestne občine Maribor.

vlade. V analizo sem zajela oddajo dolžine 15 minut in 19 sekund, svoje rezultate pa bom primerjala z rezultati, do katerih je prišla Nataša Hribar v že prej omenjenem članku.

Posebej me je zanimalo, ali se je skladnja govorjenega jezika pri predsedniku od leta 1996 spremenila.

2.0 Opredelitev govornega jezika

»Govorjeni jezik politikov oz. predstavnikov političnih strank (...) je zvrstno mogoče opredeliti kot vmesno stopnjo med zborna oblika knjižnega jezika in njegovo manj strogo, tj. pogovorno varianto« (Hribar 2001/2002, 315). Govorci na televiziji nastopajo pred javnostjo oziroma pred množičnim občinstvom, ki ima različen družbeni, rasni, verski, socialni, izobrazbeni, starostni ... položaj. Množično občinstvo je bilo neposredno prisotno pred govornikom kot poslušalec pred televizijskim sprejemnikom. »Zborna oblika knjižnega jezika se uporablja takrat, ko je pred govorečim družbeno izoblikovan, tj. javen (oficialen) zbor poslušalcev (...)« (Toporišič 2000, 15). Iz vsega tega lahko izluščimo sklep, da naj bi bil jezik govorcev na televiziji zborni. Ker v pogovorih, kakršen je tudi ta, ki sem ga zajela v svojo analizo, govor ne more biti vnaprej pripravljen (možne so samo ključne točke, oziroma verjetno je v tem pogovoru sogovornik od novinarke zahteval tudi vprašanja pred samim snemanjem oddaje),⁵ saj gre za dialog med novinarko in intervjuvancem.

2.1 Teoretična izhodišča za analizo

Za svoja teoretična izhodišča sem si postavila enaka merila kakor Nataša Hribar v članku z naslovom *Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govorjenem jeziku politikov*, saj bom le tako lahko primerjala rezultate analiz med seboj. Kot Hribarjevo me je zanimala samo skladnja povedi, ne pa tudi enot, ki so manjše od stavka ali večje od povedi.

Po Toporišiču (2000, 488–489) sta »osnovna pojma skladnje povedi in stavek. Poved je najmanjša samostojna enota besedila, lahko pa je tudi že sama besedilo. Povedi so narejene iz poimenovalnih enot (besed in besednih zvez) – najobičajnejša taka enota je stavek – ali iz stavkov, oboje na podlagi skladenjskih vzorcev. Skladenjski vzorec najmanjše možne oblike povedi ima obliko stavka določene vrste (simbol S) (torej obstajajo stavčni skladenjski vzorci).« Poznamo enostavčne povedi, kjer so »besede zbrane okrog osebne glagolske oblike, tj. glagol odpira določena skladenjska

⁵ Mag. Mira Krajnc navaja več tipov besedil: »(...) v celoti vnaprej pripravljena so brana besedila; nebrana besedila so lahko vnaprej pripravljena besedila, ki se jih govorec nauči na pamet, ali pa jih samo tematsko pripravi vnaprej s pomočjo t. i. opornih (dispozicijskih) točk, pri čemer pusti naslovniku, da deloma vpliva na potek sporočanja. Ta tip besedil bomo imenovali preiščena besedila. Preiščena besedila nastanejo tudi takrat, ko se aktivni ogovorjeni sklicuje na predhodne govorce in dobredno ponovi ali kako drugače obnovi del njihove izjave – v takih primerih govorimo o medbesedilnosti.« (Krajnc 2004, 476) V tem članku je obravnavano besedilo, ki je bilo nebrano, brez opornih točk, a preiščeno izrečeno.

mesta ali pa dovoljuje njihova neobvezna druženja.« Če v stavku nimamo osebne glagolske oblike, govorimo o neglagolskem stavku (besede so zbrane okoli neosebne glagolske oblike ali katere druge besedne vrste). »Poleg enostavnih povedi obstajajo tudi večstavčne; imenujemo jih zložene. Zložene povedi so treh vrste: priredne (...), podredne (...) in sooredne (...).«

Med zapleteno zložene povedi je Nataša Hribar uvrstila spodaj naštete skupine, sama sem zaradi primerljivosti med člankoma prevzela enaka merila za zloženost povedi ter to upoštevala pri svoji analizi. Med zapleteno zložene povedi uvrščamo:

1. Povedi z različnimi vrstami priredij

2. Povedi z odvisniki

- a) različnih vrst (lahko tudi različnih stopenj)
- b) iste vrste, a razdeljenim nadrejenim stavkom

3. Povedi s priredji in podredji

4. Povedi s soredjem

- a) priredje s soredjem
- b) podredje s soredjem
- c) priredje, podredje in sooredje

5. Povedi z vrinjenim stavkom

- a) priredje z vrinjenim stavkom
- b) podredje z vrinjenim stavkom
- c) priredje in podredje z vrinjenim stavkom
- d) priredje, podredje in sooredje z vrinjenim stavkom

Med preprosto zložene povedi potem uvrščamo povedi s prirednim razmerjem iste vrste med vsemi stavki, povedi s podrednim razmerjem iste vrste med vsemi stavki in povedi s samo soorednim razmerjem med vsemi stavki večstavčne povedi.

2.2 Besedilo, zajeto v analizo

Navajam besedilo, ki ga bom v nadaljevanju tudi analizirala. Zapisano je v takšnem vrstnem redu, kakor je nastajalo. V analizo sem zajela prvih 15 minut in 19 sekund. Da bo besedilo lažje razumljivo, v poševnem in krepkem tisku navajam tudi vprašanja novinarke Lidije Hren.

Dober večer, spoštovane gledalke in gledalci. V naslednji uri pogovora gostimo predsednika slovenske vlade, gospoda Janeza Janšo. Dober večer tudi Vam.

Dober večer.

In dobrodošli seveda.

Hvala za vabilo.

Gospod predsednik, preden se lotiva dela vlade in nekaterih drugih tem, je najbrž prav, da na začetku nekaj misli namenite tudi preminulemu papežu. Ne zgolj zato, ker ga ves svet prepozna kot izjemno osebnost, ki je zaznamovala svojo dobo, ampak tudi zaradi njegove povezanosti s Slovenijo. Kakšni, kako torej Vi osebno in kot predsednik vlade dojemate nekdanjega poglavarja rimsko-katoliške cerkve?

Ja, res je, sveti oče Janez Pavel II., je ne samo zaznamoval svoj čas, ampak ga je sooblikoval. Sooblikoval ga je v smeri, ki je vodila v smer združene Evrope. Nesporno je v veliki meri tudi njegova zasluga, da je prišlo do okoliščin, ki so omogočile padec Berlinskega zidu, razširitev prostora svobode in demokracije tudi na

Vzhodno in Srednjo Evropo, in posledično tudi do oblikovanja okoliščin, ki so omogočle, da se je Slovenija osamosvojila in da smo Slovenci dosegli svoj zgodovinski višek, tako da, ko gre za njegove zasluge za to, da je vsaj stari kontinent na začetku 21. stoletja boljši, da so perspektive generacij, ki se zdaj rojevajo, boljše, kot pa so bile na začetku njegovega pontifikata. Skratka, ta njegova zasluga je nesporna. Svda pa sveti oče ni bil samo vélika zgodovinska osebnost, bil je tudi nesporni duhovni voditelj svoje cerkve, zato izkoriščam tudi to priložnost, da izrazim sožalje vsem verujočim v Sloveniji, ki so izgubili poleg tega, da smo vsi skupaj izgubili veliko zgodovinsko osebnost, tudi dušnega pastirja in nespornega duhovnega voditelja. Zdaj moje osebne izkušnje, oziroma jaz imam samo en, v spominu samo kratko srečanje z njim ob njegovem njegovem drugem obisku v Sloveniji, v Mariboru. Name je naredil izjemen vtis, ne. Vendar po tem najbrž nisem nič posebnega, ker vsi, ki so imel priložnost srečati z njim, povedo enako.

Ja, in če se zdaj kot rečeno ne, usmeriva v delo vlade in k drugim temam. Natančno, skoraj natančno štiri meseca mineva od takrat, ko ste oblikovali vlado. Ali lahko po tem času že rečete, da ste tudi prevzeli oblast?

Ne. S tem, da je treba najprej povedat, da vlada v Sloveniji glede na ustavo velja ločenost veje oblasti. Kar je prav. Ponekod se to seveda prepleta, ker tega ni možno v praksi striktno nikoli izvesti, ampak ustava, slovenska ustava je tukaj kar jasna in vlada pač opravlja z državo kot vrh izvršilne oblasti. Svda pa o tem, kako se bodo določene stvari odvijale, ne odloča samo vlada, samo ministrski zbor na svojih sejah in tako naprej, ampak veliko stvari uravnavajo odločitve, ki so bile sprejete že pred časom. Veliko odločitev sprejemajo ljudje, ki so jih imenovali še prejšnje vlade. V Sloveniji, kjer je, na žalost, vlada še vedno upravljalec tudi velikega dela premoženja v gospodarstvu. Posredno ima vpliv na, gledano seveda abstraktno, teoretično na kakšnih 50 odstotkov gospodarstva, kar je izjemno velik vpliv, ampak ta vpliv ne izvaja sedanja vlada, ta vpliv izvajajo ljudje, ki so bili prej, tekom različnih obdobj, imenovani v različne nadzorne svete, uprave in tako naprej. In v ta del, v ta del odločanja sedanja vlada praktično še ni posegla. Morda pet odstotno. In naš cilj tudi ni, da vso to mrežo, ki je bila oblikovana doslej, enostavno zamenjamo z neko drugo mrežo. Naš cilj je, da se, kolikor je možno, v znatni meri že v tem mandatu država umakne iz gospodarstva in da tisti, ki bodo zaradi potrebe oziroma preteku mandatov imenovani na ta mesta, to vedo že na samem začetku, ne. Da ne bomo, da ne bo to ravno potem največja ovira oziroma da ne bodo tukaj največji odpori proti temu, da se država dejansko umakne.

No, ko omenjate umik države iz gospodarstva. To je bil en ključni cilj, ne, tudi Vašega programa in obljub pred volitvami. Zdaj se zdi, da ste to nekam odmika, ne. Ta privatizacija. Najprej privatizacija Telekom, bank, zavarovalnic. Kako je s tem? Je to za pričakovat, da bo to vsaj v programih še letos in kasneje sledi pač umik iz gospodarstva?

No, ne vem, če je kdo pričakoval, da se bo to zgodilo v štirih meseci!.. To je nemogoče. Tudi nismo tega obljubljal v enem letu. Ni niti takoj v prvi polovici mandata. Določeni procesi so tukaj zapleteni. Določene rešitve morajo biti usklajene, tut najprej konceptualno domišljene. Če bi bilo to tako enostavno, bi to v zadnjih dvanajstih letih naše predhodnice že zdavnaj to naredile, ne, pa gre seveda pone-

kod za pomembne dileme, ki jih želimo najprej na konceptualni ravni popolnoma razčistiti, da potem ne bi prihajalo do tako imenovanih popravkov reform oziroma reform reform, ki nazadnje veliko stanejo, učinki so pa običajno dvomljivi. Tako da imamo zelo jasen načrt, kako naprej z to privatizacijo. V letošnjem letu je na programu strateškega sveta in tudi nekaterih drugih svetovalnih in drugih organov vlade dodelava teh konceptov. Nekatere bo potrebno tudi koalicijsko uskladiti v detajle. V koalicijski pogodbi so usklajeni v načelih in potem se bomo teh procesov lotili. Ni pa rečeno, da se bo država popolnoma umaknila iz gospodarstva, ponekod, recimo, v bančništvu bo država obdržala določen vpliv na nekaterih bankah, ravno zaradi tega, ker želimo, da bančni sektor, ali pa da del bančnega sektorja v upoštevanju vseh pogojev konkurence in normalnega poslovanja, vendarle služi tudi lokalnim potrebam, nekaterim poudarkom z razvojnega vidika oziroma s stališča, recimo, večji podpori malemu in srednjemu gospodarstvu, vendar pa za to ni treba, da so banke v sto procentni državni lasti oziroma da ima tam država večinske deleže, ker je možno z drugačnimi dogovori ali postopki privatizacije v pogojih, ki se postavijo teh postopkih, ta vpliv zagotoviti.

Mh ... Če ostaneva še malo pri kadrovanju, ki je bila in je ena najbolj vročih tem tudi v preteklih štirih mesecih – kadrovanje v vrhu državne uprave. Tukaj se zdi, da ste za razliko od gospodarstva, o katerem ste govorili, bolj previdni. Niste oziroma praktično zamenjav še ni, niti tam, kjer jih zakon dopušča. Kaj je razlog, kaj je vzrok te previdnosti? Izkušnje z Bajukovo vlado? Očitni opozicije, da gre za čistke ali je kaj drugega?

No. Predvsem mi ne želimo menjati garniture zato, da se garnitura zamenja. Mi želimo slediti principu, da na odgovorna mesta pridejo tisti, ki so najbolj usposobljeni, najbolj sposobni upravljati tisto funkcijo, ki se pač upravlja na določenem mestu. Ob tem seveda, da so pripravljeni izpolnjevati tudi program, ki veže to vlado. Brez teh dveh pogojev ne bomo imenovali nikogar oziroma naš princip je, da se ne kadruje drugače. Zato pa, da ti ljudi, ki že opravljajo neko funkcijo, oceniš, pa je potreben nek čas, ne. Zaradi tega smo šli tudi v spremembo zakona, ki omogoča, da pač vlada to presoja skozi cel mandat, kar se mi zdi popolnoma normalno. Ker doslej je bilo v zakonu tako napisano, da lahko vlada v treh mesecih po nastopu mandata zamenja praktično večino visokih državnih uradnikov, samo nekateri so bili izvzeti. Če bi sledili temu principu, potem bi moral kar tko na slepo izvajati menjave in tega nismo želeli in teh menjav bo tudi bistveno manj, kot se je napovedovalo. Praktično je seveda nemogoče povedati neko število, vsekakor pa imam jaz izkušnje tudi z nekega drugega časa, ki je bil morda bolj usoden, in pa so bile te ločnice morda še bolj ostre, to je po prvih svobodnih volitvah leta devetdeset, ko smo videli, da tudi tista uprava, ki smo jo takrat podedovali kot demusova vlada, je v veliki meri zelo dobro delala. Mnogi, mnogi kadri so, potem ko so videli, da imajo jasen program, da je nek cilj, da se splača potruditi, zelo dobro delali. In tudi v sedanji državni upravi jih je večina takšnih. In tudi v sedanji državni upravi jih je večina takšnih.

No, ampak del teh sprememb, ki ste jih Vi uzakonili, je sedaj na Ustavnem sodišču. Tja jih je poslala opozicija. Če bo ustavno sodišče zavrnilo te ustavne spremembe, kaj to pomeni? Boste te zamenjave izvajali drugače, na osnovi nekkih členov

zakonodaje, ki jo sedanja že dopušča, kot je recimo ugotavljanje nesposobnosti, ali bo ostalo tako, kot je zdaj? Kako bi to vplivalo recimo na učinkovitost?

No. Z ugotavljanjem nesposobnosti je tako, da nekomu, ki nič ne dela, zlo težko dokažeš nesposobnost in to je eden od problemov v tistem delu državne uprave, s katero nismo zadovoljni. In pri govoru o tem področju je treba še to reči, da je naš največji problem prevelika državna uprava predraga v celoti in tudi problem, s katerim se srečuje, glavni problem, s katerim se srečuje, to je pa neenakomerna obremenjenost, o kateri v bistvu preobremenjeni delajo veliko za relativno nizke plače, ponekod pa se ne dela veliko, ali pa se tudi nič ne dela, ne, saj v nekaterih ministrstvih so odkril kar zanimive primere, pa se na kratek rok ne da nič nič spremenit. Tako da mi, naš cilj je racionalizirat delovanje državne uprave, nardit to delovanje bolj učinkovito in zmanjšat to upravo za en odstotek na leto, se pravi v štirih letih za štiri odstotke.

No, še en problem je, ob teh kadrovskih zamenjavah, ki so tudi v primerjavi z Evropo, oziroma v primerjavi z Evropo jih je sedaj Vaša vlada izvedla mnogo mnogo manj, problem pa je v politizaciji navzdol. Vemo, da je v dvanajstletni vladavini prejšnje oblasti, so bile zgrajene in so zgrajene prave piramide, ne?, kadrov, ki so pripadali neki opciji. Ali boste Vi zdaj delali obratno? Ali boste ustavili to na neki točki? Ali boste zgradili svoje piramide, začeli graditi svoj sistem?

Rekli ste, da obstaja še en problem. V tem trenutku za vlado obstaja en zlo velik problem, ki se mu reče »podedovano stanje«, še predvsem, ko gre za to normativo. Mi smo sedaj prvič v mandatu, ko je potrebno izvajati te spremembe zakonodaje, ki je bila sprejeta v prejšnjem mandatu, in ko se ta vrh državne uprave imenuje na drugačen način. O čem govorim? V tem trenutku v štirih mesecih v nobenem ministrstvu še nimamo direktorja direktorata, in teh je okrog šestdeset v celi vladi, ki bi imel poln mandat, ki bi mu ga dala ta vlada. Kajti naletel smo na stanje, ki je bilo potrebno objaviti javne razpise, uradniški svet tukaj dela počasi, žal mi je, da moram to reči. Še niti enega predloga nismo dobil na vlado, kar pomeni, da v tem trenutku vsi ministri in ministrica delajo z nepopolnimi ekipami. Z ekipami, kjer so vedeji, od katerih nekateri bodo nadaljevali mandat, nekateri se sploh niso prijavili, in to je problem. Ko ste rekli, obstaja en velik problem, in to je v tem trenutku, ko gre za kadrovanje državni upravi, največji problem. Kar se tiče pa politizacije, pa kot že rečeno, ne. Naš namen ni, da bi ene mreže zamenjevali z drugimi. Jaz vem, da je marsikdo, ki si je pač želel neko mesto v državni upravi in ki je bil za to mesto tudi usposobljen, šel v eno od strank prejšnje vladajoče koalicije, zato da mu je bilo to mesto bolj dostopno, ker se je v glavnem kadrovalo politično, še posebej v nekaterih segmentih državne uprave, vendar to ne pomeni, da ta konkretna oseba zdaj tega mesta ni sposobna upravljati ali pa da bo še naprej delovala politično ali pa sploh, da je delovala politično. Šlo je morda za nek oportunistem. Lahko bi naštel nekaj takšnih zlo vidnih primerov, vendar jih seveda ne bom. Tako da tisti, ki bo dobro opravil svojo funkcijo ne glede na to, po kakšnem ključu je prišel kam, nas ne moti. Skratka, nam gre za to, da bo državna uprava uspešna in da bo to nekaj, kar bo pripomoglo k hitrejšemu razvoju, ne pa nekaj, kar ga bo zaviralo.

2.3 Primeri skladske zgradbe povedi v govornem jeziku predsednika vlade

Preprosto zloženi povedi

Sooblikoval ga je v smeri, ki je vodila v smer združene Evrope.

S /

S_{pril}

Predvsem mi ne želimo menjat garniture zato, da se garnitura zamenja.

S /

S_{nam}

Poved s soledjem

Skratka, ta njegova zasluga je nesporna.

PS .. S

Name je naredil izjemen vtis, ne.

S .. PS

Priredno preprosto zložena poved

V koalicijski pogodbi so usklajeni v načelih in potem se bomo teh procesov lotili.

$S \wedge S$

Medstavčno priredno, podredno in soledno zapleteno zložena poved

Zato pa, da ti ljudi, ki že opravljajo neko funkcijo, oceniš, pa je potreben nek čas, ne.

$$\rightarrow S/2 / \quad \backslash S/2 .. PS$$

$$s_{nam}/2 / \quad \backslash s_{nam}/2$$

$$S_{pril}$$

In pri govoru o tem področju je treba še to reči, da je naš največji problem prevelika državna uprava predraga v celoti in tudi problem, s katerim se srečuje, glavni problem, s katerim se srečuje, to je pa neenakomerna obremenjenost, o kateri v bistvu preobremenjeni delajo veliko za relativno nizke plače, ponekod pa se ne dela veliko, ali pa se tudi nič ne dela, ne, saj v nekaterih ministrstvih so odkril kar zanimive primere, pa se na kratek rok ne da nič nič spremenit.⁶

$$(\wedge S / \quad \neq S / \quad \neq S \vee S .. PS) \rightarrow (S \neq S)$$

$$s_{pr} \wedge s_{pr} / \quad = s_{pr} / \quad S_{pril}$$

$$S_{pril} \quad S_{pril}$$

⁶ Ker sem pri skladske analizi izhajala iz Toporišičeve Slovenske slovnice iz leta 2000 in članka N. Hribar, sem veznik *saj* jemala kot vezniški pokazatelj vzročnega prirednega razmerja.

Poved z različnimi vrstami priredij in enim odvisnikom

Ponekod se to seveda prepleta, ker tega ni možno v praksi striktno nikoli izvest, ampak ustava, slovenska ustava je tukaj kar jasna in vlada pač opravlja z državo kot vrh izvršilne oblasti.

$$(S / \quad) \neq (S \wedge S)$$

S_{vzr}

Poved z odvisniki različnih vrst

S tem, da je treba najprej povedat, da vlada v Sloveniji glede na ustavo velja ločenost veje oblasti.

$$S /$$

$S_{pril} /$

S_{pr}

Podredno zapleteno zložena poved z razdeljenim nadrednim stavkom

Tako da tisti, ki bo dobro opravil svojo funkcijo, ne glede na to, po kakšnem ključu je prišel kam, nas ne moti.

$$S/2/ \quad \backslash S/2$$

$S_{pril} /$

S_{ozir}

Poved s priredji in podredji

Nesporno je v veliki meri tudi njegova zasluga, da je prišlo do okoliščin, ki so omogočile padec Berlinskega zidu, razširitev prostora svobode in demokracije tudi na Vzhodno in Srednjo Evropo in posledično tudi do oblikovanja okoliščin, ki so omogočile, da se je Slovenija osamosvojila in da smo Slovenci dosegli svoj zgodovinski višek, tako da, ko gre za njegove zasluge za to, da je vsaj stari kontinent na začetku 21. stoletja boljši, da so perspektive generacij, ki se zdaj rojevajo, boljše, kot pa so bile na začetku njegovega pontifikata.

$$S /$$

$S_{pril} /$

$S_{pril} \wedge S_{pril} /$

$S_{pril} /$

$S_{pr} \wedge S_{pr} /$

$S_{nac}/3 / \quad \backslash S_{nac}/3 / \quad \backslash S_{nac}/3 /$

$S_{čas} / \quad S_{pril} \quad S_{prim}$

S_{pril}

Priredje, podredje in soredje v zapleteno zloženi povedi

Naš cilj je, da se, kolikor je možno, v znatni meri že v tem mandatu država umakne iz gospodarstva in da tisti, ki bodo zaradi potrebe oziroma preteku mandatov imenovani na ta mesta, to vedo že na samem začetku, ne.

$$S /$$

$(s_{pov}/2 / \quad \backslash s_{pov}/2) \wedge (s_{pov}/2 / \quad \backslash s_{pov}/2) .. PS$

$S_{nac} \quad S_{pril}$

Soredno in priredno zapleteno zložena poved

Tako da mi, naš cilj je racionalizirat delovanje državne uprave, nardit to delovanje bolj učinkovito in zmanjšat to upravo za en odstotek na leto, se pravi v štirih letih za štiri odstotke.

$S \dots S \wedge S \wedge S = S$

Izpuščen glavni stavek

Da ne bomo, da ne bo to ravno potem največja ovira oziroma da ne bodo tukaj največji odpori proti temu, da se država dejansko umakne.

$\emptyset /$

$S_{pr} \dots S_{pr} \vee S_{pr} / S_{pril}$

Poved z različnimi vrstami priredij, vrinjenim stavkom in dvema odvisnikoma

Posredno ima vpliv na, gledano seveda abstraktno, teoretično na kakšnih 50 odstotkov gospodarstva, kar je izjemno velik vpliv, ampak ta vpliv ne izvaja sedanja vlada, ta vpliv izvajajo ljudje, ki so bili prej, tekom različnih obdobj, imenovani v različne nadzorne svete, uprave in tako naprej.

$[(S/2 \dots \langle S_v \rangle \dots S/2) = S] \neq [S = S / S_{pril}]$

2.4 Rezultati analize

2.4.1 Enostavčne in večstavčne povedi

Prvi korak pri analizi skladijske zgradbe povedi je določitev eno- oziroma večstavčnosti povedi.

Besedilo je sestavljeno iz 238 stavkov oziroma iz 67 povedi. Od tega je bilo 18 enostavnih povedi (27 % vseh povedi), in sicer 14 glagolskih enostavnih povedi (77,8 % enostavnih povedi oziroma 20,8 % vseh povedi), 4 neglagolske enostavne povedi (22,2 % enostavnih povedi oziroma 0,5 % vseh povedi) in 49 zloženih povedi (73 % vseh povedi). Med zloženimi povedmi je bilo 11 preprosto zloženih povedi (22,5 % zloženih povedi oziroma 16,4 % vseh povedi) in 38 zapleteno zloženih povedi (77,5 % zloženih povedi oziroma 56,7 % vseh povedi).

V besedilu najdemo tudi 17 pastavkov (25,4 % vseh povedi oziroma 7,1 % med stavki) in 17 soredij (25,4 % vseh povedi oziroma 7,1 % med stavki).

2.4.2 Razmerja med zapleteno zloženimi povedmi

Med zapleteno zloženimi povedmi, ki jih je v besedilu 38, najdemo naslednja razmerja (razvrščena po pogostosti): (1) priredje in podredje – 19 primerov, 50 % vseh zapleteno zloženih povedi; (2) priredje, podredje in soredje – 9 primerov, 23 % vseh zapleteno zloženih povedi; (3) podredje z različnimi vrstami odvisnikov – 6 primerov, 16 % vseh zapleteno zloženih povedi; (4) podredje in soredje – 3 primeri, 8 % vseh zapleteno zloženih povedi; (5) priredje in soredje – 1 primer, 3 % vseh zapleteno zloženih povedi.

2.4.3 Razmerja med preprosto zloženimi povedmi

Med preprosto zloženimi povedmi, ki jih je v besedilu 11, je najpogostejše

dvostavčno podredje – šest primerov (54,6 % vseh preprosto zloženih povedi). Od tega najdemo trikrat prilastkov odvisnik in primere osebkovega, namernega in predmetnega (vsak odvisnik po en primer). Dvostavčnemu podredju sledi dvostavčno soledje – trije primeri (27,3 % vseh preprosto zloženih povedi), na tretjem mestu po pogostosti pa je dvostavčno priredje – dva primera (enkrat vezalno in enkrat protivno priredje) – 18,1 % vseh preprosto zloženih povedi.

2.4.4 Odvisniki

V besedilu je 118 odvisnikov.

2.4.4.1 Odvisniki po pogostosti: (1) prilastkov odvisnik – 45 primerov, 38,1 % vseh odvisnikov; (2) predmetni odvisnik – 38 primerov, 32,2 % vseh odvisnikov; (3) časovni odvisnik – 8 primerov, 6,8 % vseh odvisnikov; (4) namerni in vzročni odvisnik – vsak po 6 primerov, 10,2 % vseh odvisnikov; (5) osebki odvisnik – 4 primeri, 3,4 % vseh odvisnikov; (6) načinovni odvisnik in povedkov odvisnik – vsak po 3 primere, 5,1 %; (7) primerjalni odvisnik in pogojni odvisnik – vsak po 2 primera, 3,4 % vseh odvisnikov; (8) ozirni odvisnik – en primer, 0,8 %.

2.4.4.2 Odvisniki v zapleteno zloženih povedih: (1) prilastkov odvisnik – 42 primerov, 35,6 % vseh odvisnikov; (2) predmetni odvisnik – 37 primerov, 31,4 % vseh odvisnikov; (3) časovni odvisnik – 7 primerov, 6 % vseh odvisnikov; (4) vzročni odvisnik – 6 primerov, 5,1 % vseh odvisnikov; (5) namerni odvisnik – 5 primerov, 4,2 % vseh odvisnikov; (6) načinovni odvisnik – 3 primeri, 2,5 % vseh odvisnikov; (7) osebki odvisnik – 3 primeri, 2,5 % vseh odvisnikov; (8) povedkov odvisnik – 3 primeri, 2,5 % vseh odvisnikov; (9) primerjalni odvisnik – 2 primera, 1,7 % vseh odvisnikov; (10) pogojni odvisnik – 2 primera, 1,7 % vseh odvisnikov; (11) ozirni odvisnik – 1 primer, 0,9 %.

2.4.4.3 Odvisniki v preprosto zloženih povedih: (1) prilastkov odvisnik – 3 primeri, 2,5 % vseh odvisnikov; (2) časovni, osebki, namerni in predmetni odvisnik – vsak po en primer, 3,4 % vseh odvisnikov.

2.4.5 Priredja

Vseh priredij je 60. Janez Janša je najpogosteje uporabljal vezalno priredje, sledijo mu protivno, pojasnjevalno, ločno, stopnjevalno, sklepalno in vzročno priredje.

V preprosto zloženih povedih najdemo enkrat vezalno (1,7 % vseh priredij) in enkrat protivno priredje (1,7 % vseh priredij).

V zapleteno zloženih povedih so naslednja priredja (razvrščena po pogostosti): (1) vezalno priredje – 24 primerov, 40 % vseh priredij; (2) protivno priredje – 13 primerov, 21,6 % vseh priredij; (3) pojasnjevalno priredje – 9 primerov, 15 % vseh priredij; (4) ločno priredje – 7 primerov, 11,6 % vseh priredij; (5) stopnjevalno priredje – 3 primeri, 5 % vseh priredij; (6) sklepalno ali posledično priredje – 1 primer, 1,7 % vseh priredij; (7) vzročno priredje – 1 primer, 1,7 %.

Med priredji najdemo tudi dvakrat medstavčno pojasnjevalno priredje ter po enkrat vezalno in protivno priredje.

2. 5 Primerjava rezultatov s člankom Nataše Hribar

V tabeli sem rezultate zbrane pri Nataši Hribar primerjala s svojimi rezultati analize, in sicer le za govorca Janeza Janšo. Rezultati med obema raziskavama so med seboj primerljivi, saj sva obe izhajali iz istih teoretičnih izhodišč in obe sva v analizo zajeli besedilo, ki je nastalo v oddaji na Televiziji Slovenija (tudi dolžina besedila je približno enaka). V obeh primerih je oddajo vodila novinarka Lidija Hren.

NATAŠA HRIBAR: SKLADENJSKA ZAPLETENOST POVEDI V GOVORJENEM JEZIKU POLITIKOV	ANJA BENKO: SKLADENJSKA ZAPLETENOST POVEDI V GOVORJENEM JEZIKU SODOBNIH SLOVENSKIH POLITIKOV
V govornem jeziku politikov močno prevladujejo večstavčne oziroma zložene povedi. Govorec Janez Janša je izrekel 77,5 % zloženih povedi. Enostavčne povedi so bile večinoma glagolske.	Tudi v govornem jeziku predsednika vlade Janeza Janše močno prevladujejo zložene povedi – 73 % vseh povedi. Enostavčne povedi so tudi leta 2005 bile večinoma glagolske.
V zloženih povedih so bili stavki večkrat v podrednem kot v prirednem razmerju . Sorednih razmerij je bilo bistveno manj. Janša je izrekel 61,8 % vseh povedi v podrednem razmerju in dva primera sorednega razmerja.	Analiza je pokazala, da prevladujejo v govoru predsednika odvisniki , sledijo jim priredja . V obravnavanem besedilu najdemo tudi 16 soredij in 17 pastavkov.
Bistveno več je bilo zapleteno zloženih povedi kakor preprosto zloženih povedi. Janša je izrekel 70,9 % zapletenih povedi.	V besedilu najdemo 38 zapleteno zloženih povedi, kar predstavlja 56,7 % vseh povedi in 11 preprosto zloženih povedi. Prevladujejo torej zapleteno zložene povedi.
V preprosto zloženih povedih je povedi s prirednim in podrednim razmerjem med stavki približno enako. Janša je izrekel pet priredij in štiri podredja .	V preprosto zloženih povedih je govorec izrekel sedem odvisnikov (trikrat prilastkovega in po en primer časovnega, osebkovega, namernega in predmetnega odvisnika) in dve priredji (enkrat vezalno in enkrat protivno). Prevladujejo odvisniki nad priredji.
Med zapleteno zloženimi povedmi so najpogostejše povedi s priredji in odvisniki (68,2 %), sledijo jim povedi z odvisniki različnih vrst in stopenj (18,2 %). Janša ni izrekel primera povedi z različnimi vrstami priredij.	Med zapleteno zloženimi povedmi prevladujejo povedi s priredjem in podredjem (20 primerov, 53 % vseh zapleteno zloženih povedi), na drugem mestu so povedi s priredjem, podredjem in soredjem (8 primerov, 20 % vseh zapleteno zloženih povedi), tretje mesto pa zasedajo povedi s podredjem oziroma povedi z različnimi vrstami odvisnikov (6 primerov, 16 % vseh zapleteno zloženih povedi).
Poved s priredjem, podredjem in soredjem je bila pri govorniku Janezu Janši samo ena .	V besedilu sem naletela na osem primerov povedi s priredjem, podredjem in soredjem, kar predstavlja 20 % vseh zapleteno zloženih povedi .
V preprosto zloženih povedih prevladuje vezalno priredje (pri Janši so bila takšna tri priredja od petih), po enkrat pa se pojavita pojasnjevalno in protivno .	V preprosto zloženih povedih je predsednik vlade izrekel samo eno vezalno in eno protivno priredje .
V zapleteno zloženih povedih prevladuje vezalno priredje (40 %), sledi mu protivno (33,3 %), na tretjem mestu je pojasnjevalno (13,3 %).	Tudi leta 2005 še vedno prevladuje vezalno priredje (24 primerov, 39,3 % vseh priredij), sledi mu protivno priredje (13 primerov, 18 % vseh priredij), temu pa sledijo še ločno (7 primerov, 11,5 % vseh priredij), stopnjevalno, sklepalno in vzročno .

NATAŠA HRIBAR: SKLADENJSKA ZAPLETENOST POVEDI V GOVORJENEM JEZIKU POLITIKOV	ANJA BENKO: SKLADENJSKA ZAPLETENOST POVEDI V GOVORJENEM JEZIKU SODOBNIH SLOVENSkih POLITIKOV
V preprosto zloženih povedih prevladuje prilastkov odvisnik – dva primera od štirih pri Janši, po enkrat se pojavita še predmetni in oziralni odvisnik .	V preprosto zloženih povedih tudi tukaj prevladuje prilastkov odvisnik (3 primeri), sledijo mu še časovni, osebkov, namerni in prilastkov odvisnik (vsak odvisnik po en primer).
V zapleteno zloženih povedih je najpogostejši predmetni (26,8 %) in prilastkov odvisnik (19,6 %). Pri Janezu Janši sta pogosta še pogojni in časovni odvisnik .	Leta 2005 še vedno prevladuje prilastkov (40 primerov, 36,4 % vseh odvisnikov) in predmetni odvisnik (39 primerov, 35,5 % vseh odvisnikov). Tretje mesto zaseda časovni odvisnik (7 primerov). Pogosti so še vzročni, namerni, načinovni, osebkov, povedkov, primerjalni in pogojni (razvrščeni po pogostosti).

3 Zaključek

Ugotovila sem, da v govoru naših aktualnih politikov prevladujejo zložene povedi pred enostavnimi povedmi. Pri enostavnih povedih je več glagolskih kakor neglagolskih. Pri zloženih povedih prevladujejo zapleteno zložene nad preprosto zloženimi povedmi. Govorec je uporabljal tudi pastavke (17) in soredja (17). Med zapleteno zloženimi povedmi je najpogostejše razmerje priredje in podredje, sledi mu priredje, podredje in soredje, na tretjem mestu najdemo podredje z različnimi vrstami odvisnikov. Pri analizi povedi, ki so bile v preprostem zloženem razmerju, sem ugotovila, da je največkrat uporabljeno dvostavčno podredje, sledi mu dvostavčno soredje in dvostavčno priredje. Gospod Janša npr. najpogosteje uporablja prilastkov in predmetni odvisnik, sledijo mu časovni, namerni, osebkov, povedkov, primerjalni, pogojni in ozirni. V zapleteno zloženih povedih so največkrat uporabljeni prilastkovi, predmetni in časovni odvisniki, v preprosto zloženih povedih spet prilastkov odvisnik. V priredjih prevladuje vezalno pred protivnim in pojasnjevalnim priredjem. V zapleteno zloženih povedih je v 24 primerih uporabljeno vezalno priredje, v 13 primerih protivno in v 9 primerih pojasnjevalno priredje; v preprosto zloženih povedih najdemo enkrat vezalno in enkrat protivno priredje.

Ko primerjam rezultate svoje analize z rezultati, ki jih je zbrala Nataša Hribar v svojem članku z naslovom *Vprašanje skladske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov*, ugotovim, da se govor gospoda Janše ni bistveno spremenil. Za analizo so bili vzeti enaki kriteriji, zato so tudi rezultati oziroma zaključki med seboj primerljivi. Velikih razlik ne najdem, gre samo za manjša odstopanja v odstotkih pri posameznih segmentih.

Obe analizi sta pokazali, da besedila politikov skladske niso tako enostavna, kot bi pričakovala zaradi dejstva, da so namenjena širokemu krogu poslušalcev in gledalcev, ki so iz različnih družbenih slojev, imajo različno izobrazbo in starost. Mogoče bi s stališča poslušalcev pogovora pri predsedniku lahko pričakovala skladske enostavnejšo strukturo povedi že zaradi tega, da bi mu kot govorniku laže

sledila. To ugotovitev bi lahko podprla ali zavrgla le v primeru, če bi analiza že v izhodišču vsebovala tudi odziv naslovnika oziroma poslušalca. Ker tega pri kriterijih za samo analizo nisem upoštevala, sedaj tudi ne morem soditi o tem, kaj je pri govoru predsednika vlade dobro in kaj ne ter kaj bi bilo treba spremeniti. Za takšen sklep bi bilo potrebno opraviti še dodatne analize. V tem prispevku je zaenkrat opravljena analiza po enakih merilih, kot jih je vključila Nataša Hribar zaradi primerljivosti obeh raziskav.

V govoru predsednika so še vedno pogostejše zapleteno zložene povedi pred preprosto zloženimi, glagolske enostavčne povedi pred neglagolskimi, priredja in podredja v zapleteno zloženih povedih, podredja v preprosto zloženih povedih. Največkrat uporablja prilastkov in predmetni odvisnik ter vezalno priredje. Iz opravljene analize ne moremo sklepati, ali je besedilo vsebinsko zapleteno. Pomensko analizo sem prav tako kot avtorica primerjalnega članka izključila.

Pokazalo in dokazalo se je, da posameznik v govoru uporablja določene stavčne strukture povedi ter da se le-te skozi različna življenjska obdobja bistveno ne spreminjajo.

Razlaga simbolov⁷

Oznake za medstavčna razmerja

S – stavek

$S \wedge S$ – priredje (zveza dveh enakovrednih stavkov)

S/s – podredje (zveza nadrednega in odvisnega stavka)

$S .. S$ – soredje

$\langle S \rangle$ – vrinjeni stavek

$s/ \setminus s$ – stavek, razdeljen na dva dela zaradi vmesnega stavka, navadno odvisnika, lahko tudi vrinjenega stavka⁸

brezv – brezvezje

( ) – okrogli oklepaji služijo lažjemu pomenskemu razumevanju pri zapleteno zloženih povedih⁹

Ø – glavni stavek je izpuščen

Oznake za priredna razmerja

Vezalno: $\wedge$

Ločno: $\vee$

Protivno: $\neq$

⁷ Razlago simbolov sem povzela po članku Nataše Hribar *Vprašanje skladenjske zapletenosti v govornem jeziku politikov* in mag. Alenke Valh Lopert, ki se ukvarja z vplivom okolja na kulturo govora v medijih.

⁸ Mali *s* pomeni del pretrganega stavka (prvi ali drugi del). To navajata J. Toporišič v *Enciklopediji slovenskega slovstva* in tudi N. Hribar.

⁹ Oklepaje uporablja tudi Završnikova (1975, 425–437), in sicer okrogle za označevanje priredja, ki je del drugega priredja, pa tudi oglate in zavite oklepaje z vrednostjo kot v matematiki.

Pojasnjevalno: =

Vzročno: →

Oznake za podredna razmerja (odvisnike)

Osebkov: s_{os}

Predmetni: s_{pr}

Časovni: s_č

Načinovni: s_{nač}

Primerjalni: s_{prim}

Pogojni: s_{pog}

Prilastkov: s_{pril}

Vzročni: s_{vzr}

Ozirni: s_{ozir}

Viri in literatura

- Pogovor s predsednikom vlade, Televizija Slovenija, 4. 4. 2005, ob 20. uri.
- Ervin Hladnik-Milharčič, Tone Hočevar, Branko Soban, Mojca Drčar-Murko, Slava Partlič, Barbara Kramžar, 2001, Gospod predsednik, vi ste rit, *Delo*, 27. 1. 2001, 12–15.
- Nataša Hribar, 2001/02, Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov, *Jezik in slovstvo*, XLVII/7–8, 315–329.
- Mira Krajnc, 2004, Besedilnoskladenjske značilnosti javne govorne besede (na gradivu mariborščine), *Slavistična revija*, 52/4, 475–498.
- Simona Krajnc, 1996/97, Govorjeni diskurz, *Jezik in slovstvo*, XXXII/7, 307–319.
- Denis Poniž, 1994, Jezik kot znak politike, *Revija 2000*, 73–74, 20–24.
- Jože Toporišič, 2000, *Slovenska slovnica*, Maribor, Obzorja.
- Jože Toporišič, 1970, Slovenski pogovorni jezik, *Slavistična revija* XVIII/1–2, 55–70.
- Cvetka Završnik, 1975, Zapleteno zložene povedi, *Slavistična revija* XXIII/3–4, 425–437.

Syntactic Complexity of Sentences in Spoken Discourse of Contemporary Slovene Politicians

Summary

The article discusses the syntactic complexity of sentences in the spoken discourse of the contemporary Slovene politicians. The analysed text dates from Monday, April 4th 2005. The author analysed the syntactic structures of sentences and clauses, and the results were compared to those in the article by Nataša Hribar Vprašanje skladenjske zapletenosti v govornem jeziku politikov (The question of

syntactic complexity in the spoken discourse of politicians). *In the spoken discourse of the prime minister there are more complex than simple sentences. The majority of simple sentences are verbal, whereas the complex ones have rather complicated structures. In the sentences with a complicated structure the relationship is mostly that of coordinate and subordinate clauses, and among those with simple structure a combination of two subordinate clauses occurs most frequently. The prime minister mostly uses subject or object complement clauses and object clauses. In coordinate clauses the copulative coordination has the highest frequency, and is followed by the adversative or the explanatory coordinate clauses. The comparison of these results with those presented by N. Hribar shows that there were no major changes in the spoken discourse of the speaker discussed. The criteria employed for this analysis were identical to those of N. Hribar and therefore the results and conclusions are comparable. Yet, it is impossible to draw a conclusion on the basis of either of the analyses whether the text itself is complex in terms of the content, since no such research has yet been carried out.*

Anja Benko, Pedagoška akademija Univerze v Mariboru. Koroška cesta 160, 2000
Maribor
E-pošta: anja.benko@gmail.com

Avtorski komentar in citat ter njuna sporočevalno-vplivanjska vloga v Šerfovi pridigi

Branka Vičar

IZVLEČEK: V prispevku sta predstavljena avtorski komentar in citat v Šerfovih poznorazsvetljenskih pridižnih zbirkah *Pad no zdig človeka* (1832) in *Predge na vse Nedele no Svetke* (1835). V razvoju slovenskega pridigarstva sta prepoznana kot tradicionalna medbesedilna postopka s hipertrofijo v baročnih pridižnih besedilih. Sporočevalno--vplivanjska vloga avtorskih komentarjev se kaže v avtorjevem modalnem, vrednotenjskem in ekspresivnem razmerju do vsebine oz. do izrazne strani besedila, citat pa deluje predvsem kot argument znanega avtorja ali avtoritete. V prispevku so natančno opredeljena tudi sredstva za ubesedovanje vlog govornega dejanja in njegovega sotvarja.

ABSTRACT: The article presents the author's commentaries and quotations in Šerfs's late Enlightenment collections of sermons *Pad no zdig človeka* (*The fall and the rise of a human*, 1832) and *Predge na vse Nedele no Svetke* (*Sermons for all Sundays and feast days*, 1835). In the development of Slovene sermonology these are recognized as traditional intertextual procedures with hypertrophy in Baroque sermons. The reporting and instructive functions of author's commentaries is reflected in his modal, evaluative and emotional relationship to the content viz. to the expressive feature of the text, and the quotations function mainly as arguments from a known author or authority. The article also gives a detailed description of means of realization of the roles of the speech act and its context.

0 Uvod

Vzhodnoštajerski nabožni pisec Anton Šerf¹ z avtorskim komentarjem in citatom v svoji poznorazsvetljenski pridigi ohranja tradicionalne medbesedilne postopke,

¹ Anton Šerf je bil nedvomno najzvestejši in najtrajnejši privrženec Petra Dajnka, nespornega vodje vzhodnoštajerskih pokrajinskih knjižnojezikovnih prizadevanj v prvi polovici 19. stol. Vsa svoja tiskana dela je izdal v vzhodnoštajerskem knjižnem jeziku in do konca svoje izdajateljske dejavnosti ostal zvest tudi Dajnkovemu črkopisu. Pri dajničici je vztrajal še po njeni uradni prepovedi in leta 1839 s svojim poslednjim tiskom,

značilne za pridižna besedila, ki so se uveljavili z začetki pridigarske tradicije in svoj poln razmah doživeli v pridižnih zbirkah s konca 17. in iz prve polovice 18. stoletja ob spodbudah baročne poetike in estetike.² Z avtorskim komentarjem Šerf navedeno besedilo (Sveto pismo, teološki spisi cerkvenih očetov) metajezikovno interpretira in vrednoti. Citat je motiviran s pojmovanjem avtorstva, tradicije in resnice (Juvan 1989, 178) in vse do danes ostaja odlično retorično sredstvo pridižnih besedil, s katerim avtor uresničuje tudi temeljno tendenco Cerkev, »da naj bo pri vsakem bogoslužnem opravilu odlomek Božje besede z ustrežno razlago« (Snoj 1997, 154).

1 Avtorski komentar

Z avtorskimi komentarji Šerf besedilo bogati z dodatki in pripombami, s katerimi izraža svoje razmerje do vsebine (modalno, vrednotenjsko, ekspresivno) ali do izrazne strani besedila (do njegove zgradbe, uporabljenih sredstev). Pojmovanje avtorstva v retorični tradiciji ustvarjanje razumeva kot večščino razpolaganja z že obstoječimi sredstvi. Pridigar »izjavljanje največkrat skrije za glas avtorja – avtoritete« (Juvan 1989, 177–178). Med avtorskimi komentarji ločujemo povezovalne in stilizacijske (formulacijske) komentarje.³

1.1 Povezovalni komentarji

S povezovalnimi komentarji izraža Šerf svoje razmerje do vsebine, predvsem modalnost, lahko pa tudi stvarno vrednotenje ali čustveno razmerje do vsebine.

1.1.1 Povezovalni komentarji so skoraj v celoti vezani na pripombe, ki zadevajo modalnost, zlasti stopnjo prepričanosti avtorja o veljavnosti, verodostojnosti sporočila. Stopnjo gotovosti izraža Šerf z navajanjem vira sporočila (ki podpira resničnost sporočila): *Hydi dyh nas nikak nemre na greh siliti; kajti on je, kak sveti Augustin pravi, v' svojih skyšňavah na lanci pripetemi psovi ednaki /.../* (Predge, 140); *Nesme se zakon z' lastne hasnovitnosti 'koristoljubja' ali nepoutenega nagleda iskati, kak sveti Ignac pravi: »Dohaja se, da xenihi no neveste po voli skofa zakon delajo, kde je xenitva za volo Gospoda (Boga) ne za volo poxelnosti.«* (Predge, 70);

verzificirano vzgojno zbirko Cvetenjak ali rožnjek, sklenil obdobje njenega življenja. Pomembno duhovno oporo za svoje slovstveno delo je našel v avstrijski različici katoliškega razsvetljenstva, mogel pa se je nasloniti tudi na bogato tradicijo slovenskogoriških pridigarskih besedil ali neposredno na pridigarja in pesnika Leopolda Volkmerja ter versko-moralistični slovstveni zgled Petra Dajnka. Diametralno različna vrednotenja Šerfovih slovstvenih del le-ta ali povsem spregledajo, pogrešajo poetičnost v njegovem pesniškem izražanju (Ilešič 1901, 357, Glaser 1930, 105, Gspan 1979, 55) ali pa potrjujejo verzifikatorsko spretnost (Šlebinger 1901, 125, Glaser 1930, 105) in nadvse hvalijo njegove homiletične dosežke (Medved 1907, 65–66).

² O intertekstualnih oz. transtekstualnih postopkih v slovenski baročni pridigi glej: Juvan 1989, 175–184.

³ Pri tem se zgledujemo po češki delitvi prosto priključenih in vrinjenih stavkov glede na njihovo posebno vlogo v vsebinski strukturi besedila. Glej Daneš idr. 1987, 670–678.

/.../ so se od straha pred Xidovmi, **kak** **dnesni Evangelii svedoci** 'priča', v neki hram zaklenuli, ino tam bili (Predge, 203); Na zbydeje smileña proti terpečemi Jezusi no premislavañe njegovega terpleña no smerti ino našega odrešena se tydi dnes Jezusovo terpleñe predbere, **kak je tisto sveti Matej popisal** (Pad, 78); /.../ on se je zagresil, ino razlejal 'razlil' toti greh no njegove nasledke za soboj ures nas vse, mi vsi toti njegov greh dobivamo no se v' njem na svet narajamo, no smo smerti podverxeni, **kak sveti Pavel piše**: »Ravno kak je greh skoz ednega človeka na toti svet prisel, ino skoz greh smert; ravno tak je smert vu vse lydi prekprisla skos tistega, v' kerem so vsi pregresili.« (Pad, 13).

Navajanje vira sporočila oblikujejo zlasti avtomatizmi s konstrukcijo **KAK** + osebek + glagol rekanja (v 3. os. ed. sed./pret. pov. nakl.). Mesto osebka zaseda svetopisemska ali krščanska avtoriteta, tj. Bog, Jezus, apostol ali svetnik. Izpisani glagoli rekanja so (razvrščeni po pogostosti): *praviti, reuti, vyuiti, govoriti, povedati, (po)pisati, opominjati, svedoviti* 'pričati', *veleti, vositi*.

Druge pripombe, ki izražajo stopnjo prepričanosti, dodatno ilustrirajo modalnost avtorjeve oz. prejemnikove izkušnje: *vse, kaj je ne k' zveličaji hasnovitno, je, kak pravijo, nič, in se nemre tydi v' Jezusovem imeni prositi no xeleti* (Predge, 239); *Sveti kerst je ali naj prvi pripomouek, kak smo čyli, nam padjenim k' našemi zdigneni no zravnanji* (Pad, 36); *To so ali bregovje no gomile, keru no kere se morejo na toti način, kak smo slisali, raskopati no sponixati, no Jezusi na lepo pot narediti* (Predge, 32).

Oblikujejo jih pretežno avtomatizmi s konstrukcijo **KAK** + glagol razumevanja (v 1. os. mn. pret. pov. nakl.), umeščeni v vrinjenem položaju.

1.1.2 Le v enem primeru Šerf razmerje do vsebine izraža s stvarnim vrednotenjem. Gre za pripombo, umeščeno v dostavljenem položaju, ki izraža vrednotenje vsebine na osnovi primerjave: *Dobro je, nabirke besed svetega pisma se navyuiti, ino se s' tistimi skysnjavci braniti, kak je Jezus vuinil* (Predge, 143).

1.1.3 Tudi čustveno razmerje do vsebine je izraženo le v enem primeru. Gre za avtorjevo željo po uresničitvi irealnega dejanja: *Jas sem iskal v' jedi no pitji samo mojo jedno xelo pomiriti, (kda bi se jas tistih le vxivati mogel, naj bi telo k' tvoji slyxbi zdravo obarval), za kero volo si ti na krixu terpel* (Predge, 199). V danem primeru je pripomba, ki izraža čustveno razmerje do vsebine, konstruirana v zvezi nadrednega in odvisnega stavka.

1.2 Stilizacijski (formulacijski) komentarji

S stilizacijskimi (formulacijskimi) komentarji izraža Šerf svoje razmerje do izrazne strani besedila, zlasti do njegove zgradbe, redkeje do načina izražanja. Med avtorskimi komentarji je zastopanost stilizacijskih komentarjev nekoliko nižja kot zastopanost povezovalnih komentarjev.

1.2.1 Prevladujejo avtomatizmi, ki bralcu pomagajo, da se orientira v besedilni zgradbi; vsebujejo avtorjevo napoved točno določenega dela v besedilu. Dosledno so umeščeni v dostavljenem položaju in so praviloma konstruirani v zvezi **INO/NO** + kazalni zaimek v rod./tož. + v' drugem deli: *'Z dozday rečenega ali vidimo, da se k' vrednemi prijetji presvetega Resnega Tela človek skos čistost vesti pripravla; on pa se se tydi more pripraviti skoz nabožnost serca, no od tega v' drugem deli*

(Predge, 170); *Kelko no kak velkih grehov je ali ne prislo pri xidovih 'z njihove kastigatne nevere; kelko no kelki grehi nepridejo pri nas se vsaki den 'z nase slabe vere, ino od tega v' drygem deli* (Predge, 235).

Zveza je lahko skrčena na členkovni frazem *v' drygem deli*: *Zdaj smo zvedli, pri kerih lydeh semen boxje besede sad prirodi, zdaj pa se čemo čyti, pri kerih semen boxje besede sadja neprinese, v' drygem deli* (Predge, 123).

Avtomatizmi tega tipa so lahko konstruirani tudi v zvezi oziralni zaimek v rod./tož. + glagol rekanja/razumevanja (v 1. os. mn. prih. pov. nakl.) + *v' drygem/ovem/pridocem deli/razdelki*: *On pa je tydi povsodik nazochi skos svojo vse pregledoch mudrost, kaj mo govorili v' drygem deli* (Predge, 207); *On pa tydi poveksava svojo nesrečo, skodo no pogyblene, od česa mo čyli v' drygem razdelki* (Predge, 113); *Zdaj pa se nam je potrebno vediti, kak zveličechi je Jezusov vyk tydi za grešnika, kaj mo čyli v' drygem deli* (Pad, 66).

1.2.2 Komentarji, s katerimi avtor izraža svoje razmerje do načina izražanja, uporabljenih jezikovnih sredstev, zajemajo navedbo rektifikacije poimenovanja: *Navyk prave vere, za kerim bi mogli veditnoxelni biti, nam kaxe nase postavo za toto no ovo xivleje, najmreč krepost no noj premerno zveličanost, ali z' drygimi besedami: vera nas vyči, da smo k' temi stvorjeni, da bi mogli Boga spoznati, naga častiti no hvaliti, lybiti, moliti, nemi slyxiti no pokorni biti, se zveličati* (Predge, 72); *On postane delnik 'naslednik' Jezusovih zaslyxov, zaslyxov Dvice Marije, delnik boxje slyxbe, molitve kersaškovernih na zemli, no predprošje svetnikov v' nebesah; z ednoj besedoj, kerseni človek postane vseh dobrot no milosti, kerih se verniki v' kersaški cirkvi vxivajo, delnik* (Pad, 34); *Kda bom ja tisti den vidil, jas čem reuti, tisti den radosti no veselja, kerega je Gospod naredil, da bi se mi na nem radyvali no veselili* (Predge, 153).

Komentarji tega tipa zajemajo tudi navedbo avtorja uporabljenega izraza. Oblikujejo jih avtomatizmi, ki imajo konstrukcijo *po besedah x* oziroma *po x besedah*: *Ino mi skos toto nadelavanje negove poti sami pridemo k' nemi, na pravo pot: »kajti on je pot, resnica no xivleje.« Iv. 14, 6. po besedah svetega Augustina, ker pravi: Naj bi po tisti skoz Gospodovo spoved hvalogovorechi k' negovemi gospodskemi prebivalisi, k' boxjemi sedesi prisli* (Predge, 24); *Z' lybeznoj no krotkostjoj morejo /.../ njim pravico skazati no svoje duxnosti proti njim vseli spuniti po svetega Pavla besedah: »Vi gospodinje, skaste vasim hlapcom pravičnost no pravico; mislite, da tydi vi Gospoda v' nebesah mate.«* (Predge, 215).

2 Citat

Citat je Šerfu sredstvo za povečevanje učinkovitosti oznanjevanja, osvetljevanje verskih resnic in potrjevanje dejstev. Z njim posreduje bralcem izkušnjo in pričevanje oznanjevalcev (Jezusa, apostolov in cerkvenih očetov) in jih s tem nagiba k verovanju in sprejetju vrednot. Citate umetelno vpleta v skladenjska razmerja pridižnega besedila in jih navaja kot argument znanega avtorja ali avtoritete v podporo miselni izpeljavi osnovne teze. Uporablja jih kot ponazorilo in spodbudo. Z njimi spodbuja k bolj zavzetemu krščanskemu življenju in dejavnosti. Z navedki apostolov in

cerkvenih očetov vpeljuje v bralčev miselni svet moralno sporočilnost oz. modrost, s katero ga navdušuje in vzbuja v njem ljubezen do Boga in bližnjega. Citat, tj. besedilo prvotnega govornega dogodka, spremlja poročanje o prvotnem govornem dejanju in njegovem sotvarju, ki ga v pridižnih besedilih določa njihova biblično-historična razsežnost.⁴

2. 1 Poročanje o prvotnem govornem dejanju

Poročanje o prvotnem govornem dejanju je poročanje o eni od vlog govornega dejanja: o vplivajski, predstavitveni, razodevalni, prenosniški ali metajezikovni vlogi (Križaj Ortar 1997, 87–89).

Šerf pri premem poročanju o prvotnem govornem dejanju eno od vlog prvotnega govornega dejanja pretežno ubeseduje z glagoli rekanja, redkeje s tvorjenkami iz glagolov rekanja oz. z dejanskimi samostalniki/samostalniškimi besednimi zvezami.

2. 1. 1 Poročanje z glagoli rekanja

Glagoli rekanja, ki jih Šerf uporablja pri premem poročanju o prvotnem govornem dejanju, so po M. Križaj Ortar (Križaj Ortar 1997) razvrščeni glede na to, katero vlogo govornega dejanja poimenujejo.

2. 1. 1. 1 Glagoli rekanja, ki izražajo vplivajsko vlogo govornega dejanja

- a) Glagoli rekanja, ki izražajo prikazovalno vlogo, so (razvrščeni po pogostosti): *vyčiti, opomiñati/odpomiñati/odopomiñati, prerouiti/prerokyvati, spomiñati, povedati*.
Primeri: *Sveto pismo vyči: /.../ (Predge, 161); David tydi tak vyči: /.../ (Predge, 244); Sveti Peter nas zato opomiña: /.../ (Predge, 237); Jezus sam opomiña /.../ (Predge, 141); Pa je Jezus prerouil od svojega pokopaña no gorstanena: /.../ (Predge, 193); Izaias xe prerokyje: /.../ (Pad, 19); Sveti Peter odopomiña: /.../ (Predge, 138); Sveti Franc Salez zato lepo spomiña: /.../ (Predge, 167); Andras pa, Petrov brat, pove: /.../ (Pad, 50).*
- b) Glagoli rekanja, ki poimenujejo vrednotenje, so (razvrščeni po pogostosti): *častiti/davati čest, hvaliti, oponasati, ovaditi*.
Primeri: */.../ hvali sveti Augustin: /.../ (Pad, 90); Sveti Augustin ovadi to: /.../ (Predge, 236).*
- c) Glagoli rekanja, ki poimenujejo zagotavljanje, so (razvrščeni po pogostosti): *(po)svedouiti ‘(iz)pričati’, obečati ‘obljubiti’, poterditi, pretiti*.
Primeri: *Sveti Augustin tydi to posvedouci: /.../ (Predge, 198); Jezus je xe perle obečal: /.../ (Predge, 251); Ino sveti Pavel tydo to poterdi: /.../ (Pad, 52); Sveti Gregor preti gresniki: /.../ (Predge, 114–115).*
- d) Glagola rekanja za izražanje govorničevega čustvenega razmerja do stvarnosti sta *nevolivati ‘negodovati, jadikovati’ in zdihavati (si)*.
Primeri: *Sveti Augustin nevolije: /.../ (Predge, 56); Suzana si je v’ skyšñavi zdihavala: /.../ (Predge, 146).*

⁴ Obravnava poročanja o prvotnem govornem dejanju in njegovem sotvarju v nadaljevanju prispevka sledi modelu, ki ga je v doktorski nalogi z naslovom *Poročani govor v slovenščini (skladenjsko-pragmatični vidik)* razvila Martina Križaj Ortar.

- e) Glagola rekanja za izrekanje govorcevega razmerja do naslovnika sta *pozdravlati* in *vositi*.
Primeri: *Sveti Pavel piše Filipanom no ne pozdravlja: /.../* (Predge, 40); *Sveti Pavel tydi zato nam vosi: /.../* (Predge, 237).
- f) Glagol rekanja za izražanje poizvedovanja je glagol *pitati* 'vprašati'.
Primeri: *Sveti Gragor Nazjanski pita: /.../* (Predge, 65); *Ino sveti Krizostom pita: /.../* (Predge, 225).
- g) Glagoli rekanja za poimenovanje pozivanja so (razvrščeni po pogostosti): *veleti*, *moliti*, *prostiti*, *zapovedavati*, *prizavati*, *predgati*.
Primeri: *Sveti Jakob veli: /.../* (Predge, 92); *Sveti Pavel veli: /.../* (Predge, 147); *Sveti Augustin tydi moli: /.../* (Predge, 5); *Kda je na kixi visil, se je za svoje sovraxnike prosil: /.../* (Pad, 82); *Sveti Apostol Pavel zapovedava ostro: /.../* (Predge, 167); *Kersańska cirkva nam prizava: /.../* (Predge, 7).
- h) Edini glagol rekanja za izrekanje izvršitve dejanja je glagol *blagoslaviti*.
Primer: *Jakop je blagoslavlil Joxefova sina: /.../* (Predge, 40).

2. 1. 1. 2 Glagoli rekanja za izražanje razodevalne vloge govornega dejanja

Glagoli rekanja, s katerimi se poroča o navezovanju govornega dejanja na prejšnje govorno dejanje, in sicer na govorno dejanje drugega govorca, so (razvrščeni po pogostosti): *odgovoriti/odgovor dati*, *pristaviti*, *dokončati*, *pridjati* 'pripomniti', *priloxiti*.

Primeri: *Jezus nemi odgovori: /.../* (Pad, 82); *Te je nemi odgovoril Gospod: /.../* (Predge, 142); *Xena odgovor da: /.../* (Pad, 9); *Ino sveti Augustin pristavi: /.../* (Predge, 33); *Ino sveti Amboz dokonča: /.../* (Predge, 147); *Sveti Augustin priloxi: /.../* (Predge, 206).

2. 1. 1. 3 Glagoli rekanja za izražanje fatične/prenosniške vloge govornega dejanja

a) Glagoli rekanja, s katerimi se poroča o slušnem/vidnem prenosniku, so (razvrščeni po pogostosti): *praviti*, *(iz)reuti*, *pisati*, *govoriti*, *peti*, *djati* 'dejati', *guchati*.

Primeri: *Sveti Dyh pravi: /.../* (Predge, 141); *Sveti Pavel pravi: /.../* (Predge, 171); *Sveti Pavel reče: /.../* (Predge, 140); *Filip je rekel: /.../* (Predge, 166); *Sveti Augustin tydi piše: /.../* (Predge, 116); *Sveti Apostol Pavel piše: /.../* (Predge, 106); *Sveti Augustin govori: /.../* (Predge, 205); *David peje v' psalmih: /.../* (Pad, 18).

b) Glagola rekanja, ki ubesedujeta zaznamovano glasovno oblikovanost besedila, sta glagola *zvati* 'klicati' in *kričati*.⁵
Primer: */.../ je pa zval na ves glas: /.../* (Pad, 82).

Šerf pri premem poročanju ne uporablja tistih glagolov rekanja, ki izrekajo predstavitveno vlogo prvotnega govornega dejanja, kar je tudi sicer značilno za

⁵ Pojavi se tudi poročanje s kombinacijo glagola rekanja in samostalnika z' besedami: *David Boga časti z' besedami: /.../* (Predge, 106); *Ino sveti Augustin tydi govori od vkrepleņa v' dobrem skoz vero z' besedami: /.../* (Pad, 65).

premo poročanje z glagoli rekanja. Zanimivo pa je, da je pri Šerfu dokaj pogosto premo poročanje z glagoli rekanja, ki izražajo vplivajsko vlogo govornega dejanja (ti glagoli zavzemajo skoraj četrtno vseh glagolov rekanja). Vplivajska vloga govornega dejanja je tako pri Šerfu ubesedena dvakrat, saj se zaradi dobesednega navajanja besedila prvotnega govornega dogodka ohranja tudi naklonskost besedila prvotnega govornega dogodka: *Kda je na krixu visil, se je za svoje sovraxnike prosil: »Oua, odpusti jim /.../«* (Pad, 82); *Sveti Augustin opomiņa: »Lybi samo edno dobroto /.../«* (Predge, 47) (podčrtala B. V.).

Med glagoli rekanja, ki jih Šerf uporablja pri premem poročanju, prevladujejo glagoli rekanja za izražanje fatične/prenosniške vloge govornega dejanja, in sicer tisti glagoli, s katerimi se poroča o slušnem/vidnem prenosniku. Najpogosteje uporabljana glagola sta *praviti* in *reuti*.

Šerf načeloma poroča o zapisanih besedilih, zato so glagoli rekanja, s katerimi poroča o govornem dejanju, večinoma v sedanjiku. Prevladuje poročanje s sedanjikom nedovršnega glagola (*praviti, vyuiti, pisati, opomiņati, govoriti, moliti, zvati, zapovedavati ...*): *Sveti Pavel zapovedava: /.../* (Predge, 97); *Jezus sam govori: /.../* (Predge, 200).

O govornem dejanju poroča Šerf s tvorno obliko glagola rekanja: *Sveti Pavel pravi: /.../* (Predge, 197); *Sveti Augustin piše: /.../* (Predge, 226), le v enem primeru s trpno: */.../ je od nęga v' starem testamenti spreroueno bilo: /.../* (Pad, 75).

Če Šerf o prvotnem govornem dejanju poroča z glagolom rekanja, poroča stavčno, in sicer tako, da stoji glagol rekanja v povedku spremnega/napovednega stavka: *Sveti Augustin govori: /.../* (Predge, 205); *Peter pa nemi reue: /.../* (Predge, 250), izjemoma tudi polstavčno – v tem primeru tvori nedoločniška oblika glagola rekanja jedro nedoločniškega polstavka: *Sveti Augustin nas tydi vyui tote reui v' Jezusovem imeni prositi: /.../* (Predge, 241).

V vlogi glagolov rekanja se lahko pojavljajo tudi glagolsko-imenske zveze. V takih zvezah opravlja nedoločnik glagola rekanja vlogo povedkovega določila: *Zdaj je zauei slepi močno no ze vsim zavypaņom zvati no kriyati: /.../* (Predge, 127).

Sem sodijo tudi glagolske zveze tipa *glag_sam₄ (davati čest)* in *sam₄_glag (odgovor dati)*: *Sveti Augustin dava Bogi naj vekso čest: /.../* (Predge, 106); *Xena odgovor da: /.../* (Pad, 9).

2. 1. 2 Poročanje s tvorjenkami iz glagolov rekanja

Ko Šerf o prvotnem govornem dejanju poroča s tvorjenkami iz glagolov rekanja, poroča najpogosteje z deležji, redkeje s členkovnimi zvezami.

2. 1. 2. 1 Poročanje z deležji glagolov rekanja

Premo poročanje z deležji glagolov rekanja je pri Šerfu vezano izključno na deležja na -č. Z njimi Šerf poroča o istodobnih govornih dejanjih istega vršilca. Najpogosteje je zastopano deležje *rekoč*, pojavljata pa se tudi deležji *govoreč* in *moleč* kot izrazili govornega dejanja. Govorno dejanje, izraženo z deležjem, je jedro deležijskega polstavka: */.../ se je sveti Augustin tak močno veselil govoreč: /.../* (Pad, 37); */.../ je sebe nam za hrano dal, rekoč pri zadni večerji: /.../* (Pad, 59); *Sveti Augustin je tydi tak včuinil rekoč: /.../* (Predge, 13).

2. 1. 2. 2 Poročanje s členkovnimi zvezami

Šerf o govornem dejanju poroča tudi s členkovnimi besednimi zvezami oz. frazemi, ki smo jih že navajali kot izrazila metaliterarnega govora. Med njimi ločujemo:

- a) besednozvezne členkovne frazeme: *po besedah svetega Augustina* (Predge, 9); *po navyki svetega Ivana* (Pad, 46) in
- b) stavčne členkovne frazeme: *kak Jezus pravi* (Pad, 71); *kak sveti Pavel vyui* (Pad, 70); *kak sveti Pavel pise* (Pad, 13); *kak sveti Ignac pravi* (Predge, 70); *kak sveti Krizostom veli* (Predge, 87); *kak sveti Bernard vyui* (Predge, 163); *kak je Bog rekel* (Predge, 205); *kak je Jezus obechal* (Predge, 254).

2. 1. 3 Poročanje z dejanskimi samostalniki

Šerf o govornem dejanju poroča tudi z dejanskim samostalnikom *beseda*, ki lahko tvori tudi jedro besedne zveze: *Sveti Augustin nas tydi terdi z' besedami: /.../* (Predge, 196); *Mi nesmemo tydi pozabiti na besede svetega Pavla: /.../* (Pad, 60); */.../ proti Bogi nepoterplivi klejejo njegovo ravnanje zabejoc na Jexusove besede: /.../* (Predge, 10).

2. 1. 4 Izpuščanje jezikovnih znamenj za poročanje o govornem dejanju

Jezikovna znamenja za poročanje o govornem dejanju Šerf tudi izpušča, v spremnem/napovednem stavku pa navaja okoliščine oz. udeležence sporočanja.

- a) Ob izpustu glagola rekanja lahko ostane navedeno mesto sporočanja: *Ino na drygem mesti: »Vi vete milost Gospoda našega Jezusa Kristusa /.../«* (Pad, 88).
- b) Predvidevamo lahko tudi izpust dejanskega samostalnika (z *besedami*) oz. deležja (*rekoč, govoreč*):
  - V spremnem stavku Šerf poroča o govorniku in naslovniku prvotnega govornega dejanja: *Sveti Augustin se tydi ves Bogi porava 'izroča' tak: »Gospod, moj Bog! daj mojemi serci xeleye za toboj, naj jas tebe xeley isem /.../ «* (Predge, 245).
  - V spremnem stavku Šerf poroča samo o govorniku prvotnega govornega dejanja: *Sveti Augustin tydi pouydije 'se čudi': »Gospod naš Bog! kak mouno smo mi tvoji duxniki! kere si ti tak drago odkypil, s' tak velkim darom odresil, ino s' tak lepoj pripravoj pa sempostavil.«* (Pad, 88); *Jezus se tydi radovolno podava v' boxjo volo: »Moj oca! či je mogouno, tak naj tota kupa od mene proç gre; deno pa ne kak jas, temou kak ti çes.«* (Predge, 49); *Sveti Peter nas tydi terdi v' veri: /.../* (Predge, 194).⁶

2. 2 Poročanje o sotvarju prvotnega govornega dejanja

Šerf pri premem poročanju praviloma poroča o govorniku prvotnega govornega dejanja, redkeje o naslovniku, o priči pa praviloma ne poroča. O času prvotnega govornega dejanja poroča redko, medtem ko se za poročanje o prostoru odloča dokaj pogosto.

2. 2. 1 Poročanje o govorniku prvotnega govornega dejanja

V skladu z biblično-historično, liturgično in kristocentrično razsežnostjo pridig je govorec prvotnega govornega dejanja vezan na svetopisemska imena Stare zaveze,

⁶ O drugih umskih/miselnih dejanjih, ne o govornem dejanju, poroča Šerf z glagoli mišljenja (*misliti*) ali razumevanja (*çyti* 'slišati', *zauçyti* 'zaslišati', *poslyhñiti* 'prisluhñiti', *brati*, *steti* 'brati'): *Ino pri svetem Ivani stejemo 'beremo': /.../* (Pad, 55–56); *Te je çyla glas: »Na ov kraj Jordana boš mir najšla.«* (Predge, 58); *On si misli: »Či je Bog z' menoj, kdo zna biti proti meni?«* (Predge, 180).

zlasti pa na Jezusa in pričevalce ter oznanjevalce njegovega življenja in nauka, tj. apostole ter svetnike in cerkvene očete. Pogosto je govorec eden izmed štirih velikih zahodnih cerkvenih očetov, najpogosteje sveti Avguštin, eden najbolj znanih pridigarjev in najpomembnejših cerkvenih učiteljev vseh časov. Govorec prvotnega govornega dejanja je pri Šerfu praviloma poimenovan s polnopomensko besedo: *Te reče Adam: /.../ (Pad, 12); Jezus pa veli: /.../ (Pad, 50); Sveti Apostol Pavel piše: /.../ (Predge, 96); Sveti Peter pa nam piše: /.../ (Pad, 23); Sveti Avgustin pravi: /.../ (Predge, 86); sveti Gregor Papeš pravi na to: /.../ (Pad, 28).*

Posebnost so primeri kot *Bog sam pravi skozi Jeremia preroka: /.../ (Pad, 68)*, v katerih si dejanski tvorec besedila, tj. oseba, ki dejansko ubeseduje svoje razmerje do stvarnosti ter svojo miselno predstavo o stvarnosti (v danem primeru Bog), izbere posrednika za izrekanje govornega dejanja.

Namesto imena osebe navaja Šerf tudi stvarno lastno ime, denimo ime knjige: *Sveto pismo vyui: /.../ (Predge, 36); /.../ dnešni sveti Evangelii pravi: /.../ (Pad, 48); Knige mudrosti pravijo: /.../ (Predge, 209)*. Gre za metonimično rabo. Za metonimični prenos pomena, kjer je ime institucije ali zborovanja uporabljeno namesto njegovih predstavnikov, gre tudi v primerih kot *Kersańska cirkva nam prizava: /.../ (Predge, 7); Ino sveti cirkveni Tridentinski zbor vyui: /.../ (Pad, 46)*.

Govorec je pri poročanju z glagolom rekanja predstavljen v osebku spremnega stavka: *Tydi sveti Pavel nas na to opomiņa: /.../ (Pad, 91)*.

Govorec je predstavljen v osebku tudi v stavčnih členkovnih frazemih: *kak Jezus pravi (Pad, 71)*, razen če gre za poročanje s trpno obliko glagola rekanja; v slednjem primeru je vršilec prvotnega govornega dejanja s položaja osebka potisnjen v položaj prislovnega določila vršilca glagolskega dejanja: *kak je od nega v' starem testamenti spreručeno bilo (Pad, 75)*. V besednozveznih členkovnih frazemih je govorec predstavljen v desnem (a) ali levem neujemalnem prilastku (b): a) *po besedah svetega Augustina (Predge, 9)*; b) *po svetega Pavla besedah (Predge, 215)*. Če Šerf o prvotnem govornem dejanju poroča z dejanskim samostalnikom, poroča z besedno zvezo, katere jedro je samostalnik, vršilec dejanja pa je predstavljen v levem ujemalnem (a) ali desnem neujemalnem prilastku (b): a) *se spominjajmo po gostem na Jezusove besede: /.../ (Pad, 49)*; b) *Mi nesmemo tydi pozabiti na besede svetega Pavla: /.../ (Pad, 60)*.

Soudeležnost dveh med seboj odzivnih govorcev izraža z golim osebkom in orodniškim predmetom: *Ino človek govori zdaj 'z Davidom: /.../ (Pad, 16)*.

Šerf govorca poimenuje tudi s pristavčnim dopolnilom: *Andras pa, Petrov brat, pove: /.../ (Pad, 50); Jezus, večna resnica, je velel svojim Apostolom: /.../ (Predge, 195)*.

Šerf poroča tudi o čustvenem stanju govorca pa tudi o načinu govorjenja, in sicer z načinovnim prislovom (a) ali s povedkovim prilastkom (b): a) *Sveti Apostol Pavel zapovedava ostro: /.../ (Predge, 167); /.../ je pa zval na ves glas: /.../ (Pad, 82)*; b) *Sveta Dionizija je rekla poglavari nebojčua /.../ (Predge, 144)*.

2. 2. 2 Poročanje o naslovniku prvotnega govornega dejanja

V skladu z vsebino besedila prvotnega govornega dogodka, ki je omejena na podajanje verskih resnic in pravil krščanskega življenja, je naslovnik v Šerfovi pridigi pogosto množičen/neizbran: *Job vyui: /.../ (Predge, 227); Jezus sam je rekel:*

/.../ (Predge, 196); *Sveti Pavel opomiņa: /.../ (Predge, 68); Ino sveti Augustin pravi: /.../ (Pad, 13).*

O naslovniku prvotnega govornega dejanja poroča Šerf z zaimkom (a) ali s polnopomensko besedo (b): a) *Bog reče ņemi: /.../ (Pad, 12); Bog pa ji reče: /.../ (Pad, 12); Sveti Ciprian nam pravi: /.../ (Pad, 34); b) Ivan kerstitel predga grešnikom: /.../ (Pad, 68); /.../ reče boxji Angel Joxefi: /.../ (Predge, 44); /.../ zapovedava sveti Pavel skofi Titi (Predge, 218).*

Naslovnik prvotnega govornega dejanja je izražen v nepredložnem ali predložnem dajalniku: *Ino Gospod Bog reče kavi: /.../ (Pad, 18); Andras pa je odgovoril Jezusi: /.../ (Predge, 166); Jezus je rekel k' Farizejom: /.../ (Pad, 38); Sveti Augustin moli k' Bogi: /.../ (Predge, 209), redkeje v nepredložnem tožilniku: *Bog je pital Evo /.../ (Pad, 18); Sveti Augustin časti Boga: /.../ (Predge, 74).**

2. 2. 3 Poročanje o priči prvotnega govornega dejanja

O priči prvotnega govornega dejanja Šerf poroča le izjemoma (enkrat v Padu in enkrat v Predgah).

Priča se lahko skriva v prislovnem določilu časa: */.../ nečisti dyh je časi pri zagledi Jezusa na ves glas mouno zauel kričati: /.../ (Pad, 43).* (Jasno je, da je Jezus v trenutku govorjenja prisostvoval govornemu dejanju.)

2. 2. 4 Poročanje o času prvotnega govornega dejanja

O času prvotnega govornega dejanja Šerf poroča s preteklikom glagola rekanja v povedku spremnega stavka: *Jezus je rekel k' xidovom: /.../ (Predge, 195).*

V spremnem stavku lahko izreka tudi celotno vrednost časa prvotnega govornega dejanja, in sicer s časovnimi prislovi (*potle* 'potem', *te* 'takrat', *enkrat* 'nekoč', *perle* 'prej', *dnes*, *snoci* ...) (a) oziroma s časovnimi imenskimi zvezami prislovnega pomena (*na tretji den*, *na sveti den*, *ob deveti vyri*, *pri zadni večerji*, *pri računi*, *po spovedi* ...) (b): a) *Jezus je xe perle obečal: /.../ (Predge, 251); /.../ so ņemi enkrat pravili: /.../ (Pad, 40); b) Jezus je rekel k' svojim vyčenikom pri zadni večerji /.../ (Pad, 52); Ob deveti vyri je rekel Jezus: /.../ (Pad, 82); /.../ je rekla na sveti den: /.../ (Predge, 4).*

2. 2. 5 Poročanje o prostoru (viru) prvotnega govornega dejanja

Poročanje o prostoru (viru) prvotnega govornega dejanja je dokaj pogosto; temeljni vir je Sveto pismo, sledijo teološki spisi cerkvenih očetov. Natančne navedbe stojijo na koncu poročila o prvotnem govornem dogodku oziroma na koncu dobesednega navajanja besedila prvotnega govornega dogodka: »*Ponixajte se pred vsegamogouno roko boxjo, naj on vas ob časi obiska pozdigne,*« pravi sveti Peter. *1. Pet. 5, 6.* (Predge, 161); »*Hlapci! bodte vasim posvetnim gospodom vu vseh rečah pokorni, né z' okoslyxboj, liki se lydem dopadnuti; temou is ouivestnega serca, ino is častiboječnosti pred Bogom,*« *Kol. 3, 22.* veli sveti Pavel (Predge, 219).

Redkeje Šerf o prostoru prvotnega govornega dejanja poroča tudi v spremnem stavku. Navadno ga ubeseduje s prostorskimi zvezami prislovnega pomena, vezanimi na svetopisemska besedila oziroma svetopisemske kraje: *David peje v' psalmih: /.../ (Pad, 18); Ino hlapec v' Evangelji pravi pri računi: /.../ (Predge, 29); Bog sam pravi xe v' starem testamenti: /.../ (Predge, 78); Sveta Divica Marija Magdalena Pacjova je rekla pred kipom krixanega: /.../ (Predge, 152).*

Viri in literatura

- Daneš, František, idr., 1987, *Mluvnice češtiny 3, Skladba*, Praga.
- Glaser, Janko, 1930, Literarne predloge in paralele, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 104–105.
- Gspan, Alfonz, 1979, *Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede XIX. stoletja*, II. knjiga, Ljubljana.
- Ilešič, Fran, 1901, Početki naše književnosti za mladino, *Popotnik*, 357–358.
- Juvan, Marko, 1989, Slovenska baročna pridiga kot transtekstualni pojav, *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana, 175–184.
- –, 2000, *Intertekstualnost*, Ljubljana.
- Križaj Ortar, Martina, 1997, *Poročani govor v slovenščini (skladenjsko-pragmatični vidik)* (disertacija), Ljubljana.
- Medved, Anton, 1907, Zgodovina slovenskega cerkvenega govorništva, *Voditelj v bogoslovnih vedah*, 65–66.
- Pad* = Šerf, Anton, 1832, *Pad no zdig človeka*, Radgona.
- Predge* = Šerf, Anton, 1835, *Predge na vse Nedele no Svetke*, I. zvezek, Gradec.
- Snoj, Alojzij Slavko, 1997, *Homiletika*, Ljubljana.
- Šlebinger, Janko, 1901, Književni drobiž iz l. 1839, *Zbornik Matice slovenske*, 120–125.
- Vičar, Branislava, 2005, *Izrazne skladenjske zgradbe za upovedovanje pomenskih razmerij v delih Antona Šerfa* (magistrsko delo), Maribor.

Author's Commentary and Quotation and their Reporting and Instructive Functions in Šerf's Sermon

Summary

The number of occurrences of authors' commentaries in sermons is related to the concept of authorship in rhetorical tradition where the creation is understood as an ability to employ the means that are already existing. In Šerf's sermons his linking commentaries are the most noticeable feature. They relate to comments considering modality, especially the degree of author's certainty about the validity or reliability of a given message. The authenticity of the message is supported by quoting the source of the message – usually with automatized verbal construction AS + subject + verb of speech (in 3rd person sg. present/past, indicative mood).

Šerf skilfully interweaves biblical quotations into the syntactic structures of sermons and quotes them as arguments from an authority in order to support his base thesis. The quotation, i.e. the text of the original speech event is accompanied by a report on the original speech event and its context which are determined in sermons with biblical and historical dimensions. In Šerf's reporting on the original speech act one of the functions of the original speech act is in most cases realized through verbs of speech. The most frequent verbs are those conveying the phatic function of the speech act. The speakers are usually Christ and the testifiers to his life and learning,

and the addressees are (in concordance with the contents of the original speech act, which are usually limited to enumerating of religious truths and principles of Christian life) usually an unspecified group of people. The reporting on the place (i.e. source) of the original speech act is quite frequent; the basic source is the Bible, and other sources are theological writings by church fathers.

Branka Vičar

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor

E-pošta: branislava.vicar@uni-mb.si

II. GRADIVO, OCENE, POROČILA

Poljska slovnica za tujce (Krakov 1995)

Zofia Kaleta, Gramatyka języka polskiego
dla cudzoziemców, Kraków 1995,
Uniwersytet Jagielloński, 488 s.

Vladimir Nartnik

IZVLEČEK: Poljska slovnica za tujce Zofie Kaleta bi lahko spodbudila podobno obravnavo poljščini sorodne slovenščine. Sorazmerno obsežna slovnica je zasnovana tako, da se iz glasoslovja izhajajoče oblikoslovje skozi bogato oblikoglasje prevesi v še bogatejše oblikoskladje. Slednje je pravzaprav jedro slovniškega ustroja poljščine, ki se nadvse poučno shaja in razhaja s slovniškim ustrojem slovenščine.

Polish Grammar for Foreign Learners (Cracow 1995)

ABSTRACT: The Polish grammar for foreign learners by Zofia Kaleta might induce a similar treatment of Slovene, which is related to Polish. This rather voluminous grammar leads the reader from phonetics to morphology, provides a rich description of morphophonology and even richer description of morphosyntax. The latter is actually the core part of the grammatical structure of Polish which sometimes nears the grammatical structure of Slovene and sometimes diverges from it in a most instructive way.

Čeprav je Poljska slovnica za tujce Zofie Kaleta izšla pred koncem prejšnjega tisočletja, kratek prikaz tega dela z desetletnim zamikom ni odveč. Slovnica bi lahko spodbudila podobno obravnavo slovenščine, saj je ta poljščini sorodna in je kot eden od jezikov Evrozveze postala prav tako zanimiva za tujce.

Način obravnave je po svoje razviden že iz uvodnega kazala sorazmerno obsežne slovnice: iz glasoslovja izhajajoče oblikoslovje se skozi oblikoglasje (morfologijo) prevesi v oblikoskladje (morfosintakso), bibliografiji pa pred koncem sledita še dva seznama: abecedni seznam 125 predlogov in abecedno kazalo 2000 skladov oziroma skladovnih obratov, ki v njih nastopajo take ali drugačne besedne oblike.

Glasoslovje se začne s poljsko abecedo kot latiničnim zapisom poljskih samoglasnikov in soglasnikov, nato se posebej zadrži pri izgovoru soglasniških sklopov sredi besed in na njihovem stikanju, medtem ko je sklepni del posvečen pravilom naglašanja, ki so za slovenska merila zelo preprosta celo brez dinamično-melodične dvotirnosti v slovnica in slovarjih.

Z glasoslovjem je podana podlaga za oblikoslovni oris devetih besednih vrst: samostalnikov, zaimkov, pridevnikov, števnikov, glagolov, prislovov, predlogov, členkov in veznikov. Pregibnim samostalnikom je najprej lastnih sedem sklonov:

Mianownik	–	Nazivnik	–	Nominativus
Dopełniacz	–	Rodilnik	–	Genitivus
Celownik	–	Dajalnik	–	Dativus
Biernik	–	Tożilnik	–	Accusativus
Narzędnik	–	Orodnik	–	Instrumentalis
Miejscownik	–	Mestnik	–	Locativus
Wołacz	–	Zwalnik	–	Vocativus

Nasproti slovenščini izstopa razbitje imenovalnika na znotraj stavka stoječi in z glagolom sovisni nazivnik v vlogi slovniškega osebkca ter zunaj glagolskega stavka stoječi zvalnik v vlogi solednega pastavka. Logika vmesnih petih sklonov pa je predvsem v tem, da se dosledno predložno po poljsko izraža šele pretežna krajevnost mestnika. Nasproti slovenščini je prav tako opazno poljsko razlikovanje petih slovniških spolov:

moškoosebnega:	profesor, lekarz, pan, ojciec
moškoživega:	kot, pies, koń
moškoneživega:	stół, dom, krzesło
ženskega:	kobieta, matka, żona, córka, tablica, kotka
srednjega:	dziecko, okno, zadanie

Zaimki se delijo na samostalne in pridevne, oblikujoč prehod med samosvoje pregibnimi samostalniki in še drugače pregibnimi pridevniki ter števniki. Glagoli so nato pregibni v osebah in številih, ko nastopajo v povedniku ali pogojniku ali velelniku in v tvorniku ali trpniku. Na tri slovniške čase se navezuje glagolski vid, predhajajoč glagolskemu sevanju (implikaciji oziroma reakciji) prostih in predložnih sklonov. Pridevnikom so znova blizu tvorni in trpni deležniki, prislovom pa istodobna in preddobna deležja. Prislovi so v osnovi nepregibni z izjemo stopnjevanja, ki je lastno tudi kakovostnim (in kolikostnim) pridevnikom. Načelno nepregibni so prav tako predlogi, členki in vezniki.

Oblikoslovnemu orisu sledi oblikoglasje z osnovno delitvijo na soglasniško in samoglasniško preminjanje. To je nasproti slovenščini za spremembo bolj zahtevno, hkrati pa nujna podlaga za razširjeno obravnavo besednih vrst.

Pri razširjeni obravnavi besednih vrst je na prvem mestu oblikoskladje samostalnikov. Poljski samostalniki se v grobem sklanjajo po eni od dveh sklanjatev: po neženski prvi ali po pretežno ženski drugi. Le da opozorilu na sovpadanje nekaterih sklonov v ednini ali množini ne sledi suho podajanje celih sklanjatev, ampak razvejena obravnavo vsakega sklona posebej, in sicer njegovih oblik, njegovih vlog in njegove rabe v glagolsko sevanih ali nesevanih prostih in predložnih skladih. Raba prostega orodnika je recimo podana v takihle primerih s sevanimi skladi:

Ten pan jest nauczycielem.

W kwietniu Darek został ojcem.

Nowak stał się wkrótce potem sławnym chirurgiem.

Anna okazała się kobietą sprytną.
 Proszę iść ulicą Szewską.
 Chłopiec biegnie parkiem.
 Pędziliśmy autostradą.
 Matka martwiła się synem.
 Pachnie różami.
 Generał dowodzi armią.
 Chory ruszył ręką.
 Mój ojciec zajmuje się handlem.
 Dziewczynki bawią się lalkami.

Nesevano nadaljevanje pa pomenijo skladi:
 Spotkamy się wieczorem.
 Chwilami chce mi się śmiać.
 Mówiliśmy szeptem.
 Jednym słowem: jestem zadowolony z pobytu w Polsce.

Temu se spet protistavlja raba predložnega orodnika v sevanih skladih:
 Dyrektor rozmawiał z pracownikiem o jego pracy.
 Spotkamy się z wami jutro.
 Lekarze współpracują z psychologami.
 Pokłócił się z dziewczyną, a potem pogodził się z nią.
 Policja walczy z przestępcami.
 Wszyscy borykają się z problemami.

Nesevano nadaljevanje so nato skladi:
 Mieszkam z rodzicami.
 Poszedł z prośbą do przyjaciół.
 Obudziłem się z bólem głowy.
 Mam kłopot z zębem.

Hočeš nočeš so na koncu oblikoskladja samostalnikov podane še posebne sklanjatve in v protistavah povzeti predlogi, ki uvajajo več kot en sklon.

Samostalnikom sledeči zaimki so prehodno podani v celih sklanjatvah brez zvalnika, pregledno povzemajoč glagolsko sevanje sklonov. Dobro je pri tem izražena priložnost za široko obravnavo povratnih oblik in povratnih glagolov, še prej pa priložnost za opozorilo na besedni red klitičnih in toničnih oblik:

Nie ma go tutaj.
 Jego nie ma w domu.

Tonična svojilnost nato oblikuje most od nepregibnih oblik samostalnih k pregibnim oblikam pridevnih zaimkov:

N	jego/jej/ich	... dom	—	... domy
R	jego/jej/ich	... domu	—	... domów
D	jego/jej/ich	... domowi	—	... domom

T jego/jej/ich	... dom	–	... domy
O jego/jej/ich	... domem	–	... domami
M jego/jej/ich	... domu	–	... domach

V celih sklanjatvah so najprej obravnavani tudi pridevniki in števnik, s tem da se pri pridevnikih nato na eni strani podaja končniško odsevanje nadrejenih samostalnikov, na drugi pa spet sevanje podrejenih samostalnikov v prostih in predložnih sklonih. Nasproti težavam s slovensko dvojino ženskega in srednjega spola celo pri domačih govoricah je pri poljsko govorečih tujcih podobna težava v zvezi s štetjem samostalnikov moškoosebnega, moškoživega in moškoneživega spola:

Dwóch mężczyzn stało przed domem.

Dwu mężczyzn stało przed domem.

Dwaj mężczyźni stali przed domem.

Dwa koty stały przed domem.

Dwa stoły stały przed domem.

Dwa krzesła stały przed domem.

Dwie kobiety stały przed domem.

Obravnava glagola zadeva sedem slovniških lastnosti: čas, vid, naklon, način, osebo, določnost in lik. Potem ko se vmes zadrži pri izpeljavi nedoločnikov in pri skladih z njimi, proti koncu preide na glagolske deležnike, deležja in raznotero izpeljane glagolnike, ki so spet priložnost za pregled sevanja prostih in predložnih sklonov.

Prislovi se po možnosti izvajajo iz kakovostnih pridevnikov in za to bi na prvi pogled govorile nekatere predložne zveze:

prawy	–	na prawo
stary	–	po staremu
cicho	–	z cicha

Le da bi v zadnjem primeru prislovu (adverbu) *cicho* moral najprej slediti vsaj privez (predikativ) *cicho* in šele nato predložna zveza:

cicho	–	cicho	–	z cicha
-------	---	-------	---	---------

Razliko med prislovom *ciężko* ob sevnem glagolu in privezom *ciepło* ob veznem glagolu kažeta stavka:

Adam ciężko pracuje.

Tam jest ciepło.

Podana primera sta lahko uvod v oblikovanje glagolskega stavka glede na to, da nastopa v vlogi povedka mimo sevnega glagola tudi zveza veznega glagola s privezom, ki je blizu pridevniku:

Na korytarzu było ciemno.

Korytarz był ciemny.

Razlika med privezom in pridevnikom je v tem, da povedek z vključenim

privezom kvečjemu seva krajevni prislovek *na korytarzu*, povedek z vključenim pridevnikom pa slovniški osebek *korytarz* seva in odseva. Le da je tu še nekaj drugega psihološki osebek ali tema povedi:

Na rynku stoją Sukiennice.

W Sukiennicach są sklepy i galeria malarstwa.

Tu je namreč na ravni zaporedja stavkov slovniški osebek najprej samostalnik v sovisnem nazivniku *Sukiennice* in nato zveza s samostalnikom v sovisnem nazivniku *sklepy i galeria*, na ravni povedi pa je tema najprej krajevni prislovek *na rynku* in nato krajevni prislovek *w Sukiennicach*. Nadaljnji korak pomeni zamenjava slovniškega osebk *Kraków* s slovniškim predmetom *go* v zaporedju stavkov:

W Średniowieczu Kraków był fortecą.

Otaczały go mury z basztami.

Tako slovniškemu predmetu *go* kot temi povedi v smislu važnostne členitve sledi nov slovniški osebek oziroma (glede na mednarodni simbol S pa tudi sovisnost s slovniškim povedkom morda kar) somet *mury z baštami* kot psihološki povedek ali rema povedi.

V smislu oblikoskladnega pristopa so členki obravnavani v okviru nikalnih stavkov ter ugibalnih (modalnih) in iskalnih (diktalnih) vprašanj. V nadaljnjih dveh obsežnih poglavjih pa so obdelani vezniki. V poglavje, posvečeno prirednim sestavkovjem, so vključene pretvorbe z istodobnim in preddobnim deležjem:

Stał obok mnie i milczał.

→ Stał obok mnie milcząc.

→ Stojąc obok mnie milczał.

Wszedł do pokoju i zaświecił światło.

→ Wszedłszy do pokoju zaświecił światło.

→ Po wejściu do pokoju zaświecił światło.

V poglavju, posvečenem podrednim sestavkovjem in njihovim pretvorbam, so zastopane še bolj raznotere pretvorbe odvisnih stavkov z veznikom *że* v člen glavnega stavka:

Denerwuje nas (to), że dzieci krzyczą.

→ Denerwuje nas krzyk dzieci.

Prognoza przewiduje, że jutro się ociepli.

→ Prognoza przewiduje jutro ocieplenie.

Bał się, że utraci pracę.

→ Bał się utraty pracy.

Zdecydował się, że kupi samochód.

→ Zdecydował się na kupno samochodu.

Nie wątpię, że Krystyna wróci.
→ Nie wątpię w powrót Krystyny.

Dowiedziałem się, że syn przyjeżdża.
→ Dowiedziałem się o przyjeździe syna.

Podobno raznotere so pretvorbe odvisnih stavkov z oziralnimi izrazi:
To jest człowiek, który umie naprawić telewizor.
→ To jest człowiek umiejący naprawić telewizor.

Zadanie, które zrobili studenci, było trudne.
→ Zadanie zrobione przez studentów było trudne.

Przy oknie siedzi dziewczyna, która ma zielone oczy.
→ Przy oknie siedzi dziewczyna o zielonych oczach.

Do tramwaju wsiadła kobieta, która miała na sobie płaszcz.
→ Do tramwaju wsiadła kobieta w płaszczu.

Ze szkoły wraca dziecko, które niesie torbę na plecach.
→ Ze szkoły wraca dziecko z torbą na plecach.

Za konec je podanih še nekaj poimenitev. Te med drugim odpirajo prostor
novi remi kakor v naslednjem primeru:
Oglądasz telewizję cały dzień?
– Nie, oglądanie telewizji męczy oczy.

Vladimir Nartnik, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 2,
1000 Ljubljana
E-pošta: vlado@zrc-sazu.si

Ivor Ripka, *Aspekty slovenskej dialektológie* (Prešov 2002)

Peter Weiss

IZVLEČEK: Slovaški dialektolog in narečni slovaropisec Ivor Ripka v knjigi z naslovom Vidiki slovaške dialektologije v devetih prispevkih piše o jezikovnem zemljepisu (lingvistični geografiji) kot osnovi dialektologije in o besedoslovju narečnega slovaropisja, predstavlja pa tudi prispevke k teoriji družbeno-terenskih (socioterenskih) raziskav.

Ivor Ripka, Aspekty slovenskej dialektológie
ABSTRACT: In nine discussions published in the book Aspekty slovenskej dialektológie (Aspects of Slovak Dialectology) the Slovak dialectologist and dialectal lexicographer Ivor Ripka writes on linguistic geography as the foundation of dialectology and on lexicology in the framework of dialectal lexicography. The author also presents contributions to the theory of social and field research.

0 Kdor se količkaj ozre po slovaškem jezikoslovju, predvsem pa po slovaški dialektologiji in narečnem slovaropisju tega jezika, bo pred seboj kmalu zagledal ime (in markantno postavo) Ivorja Ripka. Rojen je bil leta 1937, od leta 1962 dela na Jezikoslovnem zavodu L'udovita Štúra Slovaške akademije znanosti v Bratislavi, poleg tega pa je še profesor na katedri za knjižnične in slovakiščne študije Fakultete za humanistične in naravoslovne študije Prešovske univerze v Prešovu. Ukvarja se tudi s praktičnimi vprašanji jezikovne kulture in je član mednarodne komisije za jezikovne stike pri Mednarodnem slavističnem komiteju.

V knjigi, ki je izšla leta 2002, je zbral devet pretežno že objavljenih razprav, od katerih imajo štiri v naslovu besedi *zasnova* in *realizacija*, ki označujeta nujni postaji vsakega smiselno zastavljenega in izvedenega raziskovalnega dela. Z obojim ima profesor Ripka veliko izkušenj – in o delih, od katerih eno vodi, pri dveh pa je sodeloval – piše v predstavljeni knjigi.

1 V razdelku z naslovom Jezikovni zemljepis kot osnova dialektologije so objavljeni trije prispevki.

1.1 V Opombah h klasifikaciji slovaških narečij (str. 9–14) pisec poudarja pomen novih narečnih raziskav in upoštevanja zbranega gradiva ter njihovo ustrezno predstavitev v kompendijih, v katerih lahko že neustrezno poimenovanje zmede. Ripka iz knjige Rudolfa Krajčoviča Razvoj slovaškega jezika in dialektologija (*Vývin*

slovenského jazyka a dialektológia, 1988) navaja razdelitev današnjega ozemlja slovaških narečij na makroareale, regionalne areale ali regije, osnovne areale, mejne areale in enklave, te zamejitve pa preizkusi še z izsledki iz Atlasa slovaškega jezika. Osnovna (študijska) literatura naj bi po Ripkovem mnenju posredovala trdne in v osnovi enotne podatke o klasifikacijski strukturi slovaških narečij. Za slovensko jezikovno stanje je pomembna in poučna Ripkova ugotovitev, da v sodobnem jezikovnem položaju ni mogoče ugotavljati konca funkcij klasične strukture slovaških narečij, saj ta izpolnjujejo nenadomestljive vloge. »Dialektologija posreduje nezamenljiva spoznanja, katerih neupoštevanje znatno omejuje tudi komentarje in interpretacije sodobnega (knjižnega) jezika« (str. 14).

1.2 Slovaški narečni atlas, Atlas slovaškega jezika (*Atlas slovenského jazyka*, ASJ), je v dvakrat po štirih zvezkih izšel v letih 1968–1984 in Ivor Ripka je kritike, ki so izšle, v prispevku, ki ima v knjigi naslov Zasnova in realizacija Atlasa slovaškega jezika (str. 15–25), strnil v dve točki: »ocenjujejo teoretični in metodološki prispevek izbrane zasnove dela in poudarjajo, da bo ASJ v svojem kompleksu tvoril nenadomestljivo faktografsko in materialno osnovo za nadaljnje raziskave v slovakičinskih in slavističnih povezavah z več vidikov« (str. 15). Zasnova ASJ se je gradila postopno. Leta 1947 sta Eugen Pauliny in Jozef Štolc izdala Vprašalnico za raziskovanje slovaških narečij, ki je morala biti pripravljena kar se da pozorno, saj je določila nadaljnjo obdelavo gradiva. Ugotovitve, ki izhajajo iz recenzij, Ripku dovoljujejo zaključek, da je bila celotna raziskovalna akcija (priprava izpraševalcev, izbor informatorjev, delo z vprašalnikom, preverjanje gradiva ipd.) dobro organizirana in da je izhajala iz ustreznih teoretičnih zahtev in domnev (str. 16).

Slovaška vprašalnica je imela 750 oštevilčenih vprašanj s 1960 besedami v različnih oblikah, kar je dalo 2355 ugotovljenih besed in oblik v 2559 točkah, vse to gradivo pa je zbralo 121 zbiralcev, kar je na videz pomanjkljivost v primerjavi z atlasom, ki so delo enega samega ali dveh zapisovalcev. Ripka piše še o drugih vidikih zbiranja gradiva, recimo o tem, da naj bi atlas nacionalnega jezika nastal v času ene generacije. H končanju slovaškega atlasa je pripomogla ustanovitev Slovaške dialektološke komisije po četrtem mednarodnem kongresu slavistov v Moskvi septembra 1958. Število točk v mreži se je v začetku šestdesetih let zmanjšalo na 335, saj bi bili premajhni simboli na kartah neberljivi, to pa je pripomoglo k natančni določitvi zasnove ASJ. Na eni karti naj bi bil predstavljen le en jezikovni pojav, vsi drugi pa so komentirani v ločenem delu atlasa, namreč v posebnem zvezku drugačnega formata. »Ta samostojna obdelava in izdani komentarji so navsezadnje postali posebnost celotnega projekta ASJ« (str. 18). Atlas, ki je strogo opisnega tipa, je pojave predstavil po jezikovnih ravninah, in sicer po zvezkih glasoslovje, oblikoslovje, besedotvorje in skladnjo. Od imenovanja glavnega uredništva leta 1962, v katerem je že sodeloval tudi Ivor Ripka, do izida prvega, glasoslovnega dela je torej minilo šest let. Kritika je ob prvem zvezku pozitivno ocenila analitično kartografiranje pojavov (pri besedi *d'akovat* si refleksi *d'*, *'a*, *-ova-* in *-t'* sledijo na štirih samostojnih kartah – str. 19), hkrati pa je opozorila, da lahko tovrstna razporeditev pojavov uporabnika kdaj tudi dezorientira. Ker je pri drugem in tretjem delu – ta dva sta delo po enega avtorja: drugega je izgotovil Jozef Štolc in tretjega Ferdinand Buffa – prišlo do težav, so recimo komentarji izšli tri leta (1978) pred kartami (1981 oz. 1982). Za besedotvorne in

leksikalne razlike v slovaških narečjih je bila medtem izdelana posebna vprašalnica, ki sta jo izdelala Ferdinand Buffa in Anton Habovštiak, gradivo pa so z njegovo pomočjo zbrali v letih 1965–1970. Pri zbiranju gradiva je prišlo do pojava »izbirnega poslušanja«, pri katerem izpraševalec zapisuje »pričakovane« odgovore, torej tiste, ki naj bi jih po njegovem mnenju uporabljal informator (str. 23, 86, 103). Zato so med odgovori kdaj zapisani kar vzorčni, torej tisti, ki so bili v vprašalnici navedeni, da bi zapisovalcu olajšali delo. Tovrstne nedoslednosti so bile pri delu za atlas odpravljene. Četrty zvezek ASJ je najobsežnejši, vendar pa je v uvodnem poglavju izpod peresa Antona Habovštiaka, kot piše Ripka, tudi več nerazjasnenih mest o členitvi slovaških narečij (str. 25). »Dokumentarna vrednost narečnega gradiva,« piše Ripka (str. 25), »je nesporna in nenadomestljiva; pomaga razumeti zgodovinskorazvojno kontinuiteto jezika, omogoča boljšo orientacijo v njegovem sodobnem stanju.« Prav tako prispeva k reševanju slavističnih problemov in pojasnjevanju odnosov slovaščine do drugih slovanskih jezikov. Po Ripkovem mnenju je tako častno izpolnjena prva naloga slovaške dialektologije; druga je izdelava Slovarja slovaških narečij in izdatnejša uporaba sociolingvističnih metod.

1.3 Zasnova in realizacija Vsekarpatškega dialektološkega atlasa z vidika slovaške dialektologije (str. 27–33) je naslov Ripkovega prispevka, v katerem nas seznanja še z enim atlasom (v petih zvezkih je izšel v letih 1987–1997), pri katerem je sodeloval kot slovaški dialektolog, saj je karpatskega 65 odstotkov slovaškega ozemlja (sicer pa se Karpati raztezajo na ozemlju sedmih držav). Od 14. do 17. stoletja so na Slovaško prihajali prebivalci ukrajinsko-romunskega izvora, ki so se ukvarjali z ovčarstvom in planšarstvom in ki jim – v primerjavi s kmeti – recimo ni bilo treba plačevati desetine. Posebnosti iz teh okolij (karpatizmi) so prešle v slovaščino (in tudi v slovenščino, npr. leksem *koliba*), njihova razširjenost in pomenska členitev pa sta najbolj vidni iz dela, kot je vsekarpatški atlas, ki na slovaškem jezikovnem ozemlju pomembno dopolnjuje Atlas slovaškega jezika.

2.1 Besedoslovje narečnega slovaropisja je naslov razdelka, ki ga uvaja prispevek Zasnova in realizacija Slovarja slovaškega narečja (str. 37–56), ta slovar pa je tudi predmet poglavja O nekaterih vprašanjih zasnove in realizacije vsenarodnega narečnega slovarja (str. 65–75). Ivor Ripka je glavni urednik temeljnega in temeljitega narečnega slovarja slovaščine (*Slovník slovenských nářečí*, SSN), katerega prvi zvezek z besedami, ki se začnejo na črke od A do K, je izšel leta 1994. Za proučevanje besedne osnove narodnega jezika je slovarski prikaz pomemben, saj sta »osnova narodnega jezika,« kot piše Ripka (str. 37), »dve sorazmerno trdni strukturni obliki, in sicer knjižni jezik in narečja«.

Vendar pa tak slovar zahteva posebne pristope, saj so tudi pojavi v njem (lahko) specifični. Ker imajo leksemi v slovarju slovaških narečij razlage v knjižni slovaščini in ker so nekateri narečni leksemi znani na celotnem jezikovnem prostoru, drugi pa na omejenih zemljepisnih področjih, je mogoče s tega stališča oblikovati tri skupine: (a) besede, ki imajo v knjižnem jeziku točno določen pomen, vendar je njihova raba zemljepisno omejena, (b) besede, ki označujejo realije, ki niso znane na celotnem jezikovnem ozemlju in se ne uporabljajo povsod (npr. v pomenu 'ovca s kratko dlako'), (c) narečne in predvsem knjižne besede, ki se uporabljajo na celotnem jezikovnem ozemlju – večinoma so to praslovanske besede (str. 43). Ripka tako

razlaga tudi, zakaj v slovarju slovaških narečij ni novih besed (kot so *atom*, *mikser*, *penicilin*, *televizija*) (str. 66–67). (Nedvomno pa kljub problematični zamejitvi zajema v narečne slovarje posameznih govorov, narečij ali narečnih skupin spadajo, saj dajejo mnoge glasoslovne in druge slovnične podatke, čeprav so pomensko večinoma res slabo razčlenjene.) Pri dilemi med popolnim (sistemskim) in izbirnim (diferencialnim, selektivnim) slovarjem so se pri SSN odločili za slednjega, saj je želja po popolnem slovarju (tezavru) z ozemlja celotnega naroda »teoretično nerazčiščena in praktično (skoraj) neuresničljiva« (str. 67).

2.2 Enantiosemija v narečni leksiki (str. 57–64) je naslov poglavja, v katerem je govor o protipomenkah (antonimih), opozicijskih ali polarnih izrazih in znotrajbesedni protipomenskosti. Tako recimo pridevnik *čerstvý* pomeni v delu slovaških narečij 'nov', v drugem delu pa 'star' (str. 61). Pri posebnostih narečnega slovaropisja – sploh pri v različne smeri razviti znotrajbesedni protipomenskosti – je treba poiskati nove teoretične in praktične rešitve osnovnih pomenskih kategorij, saj je po Ripkovi ugotovitvi, potem ko je analiziral narečno gradivo, »enantiosemija tu produktivnejša kot v knjižnem jeziku« (str. 64).

3 Metodični vidiki socioterenskih raziskav (str. 79–88), Nadaljnji potek arealno usmerjenih raziskav (str. 89–95) in Dialektika dialektologije in sociolingvistike (str. 97–105) so naslovi prispevkov v tretjem razdelku z naslovom Prispevki k teoriji socioterenskih raziskav. Tu so navedene zahteve, ki jih mora pri terenskem delu izpolniti dialektolog pri zapisovanju gradiva. Tako je lahko informator – če povzamem Ripka – načeloma vsak govorec narečja, ki je (a) sposoben komunicirati (razume vprašanje in zna nanj odgovoriti), (b) pozna (lastno) informacijo (podatek), ki se raziskuje, in je (c) pripravljen povedati (izdati) informacijo (str. 84). Še konkreten in že nakazani primer, ki ga morajo dialektologi upoštevati pri sestavljanju narečnih vprašalnic: pri zbiranju gradiva za ASJ je bil v vprašalnici kot pomagalo zapisan odgovor na vprašanje po kosu kruha, odrezanem na koncu štruce ali hlebca (*krajec*, kar je tudi slovaški izraz). Ponazarjalni leksem se je potem znašel med narečnimi odgovori tudi na tistih narečnih področjih, kjer tega leksema ne uporabljajo, saj so informatorji podlegli zapisovalcu (ali pa si je informator s sugerirano besedo nehote olajšal delo).

Dialektologija je »disciplina, ki raziskuje tradicionalna ozemeljska narečja (tj. krajevne govore)« (str. 99), njeno jedro pa je jezikovni zemljepis, v okviru katerega so potekale tudi raziskave jezikovnih stikov in interferenc. Dialektologija in sociolingvistika soobstajata v tesni povezavi (Ripka to imenuje »mejno sorodstvo« – tu so narekovaji njegovi – str. 103), saj imata obe jezikoslovni disciplini za raziskovalni predmet govornje izjave pripadnikov konkretne narodne skupnosti (str. 97–98). Sociolingvistika se je razvila v krajih, kjer se dialektologija iz objektivnih razlogov pač ne goji (str. 103). Ripka soglaša s prepričanjem, da »sociolingvistika kot široko profilirana disciplina širi empirične možnosti jezikoslovja« (str. 99). Za slovaško jezikoslovno skupnost ugotavlja (str. 97), da se deli na dve skupini oz. na dva tabora, in sicer na tabor sociolingvistov in tabor »normativistov« (narekovaji so spet njegovi), med katerimi so tudi »dialektologi, ki raziskujejo narečje kot strukturno (in normirano) tvorbo narodnega jezika in po tradiciji hrepenijo po iluziji, da je jezikovni sistem (*langue*) nekaj prvotnega in njegova raba (*parole*) nekaj drugotnega, izpeljanega«.

Slovaški dialektologi, pravi Ripka, so pri svojem delu že pred več kot stotimi leti uporabljali metode, ki so običajne v sociolingvistiki (str. 104), kar bi pomenilo, da je treba pri novih raziskavah upoštevati starejše rezultate (sociolingvisti recimo tiste, ki so objavljeni v ASJ) in pritegniti modernejše raziskovalne postopke, pri čemer ločnice med dialektologijo in sociolingvistiko ni: so samo boljši ali slabši rezultati. Ripka ta razdelek in knjigo končuje z besedami (str. 105 – v knjigi sledita le še literatura in stvarno kazalo): »Ozemeljska narečja v sodobnosti ne morejo izpolnjevati vseh družbenih funkcij, ki pripadajo polnovredni jezikovni tvorbi, in jim jih tudi ni treba. Njihova komunikacijska kompetenca ima naravne omejitve. [...] Če velja, da so glavni vir dinamičnih sprememb ali dinamike sodobne slovaščine ustna sporočila, ki nastajajo predvsem v prostoru med skrajnima poloma različkov narodnega jezika, ima dialektologija še naprej zagotovljeno raziskovalno perspektivo. Konec narečij in dialektologije ni na vidiku. Sociolingvistika pa naj bi ustvarjalno uporabljala njene poučne ugotovitve in spoznanja.«

4 Dialektološki svet Ivorja Ripka je nezatohel, odprt, vabljev in optimističen. Po njem se sprehaja s samozavestjo, ki izhaja iz več kot štiridesetletnega dialektološkega dela, sestavljenega iz teoretičnih spoznanj, terenskih raziskav in praktičnih uresničitvev v obliki atlasov in slovarjev, pri katerih je sodeloval in vse to dovolj na gosto pospremil z mnogimi objavami, tudi krajših narečnih slovarjev, pa tudi iz privrženosti predmetu proučevanja – slovaškim narečjem in slovaščini. V knjigi Vidiki slovaške dialektologije je profesor Ripka strnil svoja dialektološka spoznanja, ki v marsičem veljajo tudi za slovenski jezikovni prostor. Preseneča dvoje: da je v sorazmerno neobsežni knjigi toliko temeljnega in prodornega in da je posredovano tako na videz lahkotno, v resnici pa profesorsko strogo (s spremljajočimi ponovitvami, ki so nastale zaradi komaj kaj spremenjenih ponatisov razprav in ki jih lahko imamo tudi za pedagoški prijem). Ali naj si po njej želimo še obsežnejši izbor?

Peter Weiss, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 2,
1000 Ljubljana
E-pošta: Peter.Weiss@guest.arnes.si

O korpusnem jezikoslovju

Študije o korpusnem jezikoslovju, Zbornik, Knjižna zbirka Krt 130, ur. V. Gorjanc in S. Krek, Ljubljana, Krtina, 2005, 199 str.

Andreja Žele

IZVLEČEK: Zbornik študij o korpusnem jezikoslovju seznanja z nekaj temeljnimi in hkrati relevantnejšimi študijami o besedilnih korpusih in seveda o korpusnem jezikoslovju, ki je ob gradivu za jezikoslovno analizo izoblikovalo tudi nekaj metodologij, ki skušajo zajeti in predstaviti jezikovno realnost – metodologijo gradnje korpusov, metodologijo korpusne analize in metodologijo novih jezikovnih opisov.

On Corpus Linguistics

ABSTRACT: The studies published in Študije o korpusnem jezikoslovju (eds. V. Gorjanc and S. Krek, Ljubljana: Krtina, 2005) are some of the most relevant studies discussing text corpora and corpus linguistics. In dealing with materials for linguistic analysis several methodologies were developed in the field of corpus linguistics with the intent to comprise and describe the linguistic reality, e.g. the methodology of corpus building, the methodology of corpus analysis and the methodology of new linguistic descriptions.

0 Zbornik *Študije o korpusnem jezikoslovju* obsega sedem razprav, vsebinsko temeljnih in glede na izbor nekaterih avtorjev (npr. R. Quirk, J. Sinclair) vsaj deloma tudi pionirskih za področje korpusnega jezikoslovja. Z vsebinsko-informativnega vidika je vseh sedem prispevkov (šest prevedenih v slovenščino in en slovenskega avtorja) pretehtano izbranih – predstavljajo namreč dosedanja kronologijo nastajanja in razvijanja korpusnega jezikoslovja oz. prikazujejo dosednji razvoj tega jezikoslovnega področja in hkrati nakazujejo smeri nadaljnega razvoja: *Prispevek k opisu rabe angleškega jezika* (7–27, Radolph Quirk), *Stanje stvari v korpusnem jezikoslovju* (29–57, Geoffrey Leech), *Jezik kot sistem in jezik kot primer: korpus kot teoretični konstrukt* (59–79, M.A.K. Halliday), *Prazno besedišče* (81–102, John Sinclair), *Korpusno jezikoslovje in leksikografija* (103–136, Wolfgang Teubert), *Jezikoslovni korpus: sredstvo in vir spoznanj* (137–171, František Čermák) in za konec še prispevek slovenskega jezikoslovca V. Gorjanca *V mavrici jezikovnih podatkov* (173–194), ki uvaja tudi v slovenske razmere korpusnega jezikoslovja in je v vsakem primeru uvodni oz. uvajalni, čeprav verjetno po maniri upoštevanja večih tujih jezikoslovnih eminenc razvrščen na konec, ponujene bibliografije pri posameznih

prispevkih pa ponujajo veliko strokovnih virov o korpusnem jezikoslovju ali z njim kakor koli po-/na-vezanih.

1 Temeljnejši poudarki in smernice

– Korpusno jezikoslovje je v slovenskem prostoru z zaključenimi projekti oblikovanja korpusov uspešno končalo prvo in nujno potrebno fazo za nadaljnji razvoj (Gorjanc, 186).

– Besedilni korpusi so neprecenljivi referenčni vir pri vseh vprašanjih, kjer odpovedujeta formalna slovnica in intuicija (Čermák, 153). Korpusno jezikoslovje opazuje jezik kot družbeni pojav in program korpusnega jezikoslovja ni v protislovju s klasičnim jezikoslovjem, temveč samo sebe razume kot njegovo dopolnilo (Teubert, 110, 131).

– Zelo bistvena temeljna predpostavka korpusnega jezikoslovja je v tem, da pomen elementov in segmentov besedila lahko iščemo samo v diskurzu in nikjer drugje (Teubert, 117). Upoštevati je potrebno namreč dejstvo, da »se bo vrojena dinamična spremenljivost jezika v nedogled upirala statičnemu opisnemu aparatu« (Sinclair, 101).

– Osnovno delo z besedilnim korpusom se lahko prikaže v petih stopnjah: 1) identifikacija oblik v besedilu, 2) ugotovitev distribucije oblik in njenih kombinacij z namenom odkriti skladišne in pomenske enote in njihove kombinacije, vključno s stalnimi, 3) ugotovitev, kako te pomenske enote in njihove kombinacije tvorijo višje pomenske celote in zgradbe, 4) ugotovitev, kako se te višje zgradbe kombinirajo v osnovni besedilni enoti, 5) ugotovitev, kako se določeni izsledki odražajo v zgradbah drugega jezika (Čermák, 155).

– Predvsem v leksikografiji je korpusno jezikoslovje uvedlo nov način dela in tudi razširitev predmetnega področja; prvi primer korpusnega slovarja je Sinclairjev slovar splošnega jezika na osnovi korpusa Cobuild (Teubert, 106).

– V smislu jezikovnosamoumevnega povezovanja slovnice in slovarja R. Quirk (9) med drugim ugotavlja, da »/n/ekaj najbolj plodnih razmišljanj jezikoslovcev v zadnjih letih je bilo na temo medsebojnega prežemanja besedišča in slovnice ter stopnje, do katere sta tako tvorba kot interpretacija fraznih struktur odvisni od neločljive celote pomenskih in slovničnih analogij«.

– Medtem ko strojna oprema skokovito napreduje, ji tehnologija programske opreme prepočasi sledi, še večji problem pa je počasno in zapleteno pravno urejanje avtorskih pravic (Leech, 34).

– Zbirke računalniško berljivih besedilnih zbirk so v tridesetih letih narasle z enega milijona na skoraj tisoč milijonov besed, zato lahko do leta 2021 pričakujemo sorazmerni tisočkratni porast na bilijon besed (Leech, 32).

2 Terminologija in opredelitve

Vsi prispevki so za slovenščino tudi terminološko in opredelitveno relevantni – poleg jezikoslovnih opredelitev so za slovensko jezikoslovje relevantne tudi slovenske terminološke ustreznice. Vsako novo področje prinaša tudi novo terminologijo z novimi opredelitvami, zato je ta zbornik med drugim tudi eden izmed prispevkov k širitvi slovenske jezikoslovne terminologije. V nadaljevanju povzemam nekaj osnov-

nega korpusnega izrazja z opredelitvami – vključno z nekaj osnovnimi opredelitvami bo korpusno izrazje označeno s poševnim tiskom:

– *Referenčni korpus* je osrednji tip korpusa, ki predstavlja določen jezik v čim širšem obsegu njegove pojavnosti in je vezan tudi na določitev parametrov za uravnoveženost v korpusu zajetih besedil na eni strani ter njihovo jezikovno označenostjo v korpusu na drugi (182).

– Korpusi se delijo glede na jezik (število gre v desetine in en jezik ima lahko tudi več korpusov), besedilne tipe (npr. splošni/nespecifični in specializirani korpusi /sinhroni – diahroni, terminološki, narečni/), glede na vrsto prenosnika (korpusi pisnega ali govornega jezika); naštetih delitvena merila določajo t. i. *podkorpuse* (142, 143).

– *Elektronsko knjižnico oz. tekstoteko* kot prosto zbirko besedil je potrebno razlikovati od pravega korpusa z različnimi shranjevalnimi tipologijami in z različnimi stopnjami oblikovne in skladske označenosti (141).

– *Podatkovna zbirka* je oblika obdelovanja in urejanja korpusnih podatkov glede na različne potrebe. Je navadno relacijskega tipa z uporabo individualno izdelanih ali razširjenih komercialno uspešnih programov podatkovnih zbirk (150).

– *Lematizator* je program, ki sam ali v povezavi z drugim programom, npr. polnobesedilno podatkovno zbirko, zmora vse besedne oblike besede zbrati pod skupno lemo, npr. pod imenovalnik ali nedoločnik (150).

– »*Prazno*« *besedišče* (Sinclair, 99) je besedišče živega jezika, ki se uči iz besedil, sega torej prek intuicije posameznika, in se nenehno posodablja – njegovo nasprotje je klasično pojmovano besedišče kot razširjena baza terminov.

– *Podjezik* je jezik določene skupnosti z zamejeno specializirano rabo na določeno vsebinsko-specializirano področje, ki vključuje podvrsto splošnega jezika (Sinclair, 99).

– *Slovnicozloženice* (ang. grammatics, Halliday, 59) proučuje slovnico.

3 Poleg vsebinsko-terminološke informativnosti je zbornik tudi pokazatelj izrazijskih (prevajalskih) zmožnosti slovenščine. Za sprotno sledenje vsem jezikoslovnim področjem bi si tovrstnih priročno oblikovanih zbornikov z obzirnimi obsegom in tehtno izbrano vsebino želeli čimveč.

Andreja Žele, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 2,
1000 Ljubljana

E-pošta: andrejaz@zrc-sazu.si

Mednarodna konferenca Europhras Slovenija 2005

Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah
(Strunjan, 12.–14. 9. 2005)

Nataša Jakop

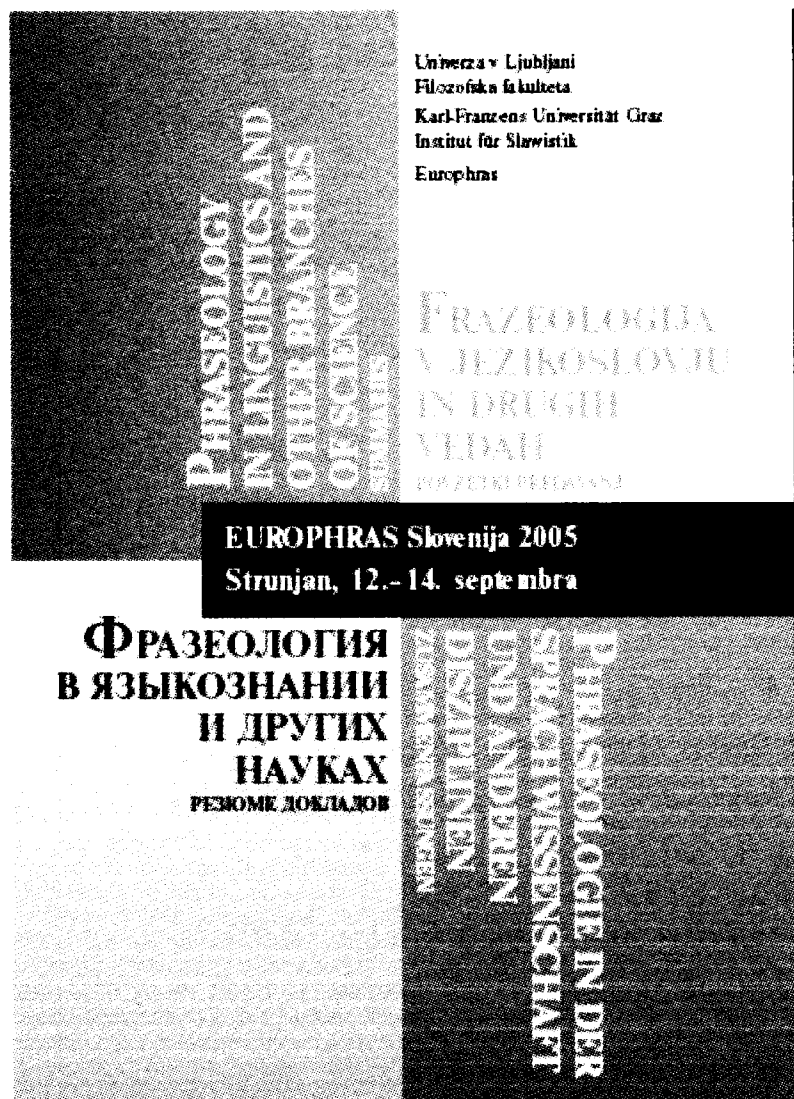
IZVLEČEK: Prispevek je poročilo o mednarodni konferenci »Europhras Slovenija 2005«, ki je potekala od 12. do 14. septembra 2005 v Strunjanu. To je bila prva konferenca o frazeologiji v Sloveniji. Udeležilo se je je 60 domačih in tujih strokovnjakov. Tridnevno srečanje frazeologov ni bilo pomembno samo za Europhras, temveč tudi za slovensko frazeologijo in jezikoslovje sploh.

International Conference »Europhras Slovenija 2005«: Phraseology in Linguistics and Other Branches of Science

ABSTRACT: The article reports on the international conference »Europhras Slovenija 2005« which was held between 12th and 14th September 2005 in Strunjan with the attendance of 60 Slovene and foreign researchers. This meeting of phraseologists was important not only for Europhras but also for Slovene phraseology and linguistics in general.

Septembra je v Strunjanu v okviru Evropskega združenja za frazeologijo (EUROPHRAS – Europäische Gesellschaft für Phraseologie, <http://www.europhras.unizh.ch/>) potekala mednarodna konferenca **Europhras Slovenija 2005** z naslovom **Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah**. Konferenco je organizirala Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, in sicer Oddelek za slovenistiko, Oddelek za slavistiko in Oddelek za germanistiko, v soorganizatorstvu z Inštitutom za slavistiko graške univerze (Karl-Franzens-Universität Graz). Predsednica organizacijskega odbora prve frazeološke konference v Sloveniji je bila vodilna slovenska frazeologinja izr. prof. dr. Erika Kržišnik. Programski in organizacijski odbor konference so sestavljali še: predsednica Evropskega združenja za frazeologijo prof. dr. Annelies Häcki Buhofer z univerze v Baslu, podpredsednik Evropskega združenja za frazeologijo prof. dr. Wolfgang Eismann z univerze Karla Franca v Gradcu, predsednik komisije za frazeologijo pri Mednarodnem slavističnem komiteju prof. dr. Valerij Mokienko z univerze Ernsta Moritza Arndta v Greifswaldu, izr. prof. dr. Vida Jesenšek s Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru ter mag. Urška Valenčič Arh s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Tridnevno srečanje frazeologov je potekalo v sproščenem, a delovnem vzdušju,

zato je bila konferenca tudi odlična priložnost za vzpostavitev stikov in izmenjavo mnenj z mednarodnimi in domačimi strokovnjaki, ki se ukvarjajo s frazeologijo. Tematika frazeološkega srečanja je bila zastavljena dovolj široko, da je spodbujala prijavo prispevkov z najrazličnejših področij, ki se ukvarjajo s frazeologijo ali obdelavo frazeološkega gradiva (inter- in intradisciplinarni pristop k frazeologiji), predvsem z namenom, da bi se lahko vključilo čim večje število tudi slovenskih jezikoslovcev, slovenistov, slavistov, germanistov, anglistov, prevajalcev ipd. Odprtost konference se nenazadnje kaže tudi v tem, da so bili uradni jeziki konference štirje: slovenski, nemški, angleški in ruski jezik.

Vabilo Evropskega združenja za frazeologijo je na konferenco Europhras Slovenija 2005 privabilo 70 strokovnjakov iz

18 evropskih držav: iz Avstrije (7), Bosne in Hercegovine (3), Bolgarije (1), Danske (2), Finske (1), Francije (1), Hrvaške (4), Latvije (2), Madžarske (3), Makedonije (1), Nemčije (3), Poljske (6), Rusije (4), Slovaške (2), Španije (2), Švice (2), Ukrajine (1) in Slovenije (25). Referate je pripravilo 60 strokovnjakov, nekaj referatov je nastalo v soavtorstvu, tako da je v Zborniku povzetkov, ki ga je uredila E. Kržišnik in je izšel pred konferenco, objavljenih 56 povzetkov referatov, od tega je največ povzetkov v nemškem jeziku (19), angleškem jeziku (16), nato v slovenskem jeziku (13) in ruskem jeziku (8). Na koncu je bilo še nekaj odpovedi predavanj, tako da smo dejansko lahko slišali 47 zanimivih referatov o frazeologiji. Predavanja so bila razporejena po tematskih področjih in so potekala v dveh vzporednih skupinah hkrati.

Konferenca Europhras Slovenija 2005 se je začela z neuradnim »pozdravnim kozarčkom« že v nedeljo, 11. 9., ko se je zbrala že velika večina nastopajočih, ki so se imeli na tem neformalnem srečanju priložnost javno predstaviti sokolegom. V ponedeljek pa se je začelo zares. Konferenco je v uvodnem nagovoru številnim zbranim poslušalcem odprla predsednica Erika Kržišnik. Sledila so tri plenarna predavanja, na katerih so nastopili štirje eminentni frazeologi. *E. Kržišnik* je nastopila s konceptualno-semantično analizo frazemov govorenja in tezo, da določene modelne tvorbe (npr. *imeti* + ‚govorni organ‘) odražajo konceptualno strukturiranost dejavnosti govorenja, ki je imanentno človekova dejavnost, zato je vršilec dejanja oz. nosilec lastnosti človek. *W. Eismann* je razpravljajal o problemih frazemov v umetnostni literaturi, o t. i. avtorskih frazemih, tj. frazemih, ki jih ustvarijo pisatelji, s tezo, da kljub temu da teh frazeoloških enot ne opredeljuje stalna raba (gre za priložnostne frazeme, prenovitve), imajo ti vse lastnosti pravih frazemov. *V. Mokienko* in *H. W. F. Walter* pa sta se osredotočila na primerjalni vidik raziskovanja frazeologije in iskala slovanske elemente v nemški frazeologiji s sedmih vidikov, od metodologije, razvojnega, kulturnega, semantičnega vidika do določanja frazeoloških univerzalij, s tem pa prispevala tudi k historični frazeologiji.

Po odmoru so se predavanja z živahnimi diskusijami nadaljevala v manjših, a dobro obiskanih delovnih skupinah. Če sledimo tematski razporeditvi referatov, kakor so si sledili, si lahko takoj ustvarimo sliko o pestrem strokovnem programu konference:

Korpusni pristop in uporaba korpusov v frazeologiji

Najsodobnejši pristop v frazeologiji je korpusni pristop in njegove metode že prodirajo tudi v frazeografijo. Korpus se pokaže kot uporabno orodje za določanje pomenov in proučevanje rabe stalnih besednih zvez (*I. Srdanović Erjavec, E. Hallsteinsdóttir*), na osnovi empiričnih podatkov, ki jih dobimo iz korpusa, pa lahko raziskujemo tudi sestavinsko zgradbo in pretvorbene možnosti frazeoloških enot, določamo trdna frazna jedra in tipična besedna okolja frazemov (*O. Petrova, P. Gantar*).

Prevajanje frazeološkega gradiva

Prevajanje frazemov, ki se metaforično označuje kot »ahilova peta« frazeologije (*I. Fidančeva*), je (glavna ali stranska) tema več prispevkov. Analiza konkretnega gradiva (otroške in mladinske literature) je razkrila nekatere neustrezne prevajalske metode, s katerimi prevajalec prenese frazem v ciljni jezik (*U. Valenčič Arh*). Slabi, neustrezni prevodi frazemov pa so tudi posledica nepoznavanja tujega (in včasih tudi lastnega) kulturnega okolja (*R. Ayupova, I. Fidančeva*), posamezne stroke (*D. Bukovčan*), zato je treba razvijati didaktične pristope tudi v okviru poučevanja frazeologije nematernih govorcev (*M. Pecman, M. Šajánková*).

Frazeologija in funkcijska zvrstnost

Frazemi so pomembno besedilno sredstvo in imajo v različnih besedilnih tipih različne funkcije. Ekspresivnost frazemov, ena od pomembnejših in zaenkrat še slabo raziskanih lastnosti frazemov, se izrablja v oglaševalski industriji, kjer ima frazem ali njegova prenovitev zlasti funkcijo vzbujanja potrošnikove pozornosti (*M. Černetič*). Zanimiva je tudi funkcija frazemov, ki strukturirajo različne mentalne prostore v besedilnem tipu dnevnika (*M. L. Fabčič*). Kognitivni vidik omogoča raziskovanje frazeološke podobe v diskurzu. Frazeološka podoba tam zagotavlja semantično in stilistično kohezijo besedila (*A. Naciscione*).

Frazeologija in socialna zvrstnost, npr. slengovski frazemi, zbrani z anketiranjem, v poljskem jeziku (*J. Miturska-Bojanowska in J. Ignatowicz-Skowronska*), narečni frazemi ter predstavitev razvoja in dosežkov frazeologije in dialektologije na Hrvaškem (*M. Menac-Mihalić*), nekaj ugotovitev tekočega raziskovalnega projekta o tipologiji frazemov slovenskega narečja na avstrijskem Koroškem, primerjalno s frazeologijo v slovenski literaturi, v slovenskem knjižnem jeziku in nemščini (*H. Pfandl*).

Frazeologija v strokovnih besedilih, pri čemer se mora osnovna opredelitev frazeologije razširiti (*D. Bukovčan*); predstavljeni so tipi frazeoloških enot, ki se pojavljajo v besedilih s področja psihologije (*O. Fedosov*), kognitivni vidik v strokovnih besedilih, in sicer konceptualne metafore v medicinskih besedilih (*M. Jemec*).

Frazeologija v umetnostnih besedilih, zlasti vprašanje aktualizacije nemških klasičnih citatov v slovenskem kulturnem prostoru, vprašanje prenosa modelov in strategij citiranja ter o tem, kdaj citat izgubi značaj citata in dobi funkcijo in lastnosti stalne besedne zveze (*H. Kuster*).

Pregovori so obravnavani z različnih vidikov: zbirka nizozemskih pregovorov iz 16. stoletja je na novo ovrednotena (*B. Juska Bacher*), primerjalna empirična raziskava najpogostejših tipov pretvorb angleških, ruskih in madžarskih pregovorov

(*A. T. Litovkina*) ter sociolingvistična analiza slovenskih pregovorov s sestavinami družina, oče, mati, brat ali sestra, ki razkriva tradicionalne koncepte o slovenski družini, medsebojnih odnosov in hierarhiji družinskih članov ter ocenjuje njihovo aktualnost v sodobni družbi (*I. Stramljič Breznik*).

Didaktika frazeologije, zlasti pri poučevanju nematernih govorcev (*M. Pecman, R. Pacholski* in *M. Laskowski*), izpostavljena je »aktivna frazeološka kompetenca«, ki zajema prepoznavanje frazemov v besedilu, njihovo razumevanje in pomnenje strukture in pomena frazemov (*M. Šajánková*).

Primerjalna frazeologija, npr. kontrastivna analiza nemških, španskih in galicijskih primerjalnih frazemov (*C. Mellado Blanco* in *P. Buján Otero*), lastnosti in raba vremenskih pregovorov v angleščini in slovenščini (*N. Šabec*), primerjava nemških in poljskih frazemov pogovornega jezika v okviru semantičnega polja pitja alkohola (*A. Gondek* in *J. Szczek*).

Nekaj splošnih frazeoloških postavk, npr. o arbitrarnosti frazemov in potrebi po opazovanju frazemov kot arbitrarnih znakov tudi na različnih semiotičnih ravneh (*K. Faroe*) ter o ponovnem razmisleku o frazeološki podobi, in sicer v kakšnem razmerju sta materialna in frazeološka podoba, vprašanje slikovitosti frazemov in ponovna interpretacija njihovega figurativnega značaja (*H. Burger*).

Lastnosti frazemov oziroma posameznih skupin frazemov, npr. stalni besedni red in zamenljivost sestavin v frazeoloških dvojčkih (*S. Berberović*), zlitje frazemov oziroma združevanje najmanj dveh frazeoloških enot v eno modifikacijo (*M. Omazić*).

Kulturološki vidik frazeologije, npr. elementi kulture v frazeološkem pomenu in problem prevajanja takih frazemov (*R. Ayupova*) oziroma primerjava s sestavinsko zgradbo pomenskih ustreznikov v drugih jezikih (*Ž. Fink*), posamezni kulturni elementi v frazemih, npr. čustvo v frazemih (*N. G. Bragina*), lastnosti istrske ženske v frazemih (*K. Marc Bratina*).

Frazeologija v slovarjih, eno in večjezičnih, npr. vprašanje variantnosti in določanje invariantne oblike frazemov v rusko-angleškem slovarju (*E. Arsenyeva*) ali v enojezičnem slovarju knjižnega jezika (*I. Migla*), projekt konceptualno urejenega angleško-nemško-slovenskega onomastičnega slovarja (*E. Sicherl*) ter nekatera splošna frazeografska izhodišča, npr. o tem, kateri kolokacijski podatki frazemov so potrebni v določenem tipu slovarja (*D. Gabrovšek*) in o načinu predstavitve frazeoloških enot v enojezičnem slovarju, namenjenem nematernim govorcem, ki upošteva tudi uporabnikova pričakovanja o tem, kako iskati in kje najti posamezno frazeološko enoto v slovarju (*M. Vrbinc*).

Predstavitev nekaterih tekočih projektov

Predstavljena sta bila dva večja projekta. Interdisciplinarni projekt EPHRAS, katerega cilj je razviti večjezični CD-ROM za učenje in poučevanje slovenske, nemške, slovaške in madžarske frazeologije z ustreznim priročnikom za uporabnike (*V. Jesenšek* idr.). Projekt, ki raziskuje skupne značilnosti frazemov različnih jezikov in katerega cilj je sistematično raziskati frazeme, ki se v podobni zgradbi in s podobnim frazeološkim pomenom dejansko pojavljajo tudi v geografsko in genetično različnih jezikih, je ambiciozno zastavljen in želi v tem smislu zajeti frazeologijo vseh evropskih jezikov (*E. Piirainen*).

Metodološki problemi, npr. kaj so pragmatične kategorije in kako z njimi opisujemo pomen pragmatičnih frazemov (*N. Jakop*) ter analiza sistemskih korelacij med nekaterimi lastnostmi frazeoloških enot (*T. Filimonova*).

Frazeologija kot moderna veda se je, potem ko je v jezikoslovju dobila status jezikoslovne vede in utrdila svoj položaj med drugimi jezikoslovnimi vedami, začela notranje diferencirati in specializirati za obravnavanje ožje frazeološke problematike, npr. primerjalna (kontrastivna) frazeologija, etimologija frazemov, poučevanje (didaktika) frazeologije, leksikografija frazemov, narečna frazeologija ipd., ter se interdisciplinarno odpirati tudi za nejezikoslovne vede, npr. folkoristiko, etnologijo, antropologijo. Po usmerjenosti, ciljnosti in metodologiji se ta specializirana področja seveda med seboj precej razlikujejo, predmet opazovanja pa ostane enak: sicer raznovrstno, a vedno frazeološko gradivo, bodisi da gre za frazeologijo v ožjem smislu (kjer so frazemi večbesedne enote z ustaljeno zgradbo in nepredvidljivim pomenom glede na pomen sestavin) ali frazeologijo v širšem smislu (kjer so frazemi vse večbesedne enote z ustaljeno zgradbo in ustaljenim pomenom). V frazeologiji se razvija in spreminja tudi metodologija in sledi splošnim jezikoslovnim trendom in usmeritvam, ki jih prinašajo nova teoretična izhodišča in sodobnejši znanstveni pristopi (kognitivni, pragmatični, sociolingvistični, psiholingvistični vidik; korpusni pristop ipd.). Vse navedene splošne ugotovitve, ki jih izpostavljajo frazeologi v teoriji (npr. Stein 1995, 25–26),¹ so s to konferenco dobile novo (aktualno) vrednost, ker so se potrdile tudi ob neposrednem soočenju frazeologov, ki prihajajo iz različnih frazeoloških šol (npr. ruske, angleške, nemške, hrvaške, slovenske), različnih jezikovnih in kulturnih okolij ter imajo različne strokovne izkušnje v stiku s frazeologijo (univerzitetni predavatelji, raziskovalci, prevajalci ipd.). Konferenca Europhras Slovenija 2005 je nedvomno potrdila visoko stopnjo specializacije evropske frazeologije, zlasti v slovenskem prostoru pa potrdila in utrdila to (mlado) jezikoslovno vedo – konference se je udeležilo 25 Slovencev, ki se ukvarjajo (tudi) s frazeologijo, kar ni malo. Slovenska frazeologija na žalost še vedno ni ustrezno slovarsko predstavljena (po merilih sodobnega frazeološkega slovarja). Gotovo sta (bila) bogat program in uspeh konference dobra spodbuda za razvoj slovenske frazeologije tudi na tem področju.

Prijetno druženje frazeologov in krasno sončno vreme, ki je spremljalo ustvarjalne dni v Strunjanu, je mogoče začutiti tudi, če obiščete urejene internetne strani te konference (<http://www2.arnes.si/~europhras/>; uredila M. Jemec), za naslednje leto pa je napovedan tudi zbornik prispevkov, ki bo glede na zanimiva in dobro pripravljena predavanja, ki smo jih poslušali, prav gotovo pomembno obogatil domačo in tujo frazeološko literaturo.

Nataša Jakop, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Novi trg 2,
1000 Ljubljana
E-pošta: NatasaJa@zrc-sazu.si

¹ Stephan Stein (1995), *Formelhafte Sprache: Untersuchungen zu ihren pragmatischen und kognitiven Funktionen im gegenwärtigen Deutsch*.

IZŠEL JE ZADNJI DEL SLOVENSKEGA ETIMOLOŠKEGA SLOVARJA

France Bezlaj
ETIMOLOŠKI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA
Četrta knjiga • Š–Ž

Avtorji gesel: France Bezlaj, Marko Snoj, Metka Furlan

Etimološki slovar slovenskega jezika na znanstvenokritičen način prikazuje slovenske besede v diahronem prerezu, jih razporeja v družine, ugotavlja njihovo sorodstvo v drugih slovanskih in indoevropskih jezikih, jim išče pomensko motivacijo ter tako prispeva k spoznavanju zgodovine in predzgodovine ne samo naših bližnjih in daljnjih prednikov, temveč tudi naše civilizacije.

Delo po svoji temeljitosti odstopa od večine sodobnih etimoloških slovarjev modernih jezikov, ki so pisani v veliki meri za širšo publiko in pogosto ob tem ali zato zanemarjajo neoporečno metodologijo z izčrpnim navajanjem gradiva ter jasno argumentacijo pri postavljanju rekonstruiranih, izhodiščnih oblik in pomenov. Namenjeno je bralcem iz izobrazbeno in interesno različnih skupin oziroma vsem tistim, ki iz strokovnega ali zgolj ljubiteljskega razloga potrebujejo etimološka pojasnila in razlage o slovenskih besedah. Sledila bo še V. knjiga Etimološkega slovarja z indeksi.

Izdajatelja: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Etimološko-onomastična sekcija

*2005, XIV + 496 str., trda vezava, 16,5 × 24 cm. ISBN 961-6568-19-1.
Cena: 14.960 SIT.*

Informacije in naročila:

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, 1001 Ljubljana

tel.: 01/470 64 64; faks: 01/425 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Katalog izdaj založbe si oglejte na: www.zrc-sazu.si/zalozba

PRIPRAVLJAMO:

Maks Pleteršnik
SLOVENSKO-NEMŠKI SLOVAR (1894–1895)
Prvi del A–O
Drugi del P–Ž

**Transliterirana izdaja iz gotice
in
elektronska izdaja na CD-ju.**

Izide 15. maja 2006

Slovensko-nemški slovar I–II velja za klasično delo slovenskega slovaropisja. Ob *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je to naš najobsežnejši slovar. Delo z več kot 102.000 iztočnicami iz knjižnega in narečnega besedja 19. stoletja ter z besedjem starejših obdobj od 15. stoletja dalje je urednik Maks Pleteršnik izdelal na podlagi gradivskih zbirk številnih slovenskih jezikoslovcev in jih dopolnil s svojimi izpisi.

Transliterirana izdaja iz gotice slovar približuje sodobnemu uporabniku. Elektronska izdaja (del pregledovalnega sistema ASP 32) uporabnikom omogoča številne možnosti hitrega iskanja po slovarju, tako po iztočničnih besedah kot tudi po nemških ustreznica in vsebini slovarskih sestavkov.

Prednaročniška cena za komplet dveh knjig in CD-ja: 28.200 SIT
Prednaročniška cena za komplet dveh knjig: 21.000 SIT
Prednaročniška cena za CD: 10.800 SIT

Prednaročila sprejemamo do 30. aprila 2006.
V prednaročilu je mogoče obročno odplačevanje.

Informacije in naročila:

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, 1001 Ljubljana
tel.: 01/470 64 64; faks: 01/425 77 94
e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Katalog izdaj založbe si oglejte na: www.zrc-sazu.si/zalozba

Novosti iz zbirke
LINGUISTICA ET PHILOLOGICA

Aleksandra Bizjak
PRIDIGA KOT ŽANR

Pri iskanju odgovora na vprašanje, katere so tiste skupne lastnosti, ki jih morajo besedila imeti, da poslušalec ali bralec v njih prepozna pridigo, se je avtorica naslonila na teoretični model sistemsko-funkcijskega jezikoslovja. Zbrala je avtentično gradivo, ustvarila korpus oblikoslovno označenih pridižnih besedil in z računalniškimi postopki oblikovala slikovne modele, ki beležijo gibanje entitet in dogodkov. Tako je predstavila novo metodo, s katero je mogoče narediti pomenske premike, ki so v jeziku zakriti in jih poslušalec/bralec zaznava le intuitivno, razvidne in dostopne jezikoslovnemu preučevanju. Knjigi je priložen CD-rom, ki vsebuje besedilni korpus s slikovnimi modeli.

2005, 158 str., broširana, ISBN 961-6500-88-0. Cena: 3.430 SIT.

Helena Dobrovoljc
SLOVENSKA TEORIJA JEZIKOVNE NARAVNOSTI
s slovenskim (obliko)skladenjskim gradivom

V monografiji avtorica predstavlja slovensko teorijo o naravni (obliko)skladnji, jo ponazarja s skoraj sto zgledi in preverja njeno pravilnost oz. uporabnost. Ob osnovni predpostavki naravnega jezikoslovja, da so jezikovne zgradbe za človeške možgane bodisi lažje bodisi težje, je kot bolj naravno opredeljeno tisto, kar je za možgane lažje. Ker so dejavnosti človeških možganov težko preverljive, skuša teorija s pomočjo sistematičnega zajetja in osvetlitve empiričnih podatkov informirati o prednostnih razmerjih med jezikovnimi prvinami v okviru istega strukturnega sestava.

2005, 222 str., broširana, ISBN 961-6500-87-2. Cena: 3.690 SIT.

Informacije in naročila:

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, 1001 Ljubljana

tel.: 01/470 64 64; faks: 01/425 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Katalog izdaj založbe si oglejte na: www.zrc-sazu.si/zalozba

Novost iz zbirke
LINGUA SLOVENICA

Tomaž Sajovic

JEZIK MED UMETNOSTJO IN ZNANOSTJO

(Slogovne razprave)

Monografija prinaša avtorjeve slogovne razprave, v katerih je predstavljeno jezikovno oblikovanje tako Trubarjevih in baročnih pridižnih besedil kot umetnostnih in neumetnostnih besedil iz 19., 20. in 21. stoletja. Posebna pozornost je namenjena oblikovanju besedil umetnostne ter poljudnoznanstvene in znanstvene zvrsti s stališča zahodnega novoveškega zgodovinskega razvoja, ki ga filozofsko usmerjata metafizično razumevanje resnice in stalno upiranje takemu redukcionizmu. Knjiga je namenjena študentkam in študentom slovenskega knjižnega jezika na slovenskih univerzah in jo je mogoče uporabljati predvsem kot učbenik pri predmetu stilistike.

2005, 326 str., ISBN 961-6568-02-7. Cena: 3.380 SIT.

Informacije in naročila:

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, 1001 Ljubljana

tel.: 01/470 64 64; faks: 01/425 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Katalog izdaj založbe si oglejte na: www.zrc-sazu.si/zalozba

Novosti iz zbirke **STUDIA LITTERARIA**

Majda Stanovnik

SLOVENSKI LITERARNI PREVOD 1550–2000

Knjiga obravnava prevod kot specifičen del slovenske književnosti od začetkov do sodobnosti, toda komplementaren njenemu avtohtonemu, izvirnemu delu. Podrobno prikaže značilne poglede na položaj prevoda, spremenljivo razumevanje njegove vloge in različno vrednotenje njegove funkcije pri vidnejših prevajalcih, kritikih, urednikih in literarnih zgodovinarjih. Obseg in značaj literarnega prevoda sta vzorčno predstavljena v obdobju njegovega največjega razmaha v drugi polovici 20. stoletja. V drugem sklopu so po značilnih odlomkih analizirani biblijski prevodi iz 16. in 17. stoletja in poznejši prevodi izbranih tujih literarnih mojstrov, posebno taki, ki so bili objavljeni v več variantah. Dodan je še prikaz znotrajjezikovnih prevodov Brižinskih spomenikov iz srednjeveške v novodobno slovenščino.

2005, 315 str., broširana, ISBN 961-6568-11-6. Cena: 3.730 SIT.

ZNANSTVENE IZDAJE IN ELEKTRONSKI MEDIJ

Uredil Matija Ogrin

Zbornik o znanstvenih izdajah je prva knjižna publikacija na Slovenskem, namenjena premisleku o sistemskem mestu znanstvenih in kritičnih izdaj besedil v humanističnih vedah, premisleku njihovih metodoloških podlag in edicijskih načel. Ta premislek je usmerjen še zlasti k pripravi elektronskih izdaj in virov, ki postajajo čedalje pomembnejši komunikacijski kanal tudi v humanistiki. Uvodno poglavje zbornika je napisal največji strokovnjak za elektronsko označevanje besedil, Lou Burnard, urednik Text Encoding Initiative Guidelines.

2005, 335 str., broširana, ISBN 961-6568-00-0. Cena: 3.640 SIT.

Informacije in naročila:

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, 1001 Ljubljana

tel.: 01/470 64 64; faks: 01/425 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Katalog izdaj založbe si ogledajte na: www.zrc-sazu.si/zalozba

DELO O ETNOGENEZI SLOVANOV Z JEZIKOSLOVNEGA VIDIKA

Hanna Popowska Taborska
ZGODNJA ZGODOVINA SLOVANOV
V LUČI NJIHOVEGA JEZIKA
Prevod Karmen Kenda-Jež

Vedno znova vzplamtevajoče strasti o etnogenezi Slovencev in Slovanov pri nas kažejo na veliko zanimanje za lastne korenine. Knjiga tako izpolnjuje zahteve in pričakovanja najširšega kroga bralcev. Avtorica na kratek, jedrnat, pregleden in razumljiv način prikazuje nastanek in stanje jezikoslovne raziskanosti problematike nastanka Slovanov (kot jezikovne skupnosti). Naslanja se predvsem na dognanja jezikoslovja, obravnava pa tudi ugotovitve arheologije, historiografije, etnologije, antropologije in mitologije.

2005, 207 str., ISBN 961-6568-18-3. Cena: 3.880 SIT.

Informacije in naročila:

Založba ZRC

Novi trg 2, p. p. 306, 1001 Ljubljana

tel.: 01/470 64 64; faks: 01/425 77 94

e-pošta: zalozba@zrc-sazu.si

Katalog izdaj založbe si oglejte na: www.zrc-sazu.si/zalozba

NAVODILA AVTORJEM

Jezikoslovni zapiski so periodično glasilo *Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU* in slovenska znanstvena jezikoslovna revija, ki izhaja dvakrat na leto. Uredništvo sprejema prispevke praviloma do konca marca za prvi in do konca julija za drugi zvezek v tekočem letu, glasilo pa izide predvidoma v juliju in novembru. Razen delavcev *Inštituta* so k sodelovanju vabljeni tudi drugi domači in tuji raziskovalci slovenskega in drugih slovanskih jezikov. Uredništvo za pisanje posebej vzpodbuja mlade raziskovalce in raziskovalke.

Predviden okvirni obseg člankov je ena avtorska pola, tj. 16 strani s po 30 vrsticami, za razprave po dogovoru z uredništvom tudi več. Poročila naj bi obsegala do pet, recenzije, predstavitve ali kritike jezikoslovnih del do 10 strani. Besedila, ki morajo biti izvirna in še ne objavljena, je treba oddati uredništvu na disketi 3,5 in vnesena v oknih v programu *Word* ter v pisavi *Times New Roman* (velikost 10). **Vse posebne in naglašene znake**, ki se jih ne da vnesti prek tipkovnice, je treba vzeti iz Wordovih Simbolov, Wordovih naborov Brane 1, 12, 3, 4, ali navesti zanje posebne kode. Pri tabelah, grafih ipd. je treba upoštevati format **Jezikoslovnih zapiskov**. Pri pisanju naj avtorji ne uporabljajo slogov. Oblikovanje prispevka naj prepustijo *Založbi ZRC*, označene so lahko pisave **krepko**, *ležeče*, podčrtano. Disketi naj bo priložen iztis na formatu A 4 v dveh izvodih. Razprave in članki morajo imeti na začetku slovenski izvleček. Temu bo sledil angleški prevod izvlečka. Na koncu bo angleški povzetek (avtorji naj slovenski izvleček in povzetek odtisnejo posebej za prevajalko). Povzetek naj ima največ 15 vrstic. Pred njim mora biti pri člankih in razpravah seznam virov in literature ali navedenk, ki se nanašajo na obravnavano tematiko. Pri tem naj se avtorji ravna po zadnjem letniku **Jezikoslovnih zapiskov**. Pri navajanju virov in literature je zaželeno, da se ime, ki je zapostavljeno priimku z vejico, (po možnosti) navede neokrajšano.

Vse prispevke preberejo člani uredniškega odbora, ki članke in razprave praviloma tudi recenzirajo, pri čemer sodelujejo tudi zunanji recenzenti. Priporočila in popravki članov uredniškega odbora oziroma recenzentov so posredovani avtorjem, da jih upoštevajo in jih pred oddajo v tisk vnesejo na disketo.

Uredniški odbor **Jezikoslovnih zapiskov** si pri pripravljanju revije želi čim širšega sodelovanja. Zato poziva sodelavce in bralce revije ter vse zainteresirane, da pošiljajo svoje predloge in mnenja v zvezi z obliko in vsebino revije ter delom uredniškega odbora. Objavljeni bodo v razdelku ODMEVI.

Naslov uredniškega odbora Jezikoslovnih zapiskov:

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon: 01 4706 160, e-pošta: ISJ@zrc-sazu.si

Glavni urednik: telefon: 01 4706 177, e-pošta: keber@zrc-sazu.si

I. RAZPRAVE IN ČLANKI

Irena Stramljič Breznik, *Prevzete in domače prvine v slovenskih zloženkah*

Matej Šekli, *Naglasni tipi glagolov v (knjižni) slovenščini*

Borislava Košmrlj – Levaičič, *O terminološkem slovarju in njegovi izdelavi z vidika strokovne in jezikovne ravnine*

Zvonka Praznik, *Ozirni prislovi v Slovarju sinonimov slovenskega jezika*

Jožica Čeh, *Barve in njihova simbolika v kulturi in jeziku*

Maria Wtorkowska, *Vezljivost poljskih glagolov s predpono w(e)- in slovenskih glagolov s predpono v-*

Mojca Tomišič, *Povezava med vezljivostnimi lastnostmi glagola in njegovimi prvostopenjskimi samostalniškimi izpeljankami*

Anja Benko, *Skladenjska zapletenost povedi v govorjenem jeziku sodobnih slovenskih politikov*

Branka Vičar, *Avtorski komentar in citat ter njuna sporočevalno-vplivanjska vloga v Šerfovi pridigi*

II. GRADIVO, OCENE, POROČILA

Vladimir Nartnik, *Poljska slovnica za tujce (Krakov 1995)*

Peter Weiss, *Ivor Ripka, Aspekty slovenskej dialektológie (Prešov 2002)*

Andreja Žele, *O korpusnem jezikoslovju*

Nataša Jakop, *Mednarodna konferenca »Europhras Slovenija 2005«*

ISSN 0354-0448

9 770354 044012